

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serhat ÇELİK

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADÎ KAYBI HÂLLERİ

Özel Hukuk Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serhat ÇELİK

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADÎ KAYBI HÂLLERİ

Danışman

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK

Özel Hukuk Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Serhat ÇELİK'in bu çalışması, jürimiz tarafından Özel Hukuk Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Bilgin TIRYAKIOĞLU (İmza)

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Güven YARAR (İmza)

Tez Başlığı: Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 08/07/2024

Mezuniyet Tarihi : 18/07/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Serhat ÇELİK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

11/07/2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Serhat ÇELİK
Öğrenci Numarası	202252025014
Anabilim Dalı	Özel Hukuk Anabilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2414857282
Rapor Tarihi	10.07.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 13 Alıntılar dahil: % 18
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 153 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN İRADÎ KAYBINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE, ULUSLARARASI DÜZENLEMELER ve BAZI ÜLKE UYGULAMALARI

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	4
1.1.1. Tanımlar.....	4
1.1.1.1. Vatandaşlık.....	4
1.1.1.2. Tâbiyet.....	9
1.1.2. Vatandaşlık ve Tâbiyet Kavramlarının Tarihsel Gelişimi	12
1.1.3. Vatandaşlık ve Tâbiyet Bağının Hukukî Niteliği	21
1.1.4. Vatandaşlığın Direktif İlkeleri	24
1.1.4.1. Klasik İlkeler	24
1.1.4.1.1. Herkesin Bir Vatandaşlığı Olmalıdır	25
1.1.4.1.2. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır	27
1.1.4.1.3. Herkes Vatandaşlığını Değiştirme Hakkına Sahip Olmalıdır.....	30
1.1.4.2. Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi.....	31
1.1.5. Vatandaşlığın İradî Kaybı	33
1.2. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler	34
1.2.1. İnsan Haklarına İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı	34
1.2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	34
1.2.1.2. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi	35
1.2.1.3. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	35
1.2.1.4. İnsan Haklarına İlişkin Arap Şartı.....	36

1.2.1.5. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere İlişkin Bağımsız Devletler Topluluğu Sözleşmesi.....	36
1.2.2. Vatansızlığa veya Çok Vatandaşlığa İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı.....	37
1.2.2.1. Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi.....	37
1.2.2.2. Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.....	37
1.2.2.3. Çok Vatandaşlık Hâllerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hâllerinde Askerlik Yükümlülüğü Konusunda Avrupa Sözleşmesi	38
1.2.3. Evlenmenin Kadının Vatandaşlığına Etkisine İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı	39
1.2.3.1. Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi.....	39
1.2.3.2. Birleşmiş Milletler Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi.....	39
1.2.3.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair New York Sözleşmesi.....	40
1.2.3.4. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı	40
1.2.4. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde Vatandaşlığın İradî Kaybı	40
1.3. Bazı Ülke Uygulamalarında Vatandaşlığın İradî Kaybı.....	42
1.3.1. Almanya.....	43
1.3.2. Amerika Birleşik Devletleri.....	44
1.3.3. Azerbaycan	45
1.3.4. Birleşik Krallık.....	46
1.3.5. Bulgaristan	46
1.3.6. Cezayir	47
1.3.7. Çin.....	48
1.3.8. Endonezya.....	49
1.3.9. Finlandiya	49
1.3.10. Güney Afrika	50

1.3.11. Hindistan	51
1.3.12. Japonya	52
1.3.13. Kanada	52
1.3.14. Nijerya.....	53
1.3.15. Rusya.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADÎ KAYBINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Osmanlı Dönemi.....	55
2.1.1. Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Öncesi Dönemde Vatandaşlığın İradî Kaybı	55
2.1.2. Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde Vatandaşlığın İradî Kaybı: Vatandaşlıktan Çıkma.....	55
2.1.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları	56
2.1.2.1.1. Ehil Olmak.....	56
2.1.2.1.2. Osmanlı Hükûmetinden İzin Almış Olmak	57
2.1.2.1.3. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmak.....	58
2.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul	58
2.1.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları	59
2.1.2.3.1. Genel Olarak.....	59
2.1.2.3.2. İzin Almaksızın Osmanlı Vatandaşlığından Çıkanlar Bakımından.....	60
2.2. Cumhuriyet Dönemi	62
2.2.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı	62
2.2.1.1. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı	63
2.2.1.1.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları	63
2.2.1.1.1.1. Seçme Hakkını Kullanabilecek Kişilerden Olmak.....	63
2.2.1.1.1.2. Ehil Olmak.....	64
2.2.1.1.1.3. Süre.....	64

2.2.1.1.2. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Seçilecek Vatandaşlık Meselesi.....	65
2.2.1.1.3. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul.....	66
2.2.1.1.4. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları.....	67
2.2.1.2. Vatandaşlıktan Çıkma	68
2.2.1.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları.....	68
2.2.1.2.1.1. Ehil Olmak.....	68
2.2.1.2.1.2. Muvazzaf Askerlik Hizmetini Yerine Getirmek	69
2.2.1.2.1.3. Yetkili Makamın İznini Almak	70
2.2.1.2.1.4. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmak.....	70
2.2.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul	71
2.2.1.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları	72
2.2.1.3. Türk Vatandaşıyla Evlenen Yabancı Kadının Rücu Hakkı.....	73
2.2.1.3.1. Rücu Hakkını Kullanmanın Şartları	74
2.2.1.3.1.1. Evliliğin Sona Ermiş Olması	74
2.2.1.3.1.1.1. Ölüm	74
2.2.1.3.1.1.2. Boşanma	74
2.2.1.3.1.1.3. Evlenmenin Feshi	75
2.2.1.3.1.2. Süre.....	76
2.2.1.3.2. Rücu Hakkının Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Kazanılacak Vatandaşlık Meselesi.....	77
2.2.1.3.3. Rücu Hakkının Kullanılmasında Usul.....	77
2.2.1.3.4. Rücu Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları.....	78
2.2.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı	79
2.2.2.1. Yabancı Bir Erkek Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı	80
2.2.2.1.1. Yabancı Bir Erkek Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Şartları..	81
2.2.2.1.1.1. Yabancı Kocanın Vatandaşlığını Kazanmak	81

2.2.2.1.1.2. Bildirim.....	81
2.2.2.1.2. Yabancı Bir Erkek Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Usul	82
2.2.2.1.3. Yabancı Bir Erkek Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları.....	84
2.2.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma	86
2.2.2.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları.....	86
2.2.2.2.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak.....	87
2.2.2.2.1.2. Muvazzaf Askerlik Hizmetini Yapmış Olmak veya Yapmış Sayılmak ..	88
2.2.2.2.1.3. Yabancı Devlet Vatandaşlığının Kazanılması veya Kazanılacağına İlişkin İnanırdıcı Belirtiler Bulunması.....	90
2.2.2.2.1.4. Herhangi Bir Suç Nedeniyle Aranılan Kişilerden Olmamak ve Hakkında Herhangi Bir Malî veya Cezaî Tahdit Bulunmamak	93
2.2.2.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul	93
2.2.2.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları	95
2.2.2.2.3.1. Genel Olarak.....	95
2.2.2.2.3.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Vatandaşlıktan Çıkanlar Bakımından ..	98
2.2.2.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı	101
2.2.2.3.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları	101
2.2.2.3.1.1. Türk Vatandaşlığını Kazanan Çocuklar Bakımından	101
2.2.2.3.1.1.1. Ergin Olmak	103
2.2.2.3.1.1.2. Süre.....	104
2.2.2.3.1.1.3. Vatansız Kalmamak	104
2.2.2.3.1.2. Evlenmeyle Türk Vatandaşlığını Kazanan Kadınlar Bakımından	104
2.2.2.3.1.2.1. Evliliğin Sona Ermiş Olması	105
2.2.2.3.1.2.2. Seçilecek Vatandaşlığın Önceki Vatandaşlık Olması	107
2.2.2.3.1.2.3. Süre.....	108
2.2.2.3.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul.....	108
2.2.2.3.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları	109

2.2.2.3.3.1. Türk Vatandaşlığını Kazanan Çocuklar Bakımından	109
2.2.2.3.3.2. Evlenmeyle Türk Vatandaşlığını Kazanan Kadınlar Bakımından	110
2.2.3. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Yargı Yolu	110
2.2.3.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda	110
2.2.3.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda	111
2.2.3.2.1. Seçme Hakkının Kullanılmasında	112
2.2.3.2.2. Vatandaşlıktan Çıkmada	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN İRADÎ KAYBI

3.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı	114
3.1.1. Vatandaşlıktan Çıkma	114
3.1.1.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları	114
3.1.1.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak	115
3.1.1.1.2. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığının Kazanılmış Olması veya Kazanılacağına İlişkin İnandırıcı Belirtiler Bulunması	117
3.1.1.1.3. Herhangi Bir Suç veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak	119
3.1.1.1.4. Hakkında Herhangi Bir Malî veya Cezaî Tahdit Bulunmamak	124
3.1.1.2. Vatandaşlıktan Çıkmada Usul	125
3.1.1.2.1. Başvuru	125
3.1.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma Belgeleri	127
3.1.1.2.2.1. Çıkma İzin Belgesi	127
3.1.1.2.2.2. Çıkma Belgesi	129
3.1.1.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları	130
3.1.1.3.1. Genel Olarak	130
3.1.1.3.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Vatandaşlıktan Çıkanlar Bakımından	134
3.1.2. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı	137
3.1.2.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları	138

3.1.2.1.1. Seçme Hakkını Kullanabilecek Kişilerden Olmak.....	139
3.1.2.1.2. Ergin Olmak	140
3.1.2.1.3. Süre.....	141
3.1.2.1.4. Vatansız Kalmamak.....	142
3.1.2.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul	142
3.1.2.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları.....	144
3.2. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Kararlara Karşı İşlemler.....	144
3.2.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Düzenlenen Hukukî Müesseseler	144
3.2.1.1. Maddî Hataların Düzeltilmesi ve Tamamlama	145
3.2.1.2. Vatandaşlık Kararlarının Geri Alınması	146
3.2.2. Yargı Yolu	147
3.2.2.1. Vatandaşlıktan Çıkma	148
3.2.2.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında	149
SONUÇ	150
KAYNAKÇA.....	154
ÖZGEÇMİŞ	172

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AHBVÜHFD	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASEAD	: Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AVS	: Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bs.	: Bası
BİM	: Bölge İdare Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.	: Daire
DDGK	: Dava Daireleri Genel Kurulu
DDK	: Dava Daireleri Kurulu
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: dipnot
E.	: Esas

GK	: Genel Kurulu
GSÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İDD	: İdarî Dava Dairesi
İDDK	: İdarî Dava Daireleri Kurulu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	: 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
m.	: madde
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
M.Ö.	: Milattan Önce
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MÜHFHAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
NVİ	: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
par.	: Paragraf
RG	: Resmî Gazete
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
S.	: Sayı
S.Sayısı	: Sıra Sayısı
T.	: Tarih

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKM	: 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi
TMK	: 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu
TOK	: Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
TVKUY	: Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
vd.	: ve devamı
YÜHFD	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

ÖZET

Kişiyle devlet arasında kurulan hukukî ve siyasî bir bağ olan vatandaşlık bağının kökeni Antik Yunana dayanmaktadır. Tarihî süreç içerisinde başkalaşım geçiren vatandaşlık bağına olan yaklaşımlar, son yüz yıl içerisinde ciddi değişiklikler geçirmiştir. Son yüz yılda uluslararası alanda vatandaşlığa ilişkin genel kabule mazhar tavırlar gelişmiştir. Söz konusu tavırlar, kişinin vatansız kalmasını ve çifte veya çok vatandaşlığı haiz olmasını önleyen ve vatandaşlığını değiştirmede serbest olmasını kabul etmiştir. Çalışmanın konusu da esasen kişinin vatandaşlığını değiştirmede serbest olmasına dayanmaktadır. Nitekim kimseye vatandaşlığı zorla yükletilmemelidir.

Türk hukukunda da kişinin zorla vatandaşlıkta tutulmasının önüne geçmek adına vatandaşlığın iradî olarak kaybına imkân sağlayan bazı müesseseler ihdas edilmiştir. Bu müesseseler temelde ikiye ayrılmaktadır; vatandaşlıktan çıkma ve seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma. Türk hukukunda ilk kez 1869 tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile vatandaşlıktan çıkma müessesesi pozitif düzenlemelere konu edilmiştir. Cumhuriyetle birlikte seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma yolu da pozitif düzenlemelerde yerini almıştır.

Yürürlükteki 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda da Kanunun sistematığıne göre ilk olarak vatandaşlıktan çıkmaya yer verilmiştir. Kişinin iradesine ek olarak yetkili makamın (devletin) de bu hususta iznini gerektiren çıkma müessesesi vatandaşlığın iradî olarak kaybının doğal hâlidir. Seçme hakkının kullanılması suretiyle vatandaşlıktan ayrılma prosedüründe ise kişinin iradesi belirleyici rol oynamakta, yetkili makamın ise yalnızca tespit kararı vermesi gerekmektedir. Netice itibarıyla, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılmanın, çıkma izni alarak vatandaşlıktan ayrılmaya kıyasla daha kolay bir vatandaşlıktan ayrılma yolu olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte, çıkma izni almak suretiyle vatandaşlıktan ayrılmak için Türk vatandaşlığını herhangi bir yoldan kazanmış olmak yeterli iken; seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılma prosedürü yalnızca Kanunda belirli kişilere hasredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Vatandaşlığın İradî Kaybı, Vatandaşlıktan Çıkma, Seçme Hakkı.

ABSTRACT
(THE VOLUNTARY LOSS SITUATIONS of TURKISH CITIZENSHIP)

The origin of the legal and political bond between an individual and the state, known as citizenship, can be traced back to Ancient Greece. Approaches to citizenship have undergone significant changes throughout history, especially in the last century. In the past hundred years, attitudes towards citizenship have become widely accepted internationally. These attitudes acknowledge the right of individuals to avoid statelessness, to hold dual or multiple citizenships, and to have the freedom to change their citizenship. The subject of this study is essentially the freedom of individuals to change their citizenship. Indeed, no one should be forcibly subjected to citizenship.

In Turkish law, to prevent the forced retention of citizenship, certain institutions have been established to allow voluntary loss of citizenship. These institutions are fundamentally divided into two categories: renunciation of citizenship and relinquishment of citizenship by exercising the right to choose. The institution of renunciation of citizenship was first regulated in positive terms by the Ottoman Nationality Law of 1869 in Turkish law. With the Republic, the option of relinquishing citizenship by exercising the right to choose has also been included in positive regulations.

According to the system of the current Turkish Citizenship Law numbered 5901, the first place is given to renunciation of citizenship. In addition to the individual's will, the authorization of the competent authority (the state) is required for renunciation, making it the natural form of voluntary loss of citizenship. In the procedure of relinquishing citizenship by exercising the right to choose, the individual's will plays a decisive role, and the competent authority is only required to make a determination. Ultimately, it should be noted that relinquishing citizenship by exercising the right to choose is an easier way to relinquish citizenship compared to obtaining permission to renounce citizenship. However, while obtaining permission to renounce citizenship requires only having acquired Turkish citizenship in anyway, the procedure for relinquishing citizenship by exercising the right to choose is limited to specific individuals specified in the Law.

Keywords: Citizenship, Voluntary Loss of Citizenship, Renunciation, Right to Choose.

GİRİŞ

Konunun Önemi

Devletlerin kişilerle kurduğu hukukî ve siyasî bağ olan vatandaşlığın kökeni Antik Yunana dayanmaktadır. Tarihî süreç içerisinde sürekli değişim geçiren vatandaşlık / tâbiyet bağına ilişkin olarak son yıllarda belirli uluslararası alanda genel kabule mazhar ilkeler ortaya çıkmıştır. Türk hukukunda da etkisini gösteren bu ilkelerin konumuz bakımından bir tanesi önem arz etmektedir; herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır.

Herkesin vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olması doğrultusunda Türk hukukunda atılan ilk adım, 1869 tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde (TOK)¹ düzenlenmiş olan vatandaşlıktan çıkma müessesesidir. Kişinin iradesinin yanı sıra yetkili makamın, diğer bir deyişle, devletin bu konudaki iznini gerektiren vatandaşlıktan çıkma müessesesi, daha sonra Cumhuriyetle birlikte, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK)² ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda³ da düzenlenmiştir. Bununla birlikte, yürürlükte bulunan 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda⁴ da bu konu düzenleme alanı bulmuştur. Herkesin vatandaşlığını değiştirmede serbest olması doğrultusunda ihdas edilen diğer bir müessese ise seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma imkânıdır. Osmanlı Döneminde düzenlenmemiş olan seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma, Cumhuriyet Dönemiyle birlikte vatandaşlık kanunlarında yerini almıştır.

Kişinin iradesi doğrultusunda vatandaşlığından ayrılmasına imkân sağlayan vatandaşlıktan çıkma ve seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma müesseseleri, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” ilkesinin Türk hukukuna yansımaları açısından önemli bir aşama olmuştur. İnsanların ülkeler arası hareket etme / yer değiştirme sayılarının hızla ve kolaylıkla arttığı günümüz dünyasında, kişinin iradesi doğrultusunda vatandaşlığından ayrılmasına imkân sağlama, devletler açısından

¹ Düstur, 1. Tertip, Cilt I, s. 16. 7 Şevval 1285 (23.01.1869) tarihli Kanunnamenin Türkçe metni için bkz. **Mahmud Fuad** (Osmanlıca aslından Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu, Cihan**: Tabiiyet, İstanbul 2006): Tabiiyet, İstanbul 1312, s. 83-86; **Karakoç, Sarkis**: Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi, İstanbul 1925, s. 3 vd. (Transliterasyon: **Kayar, Betül / Karataş, Abdullah Vefa**: Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku, (Editör: Kılınç, Ahmet), Ankara 2021, s. 164 vd.); **Unat, İlhan**: Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler - Mahkeme Kararları), Ankara 1966, s. 8-10 (Vatandaşlık); **Çelikel, Aysel / Şanlı, Cemal**: Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı, B. 4, İstanbul 1991, s. 126-128. Kanunnamenin Osmanlıca metni için bkz. **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s. 95-177.

² RG: 04.06.1928-904. Bundan böyle “1312 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

³ RG: 22.02.1964-11638. Bundan böyle “403 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

⁴ RG: 12.06.2009-27256. Bundan böyle “5901 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

zorunluluk hâline gelmeye başlamıştır. Nitekim günümüz dünyasında kişiye vatandaşlığın zorla yükletilmesi gibi bir durumun kabul edilemeyeceği açıktır.

Türk hukukunda vatandaşlık bağının kişinin iradesiyle sona ermesi konusu temel vatandaşlık hukuku kitaplarında yer almakla birlikte, konuya ilişkin detaylı bir inceleme veya monografik bir eser bulunmamaktadır. Vatandaşlığın kişinin iradesine binaen sona ermesi hususunda kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle tercih edilen “Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri” konusu, söz konusu eksikliği doldurmak amacıyla çalışma konusu olarak seçilmiştir.

Konunun Sınırlandırılması

Konumuz “Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri” olduğundan, Osmanlı Döneminden günümüze kadar olan süreçte konuya ilişkin Türk hukukunda yer alan düzenlemeler incelenecektir. Konumuz kapsamında vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin vatandaşlıktan çıkma ve seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma müesseseleri ele alınacak olup, devletin tek taraflı tasarrufu neticesinde, diğer bir anlatımla, kişinin iradesi dışında vatandaşlık bağının sonlandırılmasına ilişkin kaybettirme, ıskat (çıkarma) ve iptal konuları kapsam dışı bırakılmıştır.

İnceleme Planı

Çalışmamızın “Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Kavramsal Çerçeve, Uluslararası Düzenlemeler ve Bazı Ülke Uygulamaları” başlıklı Birinci Bölümünde, vatandaşlığa ilişkin temel kavramların tanımlarına yer verilecektir. Daha sonra vatandaşlığın iradî olarak kaybına ilişkin hükümler ihtiva eden uluslararası düzenlemeler ve ilgili hükümler incelenecektir. Son olarak, iç hukuklarında vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin pozitif düzenlemeler bulunan ülke hukuklarına göz atılacaktır.

“Türk Vatandaşlığının İradî Kaybına İlişkin Düzenlemelerin Tarihsel Süreci” başlıklı İkinci Bölümde, Türk hukukunda vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin ihdas edilen düzenlemeler detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu kapsamda sırasıyla, 1869 tarihli TOK, 1312 sayılı TVK ve 403 sayılı TVK’da yer alan konuya ilişkin düzenlemelerin ayrıntılı incelemesine yer verilecektir. Bunlara ek olarak, konuya ilişkin kararlara karşı yargı yolları hususuna da değinilecektir.

“Türk Pozitif Hukukunda Vatandaşlığın İradî Kaybı” başlıklı Üçüncü Bölümde, öncelikle, yürürlükteki 5901 sayılı TVK’da yer alan, vatandaşlığın iradî kaybı yollarından vatandaşlıktan çıkma ve seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma

müesseseleri incelenecek, daha sonra söz konusu yollarla vatandaşlığın kaybına ilişkin başvurulacak müesseselere ve yargı yoluna değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN İRADÎ KAYBINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE, ULUSLARARASI DÜZENLEMELER ve BAZI ÜLKE UYGULAMALARI

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Tanımlar

1.1.1.1. Vatandaşlık

Türk Dil Kurumu (TDK) vatandaşlık kavramını “yurttaşlık” kelimesi ile eş anlamlı kullanarak, “bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu” şeklinde tanımlamaktadır⁵. Vatandaşlık Hukuku doktrininde ise vatandaşlığın tanımı noktasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre vatandaşlık, devletin, tek taraflı olarak koşullarını ve hükümlerini tespit ettiği bir hukukî statüye dahil olan kişiyle arasında kurduğu hukukî bir bağdır⁶. Diğer bir görüşe göre ise vatandaşlık, devletin egemenlik hakkını kullanarak tek taraflı biçimde şartlarını tespit ettiği statüye dahil olan gerçek kişi ile kurduğu hukukî ve siyasî bir bağdır⁷. Vatandaşlığın tanımı noktasında her ne kadar görüş birliği bulunmasa da söz konusu farklılıklar terminolojik bakımdan önem arz edip, bahse konu görüşlerin içerik

⁵ <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 11.05.2023). “Yurttaşlık” kelimesinin “vatandaşlık” kelimesi ile hukukî olarak eş anlamlı biçimde kullanılsa da daha ziyade siyasî bir birliğe aidiyeti vurgulamakta olduğu ve hukukî bir kavram niteliğinde olmadığı yönündeki görüş için bkz. Töre, Nazlı, “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 2017, S.10, ss.553-595, s.559.

⁶ Uluocak, Nihal, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 3. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, (Uluocak, Vatandaşlık), s.6; Özkan, Işıl/Tütüncübaşı, Uğur, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, **AÜHFİD**, 2008, C.57, S.3, ss.599-634, s.621. Bu tanımın, hareket noktası olarak kabul edilmesinin uygun olacağı yönündeki görüş için bkz. Aybay, Rona/Özbek, Nimet/Ersen Perçin, Gizem, **Vatandaşlık Hukuku**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2019, s.4.

⁷ Suphi Nuri (İleri), **Yasaların Çatışması (İhtilâfı Kavanin)**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1934, (Suphi Nuri (İleri), Yasaların Çatışması), s.7, 18; Berki, Osman Fazıl, **Devletler Hususi Hukuku C.I**, 7. Bs., Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1970, (DHH C.1 (1970)), s.16; Altuğ, Yılmaz, **Devletler Hususî Hukuku**, 1. Bs., Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, (Altuğ, DHH), s.9; Fişek, Hicri, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1959, (Fişek, Vatandaşlık), s.9 vd.; Göger, Erdoğan, **Türk Tâbiyet Hukuku**, 4. Bs., Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, (Göger, Tâbiyet), s.7-8; Dal, Kemal, **Devletler Hususî Hukuku**, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1966, s.8; Arat, Tuğrul, **Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, (Arat, Tâbiyet), s.1-2, 15 vd.; Turhan, Turgut/Tanrıbilir, Feriha Bilge, **Vatandaşlık Hukuku**, 4. Bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s.25; Güngör, Gülin, **Tâbiyet Hukuku**, 11. Bs., Yetkin Yayınevi, Ankara, 2023, (Güngör, Tâbiyet), s.1; Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 19. Bs., Rehber Yayıncılık, Ankara, 2023, (Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık), s.5; Özkan, Işıl, **Göç ve Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022, (Özkan, Göç ve Vatandaşlık), s.39; Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Hükümleri”, **TBBİD**, 2008, S. 76, ss.27-63, (Tanrıbilir, Kayba İlişkin Hükümler), s. 28; Çiçekli, Bülent, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss. 163-176, (Çiçekli, Çifte Vatandaşlık), s.169; Sadruleşrafi, Hüseyin Ali, **Uygulamalı - Pratik Devletler Özel Hukuku - İkinci Cilt - Vatandaşlık Hukuku**, Selçuklu Basımevi, İzmir, 1999, s.7; Özbek, Nimet, **Türk Vatandaşlık Hukukunda İlgilinin İstemi Gerekmeksizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkinin Kesilmesi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s.53; Töre, s.554.

bakımından, vatandaşlık hukuku çerçevesinde bir devlete aidiyeti ifade ettiği hususunda şüphe yoktur⁸.

Türk hukukunda ise 1982 Anayasası⁹ m. 66/1 hükmünde “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür*” ifadesi yer almaktadır. Anılan hükümde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile gerçek bir kişi arasında “vatandaşlık” olarak tanımlanan hukukî ve siyasî bağın kurulması konu edildiğinden, Türk hukukunda da vatandaşlığa ilişkin olarak milletlerarası hukukta kabul gören tanımın benimsendiği ifade edilmektedir¹⁰. Vatandaşlığın kazanımına ve kaybına ilişkin koşulların kanunla düzenlenmesi, devletin anayasa ve kanunlarla vatandaşlarının hak ve yükümlülüklerinin çerçevesini çizmesi vatandaşlığın hukukî nitelikte bir bağ teşkil ettiğini göstermektedir¹¹. Kişinin, vatandaşı olduğu devlette yabancıların yararlanamadığı siyasî haklardan faydalanması ve ülke dışındayken vatandaşı olduğu devletin kendisine diplomatik himaye sağlaması gibi hususlar ise vatandaşlığın siyasî bağ niteliğinin bir sonucudur¹². Netice itibarıyla, bağlı olduğu devletin hukuk düzeninin sağladığı bütün haklardan yararlanan gerçek kişi “vatandaş” olarak nitelendirilmektedir¹³. Diğer bir anlatımla, toplumu oluşturan vatandaşlara hukukî ve siyasî haklardan faydalanma imkânı verilmesi ve bunun karşılığında mensubu olunan devlet tarafından yüklenen görevlerin yerine getirilmesi vatandaşlık bağı sayesindedir¹⁴.

⁸ Osman Affan, “Tabiiyet”, **Muhamat Dergisi**, 1330 (1914), S.33, ss.1025-1030, s.1025 (Transliterasyon: Argunhan, Betül/Öztürk, Merve Nur, **Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku**, (Editör: Kılınç, Ahmet), Adalet Bakanlığı Yayınları: 7, Ankara, 2021, s.119); Nomer, Ergin, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 31. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2023, (Nomer, Vatandaşlık (2023)), s.16; Erdem, B. Bahadır, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 9. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2022, s.3.

⁹ RG: 20.10.1982-17844.

¹⁰ **Güngör**, Tâbiyet, s.2. Anayasada yer alan, ırk, dil, din ve kültür gibi unsurların dikkate alınmadığı tarif, vatandaşlığın hukukî bir ilişki ve hukukî bir statü olarak kabul edildiğini göstermektedir: Nomer, Ergin, “Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri”, **Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler (Bilimsel Toplantı)**, 24-25 Eylül 1998, İstanbul, ss.67-79, (Nomer, İlkeler), s.68.

¹¹ Göger, Erdoğan, “Çifte Vatandaşlık”, **AÜHFD**, 1995, C.44, S.1-4, ss.127-181, (Göger, Çifte Vatandaşlık), s.128; Aybay, Rona, “Çifte Uyrukluk Sorunu”, **İnsan Hakları Yıllığı**, 1993, C.15, ss. 101-108, (Aybay, Çifte Uyrukluk), s.101; Öztürk, Necla, **Yatırım Yoluyla İkamet Etme ve Vatandaşlık Kazanma**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, (Öztürk, Yatırım), s. 122; Alibaba, Arzu, **Vatandaşlık Hakkı ve Vatandaşlığın Kazanılmasında ve Kaybında İnsan Hakları**, Turhan Kitabevi, Ankara 2021, s.3-4.

¹² Göger, Tâbiyet, s.8; **Turhan/Tanrıbilir**, s.25.

¹³ Göger, Tâbiyet, s.3.

¹⁴ Örikağasızâde Hasan Sırrı, **Hukuk-ı Husûsiyye-i Düvel**, İstanbul, 1908, s.32 (Osmanlıca aslından Transkripsiyon: Saatcioğlu, Onur Can, **Hukuk-ı Husûsiyye-i Düvel**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s.19); Unat, İlhan, **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Üzerine Düşünceler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1965, (Unat, Tasarı), s.1; Nomer, Vatandaşlık (2023), s.3. Vatandaş ile yabancı arasındaki yükümlülüklerle ilişkin temel fark, vatandaşların bağlı oldukları devlete karşı sadakat ile yükümlü olmaları iken; yabancılardan ise yalnızca kanunlara itaat etmelerinin beklenilmesidir: Nomer, Vatandaşlık (2023), s.22; Suphi Nuri (İleri), “Türk Vatandaşlığı Kanunu”, **İÜHFM**, 1932, C.10, S.59, ss.1769-1786, (Suphi Nuri (İleri), Kanun), s.1772-1773; Özkan, Işıl, “Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji Mi?”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan**, 2019, C.21, Özel Sayı, ss.2205-2251, (Özkan, Vatandaşlık Türleri), s.2207.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK)¹⁵ m. 3/1-ç uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi “vatandaş” olarak nitelendirilmiştir. 5901 sayılı TVK’nın Genel Gerekçesinde¹⁶ ise vatandaşlık şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Devletin unsurlarından birisi olan insan topluluğu, vatandaşlık hukukunun temel konusunu oluşturmaktadır. Bir insan topluluğunun devletin kurucu unsuru olabilmesi için, sınırları belirli bir ülke üzerinde yaşaması ve kendisini uluslararası alanda temsil edecek bir siyasi otoriteye sahip olması ve devletle arasında sürekli bir hukuki bağı bulunması gerekir. Bu bağ vatandaşlık bağıdır. Vatandaşlık bağı kişinin devletine karşı bağlılığını ifade ederken, aynı zamanda devletin birey üzerinde birtakım yetkilere sahip olmasının temelini de oluşturur. Vatandaşlık genel olarak devletle kişi arasındaki hukuki bir bağ olarak tanımlanır”*¹⁷.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD)¹⁸ Nottebohm kararında¹⁹ vatandaşlık, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin yanı sıra sosyal bağlılık durumuna, gerçek bir varlık, ilgi, menfaat ve his bağlılığına dayanan hukukî bir bağ olarak ifade etmiş²⁰, kişi ile devlet arasındaki bu bağı sıkı ve gerçek olması gerektiğine dikkat çekmiştir²¹. Buna göre, gerçek vatandaşlık, kişinin doğduğu yer, yerleşim yeri, mutad olarak oturduğu yer, mallarının, aile üyelerinin, işyerinin bulunduğu, askerlik görevini ifa ettiği, vergi ödediği, siyasî haklarını kullandığı yer gibi çeşitli etkenlerden hareketle tespit edilecek, gerçek ve sıkı bir bağ ile bağlı olunan devletin vatandaşlığıdır²².

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (AVS)²³ m. 2/1-a’da, vatandaşlığın kişi ile devlet arasındaki hukukî bağı ifade ettiği ve bunun, kişinin etnik kökenini yansıtmayacağı

¹⁵ RG: 12.06.2009-27256. Bundan böyle “5901 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

¹⁶ Genel Gerekçe metni için bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/458), TBMM Tutanak Dergisi, C.45, S.Sayısı: 90, s.2-3.

¹⁷ 1961 ve 1982 Anayasalarında yer alan “*Türk Devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk’tür*” ifadesi ile vatandaşlığın yalnızca hukukî bir bağ niteliğinde olduğu kabul edilmiştir. Nitekim 5901 sayılı TVK gerekçesinde de Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin m. 2 hükmüne atıf yapılmıştır: **Erdem**, s.7.

¹⁸ 1946 yılında kurulan UAD, Divan Statüsü gereği, devletlerarası hukukî uyumsuzlukları çözüme kavuşturma hususunda genel yetkili evrensel bir mahkeme statüsündedir. Benzer özellikler taşıyan Uluslararası Daimî Adalet Divanı ise 1920-1945 yılları arasında faaliyet göstermiş olup, UAD esasen Daimî Divanın devamı sayılamaz: Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 22. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2023, s.510 vd.; Gündüz, Aslan, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler - Örnek Kararlar**, 5. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, (Gündüz, Milletlerarası Hukuk), s.136; Sur, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 14. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2020, s.204 vd.; <https://www.icj-cij.org/history> (erişim tarihi: 20.01.2024).

¹⁹ Karar metni için bkz. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 11.05.2023).

²⁰ Unat, İlhan, **Nottebohm Kararı ve Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, (Unat, Nottebohm), s.21; Kantar, H. Elvend, **Gerçek Kişilerde Tâbiyetin Gerçeklik İlkesi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974, s.31.

²¹ **Güngör**, Tâbiyet, s.12.

²² **Güngör**, Tâbiyet, s.34.

²³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://rm.coe.int/168007f2c8> (erişim tarihi: 11.05.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Ekşi, Nuray, **Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, (Ekşi, Askerlik), s.165-184; Aykaç, Alper Can, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi/Devlet Halefiyetine İlişkin Vatansızlıktan Kaçınmaya Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” (Çeviri), **TBBD**, 2008, S.77, ss.359-383, s.359-374. Avrupa Konseyi

belirtilmiştir²⁴. Hükümde vatandaşlık bağının siyasî niteliğinin dikkate alınmaması, Sözleşmenin millî hukuklar çerçevesinde değil de milletlerarası hukuk çerçevesinde ele alınmış olmasından kaynaklanmaktadır²⁵. Sözleşmede yer alan, kişinin etnik kökeninin vatandaşlığını yansıtmayacağına ilişkin prensip, Türk hukukunda da benimsenen bir ilke olmuş ve hem 5901 sayılı TVK'nın Genel Gerekçesinde hem Sözleşmeden önceki tarihli Anayasalarda düzenlenmiştir²⁶. 1924 Anayasası²⁷ m. 88/1 uyarınca, “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) itlak olunur*”²⁸. 1961 Anayasası²⁹ m. 54/1

tarafından 06.11.1997’de kabul edilen ve 01.03.2000 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme, vatandaşlık hukukunda devlet ile kişi menfaati arasındaki dengeyi tesis etmeye çalışan ve bu alanda dönüm noktası olan bir düzenlemedir: **Nomer**, İlkeler, s.78; **Ekşi**, Askerlik, s.57; Batır, Kerem, **Uluslararası Hukukta Vatandaşlık**, 2. Bs., Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s.69. Türkiye, Sözleşmeye taraf olmamakla birlikte, yürürlükteki 5901 sayılı TVK, Sözleşmeye paralel düzenlemeler içermektedir. Nitekim 5901 sayılı TVK’nın Genel Gerekçesinde, AVS’ye katılmanın Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinde gündeme gelme ihtimalinin bulunması, Kanun tasarısının hazırlanma nedenlerinden biri olarak ifade edilmiştir: Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.96-113, (Tanrıbilir, Tasarı), s.98-99; Tiryakioğlu, Bilgin, “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.24-66, (Tiryakioğlu, Analiz), s.25; Doğan, Vahit, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı - Avrupa Topluluğu Hukuku Açısından Bir Değerlendirme - Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna Katılım Süreci”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.139-155, (Doğan, Tasarı), s.140; Tarman, Zeynep Derya, “29.5.2009 Tarihli ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na Göre Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık”, **Prof. Dr. Tuğrul ARAT’a Armağan**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, ss.1063-1086, (Tarman, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık), s.1064. AVS hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Alibaba**, s.123 vd.

²⁴ Sözleşmenin Açıklayıcı Raporunda tâbiyet (*nationality*) kavramının vatandaşlık (*citizenship*) kavramı ile eş anlamlı olduğu ifade edilmiş, vatandaşlık (*citizenship*) kavramının Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde; tâbiyet (*nationality*) kavramının ise Batı Avrupa ülkelerinde sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir: AVS Açıklayıcı Raporu, s. 1, par. 1, dn. 2, s. 5, par. 23. Rapor metni için bkz. <https://rm.coe.int/16800ccde7> (erişim tarihi: 15.05.2023). Avrupa’da bu iki kavram iç içe olsa da ABD’de söz konusu kavramlar birbirinden farklı anlamlar içermektedir: Doğan, Vahit/Şit, Banu, “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.13-22, s.14.

²⁵ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.6; **Doğan**, Tasarı, s.145; Güngör, Gülin, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, **MHB**, 1997, C.17, S.1-2, ss.229-250, (Güngör, Sözleşme), s.230.

²⁶ **Doğan**, Tasarı, s.145.

²⁷ RG: 20.04.1924-491.

²⁸ Bu hükümle, din ve ırk farklılıklarının mevcut olduğu ancak “Türk” kavramının bu anlamda bir farklılık taşımadığı kabul edilmiştir. Hükümdeki Türklük sıfatının, ülkede yaşayan ahâliyi ifade edecek şekilde “coğrafi” ve vatandaşlık bağını ifade edecek şekilde “siyasî” anlama geldiği vurgulanmıştır: Tanör, Bülent, **Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri**, 36. Bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, s.309-310. Hükümde yer alan “Türk” lafzı, devlete vatandaşlık bağı ile bağlı kişilerin hepsinin aynı isimle anılmaları gereğini Anayasa ile teminat altına almıştır. Düzenleme, bu anlamda, modern devlet anlayışına uygundur: Fişek, Hicri, **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1961, (Fişek, Anayasa ve Vatandaşlık), s.23, 69-70; **Vural Dinçkol**, Bihterin/Işık, Alper, “1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı”, **MÜHFHAD**, 2015, C.21, S.1, ss.13-41, s.24 vd. Madde hükmünde farklılıklara yapılan vurgu, İmparatorluktan millî devlete geçiş sürecinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları bertaraf etmiştir. Zira Osmanlı Devletinin çok kültürlü yapısından, cumhuriyetle birlikte farklılıkları ortadan kaldıran vatandaşlık anlayışına geçilmiş ve devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes eşit statüde kabul edilmiştir: **Doğan/Şit**, s.17-18.

²⁹ RG: 20.07.1961-10859.

uyarınca, “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür*”³⁰. Bahse konu düzenlemeler, yürürlükte olan 1982 Anayasası m. 66/1 hükmüyle paralellik arz etmekte olup, bu tanım ile ırk, dil, din veya kültürel farklılıkların bertaraf edildiği³¹, dolayısıyla Anayasa m. 66/1 hükmünde yer alan “Türk” tanımının da salt hukukî bir tanımı belirttiği ve hükmün açıkça ırkçılığı yasakladığı kabul edilmektedir³².

³⁰ Hükümde, 1924 Anayasasında yer alan “din ve ırk farkına” lafzına yer verilmemesinin hükmün ruhuna daha uygun olduğu yönünde bkz. **Fişek**, Anayasa ve Vatandaşlık, s.70; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.622.

³¹ Bu anlamda Türk hukukunda objektif vatandaşlık anlayışının kabul edildiği yönünde bkz. **Turhan/Tanrıbilir**, s.47; **Tanrıbilir**, Tasarı, s.102. ırk, din, dil gibi gözle görülür nitelikteki maddî bağlarla insan topluluğunun birbirine bağlanması durumunda objektif anlayıştan bahsedilir. Sübjektif anlayışta ise insan topluluğunu oluşturan bireyler manevî bağlarla birbirine bağlıdır. Diğer bir anlatımla, aralarında ırk, din ve dil birliği bulunmayan insanların bir araya gelerek bir millet oluşturmaları ve devlet kurmaları sübjektif anlayışı yansıtır. Nitekim, Atatürk’ün millet anlayışı da bu temel üzerinde şekillenmiştir: Özel, Sibel, “Anayasa m. 66/I Hükümünde Yer Alan Türk Tanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 2012, C.86, S.6, ss.40-59, s.49-50; Bingöl Schrijer, Bilge, “Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **AHBVÜHFD**, 2018, C.22, S.1, ss.199-265, s.204. Nitekim Anayasa Mahkemesi (AYM) de bir kararında, Atatürk milliyetçiliğinin, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan, dil, ırk ve din gibi düşüncelerle yapılacak her türlü ayrımı reddeden, birleştirici ve bütünleştirici bir anlayışı temsil ettiğini belirtmiştir: AYM GK, T. 18.02.1985, E. 1984/9, K. 1985/4. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/anayasa-mahkemesi/genel-kurul-e-1984-9-k-1985-4-t-18-2-1985> (erişim tarihi: 30.04.2024). Başka bir kararda da milliyetçiliğin, Anayasanın Başlangıç bölümünde özlü anlatımını bulan, “*bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği*”nden başka bir anlam taşımadığı belirtilmiştir. ırkçılık, Turancılık veya bir din veya mezhep doğrultusunda bütünleşmeyi amaçlayan inanışlar gibi kavramların “Türk Milliyetçiliği” anlamının dışında olduğu ve Anayasanın Başlangıç bölümünde yer alan temel ilkelere, cumhuriyet esaslarına tamamen aykırı, sosyal ve hukuksal yönden geçerli hiç bir değer kazanamamış kavramlar olduğu vurgulanmıştır: AYM, T. 25.02.1975, E. 1973/38, K. 1975/23. Karar metni için bkz. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1975/23?KararNo=1975%2F23> (erişim tarihi: 30.04.2024). Dolayısıyla Türk hukukunda kabul edilen vatandaşlık tanımında sübjektif anlayışın hâkim olduğu ifade edilebilir: **Töre**, s.559.

³² **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.58-59; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.18 vd.; **Güngör**, Tâbiyet, s.10; **Özel**, s.56 vd.; Şit, Banu, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, **TBB**, 2008, S.76, ss.64-82, s.68-69; **Töre**, s.558-559, 559, dn.11; Bilge, Özge, “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme”, **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 2020, C.22, S.1, ss.129-150, s.138. Doktrinde, Anayasa m. 66’da yer alan “Türk” kavramının tam anlamıyla “Türk ırkını” temsil ettiği, zira “Türk” kavramının “Kürt”, “Laz”, “Ermeni” gibi bir ırkı açıklayan kavram olduğu, dolayısıyla Anayasadaki bu hükmün Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarının hepsini temsil etmediği ve kapsamadığı, hükümde geçen “Türk” ibaresinin, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün “*bir kültürden olan insanlardan mürekkep cemiyete millet denir*” sözü de dikkate alınarak “Türk milleti” şeklinde değiştirilmesi gerektiği yönündeki görüş için bkz. **Erdem**, s.57 vd. Yazarın, Anayasa m. 66 hükmü için bir başka önerisi şu şekildedir: “*Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olanlar, ırk, dil, din, mezhep ve cinsiyet gibi farklılıklara bakılmaksızın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını oluştururlar*”: **Erdem**, s.72. Anayasa Taslağının m. 35 düzenlemesindeki birinci alternatif olan “*Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır*” ifadesinin tercih edilmesi gerektiği yönünde bkz. **Özkan/Tütüncübaşı**, s.622. Anayasalarda yer alan vatandaşlık tanımları, bireyle devlet arasındaki bağı ya da hukukî statüyü kurarken doğrudan etnik temeli esas almasa da hükümlerde yer alan “Türk” kavramının hukukî statü ile etnik aidiyet yaklaşımlarını bir potada eriterek formüle ettiği ifade edilmektedir: Korkut, Levent, “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2014, C.1, S.2, ss.5-41, s.26. 1982 Anayasasında yer alan “Türk” kavramı üzerine değerlendirmeler için ayrıca bkz. Evran Topuzkanamış, Şafak, **Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.436 vd.

1.1.1.2. Tâbiyet

TDK, tâbiyeti “uyruklu” kelimesi ile eş anlamlı kullanarak, “bir şeye veya bir kimseye bağlı olma” şeklinde tanımlamaktadır³³. Vatandaşlık Hukuku doktrinde de tâbiyet kavramı, uyruklu kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılsa da³⁴ kavramın tanımı noktasında farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre tâbiyet, devletin, egemenlik hakkını kullanarak³⁵ koşullarını ve hükümlerini saptadığı hukukî bir statüyü gerçekleştirenler ile kurduğu hukukî bağıdır³⁶. Bir başka görüşe göre, tâbiyet, evleviyetle vatandaşlık ilişkisi, gerçek veya tüzel kişiler ile şeyleri devlete bağlayan siyasî bir bağdan ibarettir³⁷. Doktrinde genel kabul gören bir diğer görüşe göre ise tâbiyet, gerçek ve tüzel kişiler ile şeyleri³⁸ bir devlete bağlayan

³³ <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.05.2023).

³⁴ **Berki**, DHH C.1 (1970), s.15; Seviğ, Muammer Raşit/Seviğ, Vedat Raşit, **Devletler Hususî Hukuku Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983, s.61, 65; **Göger**, Tâbiyet, s.3; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.7; Tiryakioğlu, Bilgin, “Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law”, **Ankara Law Review**, 2006, C.3, S.1, ss.1-16, (Tiryakioğlu, Multiple Citizenship), s.3; **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.243; **Batır**, s.6 vd.; **Evrar Topuzkanamış**, s.15. “Tebaa” kelimesi “uyruk” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmakta ve “bir kişiye (şeye) bağlı” ile “tâbi” anlamlarına gelmektedir: **Berki**, DHH C.1 (1970), s.15; Yılmaz, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, 10. Bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, (Yılmaz, Sözlük), s.1342, 1432; **Öztürk**, Yatırım, s.7, dn.14. “Teb’a (Tebaa)” ve “vatandaş” ile “tâbiyet” ve “vatandaşlık” kelimelerinin aynı kavramları ifade ettiği, dolayısıyla birinin yerine diğerinin kullanılmasının herhangi bir karışıklığa mahal vermeyeceği de ifade edilmektedir: Seviğ, Muammer Raşit, **Devletler Hususî Hukuku Birinci Cilt Tabiiyet - Yabancılar Hukuku - Kanunlar İhtilâfı**, 2. Bs., İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1947, (Seviğ, DHH Birinci Cilt), s.26; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.17. “Tebaa” ve “vatandaş” kavramlarının aynı manada kullanılabileceği, ancak bu iki kavram arasında fark olduğu ve her zaman birbirlerinin yerine kullanılamayacağı belirtilmektedir: **Fişek**, Vatandaşlık, s.12. “Tebaa” ve “vatandaş” kavramlarının farklı anlamda kullanıldığı da kabul edilmektedir: **Uluocak**, Vatandaşlık, s.16 vd.

³⁵ Milletlerarası hukuk alanında, her devletin kimleri vatandaş olarak kabul edeceğini kendi kanunlarıyla tayin etme hakkı (münhasır/mahfuz yetkisi) vardır: **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.5; **Örikağasızâde Hasan Sırrı**, s.36 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.22); **Doğan**, Tasarı, s.147-148; **Sadrüleşrafi**, s.14-15; **Öztürk**, Yatırım, s.178-179; Sirmen, Kazım Sedat, “AİHM Kararlarında Vatandaşlığın Kaybı”, (Editörler: Özkan, Işıl/Sirmen, Kazım Sedat), **Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, ss.25-41, (Sirmen, Vatandaşlığın Kaybı), s.29; Ünsal, Hande, “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Bazı Hükümlerinin “Vatansızlığın Önlenmesi” Hedefi Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2023, C.11, S.2, ss.1347-1405, s.1353-1354; **Töre**, s.574. Nitekim bu husus, 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesinin m. 1 hükmüyle teyit edilmiştir. Devletlerin bu hususta; “münhasır yetkili olması”, “mahfuz yetkilerine dayanması”, “millî yetkisini kullanması” ve “egemenlik hakkını kullanması” aynı anlama gelmekte, tâbiyet hususunda diledikleri kanunî düzenlemeleri ihdas edebilmelerini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Unat**, Nottebohm, s.XIII-XIV.

³⁶ **Altuğ**, DHH, s.10; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.7.

³⁷ Mustafa Reşit (Belgesay), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Şerhi**, Sanayii Nefise Matbaası, İstanbul, 1929, s.3-4.

³⁸ “Şeyler” kavramı ile kastedilen gemiler ve hava gemileridir: **Örikağasızâde Hasan Sırrı**, s.31 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.19); Birsen, Kemaleddin, **Devletler Hususî Hukuku Cilt I**, Bozkurt Matbaası, İstanbul 1936, s.11; Yörük, Abdülhak Kemal, **Devletler Hususî Hukuku - Kitap I - Giriş - Tabiiyet**, Tan Matbaası, İstanbul, 1938, (Yörük, Tâbiyet), s.74; Metya, Nusret, **Devletler Hususî Hukuku Ders Notları**, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1939, s.11-12; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.15; **Göger**, Tâbiyet, s.7; **Altuğ**, DHH, s.10; **Turhan/Tanrıbilir**, s.25; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.6; **Bilge**, s.131. Doktrinde, tüzel kişiler ile şeylerin tâbiyetinin olması gerekliliği, söz konusu sükûnların “yurttaşlığı” olması gerektiği şeklinde de ifade edilmiştir: **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.20. Tüzel kişiler ile şeylerin tâbiyeti bulunması gerekirken, bu sükûnların vatandaşlığı (yurttaşlığı) olması ifadesi kanaatimizce yanlış bir kullanım teşkil etmektedir. Zira devletin vatandaşlarını yabancılarından ayıran temel husus sadakat unsurudur. Bu unsur ise yalnızca gerçek kişilerin vatandaş oldukları devlete karşı duyabilecekleri bir duygudur: **Erdem**, s.27. Tüzel kişiler ile şeylerin vatandaşlığının olması kuramsal olarak yerinde değildir. Ancak söz konusu sükûnların ekonomik anlamdaki önemleri nedeniyle devletler ile aralarında tâbiyet ilişkisinin

hukukî ve siyâsî bağıdır³⁹. Diğer bir anlatımla, tâbiyet, bir kişi veya şey ile mensup olduğu devlet arasındaki karşılıklı hak ve görevleri içeren bağı ve ilişkiyi tayin eder⁴⁰.

Kişiyi, dil, din, ırk, toprak ve kültür bakımından benzer özellikler gösteren bir topluluğa bağlayan bağ olarak tanımlanan “milliyet” kavramı ise tâbiyet kavramından farklılık arz etmektedir⁴¹. Kökeni, Latince ortak bir ırka mensup olma anlamına gelen “*natio*” kelimesine dayanan⁴² milliyet, kişiyi bir millete bağlayan bağı ifade etmektedir⁴³. Söz konusu milliyet tanımı TDK tarafından yapılan tanımla da paralellik arz etmekte olup, Sözlükte milliyet kavramı “bağlı bulunulan millet” olarak tanımlanmıştır⁴⁴. Görüleceği üzere, milliyet kavramı, millet kavramı ile iç içe olmakla birlikte, millet kavramının unsurları olarak din, dil, ırk, toprak, kültür, duygu ve tarih birliği gibi hususlar sayılabilir de bu unsurlar net bir şekilde ortaya koyulamamaktadır⁴⁵. Netice itibarıyla, ideolojik yönü ağır basan⁴⁶, teknik anlamda hukukî olmayıp, sosyolojik bir kavram⁴⁷ olarak nitelenen milliyet kavramı, tâbiyet kavramı ile doğrudan ilişkili değildir⁴⁸.

UAD’nin 06.04.1955 tarihli *Nottebohm* kararında yer alan tanıma göre ise tâbiyet, temelinde toplumsal bir bağlılık olgusu olan, karşılıklı hak ve görevlerle birlikte gerçek bir varlık, menfaat, ilgi ve duygu dayanışması yaratan bir hukukî bağıdır⁴⁹.

olduğunu kabul etmenin birtakım hukukî sorunları çözmek adına gerekli olduğu da ifade edilmektedir: **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.11-12.

³⁹ **Birsen**, s.12; **Yörük**, Tâbiyet, s.76; **Metia**, s.11; **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.25; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.2; **Fişek**, Vatandaşlık, s.9-10; **Fişek**, Anayasa ve Vatandaşlık, s.3; **Turhan/Tanrıbilir**, s.25; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.5; **Güngör**, Tâbiyet, s.1; **Töre**, s.558. Tâbiyetin genellikle insanlara özgü bir nitelik taşıdığı, dolayısıyla tâbiyet kavramının nitelendirici bir kelime ile birlikte kullanılmadıkça kişinin tâbiyeti anlamına geldiği ileri sürülmektedir: **Seviğ/Seviğ**, s.65. “Tâbiyet” kavramının yalnızca kişileri (gerçek ve tüzel) kapsadığı, zira yalnızca kişilerin hukuken hak sahibi olabileceği, gemilerin ve hava gemilerinin tâbiyetinden bahsedilmesinin kişilerin tâbiyeti anlamına gelmeyeceği, yalnızca bir devletin kanunlarına tâbi olduklarını ifade etmek amacıyla kullanıldığı da kabul edilmektedir: **Dal**, s.8.

⁴⁰ **Örikaşasızâde Hasan Sırrı**, s.31 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.19). Bununla birlikte, tâbiyetin, Fransızcadaki “*nationalité* (milliyet)” kavramının karşılığı olarak dilimize giren ve zarurî olarak kullanılan sakat bir tabir olduğu, zira bireyin millî cemiyet içerisinde hür ve hâkimiyetin asıl ve gerçek sahibi olan milletin bir uzvunu teşkil ettiği, ancak tabirin dilimize oldukça kuvvetli bir şekilde yerleştiği için vatandaşlık kavramının eş anlamlısı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir: **Yörük**, Tâbiyet, s.69, dn.1.

⁴¹ **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.3; **Turhan/Tanrıbilir**, s.26. Bir devlete aidiyeti, tarihsel ve biyolojik olarak belli bir etnik kökene mensubiyeti ifade eden milliyet kavramı, tâbiyet kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmasına karşın, eski ve feodal bir kavram olarak nitelendirilmektedir: **Batur**, s.6-7.

⁴² **Doğan, Vahit/Şit, Banu**: *Anayasal Vatandaşlık Kavramı*, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, 29 Şubat 2008, Ankara, s.13.

⁴³ **Göğer**, Tâbiyet, s.3; **Unat**, *Nottebohm*, s.22. “*Birey ile devlet arasındaki ilişkinin, bahse konu devletin sınırlarının ötesinde tanınması hali milliyet olarak ifade edilir*” şeklinde bir başka tanım için bkz. **Alibaba**, s.6.

⁴⁴ <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.05.2023).

⁴⁵ **Göğer**, Tâbiyet, s.3, dn.2; **Doğan/Şit**, s.13.

⁴⁶ **Göğer**, Tâbiyet, s.3, dn.2; **Evrans Topuzkanamış**, s.436.

⁴⁷ **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.7; **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.41. Milliyet kavramının, belirtilenlere ek olarak, antropolojik bir kavram olduğu da ifade edilmektedir: **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.4.

⁴⁸ **Göğer**, Tâbiyet, s.3; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.622. Bu konudaki tartışmalar ve yabancı dillerdeki farklılıklar için bkz. **Evrans Topuzkanamış**, s.21 vd.

⁴⁹ **Unat**, *Nottebohm*, s.21; **Kantar**, s.31.

Devletin, hâkimiyet hakkına dayanarak, tâbiyet bağının kurulmasına ve sonlanmasına ilişkin kanunî düzenlemelerde bulunması, tâbiyetin hukukî bir bağ niteliğini haiz olduğunun göstergesidir⁵⁰. Diğer bir anlatımla, bireyin devlet tarafından hukukî anlamda tanımlanması, tâbiyetin hukukî yönüne işaret etmektedir⁵¹. Devletin, kendisine tâbiyet bağı ile bağlı olan vatandaşlarının, yabancıların yararlanamadığı siyasî haklardan faydalanmasını sağlaması ve tâbiyetindeki kişiler ile şeylere ülke dışında diplomatik himaye sağlaması ise tâbiyet bağının siyasî niteliğini vurgulamaktadır⁵². Başka bir anlatımla, tâbiyetin siyasî yönü, bireyin kimliğini vurgulayan ve siyasî bir topluluğa aidiyeti belirten bir husustur⁵³. Bununla birlikte, hukukî ve siyasî bağ unsurları üzerinden tanımlanan, devletin hâkimiyet hakkına dayanan tâbiyetin yalnızca iç hukuk kurallarınca düzenlenen hukukî bir müessese olmadığını vurgulamak gerekir. Devletin, her ne kadar kendinden başka bir otoriteye bağımlılığı bulunmasa da uluslararası çerçevede, tâbiyet hususuna ilişkin mahfuz sahasını belirlerken tek yetkili mercii konumunda olamayacağı ifade edilmelidir⁵⁴. Devletin bu husustaki yetkisi milletlerarası anlaşmalara, milletlerarası teamül hukuku kurallarına ve tâbiyet konusunda genel kabul gören hukuk ilkelerine uygun düşmesi hâlinde diğer devletlerce tanınma imkânı bulabilir⁵⁵.

⁵⁰ Göğer, Tâbiyet, s.7; Turhan/Tanrıbilir, s.25; Alibaba, s.3-4.

⁵¹ Evran Topuzkanamış, s.286-287.

⁵² Örikaşazâde Hasan Sırrı, s.34-35 (Transkripsiyon: Saatcioğlu, s.21); Göğer, Tâbiyet, s.8.

⁵³ Evran Topuzkanamış, s.287.

⁵⁴ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.10-11; Sirmen, Kâzım Sedat, Hava Araçlarının Tâbiyeti, Sözkese Matbaacılık, Ankara, 2005, (Sirmen, Tâbiyet), s.13-14; Kantar, s.23-24; Batır, s.22. Bu hususa dayanak olarak, devletlerin milletlerarası sınırlar çerçevesinde kural koyma serbestisi olarak ifade edilen ulusal yetkinin mahiyetine ilişkin olan, Milletler Cemiyeti Anlaşmasının m. 15/8 hükmü gösterilmektedir. Hükme göre, taraflar arasındaki uyuşmazlığı, taraflardan biri ileri sürer ve uyuşmazlığın, milletlerarası hukuka göre, yalnızca bu tarafın iç yargı yetkisine giren bir meseleden kaynaklandığı tespit edilirse Konsey bunu rapor eder fakat çözümüne ilişkin herhangi bir tavsiyede bulunmaz. Hükümün devamında, Konseyin bu madde kapsamındaki herhangi bir durumda uyuşmazlığı Genel Kurula havale edebileceği belirtilmiştir. Nitekim günümüzde devletlerin büyük bir çoğunluğu, ulusal yetkilerine giren konularda milletlerarası antlaşmalar akdetmekte ve buna bağlı olarak milletlerarası yükümlülükler üstlenmektedir: Sirmen, Tâbiyet, s.14-15. Milletler Cemiyeti Antlaşmasının resmî metni için bkz. https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179 (erişim tarihi: 14.05.2023).

⁵⁵ Arat, Tâbiyet, s.15-16; Maury, Jacques, “Tabiiyetin Tayinine Müteallik Meseleler”, çev. Rahmi Çobanoğlu, İÜHF, 1948, C.14, S.1-2, ss.194-219, s.194-195; Aybay, Çifte Uyraklık, s.102, dn.7; Gündüz, Milletlerarası Hukuk, s.255; Güngör, Sözleşme, s.232; Erdem, s.5; Sadruleşrafi, s.12; Gümüşlü Tunçağıl, Gülce, “Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları”, MHB, 2021, C.41, S.1, ss.99-127, s.105; Özbek Hadimoğlu, Nimet/Teksoy, Barış, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, TBBD, 2013, S.107, ss.221-244, s.237. Nitekim, Nottebohm kararında da Divan, “tâbiyetin gerçekliği” ilkesini devletin tâbiyet hususundaki yasama etkinliğini sınırlayan bir milletlerarası teamül hukuku kuralı ya da genel kabul gören bir hukuk ilkesi olarak mütalaa etmiştir: Unat, Nottebohm, s.XVI, 19. Devletlerin vatandaşlık hukuku alanındaki düzenlemelerinin diğer devletlerce tanınabilmesi için aranacak hususlar Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi m. 1 ve AVS m. 3/2 hükmünde de yer almıştır. Ancak anılan düzenlemelerde söz konusu milletlerarası hukuk kurallarının çerçevesi tespit edilmemiştir: Yılmaz, İlhan, “Gerçek Kişilerin Vatandaşlığında “Gerçek Bağlantı” İlkesi: Nottebohm Romantizminin Sonu”, GSÜHFD, 2021, S.1, ss.965-1011, (Yılmaz, Nottebohm), s.968.

Netice itibariyle, vatandaşlık, gerçek kişiler ile devlet arasında kurulan hukukî ve siyasî bir bağ iken; tâbiyet kişiler ve şeyler ile devlet arasında kurulan hukukî ve siyasî bir bağıdır. Buradan hareketle, tâbiyet kavramı tüzel kişiler ile şeyleri de bünyesinde barındırdığı için vatandaşlık kavramına kıyasla daha geniş kapsamda olup, üst bir kavram niteliğindedir⁵⁶. Dolayısıyla “vatandaşlık” kavramının yerine “tâbiyet” kavramı kullanılabilirken, tersi bir kullanım her zaman için uygun olmayacaktır⁵⁷.

“Tâbiyet” ve “vatandaşlık” kavramlarının Türk hukukundaki kullanımları; 1869 tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde (TOK)⁵⁸ “teb’a” ve “tâbiyet” şeklinde, 1312 sayılı Kanunda⁵⁹ “tâbiyet” ve “vatandaşlık” kavramları birlikte kullanılacak şekilde, 403 sayılı Kanun⁶⁰ ile yürürlükteki 5901 sayılı TVK’da ise yalnızca “vatandaşlık” şeklindedir.

1.1.2. Vatandaşlık ve Tâbiyet Kavramlarının Tarihsel Gelişimi

Vatandaşlık, modern devlet anlayışıyla ortaya atılan yeni bir kavram olmayıp, bir kişi topluluğunun bir ülkede belli bir hukuk nizamı uyarınca yaşaması sonucunda ortaya çıkmıştır⁶¹. Dolayısıyla vatandaşlık kavramının henüz ulus devlet kavramı ortaya atılmadan önce Avrupa’da ileri sürüldüğü ve temellerinin Antik Yunana dayandığı ifade edilmektedir⁶². Kaldı ki vatandaşlık kavramı, etimolojik bakımdan, Antik Yunandaki şehir devletlerini niteleyen “cite” veya “city” kelimelerinden türetilen, şehir devletlerine bağlılığa işaret eden “citizen” veya “citoyen” kavramlarından ortaya çıkmıştır⁶³. Zira vatandaşlık, devlet

⁵⁶ Seviğ/Seviğ, s.65; Mustafa Reşit (Belgesay), s.4; Weis, Paul, **Nationality and Statelessness in International Law**, 1. Bs., Stevens & Sons Limited, Londra, 1956, s.6; Berki, DHH C.1 (1970), s.16; Göğçer, Tâbiyet, s.3-4; Dal, s.8; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.5; Tiryakioğlu, Multiple Citizenship, s.3; Özkan, Göç ve Vatandaşlık, s.40, 242; Öztürk, Yatırım, s.7, dn.14; Alibaba, s.6; Töre, s.558.

⁵⁷ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.5.

⁵⁸ Düstur, 1. Tertip, Cilt I, s.16. 7 Şevval 1285 (23.01.1869) tarihli Kanunnamenin Türkçe metni için bkz. Mahmud Fuad, **Tabiiyyet**, İstanbul, 1312, (Osmanlıca aslından Transkripsiyon: Osmanağaoğlu, Cihan, **Tabiiyyet**, Derin Yayınevi, İstanbul, 2006), s.83-86; Karakoç, Sarkis, **Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi**, İstanbul, 1925, s.3 vd. (Transliterasyon: Kayar, Betül/Karataş, Abdullah Vefa: Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku, (Editör: Kılınç, Ahmet), Ankara, 2021, s.164 vd.); Unat, İlhan, **Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler - Mahkeme Kararları)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, (Unat, Vatandaşlık), s.8-10; Çelikel, Aysel/Şanlı, Cemal, **Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı**, 4. Bs., Beta Yayınları, İstanbul 1991, s.126-128. Kanunnamenin Osmanlıca metni için bkz. Mahmud Fuad (Transkripsiyon: Osmanağaoğlu), s.95-177.

⁵⁹ RG: 04.06.1928-904. Bundan böyle “1312 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

⁶⁰ RG: 22.02.1964-11638. Bundan böyle “403 sayılı TVK” olarak anılacaktır.

⁶¹ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.5.

⁶² Alibaba, s.9.

⁶³ Öztürk, Yatırım, s.6; Vural Dinçkol/Işık, s.15; Alibaba, s.10; Güzel Polat, Ezgi, “Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2011, C.69, S.3, ss.128-157, (Güzel Polat, Vatandaşlık Anlayışı), s.129; Karaoğlu, Ali Osman, “Ali Edip’in “Hukuk-u Düvel” Eseri Işığında 19. Yüzyıl Osmanlı Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Vatandaşlık Kavramının Dönüşümü”, **TAAD**, 2020, S.41, ss.65-93, s.67. Günümüz Batı dillerinde vatandaş anlamında kullanılan bu kelimelerin, Latince şehir; devlet; toprak (ülke) anlamlarına gelen “*civitas*” sözcüğünden türetildiği ifade edilmektedir: Ortaç, Hilal, “Osmanlı Tabiiyet Kanunu ve Miras Sorunları”, (Editörler: Tiryakioğlu, Bilgin/Aygün, Mesut/Altıparmak Elmas, A. Kübra/Kaya Ülken,

müessesesinin varlığı ile birlikte meydana çıkan ve devletin vazgeçilmez bir unsurunu teşkil eden olgulardan biridir⁶⁴. Bununla birlikte, vatandaşlık olgusunun, daha öncesinde herhangi bir katılımcı siyasal toplum modelinin var olduğuna ilişkin bilgi olmadığından hareketle, tahmini olarak M.Ö. 700'lü yıllarda Yunanistan'da ortaya çıktığı ifade edilmektedir⁶⁵.

Antik Yunan döneminde vatandaşlık kavramı⁶⁶, topluma karşı hak ve yükümlülükleri olan, siyasî haklara sahip az sayıdaki erkek bir kesimi ifade etmek için kullanılmıştır⁶⁷. Siyasal hakları kullanma şeklinde tezahür eden vatandaşlık olgusu, toplumda ayrıcalıklı bir statü niteliğinde olmuştur⁶⁸. Vatandaşlık statüsünün kişiye bahsetmiş olduğu ayrıcalıklardan en önemlisi; siyasete, meclis toplantılarına ve şehir yönetimine katılım hakkı sağlamasıdır⁶⁹. Görüleceği üzere, Antik Yunanda vatandaşlık, az sayıdaki belli bir grubun kamu işlerine katılımını da içeren ayrıcalığını ifade etmektedir⁷⁰. Tüm vatandaşlar⁷¹, seçilmiş temsilcilerle değil de doğrudan katılım yoluyla meclis toplantılarına katılıp, sitenin (polis) hayatını biçimlendirme hakkını haiz olmuştur⁷². Dolayısıyla Antik Yunandaki vatandaşlık anlayışının, doğal bir oluşum olan sitenin varlığına bağlı olduğu, zira sitenin varlığının kendi mensubunun varlığını da beraberinde getireceği ifade edilebilir⁷³. Netice itibarıyla, Antik Yunanda vatandaş, siyasî haklara sahip kişi olarak nitelendirilmekte, vatandaşlık da hukukî bir bağ ve hukukî bir statü şeklinde nitelendirilmektedir⁷⁴.

Roma hukukunda vatandaşlık statüsü hak sahibi olmanın koşullarından biri olup⁷⁵, vatandaş (*civis*), siyasî hakları haiz olan ve kendisine devlet işlerine hukuken müdahale etme

Cansu/Uslu Yiğit, G. Banu), **Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Milletlerarası Özel Hukuk Kongresi**, 18-20 Ekim 2023, Eskişehir, ss.59-71, s.60.

⁶⁴ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.4.

⁶⁵ Heater, Derek, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev. Meral Delikara Üst, İmge Yayınevi, Ankara, 2007, s.15-16.

⁶⁶ Yunan polisinde (sitesinde) de vatandaşlık kavramı Antik Yunandaki anlamıyla kullanılmıştır: **Güzel Polat**, **Vatandaşlık Anlayışı**, s.131.

⁶⁷ **Batır**, s.6; **Alibaba**, s.9.

⁶⁸ Osmanağaoğlu, Cihan, **Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tâbiyyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.32-33; **Özkan**, **Vatandaşlık Türleri**, s.2209; Karakoç, İrem, **Hukuk Tarihinde Vatandaşlık - Yabancılık Statüsü**, Yetkin Yayınları, İzmir, 2012, s.57; **Güzel Polat**, **Vatandaşlık Anlayışı**, s.131; **Bilge**, s.134.

⁶⁹ **Evrar Topuzkanamış**, s.31. Vatandaşlara tanınan haklardan anlaşılabileceği gibi, Yunan sitelerinde vatandaşlık olgusu belli bir bütüne (şehre) aidiyeti ifade etmektedir: **Osmanağaoğlu**, s.34; **Korkut**, s.7.

⁷⁰ **Osmanağaoğlu**, s.36.

⁷¹ "Tüm vatandaşlar" kavramı ile kastedilen erkek bireylerdir. Genç bir erkek, vatandaş (yurttaş) statüsünü on sekiz yaşına geldiğinde kazanmaktadır. Yirmi otuz yaş arası genç erkekler ise vatandaşlık haklarına kısmen sahip olmuş ve meclis toplantılarına katılabilmekle birlikte herhangi bir görev alamamıştır: **Heater**, s.43; **Öztürk**, **Yatırım**, s.6-7; **Güzel Polat**, **Vatandaşlık Anlayışı**, s.131.

⁷² **Heater**, s.46.

⁷³ **Osmanağaoğlu**, s.36; **Vural Dinçkol/İşık**, s.15; Güzel Polat, Ezgi, **Anayasal Vatandaşlık**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, (**Güzel Polat**, **Anayasal Vatandaşlık**), s.11. Bununla birlikte, polis (site), bir devlet veya toplum niteliğinde olmayıp siyasî bir ortaklık niteliğindedir: **Özkan**, **Göç ve Vatandaşlık**, s.28.

⁷⁴ **Özkan**, **Vatandaşlık Türleri**, s.2209.

⁷⁵ Karadeniz Çelebican, Özcan, **Roma Hukuku**, 18. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s.147.

hakkı bahşedilen kişidir⁷⁶. Roma hukukunun rehberliği ve koruyuculuğunda yaşanıldığının belirtisi olan⁷⁷, hukukî bir statü niteliğindeki⁷⁸ vatandaşlık; doğumla, köle bireyin azat edilmesiyle veya yabancılara vatandaşlık hakkı verilmesiyle kazanılmaktadır⁷⁹. Buna ek olarak, bir kişinin Roma hukukuna göre tam yurttaş olarak kabul edilebilmesi için özgür kişi statüsünde olması (*status libertatis*), baba statüsünde olması (*status familiae*) ve Roma yurttaşı statüsünde (*status civitatis*) olması gerekmektedir⁸⁰.

İmparator *Marcus Aurelius Antoninus* tarafından, M.Ö. III. yüzyılda çıkarılan *Caracalla* Emirnamesi (*Constitutio Antoniniana*)⁸¹ ile Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayanlar, bazı istisnalar hariç olmak üzere, Roma tebaası olarak kabul edilmiş ve bu dönemde vatandaşların, ait oldukları siteden ziyade İmparatorluğa aidiyetleri ön plana çıkmıştır⁸². İlk vatandaşlık kanunu örneği olan⁸³ *Caracalla* Emirnamesi ile bütün Roma tebaalarına doğum yeri (toprak) esasına (*ius soli*) göre vatandaşlık hakkı verilmiştir⁸⁴. Soybağı (kan) esasının (*ius sanguinis*) da varlığını sürdürdüğü İmparatorlukta, doğum yeri esasının uygulanmasında ölçüt kişinin ikametgâh sahibi olmasıdır ve sürekli ikametgâhı olanlar vatandaş sayılmıştır⁸⁵. Netice itibariyle, *Caracalla* Emirnamesi ile soybağı esasının yanı sıra İmparatorlukta yaşayan, diğer bir deyişle, daimî ikametgâhı olan bütün yerleşik kişiler, din farkı gözetilmeksizin, vatandaş olarak kabul edilmiştir⁸⁶. Dolayısıyla Emirname, İmparatorlukta yaşayanlar arasındaki eşitliği sağlama amacı gütmüştür⁸⁷. Nihayet, VI. yüzyılın ortalarına tekabül eden *Iustinianus* Döneminde, İmparatorlukta yaşayan bütün

⁷⁶ Sayın Korkmaz, Bengi Sermet, **Roma Hukuku'nda Civis (Vatandaş) Kavramı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s.15.

⁷⁷ Heater, s.51.

⁷⁸ Sayın Korkmaz, s.15.

⁷⁹ Karadeniz Çelebican, s.149 vd.; Karakoç, s.66; Alibaba, s.10; Sayın Korkmaz, s.34 vd.

⁸⁰ Karadeniz Çelebican, s.154; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.8, dn.11; Şaar, Cemil, **Vatandaşlık Kavramının ve Özellikle Gerçek Bağ Teorisinin Tarihi, Karşılaştırmalı ve Eleştirel Bir İncelemesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021, s.49, dn.133.

⁸¹ “*Antoninus* Anayasası” olarak da bilinen 212 tarihli Emirname hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heater, s.58 vd.; Osmanağaoğlu, s.38; Karakoç, s.72; Sayın Korkmaz, s.47 vd.

⁸² Fişek, Vatandaşlık, s.4; Altuğ, DHH, s.13; Karadeniz Çelebican, s.30; Abadan Unat, Nermin, “Yurttaşlık Kavramının Evrimi - Küreselleşme Sürecinde Ulusötesi Yurttaşlık”, Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara 2012, ss.41-56, s.42; Heater, s.58; Alibaba, s.10.

⁸³ Karakoç, s.72. “İlk vatandaşlık kanunu örneği” ifadesiyle kastedilenin, *Caracalla* Emirnamesinin modern vatandaşlık kanunlarına geçiş aşamasında başlangıç noktası teşkil ettiği yönündeki görüş için bkz. Göger, Tâbiyet, s.18.

⁸⁴ Göger, Tâbiyet, s.18; Karakoç, s.72.

⁸⁵ Karakoç, s.72.

⁸⁶ Göger, Tâbiyet, s.18; Karakoç, s.72.

⁸⁷ Karadeniz Çelebican, s.150-151. Emirname ile hemen herkese vatandaşlık bahşedilmesinin bir eşitleme süreci olarak yorumlanamayacağı, söz konusu düzenleme ile üstün sınıf ile aşağı tabaka arasındaki sınıfsal ayrımların keskinleştiği ileri sürülmektedir: Heater, s.60.

tebaalar hukuk nezdinde eşit konuma getirilmiştir⁸⁸. Ekonomik ya da askeri güce dayanan oligarşiler tarafından yönetilen İmparatorlukta vatandaşlık, Antik Yunandakinin aksine kamusal yaşama katılımı içermediğinden, hukuk devleti çerçevesinde hak ve yükümlülükleri haiz pasif bir vatandaş modeli ortaya çıkmıştır⁸⁹.

Yaklaşık bin yıl kadar uzun bir dönemi kapsayan Orta Çağda, insanların birtakım sınıflara ayrıldığı, toprağa bağlı ekonomik sistemin sosyal ve siyasî yapıyı belirlediği hiyerarşik bir düzen mevcut olmuştur⁹⁰. Dolayısıyla bu dönemin tâbiyet ilişkilerini⁹¹ feodal sistemin hiyerarşik düzeni belirlemiş⁹², dönemin sosyal yapısını kapalı tarım ekonomisi olarak da ifade edilen feodal ekonomik düzen şekillendirmiştir⁹³. Feodal hiyerarşinin en üst basamağında kral, onun altında senyörler, senyörlerin altında vasal⁹⁴ olarak adlandırılan ve senyörlerin toprağında yaşayan halk ve en alt basamakta ise toprağa bağlı köylüler (serfler⁹⁵) bulunmaktadır⁹⁶. En alt basamaktaki halkın tâbiyeti, toprağında yaşamını sürdürdüğü vasala, vasalın tâbiyeti senyöre⁹⁷, senyörün tâbiyeti ise kraladır. Kralın, senyörlerin topraklarında yaşayan halkın yaşamına müdahale hakkı bulunmamakla birlikte⁹⁸, senyörlerin topraklarındaki halk, kralın da tebaası olarak addedilmiştir⁹⁹. Feodal sistemdeki hiyerarşik düzen uyarınca, halkın ve senyörlerin, XI. yüzyıla dek, yerel bir tâbiyet bağı ile bir üst basamaktaki kimseye bağlı olduğu ifade edilebilir¹⁰⁰. Bu dönemde tâbiyet bağı, egemen olana, herhangi bir yükümlülük getirmeden kişileri kullanma olanağı bahşetmiştir¹⁰¹. Netice itibariyle, vatandaşlık bağının kişisel bağlantı üzerinden kurulduğu Roma hukukundan farklı

⁸⁸ Karakoç, s.72; Sayın Korkmaz, s.51-52.

⁸⁹ Abadan Unat, s.43.

⁹⁰ Osmanağaoğlu, s.39; Batır, s.7.

⁹¹ Orta Çağ feodalitesinde bireylerin hiyerarşik olarak bir üst basamaktaki kimseye bağlı olmaları nedeniyle, bu dönemde “vatandaşlık” kavramından ziyade “tâbiyet” kavramının kullanılması yerinde olacaktır. Nitekim “tâbiyet” kavramı, Orta Çağ feodalitesinde, kişilerin egemen güce bağlılığı şeklinde kullanılmıştır: Weis, s.4.

⁹² Osmanağaoğlu, s.42.

⁹³ Evran Topuzkanamış, s.38-39.

⁹⁴ Vasal; “bir kişiye bağlı kimse” veya “bağlanılacak kimseye kul köle olan” anlamlarına gelmektedir: Yılmaz, Sözlük, s.1451. Orta Çağ feodalitesinde vasal, tâbi olduğu senyöre hizmet etmesi karşılığında kendisine toprak ve köylü (serf) verilen kimsedir.

⁹⁵ TDK’ya göre serf, “derebeylik toplum düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köle” anlamına gelmektedir: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 15.05.2023).

⁹⁶ Evran Topuzkanamış, s.40-41.

⁹⁷ Osmanağaoğlu, s.44.

⁹⁸ Osmanağaoğlu, s.42.

⁹⁹ Birsen, s.19; Göğer, Tâbiyet, s.17.

¹⁰⁰ Osmanağaoğlu, s.44.

¹⁰¹ Göğer, Tâbiyet, s.117-118; Bostancı, Ahmet, *İslam Hukukunda Vatandaşlık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992, s.66.

olarak, bu dönemde vatandaşlık bağı toprağa bağlılık üzerinden kurulmuştur¹⁰². Toprağa bağlılık üzerinden kurulan vatandaşlık bağı, sürekli ve kişisel bir nitelik arz etmektedir¹⁰³.

Feodal sistemin hâkim olduğu Orta Çağ Avrupası'ndaki toplumsal düzen, XI. yüzyıldan itibaren, piskoposluk şehirlerinde kilisenin denetimine yönelik başkaldırı ve ekonomik faktörlerle birlikte değişmiştir¹⁰⁴. Batı Avrupa'da tarıma dayalı ekonomi önem kaybetmiş, ticaret ve el sanatları ehemmiyetli hâle gelmiş, dolayısıyla para akışının ön plana çıktığı hareketli bir ekonomi düzeni gelişmeye başlamıştır¹⁰⁵. Bu durum, yeni şehirlerin kurulmasına yol açmış, tüccar ve zanaatkârların sayısı da buna bağlı olarak artış göstermiştir¹⁰⁶. Yeni şehirlerin kurulması, ekonomik düzenin değişmesi ve tüccarlar ile zanaatkârların güçlenmesiyle birlikte şehirler serbest ve ayrıcalıklı bölge kimliğine bürünmüştür¹⁰⁷. Şehirlerin sahip olduğu bu özerklik, kişileri feodal ilişkilerin bağlayıcılığından ve yükümlülüklerinden kurtararak bireyin vatandaş kimliğini şekillendirmiştir¹⁰⁸. Bu durumun sonucu olarak şehirliler, diğer bir deyişle vatandaşlar, ayrıcalıklı ve özgür bir statü elde etmişlerdir¹⁰⁹. Bu dönemde, şehirliler, ekonomik güçleri olan (burjuva) kişilerin, bağlı oldukları şehir devletlerinin özgürlüklerini güvence altına alan bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir¹¹⁰. Netice itibariyle, Orta Çağın sonlarına tekabül eden XIV. ve XV. yüzyıllarda şehirli bir kimsenin tâbiyeti herhangi birine değil, şehre olmuştur¹¹¹. Bu yönüyle şehirler, modern vatandaşlığın ortaya çıkmasında stratejik bir rol oynamıştır¹¹².

Batı Avrupa monarşilerinin ortaya çıkması, Orta Çağ feodal düzeninin tâbiyet anlayışını sonlandırmıştır¹¹³. Feodalite döneminde, toprağa bağlılığın bir sonucu olarak, insanların vasallara ve senyörlere bağlılığı şeklinde biçimlenen tâbiyet bağı, monarşilerin güçlenmesi ile kralın şahsına sadakat bağı ile bağlılık görünümünü almıştır¹¹⁴. Diğer bir

¹⁰² **Birsan**, s.19; **Fişek**, Vatandaşlık, s.4; **Berki**, Osman Fazıl, “Çifte Tâbiyet”, **AÜHFD**, 1947, C.4, S.1, ss. 348-367, (**Berki**, Çifte Tâbiyet), s.350; **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.40; **Batır**, s.7; **Alibaba**, s.7; Serbestoğlu, İbrahim, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, **OTAM**, 2011, S.29, ss.193-214, s.194.

¹⁰³ **Göğer**, Çifte Vatandaşlık, s.139.

¹⁰⁴ **Heater**, s.75; **Osmanağaoğlu**, s.45; **Evrans Topuzkanamış**, s.46.

¹⁰⁵ **Osmanağaoğlu**, s.45.

¹⁰⁶ **Osmanağaoğlu**, s.45.

¹⁰⁷ **Osmanağaoğlu**, s.46.

¹⁰⁸ **Heater**, s.76; **Evrans Topuzkanamış**, s.46.

¹⁰⁹ **Heater**, s.67-68; **Osmanağaoğlu**, s.46.

¹¹⁰ **Güzel Polat**, Vatandaşlık Anlayışı, s.131-132; **Töre**, s.562-563.

¹¹¹ **Osmanağaoğlu**, s.47.

¹¹² **Güzel Polat**, Anayasal Vatandaşlık, s.13-14; **Evrans Topuzkanamış**, s.47; **Yılmaz**, Duygu/Konya, Didem, “Cumhuriyet’in Kuruluşunda Birey ve Devlet İlişkisi: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Uygulamaları”, **Belgi Dergisi**, 2022, S.24, ss.17-41, s.19.

¹¹³ **Özkan**, Vatandaşlık Türleri, s.2209; **Osmanağaoğlu**, s.48.

¹¹⁴ **Fişek**, Vatandaşlık, s.4; **Fişek**, Anayasa ve Vatandaşlık, s.2; **Çiçekli**, Çifte Vatandaşlık, s.169; **Şaar**, s.54.

anlatımla, feodal sistemin dağınık ve parçalanmış siyasî iktidar anlayışına karşın, mutlak monarşiler birleştirici ve tekelci bir iktidar anlayışı getirmiştir¹¹⁵. 1555 tarihli *Augsburg* Barışı ile tebaanın dinîni tayin etme yetkisi devlete verilmiş, Otuz Yıl Savaşlarını sonlandıran 1648 tarihli *Westphalia* Barış Antlaşması ile de devletin ve tebaanın dinîni belirleme yetkisi, istisnalar dışında, hükümdara verilmiştir¹¹⁶. Netice itibarıyla, bu dönem, hükümdarın, tebaa ile arasındaki bağı dinî temellere dayandırdığı ve kendisinin dinîne mensup olanların tebaa sayıldığı bir dönem olmuştur¹¹⁷.

Vatandaşlık, eski dönemlerin hukuk sistemlerinde önemli bir unsur olarak görülmesine de 1789 tarihinde gerçekleşen Fransız İhtilali ile birlikte, milliyet kavramıyla yakından bağlantılı olması nedeniyle üzerinde durulan bir konu olmaya başlamıştır¹¹⁸. Bahse konu dönemde, *Jean-Jacques Rousseau*'nun devletin temelini bireysel akla ve kişilerin iradesine dayandıran sosyal sözleşme teorisinin etkisiyle, vatandaşlık, kişi ile devlet arasında akdedilen bir tür sözleşme olarak nitelendirilmiştir¹¹⁹. Bu dönemde, vatandaşlığın, Fransız Medenî Kanununda düzenlenen medenî haklardan yararlanmanın bir şartı olarak kabulü, Fransız vatandaşlığının özel hukuk karakterini haiz olduğunu gündeme getirmişse de¹²⁰ 1927 Fransız Vatandaşlık Kanunu, söz konusu görüşü bertaraf etmiştir¹²¹.

1776 Amerikan Bağımsızlık Savaşı ile 1789 Fransız İhtilalinin ardından başlayan anayasacılık hareketiyle modern vatandaşlık anlayışı şekillenmiş ve 1790 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Kongresi, iyi ahlak sahibi özgür beyaz bireylerin iki yıl boyunca ülkede yaşaması şartıyla vatandaşlık kazanabileceğine ilişkin düzenlemeyi kabul etmiştir¹²². 1791 Fransız Anayasasında ise vatandaşlık, siyasî hakları kullanabilmenin ön koşulu olarak kabul edilmiştir¹²³. Bunun sonucunda, aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımı ortaya çıkmış ve aktif yurttaş olabilmek için; Fransa'da doğmuş olma veya sonradan Fransız vatandaşı olma, yirmi beş yaşını tamamlamış olma, ülkede belirli bir süre ikamet etme, belirli bir vergi ödeme ve yurttaşlık yemini etme şartları aranmıştır¹²⁴. Görüleceği üzere, bu dönemde vatandaşlık, yalnızca hakları kullanabilmenin ön şartı olarak kabul edilmiş ve söz konusu haklarla

¹¹⁵ **Evrans Topuzkanamış**, s.51.

¹¹⁶ **Osmanağaoğlu**, s.48-49.

¹¹⁷ **Güngör**, *Tâbiyet*, s.5.

¹¹⁸ **Fişek**, *Vatandaşlık*, s.4; **Altuğ**, *DHH*, s.9.

¹¹⁹ **Birsan**, s.13; **Seviğ**, *DHH Birinci Cilt*, s.26; **Berki**, *DHH C.1* (1970), s.16; **Heater**, s.107 vd.; **Karaoğlu**, s.68.

¹²⁰ **Seviğ/Seviğ**, s.67; **Fişek**, *Vatandaşlık*, s.16-17.

¹²¹ **Uluocak**, *Vatandaşlık*, s.2, 4; **Nomer**, *Vatandaşlık* (2023), s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, *Vatandaşlık*, s.9.

¹²² **Öztürk**, *Yatırım*, s.12.

¹²³ **Abadan Unat**, s.44; **Öztürk**, *Yatırım*, s.12; **Osmanağaoğlu**, s.196; **Korkut**, s.7; **Bilge**, s.135.

¹²⁴ **Özkan**, *Göç ve Vatandaşlık*, s.35; **Evrans Topuzkanamış**, s.103; **Vural Dinçkol/İşık**, s.17-18.

bağlantılı şekilde düzenlenmiştir. Vatandaşlığı bağımsız bir karakter olarak kabul eden ilk devlet Prusya olmuş ve 1842 Vatandaşlık Kanunu ile vatandaşlık statüsünü bağımsız bir konu olarak düzenlemiştir¹²⁵.

Osmanlı Devleti Döneminde ise devletin, ülkesindeki insan unsurunun tâbiyet ilişkilerini belirli bir düzene sokma gayesiyle oluşturduğu hukukî düzenlemelerin temelinde “imtiyâzât-i ecnebiyye” arzusu, diğer bir anlatımla, Osmanlı Devletinin yabancı devlet vatandaşlarına tanıdığı ayrıcalıklardan kendi vatandaşlarının da yararlanması amacı bulunmaktadır¹²⁶. Söz konusu temel amaç çerçevesinde¹²⁷, 23.01.1869 tarihinde, Osmanlı Devletinin ve Türk hukukunun genel nitelikteki¹²⁸ ilk vatandaşlık kanunu olarak¹²⁹ TOK yürürlüğe girmiştir. Kanunnamenin gerekçesinde, düzenlemenin yürürlüğe girme sebebi olarak, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan gayrimüslim tebaanın kanun dışı bir şekilde yabancı tâbiyetine geçmesi gösterilmiştir¹³⁰. Zira kapitülasyonların sağladığı birtakım imkânlardan faydalanmak isteyen Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler¹³¹, görünüşte bir hukukî işlemle yabancı bir devlet vatandaşlığını kabul etmiş ve böylece Müslüman Osmanlı tebaasına kıyasla daha fazla hakka sahip olmuşlardır¹³². Dolayısıyla TOK’un en önemli amacı, Osmanlı tâbiyetindeki gayrimüslim tebaanın, yabancı tâbiyetine geçmek için icra ettikleri yolsuzlukları önlemek ve memleketin siyasî, idarî ve içtimaî birliğini sağlamak olmuştur¹³³. Dönemin Avrupa devletlerinin vatandaşlık kanunlarından ve özellikle de 1851 tarihli Fransız

¹²⁵ **Osmanağaoğlu**, s.196-197.

¹²⁶ **Osmanağaoğlu**, s.173; **Erdem**, s.33.

¹²⁷ Kanunnamenin ortaya çıkmasındaki temel amaç “imtiyâzât-i ecnebiyye” arzusu olmakla birlikte, düzenlemenin yürürlüğe girmesinde etkili olan birçok sebep mevcuttur. Mahmî sahipliği ve yabancıların adlî imtiyazları gibi söz konusu sebepler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Osmanağaoğlu**, s.173 vd.

¹²⁸ **Güngör**, Tâbiyet, s.7.

¹²⁹ **Suphi Nuri (İleri)**, Kanun, s.1769; **Altuğ**, DHH, s.13; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.61; **Akyılmaz**, Sevgi Gül, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancıların Taşınmaz Mal Edinimi ile İlgili Düzenlemelerin Gerekçeleri, Kapsamları ve Uygulamaların İncelenmesi: Hukuk Tarihi Yönünden Değerlendirme”, (Editörler: Tanrıvermiş, Harun/Doğan, Vahit/Akipek Öcal, Şebnem), **TÜBİTAK - KAMAG 110G020 Kodlu Türkiye’de Yabancıların Taşınmaz Edinimi ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi - Türkiye’de Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Yabancıların Taşınmaz Edinimlerinin Analizi**, Eylül 2013, Ankara, ss.33-73, s.63; **Erdem**, s.33; **Vural Dinçkol/İşık**, s.20; **Karakoç**, s.224.

¹³⁰ Unat, İlhan, “Türk Vatandaşlığından “Koğulanlar” Miras Hakkından Yoksun Mudur?”, **AÜSBFD**, 1965, C.20, S.3, ss.179-226, (Unat, Miras), s.185; **Seviğ/Seviğ**, s.73; **Odman**, M. Tefik, **Vatansızların Hukukî Durumu ve Türk Hukuku**, Çağ Üniversitesi Yayınları, Adana, 2011, s.130; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.617; **Akyılmaz**, s.63; **Karakoç**, s.219; **Güzel Polat**, Anayasal Vatandaşlık, s.275; **Karaoğlu**, s.77. Osmanlı vatandaşlığının düzenlenmesine duyulan ihtiyaçlar hakkında ayrıca bkz. **Aykan Tıkman**, Banu, **Doğumla Kazandığı Türk Vatandaşlığını Çıkma İzniyle Kaybeden Yabancıların Hukukî Statüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2017, s.34-35.

¹³¹ Söz konusu kişiler, esasen “zimmi” olarak ifade edilen kişilerdir. Bu kişiler, İslâm Devleti tebaasında olan Hristiyan ve Yahudileri ifade etmektedir: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 31.05.2024).

¹³² **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.22, 25; **Unat**, Miras, s.185; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.32; **Akyılmaz**, s.62-63; **Erdem**, s.33; **Şit**, s.70; **Sadrüleşrafi**, s.32; **Evrar Topuzkanamış**, s.184; **Güzel Polat**, Vatandaşlık Anlayışı, s.135; **Serbestoğlu**, s.209.

¹³³ **Göger**, Tâbiyet, s.19-20; **Sadrüleşrafi**, s.32.

Vatandaşlık Kanunundan esinlenilerek hazırlanan¹³⁴ Kanunname ile Müslüman olup olmamanın vatandaşlık bakımından önem arz etmesine son verilmiş¹³⁵ ve Kanunname bu yönüyle İslam dünyasında vatandaşlık hukuku alanında bir dönüm noktası olmuştur¹³⁶. Başka bir deyişle, Kanunname, Osmanlı tâbiyetindeki kişilerin dinî inançlarına göre sınıflandırıldıkları geleneksel vatandaşlık anlayışını¹³⁷ ve müslim-gayrimüslim ayrımını sona erdirmiştir¹³⁸. Kanunname tüm bu özellikleriyle, her ne kadar dokuz maddelik kısa bir düzenleme olsa da telsik, izin alarak vatandaşlıktan çıkma, ıskat ve evlenmenin kadının vatandaşlığına etkisi gibi modern vatandaşlık kanunlarında yer alması gereken önemli sorunlara çözüm getirdiği için¹³⁹ dönemine göre ileri görüşlü ve liberal bir kanun olarak kabul edilmektedir¹⁴⁰.

Osmanlı Devletinin ilk anayasası olarak 1876 yılında yürürlüğe giren Kanun-i Esasînin¹⁴¹ “Tebaa-i Devleti Osmaniyenin Hukuku Umumiyesi” başlıklı m. 8 hükmünde de genellik ilkesi kabul edilerek¹⁴², Osmanlı Devleti tâbiyetindeki herkesin din ve mezhep

¹³⁴ Suphi Nuri (İleri), Kanun, s.1770; Birsen, s.23; Göğer, Tâbiyet, s.20; Unat, Tasarı, s.20; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.61; Odman, s.130; Bozkurt, Gülnihal, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914), 2. Bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, (Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları), s.148; Öztürk, Yatırım, s.133; Korkut, s.16; Serbestoğlu, s.205; Evran Topuzkanamış, s.182.

¹³⁵ Bu hususta atılan ilk adım ise 1856 tarihli Islahat Fermanıdır: Ortaç, s.62. Konuya ilişkin ilk adımın 1839 tarihli Tanzimat Fermanı olduğu yönünde bkz. Aykan Tıkman, s.33.

¹³⁶ Fişek, Vatandaşlık, s.5-6, 7; Aybay, Rona, Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara 1980, s.63 (Aybay, Evlenme); Aybay, Rona, Vatandaşlık Hukuku, 3. Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, (Aybay, Vatandaşlık), s.71; Odman, s.129-130; Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları, s.148; Özkan/Tütüncübaşı, s.617; Dardağan Kibar, Esra, “Türk Vatandaşlık Hukukunda “Seçme Hakkı”nın Gelişimi”, Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara 2012, ss.255-289, (Dardağan Kibar, Seçme Hakkı), s.261; Şit, s.70; Güzel Polat, Anayasal Vatandaşlık, s.276; Evran Topuzkanamış, s.182; Serbestoğlu, s.205; Yılmaz/Konya, s.20.

¹³⁷ Geleneksel vatandaşlık hukukunda farklı vatandaşlık türleri bulunmaz. Bir kişi ya vatanlıdır ya da değildir. Vatanlı değilse ya yabancı devlet vatanlısı ya vatansız ya da uluslararası koruma sağlanandır. Kişinin birden fazla vatandaşlığının olması da olasıdır. Vatandaşlık bir hukukî statü olarak görüldüğü sürece, yabancı statüsünden farklıdır: Özkan, Vatandaşlık Türleri, s.2205 vd.

¹³⁸ Unat, Tasarı, s.1; Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları, s.150; Öztürk, Yatırım, s.133-134; Konan, Belkis, Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.7; Güzel Polat, Anayasal Vatandaşlık, s.275.

¹³⁹ Aybay, Evlenme, s.63-64. TOK’un yalnızca dokuz maddeden ibaret olması nedeniyle bünyesinde önemli boşluklar bulundurduğu ve kapitülasyonların mevcudiyeti sebebiyle doğum yeri esasına oldukça sınırlı bir şekilde yer verildiği ve bu durumun TOK’un başlıca kusurları olduğu yönündeki görüş için bkz. Unat, Tasarı, s.20.

¹⁴⁰ Fişek, Vatandaşlık, s.7; Unat, Tasarı, s.20; Aybay, Vatandaşlık, s.71; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.61; Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları, s.148; Osmanağaoğlu, s.200; Karakoç, s.227; Yılmaz/Konya, s.20. Doktrinde, TOK’un yetersiz olduğu ve uluslararası gelişmelerin gerisinde kaldığı ileri sürülmüştür: Göğer, Tâbiyet, s.20.

¹⁴¹ Düstur, 1. Tertip, C.4, s.4 vd. 7 Zilhicce 1293 (24.12.1876) tarihli Kanun-i Esasînin Türkçe metni için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (erişim tarihi: 23.02.2024). Kanun-i Esasînin hazırlanışı, niteliği ve hükümlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Tanör, s.132 vd.; Bozkurt, Gülnihal, Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, 3. Bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, (Bozkurt, Batı Hukukunun Benimsenmesi), s.62 vd.

¹⁴² Güngör, Tâbiyet, s.8; Alibaba, s.144; Aykan Tıkman, s.36.

ayrımı gözetilmeksizin “Osmanlı” olarak nitelendirileceği ve Osmanlı vatandaşlığının kazanılmasının ve kaybedilmesinin kanunen belirli hâllerde mümkün olacağı belirtilmiştir¹⁴³. Kanun-u Esasının m. 17 hükmünde ise Osmanlı tâbiyetinde olanların kanunlar önünde hak ve ödevler bakımından eşit olduğu belirtilmiştir¹⁴⁴. Netice itibarıyla, hem TOK hem Kanun-u Esasî uyarınca tâbiyet bağının herhangi bir dinî vasfa bağlı olmadığı, hukukî ve siyasî bir bağ niteliğinde olduğu ifade edilmelidir¹⁴⁵. Nitekim hem TOK hem Kanun-u Esasî hükümlerinde, tâbiyeti, sosyal zaruretin¹⁴⁶ bir gereği olarak açıklayan¹⁴⁷ devletsel teori benimsenmiştir¹⁴⁸. Buradan hareketle, tâbiyet, sosyal zaruret sonucu ortaya çıkan hukukî ve siyasî bir bağ olarak nitelendirilebilir¹⁴⁹.

Vatandaşlığın, kanunî ve siyasî hakların yanı sıra sosyal hakları da içine alacak şekilde tarif edilmeye başlanması ise XX. yüzyılda gerçekleşmiştir¹⁵⁰. Vatandaşlık, bu süreç içerisinde öncelikle bireysel özgürlükleri temin eden kanunî hakları, sonra siyasî katılımı ve daha sonra da sosyal hakları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır¹⁵¹. Modern dünyada yapılan vatandaş tanımı, vatandaşlığı saf bir hukukî statü olarak kabul etmektedir. Ek olarak, vatandaş, belirli, resmî ve egemen bir siyasî topluluğun yasal fertleri olarak addeden ve korunması gerekli temel hakları haiz olan bireyler olarak tanımlanmaktadır¹⁵².

¹⁴³ **Tanör**, s.145; **Fişek**, Anayasa ve Vatandaşlık, s.14; **Özel**, s.45; **Evrans Topuzkanamış**, s.188. Kanun metni için bkz. **Unat**, Vatandaşlık, s.14. Kanun-i Esasının m. 8 hükmü, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı işlemlerinde keyfilige son vermek istese de bu konularda yargı denetiminin gerçekleştirildiğine ilişkin herhangi bir belirti bulunmamaktadır: **Aybay**, Vatandaşlık, s.72.

¹⁴⁴ **Tanör**, s.145; **Bozkurt**, Batı Hukukunun Benimsenmesi, s.71-72; **Evrans Topuzkanamış**, s.188.

¹⁴⁵ **Güngör**, Tâbiyet, s.9; **Vural Dinçkol/Işık**, s.20-21; **Aykan Tıkman**, s.36.

¹⁴⁶ *Jean Jacques Rousseau*’nın Toplum Sözleşmesindeki fikirlerine karşıt olanlar, tâbiyetin sosyal bir zaruret olduğunu ileri sürmüş ve bu husustaki eleştirilerini iki temele dayandırmışlardır. İlk olarak, tâbiyetin bir sözleşme olarak kabulü durumunda taraflarda ehliyet aranması gerektiği, ancak yeni doğan bir çocuğun sözleşme yapma ehliyeti olmamasına karşın re’sen tâbiyet kazanacağı ifade edilmiştir. İkinci olarak, tâbiyetin bir sözleşme olarak kabulü durumunda, sözleşme ilişkisinin ortadan kaldırılabilmesi için tarafların rızasının gerektiği ancak devletin, ihdas ettiği kanunlar gereği, tek taraflı olarak kişiyi tâbiyetinden çıkardığının veya kişinin bağlı olduğu devletin rızasını almadan tâbiyetini değiştirdiğinin görüldüğü ileri sürülmüştür: **Metya**, s.12-13; **Birsens**, s.14; **Yörük**, Tâbiyet, s.79-80; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.16-17; **Altug**, DHH, s.11; **Dal**, s.10; **Arat**, Tâbiyet, s.18; **Turhan/Tanrıbilir**, s.27.

¹⁴⁷ **Birsens**, s.14. **Seviğ/Seviğ**, s.66.

¹⁴⁸ **Göger**, Çifte Vatandaşlık, s.148; **Güngör**, Tâbiyet, s.9; **Özkan**, Vatandaşlık Türleri, s.2210. 1842 tarihli Prusya Vatandaşlık Kanununda ifade bulan devletsel teori, tâbiyetin sosyolojik yönünü belirtmeyen, sosyal gerçeklerle bağdaşmayan ve tâbiyet kavramını yalnızca devlet açısından inceleyen kuramsal bir teodir. Devletsel teori çerçevesinde tâbiyet, belli bir devletin iç hukuk düzeni ve siyasal yapısı tarafından belirlenen hakların ve yükümlülüklerin yöneldiği kişileri gösteren bir statü niteliğindedir. Bu teoriye göre, devletin çıkarları bireyin çıkarlarının önünde gelmektedir: **Göger**, Erdoğan, “Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti”, **AÜHFD**, 1970, C.27, S.3-4, ss.173-192, (**Göger**, Mahiyet), s.188; **Göger**, Çifte Vatandaşlık, s.146.

¹⁴⁹ **Güngör**, Tâbiyet, s.9.

¹⁵⁰ **Öztürk**, Yatırım, s.8; **Güzel Polat**, Anayasal Vatandaşlık, s.7.

¹⁵¹ **Abadan Unat**, s.45; **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.35; **Töre**, s.564.

¹⁵² **Öztürk**, Yatırım, s.8.

1.1.3. Vatandaşlık ve Tâbiyet Bağı'nın Hukukî Niteliği

Fransız İhtilaline kadar olan dönemde devlete karşı yalnızca yükümlülük sahibi olup herhangi bir hak iddia edemeyen ve tebaa olarak görülen bireyin, bu tarihten itibaren devlet karşısında birtakım haklara sahip olduğu kabul edilmeye başlanmıştır¹⁵³. Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde vatandaşlığın ve tâbiyetin hukukî niteliği noktasında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür¹⁵⁴.

Sürekli sadakat bağı görüşüne göre tâbiyet, bireyin devletle arasındaki sürekli nitelikteki sadakat ilişkisini belirten ve siyasî yönü ağır basan bir bağıdır¹⁵⁵. Feodal sistemin hâkim olduğu Orta Çağ Avrupa'sında beliren bu görüş, bireyin, üzerinde doğduğu ve yaşadığı toprağın sahibi olan hükümdara karşı devamlı ve zorunlu bir itaat ve bağlılık borcu altında olduğunu ifade eder¹⁵⁶. Günümüzde Anglo-Amerikan hukuk sisteminin geçerli olduğu bazı ülkelerde sürekli sadakat bağı görüşünün kısmen devam ettiği görülse de söz konusu görüş etkisini artık büyük oranda kaybetmiştir¹⁵⁷.

Akit (hukukî ilişki) görüşü, Fransız İhtilali sonrasında *Jean-Jacques Rousseau*'nun, devletin temelini bireysel akla ve kişinin iradesine dayandıran sosyal sözleşme teorisinin etkisiyle ortaya çıkmıştır¹⁵⁸. Sosyal sözleşme teorisinin etkisiyle, vatandaşlık veya tâbiyet, kişi ile devlet arasında akdedilen, karşılıklı haklar ve borçlar doğuran bir akit olarak kabul edilmiştir¹⁵⁹. Akit görüşü, vatandaşlığın irade dışı kazanılması ve irade dışı kaybı hâllerini açıklayabilecek bir nitelikte olmaması¹⁶⁰ ve dayanağı olan sosyal sözleşmenin farazî bir ürün olmasından ötürü hukukî incelemeye konu edilememesi nedeniyle eleştirilmiş ve bu sebeplerle söz konusu görüş terk edilmiştir¹⁶¹.

Sosyolojik teori, vatandaşlığın hukukî niteliğini açıklamaktan ziyade devletin, vatandaş olabilme şartlarını tayin ederken sosyolojik gerçekleri dikkate alarak karar vermesini

¹⁵³ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.8; Töre, s.565.

¹⁵⁴ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.8.

¹⁵⁵ Arat, Tâbiyet, s.17; Turhan/Tanrıbilir, s.26; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.8.

¹⁵⁶ Altuğ, DHH, s.11; Arat, Tâbiyet, s.16-17; Turhan/Tanrıbilir, s.26; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.8; Sirmen, Tâbiyet, s.17; Saar, s.19.

¹⁵⁷ Altuğ, DHH, s.11; Arat, Tâbiyet, s.16-17; Turhan/Tanrıbilir, s.26; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.8; Alibaba, s.12; Saar, s.23.

¹⁵⁸ Yörük, Tâbiyet, s.79; Fişek, Vatandaşlık, s.12; Turhan/Tanrıbilir, s.27. Yalnızca Fransız hukukunu etkilemiş olan bu teorisin ortaya atılmasının en büyük nedenlerinden biri de geçmişte Fransız hukukunda vatandaşlık süjesinin Medenî Kanunda düzenlenmesidir: Turhan/Tanrıbilir, s. 27; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.9.

¹⁵⁹ Birsen, s.13-14; Yörük, Tâbiyet, s.78-79; Berki, DHH C.1 (1970), s.16; Göger, Tâbiyet, s.8; Altuğ, DHH, s.11; Fişek, Vatandaşlık, s.12; Turhan/Tanrıbilir, s.27; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.9; Sirmen, Tâbiyet, s.17.

¹⁶⁰ Güngör, Tâbiyet, s.6; Alibaba, s.12.

¹⁶¹ Yörük, Tâbiyet, s.79; Berki, DHH C.1 (1970), s.16-17; Fişek, Vatandaşlık, s.12.

ifade etmektedir¹⁶². Teori, kişiyi toplumun ekonomik ve sosyal hayatına katılan biri olarak değerlendirmekte, vatandaşlığı sosyal bir olgunun hukuken ifade ediliş biçimi olarak, sosyolojik unsuru ise vatandaşlık hukukunun genel amacı olarak ifade etmektedir¹⁶³. Sosyolojik teoriye dayanak olarak, UAD'nin 1955 yılında vermiş olduğu *Nottebohm* kararındaki vatandaşlık tanımı gösterilmektedir¹⁶⁴. Kararda vatandaşlık, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin varlığının yanı sıra sosyal bağlılık durumuna, gerçek bir varlık, ilgi, menfaat ve his bağlılığına dayanan bağ olarak ifade edilerek, kişinin devletle irtibatının tespitinde birtakım sosyolojik olguların dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır¹⁶⁵. Kararda, vatandaşlığın tayininde göz önüne alınacak unsurlar arasında; kişinin menfaatlerinin merkezi, aile bağları, sosyal hayata katılımı, belirli bir devlete tâbiyeti gibi hususlar yer almıştır¹⁶⁶. Kararda vurgulanan bu hususlar, AVS'de de yer almaktadır. Sözleşmenin m. 18 hükmünde, devlet halefiyeti olayları nedeniyle vatandaşlık verilmesi ve vatandaşlığın muhafaza edilmesi durumlarında taraf devletlerin dikkate alması gereken hususlar; kişinin iradesi, devletle arasındaki sıkı ve gerçek bağı, kökeni ve mutad ikameti olarak belirlenerek sosyolojik unsurlara önem verilmiştir¹⁶⁷. Netice itibarıyla, kişinin gerçek hayat olaylarının araştırılmasını sağlayan sosyolojik unsurlar, günümüzde sınırlı da olsa kabul edilmektedir¹⁶⁸. Zira birden fazla devlet vatandaşlığını haiz kişilerin gerçek ve sıkı bir bağ ile bağlı olduğu millî devletinin tespiti, olumlu vatandaşlık ihtilâflarının¹⁶⁹ çözülmesi bakımından önemli addedilmektedir¹⁷⁰.

¹⁶² Göğer, Tâbiyet, s.9; Göğer, Mahiyet, s.190; Kantar, s.14; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.9; Saar, s.29-30.

¹⁶³ Göğer, Mahiyet, s.190-191.

¹⁶⁴ Göğer, Mahiyet, s.189-190; Özkan, Vatandaşlık Türleri, s.2212; Öztürk, Yatırım, s.180; Saar, s.97.

¹⁶⁵ Unat, Nottebohm, s.21-22.

¹⁶⁶ Unat, Nottebohm, s.32.

¹⁶⁷ AVS Açıklayıcı Raporu, s.18-19, par.112-116.

¹⁶⁸ Güngör, Tâbiyet, s.13; Alibaba, s.13. Görüşün, vatandaşlığın siyasî ve hukukî bağ niteliklerine önem vermediği de ifade edilmektedir: Göğer, Tâbiyet, s.9.

¹⁶⁹ Kişinin birden fazla devlet vatandaşı olmasından kaynaklanan ihtilâflar “olumlu vatandaşlık ihtilâfları” olarak nitelendirilir: Yörük, Tâbiyet, s.186 vd.; Metya, s.16; Berki, DHH C.1 (1970), s.145; Berki, Şakir, Tatbikî Devletler Hususî Hukuku, Nur Matbaası, Ankara 1949-1950, (Berki, Tatbikî DHH), s.21; Göğer, Tâbiyet, s.175; Fişek, Vatandaşlık, s.161; Uluocak, Vatandaşlık, s.125-126; Nomer, Vatandaşlık (2023), s.35; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.181; Güngör, Tâbiyet, s.29; Bayraktaroğlu Özçelik, Gülüm, “Kanunlar İhtilâfı Hukukunda Olumlu Vatandaşlık İhtilâflarının Çözümü ve MÖHUK m. 4(1)(b) ve (c) Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, GÜHFD, 2015, C.19, S.1, ss.111-150, s.112. Kişinin herhangi bir devletin vatandaşlık kazanma şartlarını sağla(ya)maması hâlinde vatansızlık hâli ortaya çıkar ve bu durumda “olumsuz vatandaşlık ihtilâfları” gündeme gelir: Yörük, Tâbiyet, s.190; Metya, s.16; Berki, DHH C.1 (1970), s.145; Berki, Tatbikî DHH, s.21; Göğer, Tâbiyet, s.179; Fişek, Vatandaşlık, s.161; Uluocak, Vatandaşlık, s.127-128; Nomer, Vatandaşlık (2023), s.42; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.185; Güngör, Tâbiyet, s.24; Bayraktaroğlu Özçelik, s.119, dn.30.

¹⁷⁰ Güngör, Tâbiyet, s.13.

Kaynağını Roma hukukundaki vatandaşlık statüsünden (*status civitatis*) alan ve günümüzde Kıta Avrupası hukukunda hâkim olan¹⁷¹ hukukî statü görüşü ise vatandaşlığı, devletle kişi arasında kurulan, kamusal menfaatin ön planda olduğu¹⁷², dolayısıyla taraflar arası eşitliğin bulunmadığı bir kamu hukuku ilişkisi olarak ifade etmektedir¹⁷³. Başka bir deyişle, vatandaşlık, devletin egemenlik hakkını kullanarak tek taraflı bir biçimde şartlarını ve hükümlerini belirlediği bir hukukî statüyü sağlayan kişi ile kurduğu hukukî bir bağıdır¹⁷⁴. Söz konusu bağı kurulmasıyla kişi, vatandaş sıfatını haiz olur ve bu durum vatandaşlığın maddî ve milletlerarası boyutunu ortaya çıkarır¹⁷⁵. Vatandaş sıfatını haiz kişinin hakları ve borçları, vatandaşlık kavramının maddî boyutunu teşkil eder¹⁷⁶. Diğer bir deyişle, bir devletin siyasî ve hukukî düzeni tarafından tespit edilen hak ve yükümlülüklerin yöneldiği kişilerin ortaya çıkmasında vatandaşlığın iç hukuk boyutu etkindir¹⁷⁷. Vatandaşlığın milletlerarası boyutu ise vatandaşın diplomatik koruma hakkından yararlanması, vatandaşın ülkeye kabul zorunluluğu ve suçluların iadesi noktasında vatandaşın iade edilemeyeceği ilkesi gibi hususlardan meydana gelmiş olup, bahse konu hususlar devletlerin milletlerarası alanda kişisel yetkisini¹⁷⁸

¹⁷¹ **Arat**, Tâbiyet, s.18; **Altuğ**, DHH, s.10; **Sirmen**, Tâbiyet, s.18. Doktrinde, görüşün, vatandaşlığın siyasî bağ niteliğine önem vermediği ve sosyal gerçekleri gözden kaçırdığı da savunulmaktadır: **Göğer**, Tâbiyet, s.9.

¹⁷² Kamusal menfaatin tek sınırı insan hakları olup, devlet, temel insan hakları ilkelerini ihlal etmemek kaydıyla kendi vatandaşlık hukuku kurallarını ihdas edebilir: **Turhan/Tanrıbilir**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.10; **Reçber**, Kamuran/Özgenç, Zeynep, “5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar”, **İÜHF**, 2016, C.74, S.1, ss.373-387, s.376; **Alibaba**, s.12-13; **Bingöl Schrijer**, s.207.

¹⁷³ **Metay**, s.9, 13; **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.4; **Mauray**, s.194; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.17; **Fişek**, Vatandaşlık, s.17; **Seviğ/Seviğ**, s.66-67; **Dal**, s.8, 9; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.28; **Turhan/Tanrıbilir**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.10-11; **Sirmen**, Tâbiyet, s.18; **Batır**, s.18. Vatandaşlık hukukunun kamu hukuku karakteri arz etmesinin, vatandaşlık hukuku kapsamındaki bütün hukukî müesseselerin de kamu hukuku karakterinde olduğu anlamına geldiği ifade edilmektedir: **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.29.

¹⁷⁴ **Göğer**, Tâbiyet, s.9; **Turhan/Tanrıbilir**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.11; **Sadrulesrafi**, s.7. Vatandaşlığın hukukî nitelik bakımından hem bir statü hem bir ilişki olduğu noktasında bkz. **Uluocak**, Vatandaşlık, s.3 vd.; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.20-21; **Erdem**, s.7-8.

¹⁷⁵ **Turhan/Tanrıbilir**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.10. Anglo-Amerikan hukukunda da tâbiyet ve vatandaşlığın ikili yönü kabul edilmektedir. İngilizcede eş anlamlı olarak kullanılan “*citizenship*” ve “*nationality*” terimleri bu duruma örnek gösterilmektedir. Zira Anglo-Amerikan hukuk dilinde “*citizenship*” kavramı iç hukuk açısından tâbiyeti ifade ederken, “*nationality*” kavramı ise tâbiyetin milletlerarası boyutuna karşılık gelmektedir: **Weis**, s.4-5; **Göğer**, Mahiyet, s.187.

¹⁷⁶ **Weis**, s.60 vd.; **Göğer**, Tâbiyet, s.7; **Turhan/Tanrıbilir**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.10; **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.39; **Sadrulesrafi**, s.8; **Şaar**, s.70-71. Bununla birlikte, vatandaşlık bağının salt siyasal hak ve ödevlerin sahipliğini tayin etmediğini, zira vatandaşlık bağının kurulması noktasında kişinin siyasal durumunun kesin ve vazgeçilmez bir rolünün olmadığını belirtmek gerekir: **Arat**, Tâbiyet, s.3, dn.12. Vatandaş, hukuk düzeninin kendisine tanıdığı siyasal, kamusal ve özel haklardan en geniş şekilde yararlandıran: **Göğer**, Tâbiyet, s.5.

¹⁷⁷ **Arat**, Tâbiyet, s.20; **Odman**, s.4; **Kantar**, s.14; **Yılmaz**, Nottebohm, s.967.

¹⁷⁸ Devletlerin, egemenlik hakkından doğan yetkilerini bazı durumlarda ülke sınırları dışında kullanmasına “kişisel yetki” denir. Devletler kişisel yetkilerini, kural olarak, tâbiyet bağı kurduğu kişiler ve şeyler üzerinde kullanır. **Pazarıcı**, s.167-168, 170; **Sirmen**, Tâbiyet, s.17; **Mauray**, s.194. Devletin ülkesel yetkisi ise kişisel yetkisine kıyasla çok daha baskın olan, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kapsayan ve devlete, ülkesinde zor kullanma tekeli bahşeden bir ilkedir: **Pazarıcı**, s.157; **Sur**, s.123.

belirleyen kıstaslardandır¹⁷⁹. Başka bir anlatımla, vatandaşlık statüsü, bireyi hukukî bir kişilik sıfatıyla milletlerarası hukuk sahasına dahil etmekte¹⁸⁰ ve bunun sonucunda ona bazı güvenceler sağlamaktadır¹⁸¹. Netice itibariyle, vatandaşlık kavramı, şeklen belirli bir devlete aidiyeti, maddî içerik itibariyle ise kişinin vasfı olarak ortaya çıkan hukukî bir statüyü ifade etmektedir¹⁸².

1.1.4. Vatandaşlığın Direktif İlkeleri

1.1.4.1. Klasik İlkeler

Vatandaşlığın milletlerarası yönüne ilişkin olan direktif ilkeler, Devletler Hukuku Enstitüsünün 1895 yılında yaptığı *Cambridge* Toplantısında ortaya çıkmıştır¹⁸³. Toplantı sonucunda tavsiye edilen ilkeler şu şekildedir; “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır”, “kimsenin aynı anda iki veya daha fazla vatandaşlığı olmamalıdır” ve “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır”. Direktif ilkelerin ortaya atılması ile amaçlanan, devletleri, vatandaşlık hukukuna ilişkin ihdas edecekleri ulusal düzenlemelerde anılan prensiplerden yararlanmaya ve bunlara uygun davranmaya teşvik etmektir¹⁸⁴. Bu ilkeler, devletlerin münhasır yetkisine giren tâbiyet sorunlarını çözmede dikkate almaları gereken idealler olarak ifade edilmektedir¹⁸⁵. Bununla birlikte, vatandaşlığın klasik anlamdaki direktif ilkeleri tavsiye ve teşvik niteliği taşıdığından söz konusu ilkelerin kural olarak pozitif geçerliliği bulunmamaktadır¹⁸⁶. Ancak söz konusu ilkeler, vatandaşlık hukukuna ilişkin genel nitelikli, çok taraflı ve katılıma açık bir milletlerarası düzenleme olan AVS’de de yeniden değerlendirilerek yer almıştır¹⁸⁷.

Direktif ilkelere ek olarak, devletlerin vatandaşlık hususunda kanun koyma yetkisini sınırlayan, hükûmetler ve yazarlar tarafından ileri sürülen; “diğer devletlerin egemenliğine ve haklarına saygı”, “hakkın kötüye kullanılmaması”, “iyiniyet”, “makul ölçülere bağlı kalmak zorunluluğu” ve “milletlerarası toplumun menfaatlerini zedelememek zorunluluğu” şeklinde

¹⁷⁹ Göğer, Tâbiyet, s.7; Arat, Tâbiyet, s.21-22; Turhan/Tanrıbilir, s.29; Odman, s.4; Kantar, s.14-15; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.10; Pazarcı, s.175; Sirmen, Tâbiyet, s.19; Özkan, Göç ve Vatandaşlık, s.39, 56; Alibaba, s.5; Saar, s.71.

¹⁸⁰ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.4.

¹⁸¹ Göğer, Çifte Vatandaşlık, s.127.

¹⁸² Nomer, Vatandaşlık (2023), s.21; Turhan/Tanrıbilir, s.29; Özkan/Tütüncübaşı, s.621.

¹⁸³ Yörük, Tâbiyet, s.80; Unat, Tasarı, s.32; Tekinalp, Gülören, “Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu”, İÜHF, 1973, C.38, S.1-4, ss.483-497, s.484; Güngör, Tâbiyet, s.22.

¹⁸⁴ Unat, Tasarı, s.32; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.24; Güngör, Tâbiyet, s.23; Alibaba, s.16.

¹⁸⁵ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.6; Fişek, Vatandaşlık, s.19; Dal, s.10; Tekinalp, s.485; Aybay, Çifte Uyraklık, s.102; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.51; Ünsal, s.1355-1356; Töre, s.570.

¹⁸⁶ Turhan/Tanrıbilir, s.33-34; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.24; Güngör, Tâbiyet, s.22; Ünsal, s.1356; Saar, s.78.

¹⁸⁷ Güngör, Tâbiyet, s.22-23.

ilkeler de bulunmaktadır¹⁸⁸. Çalışmanın bu kısmında, vatandaşlığın direktif ilkelerine ana hatları ile yer verilecektir.

1.1.4.1.1. Herkesin Bir Vatandaşlığı Olmalıdır

İnsanlar bir toplum içerisinde doğup o toplumda yaşadıklarından, her insanın mutlak surette bir topluma mensup olması, dolayısıyla herhangi bir vatandaşlığı haiz bulunması kaçınılmazdır¹⁸⁹. “Herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesiyle de vatandaşlık hakkı vurgulanmış¹⁹⁰ ve vatansızlık hâllerinin önlenmesi amaçlanmıştır¹⁹¹. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme¹⁹² m. 1/1 uyarınca, vatansız, hiçbir devlet hukukuna göre vatandaş olarak kabul edilmeyen kişidir. Devletin Halefietiyiyle İlişkili Vatansızlığın Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi¹⁹³ m. 1-c’ye göre ise vatansız, herhangi bir devletin iç hukukuna göre vatandaş sayılmayan kişidir. Netice itibariyle, milletlerarası hukukta vatansız, herhangi bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ya da vatandaşlık bağı saptanamayan kişi olarak ifade edilmektedir¹⁹⁴. Türk hukukunda da 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası

¹⁸⁸ **Unat**, Nottebohm, s.XIV. Ne var ki söz konusu ilkeler, somut bir durumda, bir tâbiyetin milletlerarası alandaki geçerliliğinin objektif kıstaslarla tespit edilmesinde yeterli olamamaktadır: **Unat**, Nottebohm, s.XIV.

¹⁸⁹ **Örikağasızâde Hasan Sırrı**, s.37 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.23); **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.26; **Yörük**, Tâbiyet, s.80; **Fişek**, Anayasa ve Vatandaşlık, s.1.

¹⁹⁰ Vatandaşlık hakkını düzenleyen uluslararası metinler, genel yapıları itibariyle, vatansızlığın önlenmesi üzerinden konuyu ele almaktadır: **Bingöl Schrijer**, s.221. Vatandaşlığa sahip olmanın temel insan hakkı niteliğinde olmadığı da belirtilmektedir: **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.7. Bununla birlikte, vatandaşlık hakkının da bir insan hakkı olduğu ifade edilmektedir: **Özbek Hadimoğlu/Teksoy**, s.241; **Sirmen**, Vatandaşlığın Kaybı, s.27.

¹⁹¹ **Fişek**, Vatandaşlık, s.19; **Unat**, Tasarı, s.61; **Kantar**, s.23; **Güngör**, Tâbiyet, s.23; **Erdem**, s.12; **Sadrulesrafi**, s.12; **Bingöl Schrijer**, s.256.

¹⁹² Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf> (erişim tarihi: 16.10.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. **Odman**, s.167-186. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 28.09.1954 tarihinde New York’ta kabul edilen Sözleşme, 06.06.1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Türkiye’de 25.10.2014 tarihli ve 29156 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Altuğ**, Yılmaz, “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, **İÜHFM**, 1963, C.29, S.1-2, ss. 201-217, (**Altuğ**, Sözleşmeler), s.206 vd.; **Odman**, s.33 vd.; **Batır**, s.230 vd.

¹⁹³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://rm.coe.int/1680083747> (erişim tarihi: 16.10.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirileri için bkz. **Gemalmaz**, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - I. Cilt**, 2. Bs., Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, (**Gemalmaz**, Belgeler - I. Cilt), s.705-713; **Aykaç**, s. 375-383. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Odman**, s.61 vd.; **Batır**, s.264 vd. AVS’nin yalnızca genel ilkeleri içerdiği ve devlet halefietiyi durumunda vatandaşlığa ilişkin spesifik durumlara yer vermediği, diğer bazı milletlerarası sözleşmelerin de ya bağlayıcı olmadığı ya da önemli hususları düzenlemediğinden bahisle akdedilen bu Sözleşme, 19.05.2006 tarihinde Strasbourg’da kabul edilmiş ve 01.05.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Alibaba**, s.131.

¹⁹⁴ **Suphi Nuri (İleri)**, Kanun, s.1772, dn.2; **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.21; **Berki**, Osman Fazıl, “Vatansızlık”, **AÜHFD**, 1948, C.5, S.1, ss.167-192, (**Berki**, Vatansızlık), s.168; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.22; **Göğer**, Tâbiyet, s.16; **Altuğ**, Sözleşmeler, s.201; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.42; **Turhan/Tanrıbilir**, s.34; **Odman**, s.3; **Pazarıcı**, s.231; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.25; **Töre**, s.571. Vatansızlığa yol açan sebepler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Berki**, Vatansızlık, s.170 vd.; **Tekinalp**, s.485 vd.; **Ünsal**, s.1354 vd.

Koruma Kanunu¹⁹⁵ m. 3/1-ş hükmünde, vatansız, hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi olarak tanımlanmıştır.

Vatansızlık durumu, kişinin millî bir devlet ile bağının bulunmaması nedeniyle diplomatik anlamda himaye edilememesi, bir hakkın kullanımı için karşılıklı işlem şartının söz konusu olduğu durumlarda hak kaybı yaşaması ve kişinin millî hukukunun uygulanması gereken durumlarda uygulanacak hukuk noktasında ortaya çıkabilecek ihtilâflar gibi sorunlara sebebiyet vermektedir¹⁹⁶. Dolayısıyla vatansızlık, hem kişiler hem devletler ve uluslararası cemiyetler bakımından arzu edilmeyen bir statüdür¹⁹⁷. Bu doğrultuda bazı milletlerarası sözleşmelerde, herkesin bir vatandaşlığa sahip olması gerekliliğine ilişkin düzenlemeler ihdas edilmiştir¹⁹⁸. Belirtmek gerekir ki vatandaşlığa sahip olma hakkı pozitif bir hak olsa da devletleri, tek taraflı olarak, hukukî düzenlemelerinde vatansızlığı önleyecek kurallara yer verme yükümlülüğü altına sokmamaktadır¹⁹⁹.

1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesinin²⁰⁰ giriş bölümünde, herkesin bir vatandaşlığı olması gerektiği ifade edilmiştir²⁰¹. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB)²⁰² m. 15/1 hükmünde ise herkesin bir vatandaşlığa hakkı olduğu belirtilmiştir²⁰³. Bununla birlikte, Bildirinin m. 15/2

¹⁹⁵ RG: 11.04.2013-28615.

¹⁹⁶ **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.53-54; **Pazarcı**, s.231; **Güngör**, Tâbiyet, s.26; **Özbek Hadimoğlu/Teksoy**, s.224; **Töre**, s.572-573.

¹⁹⁷ **Berki**, Vatansızlık, s.168; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.7, dn.9; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.52; **Turhan/Tanrıbilir**, s.35; **Doğan**, Tasarı, s.149; **Odman**, s.4; **Ünsal**, s.1350; **Töre**, s.571.

¹⁹⁸ Düzenlemelerin yanı sıra AIHM de çıkarma veya kaybettirme sebebiyle vatansız kalan kişilere ilişkin davalarda, söz konusu kişilerin vatandaşlık hakkını tanımlamaktan kaçınmış, fakat özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını, bahse konu kişileri kapsayacak şekilde genişletme yoluna gitmiştir: **Sirmen**, Vatandaşlığın Kaybı, s.28.

¹⁹⁹ **Alibaba**, s.39.

²⁰⁰ Sözleşmenin resmî metni için bkz. <https://docs.pca-cpa.org/2016/01/Convention-on-Certain-Questions-relating-to-the-Conflict-of-Nationality-Laws-1930.pdf> (erişim tarihi: 23.10.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. **Kantar**, s.41-50. 12.04.1930 tarihinde Milletler Cemiyeti tarafından Lahey’de gerçekleştirilen Milletlerarası Hukukun Aşamalı Kodifikasyonu Konferansında kabul edilen Sözleşme, 01.07.1937 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeye taraf değildir. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Alibaba**, s.81 vd.

²⁰¹ Sözleşme, kişiye vatandaşlık kazandırmak yerine, kişinin vatandaşlığını kaybetmemesini hedefleyen bir düzenleme niteliğindedir: **Altuğ**, Sözleşmeler, s.202. Sözleşmenin vatansızlığı önlemeye ilişkin hükümleri için ayrıca bkz. **Berki**, Vatansızlık, s.190 vd.

²⁰² Bildirinin İngilizce metni için bkz. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (erişim tarihi: 23.10.2023). Bildirinin Türkçe metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> (erişim tarihi: 23.10.2023). Bildirinin Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. Gemalmaz, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - II. Cilt**, 2. Bs., Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, (Gemalmaz, Belgeler - II. Cilt), s.3-19. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10.12.1948 tarihinde kabul ve ilan edilen Bildiri, Türkiye’de 27.05.1949 tarihli ve 7217 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁰³ Hükmün, vatandaşlığı olmayan herkesin bir vatandaşlık sahibi olacağını düzenlemekle birlikte, hangi devletin söz konusu kişiye vatandaşlık verme yükümü altında olduğunu belirtmemesinden ötürü muğlak olduğu ifade edilmektedir: **Batır**, s.47. Bildiri, bağlayıcı bir metin niteliği arz etmediğinden vatansızlık sorununu çözümleyememiştir: **Altuğ**, Sözleşmeler, s.203. Ancak yine de Bildiri, vatansızlığın önlenmesini genel bir amaç olarak belirlemesi açısından önemli bir düzenlemedir: **Ünsal**, s.1356.

hükümünde, hiç kimsenin keyfî olarak vatandaşlığından yoksun bırakılamayacağı da ifade edilmiştir. Böylelikle, vatandaşlık hakkı ilk kez geniş çaplı bir uluslararası metinde bir insan hakkı olarak düzenleme konusu edilmiştir²⁰⁴. Söz konusu ilkenin bir diğer görünümü de AVS’de mevcut olup, Sözleşmenin m. 4/1-a hükmü uyarınca, herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir²⁰⁵. Anılan hükmü teminat altına almak adına, Sözleşmenin m. 4/1-b ve m. 4/1-c hükümlerinde, vatansızlığın önleneyeceği ve kimsenin keyfî olarak vatandaşlığından yoksun bırakılamayacağına ilişkin düzenlemeler ihdas edilmiştir²⁰⁶. Sözleşmenin Açıklayıcı Raporunda da vatansızlığın önlenmesinin uluslararası teamül hukuku ilkesi olduğu ve vatansızlığın önlenerek vatandaşlık hakkının korunmasının amaçlandığı belirtilmiştir²⁰⁷.

1.1.4.1.2. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır

“Herkesin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesi ile hedeflenen, çifte veya çok vatandaşlık hâllerini önlemektir²⁰⁸. Çifte veya çok vatandaşlık, kural olarak, devletlerin, vatandaşlığın kaybına ve kazanılmasına ilişkin kanunî düzenlemelerinin birbirine uygun düşmemesi nedeniyle ortaya çıkan bir durumdur²⁰⁹. Söz konusu ilkenin temelinde ise çifte veya çok vatandaşlığa sahip kişilerin, askerlik ve vergi mükellefiyetleri ile diplomatik himayelerinden doğan sorunlar yer almaktadır²¹⁰. Dolayısıyla çifte veya çok vatandaşlık, geçmişte, ortaya çıkardığı veya çıkaracağı sorunlar nedeniyle, uluslararası alanda istenmeyen, imkân dahilinde engellenmeye çalışılan bir durum olmuştur²¹¹.

²⁰⁴ **Gümürlü Tunçağıl**, s.106; **Bingöl Schrijer**, s.210; **Şaar**, s.82-83.

²⁰⁵ Nitekim Sözleşmede üzerinde durulan önemli hususlardan biri de vatansızlığın önlenmesi olmuştur: **Turhan/Tanrıbilir**, s.35; **Ekşi**, Askerlik, s.57.

²⁰⁶ **Alibaba**, s.17.

²⁰⁷ AVS Açıklayıcı Raporu, s.6-7, par.32-33.

²⁰⁸ **Göger**, Tâbiyet, s.17; **Fişek**, Vatandaşlık, s.19; **Unat**, Tasarı, s.3; **Dal**, s.11; **Altuğ**, Yılmaz, “Çok Vatandaşlık”, **İÜHF**, C.43, S.1-4, 1977, ss.191-207, (**Altuğ**, Çok Vatandaşlık), s.191; **Kantar**, s.23; **Turhan/Tanrıbilir**, s.36; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.26; **Güngör**, Tâbiyet, s.28; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.622; **Tarman**, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık, s.1074.

²⁰⁹ **Osman Affan**, s.1025. (Transliterasyon: **Argunhan**, **Betül/Öztürk**, **Merve Nur**, s.119); **Seviğ/Seviğ**, s.68; **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.25-26; **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.6; **Berki**, Çifte Tâbiyet, s.349; **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.35; **Göger**, Tâbiyet, s.17; **Dal**, s.11; **Altuğ**, Çok Vatandaşlık, s.191; Onar, Erdal/Tiryakioğlu, Bilgin, “1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)”, **Av. Dr. Faruk EREM Armağanı**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 1999, ss.557-594, s.563. Çifte veya çok vatandaşlığa sebebiyet veren durumlar için ayrıca bkz. **Berki**, Çifte Tâbiyet, s.349 vd.; **Göger**, Çifte Vatandaşlık, s.132 vd.; **Tekinalp**, s.492 vd.

²¹⁰ **Berki**, Çifte Tâbiyet, s.363; **Altuğ**, DHH, s.12; **Uluocak**, Nihal, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, **MHB**, 1990, C.10, S.1-2, ss.197-202, (**Uluocak**, **Terk**), s.198; **Bayraktaroğlu Özçelik**, s.112; **Alibaba**, s.17-18.

²¹¹ **Örikağazsâde Hasan Sırrı**, s. 38-39 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s. 23-24); **Berki**, Şakir, “Devletler Hususî Hukukunda Tâbiyet, Yabancıların Hukuku, Kanunlar İhtilâfı ve Yargılama Usulünün Tatbiki Prensipleri”, **AÜHFD**, 1950, C.7, S.1, ss.218-249, (**Berki**, Prensipler), s.226; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.11-12; **Uluocak**, **Terk**, s.202; **Altuğ**, Çok Vatandaşlık, s.199; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.55; **Töre**, s.574.

Çifte veya çok vatandaşlık durumunun önüne geçmeyi hedefleyen ilke, 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesinin giriş bölümünde “herkesin yalnızca bir vatandaşlığı olmalıdır” şeklinde yer almıştır. Sözleşmenin m. 3 hükmünde, Sözleşme hükümleri saklı kaymak kaydıyla, iki veya daha fazla devlet tâbiyetini haiz kişilerin, tâbiyetinde bulunduğu her devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir. Sözleşmenin m. 5 hükmünde de iki veya daha fazla tâbiyeti haiz kişinin üçüncü bir devlet ülkesinde, sahip olduğu tâbiyetlerden yalnız birini sahipmiş gibi kabul edileceği, herhangi bir sözleşme veya kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, söz konusu kişinin tâbiyetlerden ya mutad ve esas olarak yerleştiği ülkenin ya da o andaki şartlar içerisinde sıkı bağlarla bağlı bulunduğu anlaşılan devletin tâbiyetinin kabul edileceği ifade edilmiştir²¹². Anılan düzenleme, kanunlar ihtilâfı niteliği arz eden çifte veya çok vatandaşlık durumunun halli için “gerçek vatandaşlık” kriterini bir çözüm yolu olarak kabul etmiştir²¹³.

Günümüzde, çifte veya çok vatandaşlık durumlarının, devletler tarafından hem millî hukuklarda hem milletlerarası hukukta kabul görmeye başlaması ile söz konusu ilkenin etkisi azalmıştır²¹⁴. Zira çifte veya çok vatandaşlık, devletlerin siyasî, ekonomik ve kültürel çıkarları ile doğrudan orantılıdır²¹⁵. Türk hukukunda da bir gerçek kişinin birden fazla devlet vatandaşlığını haiz olmasına cevaz verilmiştir²¹⁶. Nitekim çifte veya çok vatandaşlık durumu, ilk kez 5901 sayılı TVK m. 3/1-b’de düzenlenmiş ve bir Türk vatandaşının aynı anda birden çok vatandaşlığa sahip olması şeklinde tanımı yapılmıştır²¹⁷. Yine Kanunun “Çok Vatandaşlık” başlıklı m. 44 gereğince, herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri gerektiği de belirtilmiştir.

Bir kişinin iki veya daha çok vatandaşlığının mevcudiyeti durumunda, olası bir vatandaşlık ihtilâfında söz konusu kişinin hangi ülke kanunlarına tâbi olacağı sorunu

²¹² Kişinin sıkı (gerçek) bir bağ ile bağlı olduğu devleti tespit etmek adına, daimî olarak oturduğu yeri, askerlik yükümlülüğünü ve kamu yükümlülüklerini hangi devlete karşı yerine getirdiği gibi hususları araştırmak ve bu çerçevede gündeme gelen devlet vatandaşlığını tercih etmek hükmün ruhuna uygun düşmektedir: **Berki**, Tatbiki DHH, s.17, dn.1; **Berki**, Prensipler, s.227, dn.1.

²¹³ **Uluocak**, Vatandaşlık, s.10.

²¹⁴ Sakmar, Ata, “Kadınla Erkek Arasındaki Hukuki Eşitlik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku”, **İÜHFM**, 1978, C.44, S.1-4, ss.123-133, s.131; **Pazarıcı**, s.171; **Güngör**, Tâbiyet, s.28; **Alibaba**, s.18; **Töre**, s.556.

²¹⁵ **Göger**, Çifte Vatandaşlık, s.130-131; **Uluocak**, *Terk*, s.197; **Nomer**, İlkeler, s.79; **Sakmar**, s.132; **Erdem**, s.13; **Töre**, s.575.

²¹⁶ **Güngör**, Tâbiyet, s.31. Türk hukukunda ilk kez 2383 sayılı Kanunla (RG: 17.02.1981-17254) yapılan değişiklik sonucunda, çifte veya çok vatandaşlık kabul edilerek, bir Türk vatandaşının Türk vatandaşlığını muhafaza ederek başka bir devlet vatandaşı olmak için başvuruda bulunabileceği kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tiryakioğlu**, Multiple Citizenship, s.6, 9; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.619-620; **Eksi**, Askerlik, s.26-27; **Erdem**, s.219-220; **Yılmaz**, Nottebohm, s.969, dn.8; **Tarman**, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık, s.1074-1075; **Batır**, s.214-215; **Alibaba**, s.52-53.

²¹⁷ Türk hukukunda çifte veya çok vatandaşlığa cevaz verilmekle birlikte, TVK’da yer alan, çıkma izni almak suretiyle veya seçme hakkıyla vatandaşlığın kaybına ilişkin hükümler, çifte veya çok vatandaşlığın önüne geçmek adına alınan tedbirlerdir: **Turhan/Tarılbilir**, s.36; **Alibaba**, s.19.

gündeme gelmektedir. Bu durumda, devletlerin her biri, kendi vatandaşlığına öncelik tanımakta ve söz konusu kişiyi kendi vatandaşı saymakta olup bu husus milletlerarası hukuka da uygun düşmektedir²¹⁸. Türk hukukunda da bu husus düzenleme altına alınmıştır. 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)²¹⁹ m. 4/1-b uyarınca, yetkili hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, aksi öngörülmedikçe, birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları hâlinde Türk hukukunun uygulanacağı ifade edilmiştir.

“Herkesin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesi, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra gerçekleşen yoğun göç hareketleri neticesinde başka ülkelere göç eden büyük kitlelerin gittikleri ülkelerde kalıcı olması sonucunda, AVS’de göz ardı edilen bir ilke olmuş ve böylelikle önceki dönemlerde kabul gören çifte veya çok vatandaşlık hâllerinin önlenmesi hedefinden uzaklaşmıştır²²⁰. Nitekim AVS m. 2/b uyarınca çok vatandaşlık, bir kişinin aynı anda iki veya daha fazla devlet vatandaşlığına sahip olması şeklinde tanımlanmıştır²²¹. AVS m. 14 düzenlemesinde ise doğum ve evlenme sebebiyle birden fazla devlet vatandaşlığının haiz olunmasına cevaz verilmiştir. Söz konusu durumlarda ortaya çıkan çifte veya çok vatandaşlık statüsü, Sözleşmenin korumayı hedeflediği çifte veya çok vatandaşlık hâlleridir²²². Bununla birlikte, AVS m. 7/1-a uyarınca, devletlerin, istisnâî hâllerde, yabancı bir devlet vatandaşlığının iradî olarak kazanılmasını vatandaşlığın kaybı nedeni olarak düzenleyebileceği ifade edilmiştir. Elbette bu durumda kişinin vatansız kalmayacak olması da Sözleşmenin m. 7/3 hükmünde vurgulanmıştır. Sözleşmede olası diğer çifte veya çok vatandaşlık hâllerine ilişkin de düzenlemeler mevcuttur. AVS m. 15/1-a uyarınca, taraf devletlerin, başka bir devlet vatandaşlığını haiz olan veya kazanan vatandaşlarının kendi vatandaşlığını muhafazası ya da kaybetmesi hususunda düzenleme yapmakta serbest olduğu ifade edilmiştir. AVS m. 15/1-b’de de aynı şekilde, taraf devletlerin, kendi vatandaşlığının kazanılmasının veya muhafazasının, diğer vatandaşlığın kaybına ya da diğer vatandaşlıktan çıkmaya tâbi olması hususunda düzenleme yapmakta serbest olduğu belirtilmiştir. Anılan

²¹⁸ Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.55-56.

²¹⁹ RG: 27.11.2007-26728. Bundan böyle “5718 sayılı MÖHUK” olarak anılacaktır.

²²⁰ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.8, dn.10; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.27; Doğan, Tasarı, s.148-149; Çiçekli, Bülent, “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma, İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Ankara Barosu Dergisi, 2000, C.58, S.4, ss.63-75, (Çiçekli, Çıkma), s.66; Çiçekli, Çifte Vatandaşlık, s.169-170; Tütüncübaşı, Uğur, “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, DEÜHFD, 2011, C.13, S.2, ss.153-194, s.157.

²²¹ Sözleşmede çifte veya çok vatandaşlığa karşı bu olumlu yaklaşım, 5901 sayılı TVK’nın hazırlanma sürecinde de dikkate alınmış ve kanun koyucunun çifte veya çok vatandaşlığa karşı olumlu yaklaşımında etkili olmuştur: Tiryakioğlu, Analiz, s.26.

²²² Güngör, Sözleşme, s.235, dn.24.

düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, çifte veya çok vatandaşlık statüsünün kanunî düzenlemeler çerçevesinde kazanılması durumu haricinde, devletin, çifte veya çok vatandaşlığa ilişkin düzenleme yapma yetkisinin sınırlandırılmadığı açıktır²²³. Ek olarak, Sözleşmenin m. 14 ilâ m. 17 hükümlerinin yer aldığı “Çok Vatandaşlık” başlıklı beşinci bölümünde, doğumla ya da evlenme sebebiyle kendiliğinden kazanılan vatandaşlığın sebebiyet verdiği çok vatandaşlık hâlleri, m. 7’de zikredilen kanunen ya da taraf devlet kararıyla vatandaşlığın kaybı durumları haricinde, taraf devletlerin tahammül etmesi gereken bir durum olarak Sözleşmede yerini almıştır²²⁴. Netice itibariyle, söz konusu ilke milletlerarası hukukta artık bir prensip veya hedef niteliğinde olmaktan çıkmıştır²²⁵.

1.1.4.1.3. Herkes Vatandaşlığını Değiştirme Hakkına Sahip Olmalıdır

“Herkes vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır” şeklinde de anılan bu ilke, doğumla kendiliğinden vatandaşlık kazanan kişilere, diledikleri anda ve iradeleri doğrultusunda, mevcut vatandaşlıklarını değiştirebilme imkânı sunmaktadır²²⁶. İlke bu yönüyle, vatandaşlığın sürekli sadakat bağı niteliğinde olduğu görüşünü etkisiz hâle getirmektedir²²⁷. Nitekim vatandaşlığı değiştirebilme imkânı kişi hürriyetinin, diğer bir deyişle insan haklarının bir sonucudur²²⁸. Ancak kişinin bu husustaki serbestîsi mutlak nitelikte olmayıp, mensubu olduğu devletin esaslı menfaatlerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde uygulama alanı bulur²²⁹. Bununla birlikte, kişi, kendisine sunulan bu imkânı kullanarak vatansız kalma tercihinde bulunamaz. Başka bir deyişle, kişinin, vatandaşlığını değiştirme hakkını kullanabilmesinin genel sınırı vatansız kalmamaktır²³⁰. Kaldı ki yeni bir devlet vatandaşlığını kazanmadan evvel vatandaşlıktan ayrılmayı önleyen bir hükmün

²²³ Tanrıbilir, Feriha Bilge, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”, **MHB**, 2002, C.22, S.2, ss.791-818, (**Tanrıbilir**, Sözleşme), s.811.

²²⁴ **Güngör**, Tâbiyet, s.39-40.

²²⁵ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.6, 8.

²²⁶ **Osman Affan**, s.1025. (Transliterasyon: **Argunhan**, **Betül/Öztürk**, **Merve Nur**, s.119); **Yörük**, Tâbiyet, s.83; **Kantar**, s.23; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.27.

²²⁷ **Berki**, DHH C.1 (1970), s.38; **Turhan/Tanrıbilir**, s.37.

²²⁸ **Seviğ/Seviğ**, s.69; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.12; **Dal**, s.11; **Turhan/Tanrıbilir**, s.37; **Doğan**, Tasarı, s.150.

²²⁹ **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.6; **Birsen**, s.39; **Yörük**, Tâbiyet, s.85-86; **Seviğ/Seviğ**, s.69, 120; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.39; **Fişek**, Vatandaşlık, s.20; **Göger**, Tâbiyet, s.127-128; **Dal**, s.11; **Gürzumar**, Aydanur, “Türk Vatandaşlığının Kaybında Şahıs İradesinin Önemi”, **Prof. Dr. Nihal ULUOCAK’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim - Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 135-163, s.135-136; **Töre**, s.576-577.

²³⁰ **Birsen**, s.17; **Aybay**, Rona, “Yabancıyla Evlenen Kadının Türk Yurttaşlığından Ayrılması”, **AÜSBFD**, 1978, C.33, S.3, ss.35-48, (**Aybay**, Ayrılma), s.36; **Turhan/Tanrıbilir**, s.37; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.28; **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.29.

mevcudiyeti, kişinin şahsî hakkını ihlal etmediği gibi, anayasal bir temel hakka ve milletlerarası hukuka da aykırılık teşkil etmemektedir²³¹. Zira vatansızlık bir hak değildir.

“Herkes vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır” ilkesinin amacı, doğumla kendiliğinden vatandaşlık kazanma hâlleri dışında, kimseye zorla vatandaşlık bahşedilmesinin, kimsenin zorla vatandaşlıktan çıkarılmasının ve vatandaşlıktan iradî olarak ayrılmak isteyen kişilere karşı hukukî engeller çıkarılmasının önüne geçmektir²³². Vatandaşlık hukuku açısından, bireyin bu doğrultudaki irade beyanının kurucu etki oluşturması, ilkenin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayan önemli bir araçtır²³³. İlke, bu kapsamda İHEB m. 15/2 hükmünde düzenlenmiştir²³⁴. Anılan hükme göre, kimsenin, vatandaşlığını değiştirme hakkı elinden alınamaz. Netice itibarıyla, kişiye vatandaşlığını değiştirebilme serbestisi veren bu ilke, temel haklar arasında yer alabilecek bir prensip niteliğindedir²³⁵.

1.1.4.2. Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi

“Gerçek vatandaşlık ilkesi” veya “etkili vatandaşlık ilkesi” olarak da anılan tâbiyetin gerçekliği ilkesi, UAD’nin 06.04.1955 tarihli *Nottebohm* kararı²³⁶ sonucunda ortaya çıkan²³⁷,

²³¹ Nomer, *Vatandaşlık* (2023), s.8.

²³² Maury, s.199; Altuğ, DHH, s.14; Unat, Tasarı, s.2; Aybay, Çifte Uyraklık, s.104, dn.10; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.57; Güngör, Tâbiyet, s.37; Gürzumar, s.135; Erdem, s.15.

²³³ Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.255.

²³⁴ Bildiri, bir sözleşme vasfında olmadığından maddî anlamda bağlayıcı nitelikte olmasa da manevî olarak bağlayıcı olduğu noktasında şüphe yoktur. Nitekim Türk hukukunda da söz konusu ilkeye paralel düzenlemeler ihdas edilmiştir: Sadruleşrafi, s.13.

²³⁵ Göger, Tâbiyet, s.18, 134; Sadruleşrafi, s.13; Batır, s.47.

²³⁶ Karara konu olay şu şekildedir: Alman tâbiyetindeki *Friedrich Nottebohm*, 1905 yılında Guatemala’ya gider ve ikametgâhı ile işyerini orada tesis eder. İkinci Dünya Savaşının başlamasından bir ay sonra Liechtenstein tâbiyetini telsik yoluyla kazanır. O dönemde Alman kanunlarının çifte tâbiyeti kabul etmemesi üzerine, *Nottebohm* Alman tâbiyetini kaybeder. Guatemala’ya yerleşmesinden itibaren 1943 yılına kadar iş gerekçeleriyle Almanya’ya zaman zaman seyahat eder. 1941 yılı sonunda savaşa giren Guatemala, 1943 yılı sonlarında, Liechtenstein tarafsız olmasına karşın, *Nottebohm*’u tutuklar ve ABD makamlarına teslim eder. ABD’de iki yıl kadar kampta tecrit altında olan *Nottebohm*, serbest bırakıldıktan sonra Guatemala’ya dönmek ister ancak bu talebi reddedilir. 1944 yılında, Guatemala makamları *Nottebohm*’un tüm mal varlığına el koyar. Söz konusu olayların ardından Liechtenstein hükûmeti, tebaasının maruz bırakıldığı haksız fiillere karşı, 17.12.1951 tarihinde UAD nezdinde dava açar. *Nottebohm* davası ve dava sonucunda verilen karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Unat, *Nottebohm*, s.1 vd.; Kantar, s.27 vd.; Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, s.564 vd.; Yılmaz, *Nottebohm*, s.969 vd.; Demirkol, Berk, “Uluslararası Hukukta Dikkate Alınan Vatandaşlık: Gerçek Kişilerde “Etkin Vatandaşlık” Sorunsalı”, *GSÜHFD*, 2015, S.2, ss.159-193, s.161 vd.

²³⁷ Çifte veya çok vatandaşlık hâlinde diplomatik himaye hakkının kullanılabilmesi için “gerçek tâbiyetin” araştırılması noktasında, karşıt görüşlere rağmen, uygulanacak bir devletler hukuku ilkesinin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla Divanın vermiş olduğu kararın öncesinde de çifte veya çok vatandaşlık hâlinde “tâbiyetin gerçekliği” ilkesinin, zarurî olarak, fiilen uygulandığı ifade edilmelidir: Unat, *Nottebohm*, s.6; Kantar, s.21, 24-25. Nitekim, 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesinin m. 5 hükmünde de söz konusu “gerçek bağ” olgusuna yer verilmiştir. *Nottebohm* davasında ise çifte veya çok vatandaşlık hâli söz konusu değildir. Dolayısıyla Divanın vermiş olduğu karar her ne kadar diplomatik himaye hakkının kullanımına ilişkin olsa da “tâbiyetin gerçekliği” ilkesine daha geniş bir uygulama alanı açmış ve söz konusu ilkenin ulusal hukuklar nezdindeki düzenlemelerde ve uygulamada dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır: Unat, *Nottebohm*, s.XV-XVI, s.11; Kantar, s.30; Yılmaz, *Nottebohm*, s.976.

diplomatik himayenin kullanılabilmesi için vatandaşlık bağının eksiksiz biçimde mevcudiyetinin yetmeyeceğini, kişi ile devlet arasında yeteri kadar sıkı bir fiili bağın da var olması gerektiğini ifade eden bir ilkedir²³⁸. İlke, kişinin millî devleti ile arasındaki bağın gerçek olması hâlinde söz konusu vatandaşlık bağının milletlerarası hukuk nezdinde doğuracağı hukukî sonuçların kabul edileceği temeline dayanır²³⁹. İlke, bu yönüyle, çatışan tâbiyetler arasında daha güçlü bir fiili bağ içeren tâbiyetin hüküm doğurmasına imkân sağlayan bir çözüm aracı niteliğindedir²⁴⁰.

Gerçek vatandaşlık, kişinin mutad meskeni, yerleşim yeri, ailesinin ve işyerinin bulunduğu, vergi ödediği, siyasî haklarını kullandığı yer gibi, sınırlı sayıda olmayan, çeşitli etkenlerden hareketle tespit edilecek, gerçek ve sıkı bir bağ ile bağlı bulunduğu devletin vatandaşlığıdır²⁴¹. Başka bir deyişle, kişinin vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devletlerden hangisi ile sıkı ve gerçek bir bağının bulunduğu noktasında bireyin ilişkileri, menfaatleri ve duyguları dikkate alınacak ve buna göre öncelik tanınacak devlet vatandaşlığı tespit edilecektir²⁴².

Kararda, vatandaşlık, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin varlığının yanı sıra sosyal bağlılık durumuna, gerçek bir varlık, ilgi, menfaat ve his bağlılığına dayanan bağ olarak ifade edilerek²⁴³, kişi ile devlet arasındaki bu bağın sıkı ve gerçek olması gerektiğine dikkat çekilmiştir²⁴⁴. Böylelikle kararda, vatandaşlığın hukukî ve siyasî bağ kimliği vurgulanmış, ancak siyasî bağ daha yoğun bir şekilde dikkate alınmıştır²⁴⁵. Zira kişi ile devlet arasındaki hukukî bağın yanı sıra kişinin vatandaşı olduğu topluma uyum sağlaması ve entegre olması da göz önünde bulundurulmuştur²⁴⁶. Buradan hareketle, kararda, bireyin vatandaş olabilmesi için

²³⁸ **Unat**, Nottebohm, s.8; **Yılmaz**, Nottebohm, s.968-969; **Öztürk**, Yatırım, s.181. Doktrinde, tâbiyetin gerçekliği ilkesinin, yalnızca çifte veya çok vatandaşlık hâlinde kaynaklanan uyuşmazlıklar için başvurulacak bir ilke olduğu, bunun dışındaki tâbiyet ihtilâflarında gündeme gelemeyeceği belirtilmektedir: **Kantar**, s.24-25; **Sadrüleşrafi**, s.27 vd. Nitekim *Nottebohm* kararının oluşturduğu yankıya karşın etkisi sınırlı olmuş, zira bazı hakem kararlarında (örneğin 1958 tarihli *Flegenheimer* kararı) “fiili bağ” arayışı çifte vatandaşlık hâllerine hasredilme eğilimi göstermiştir: **Gündüz**, Milletlerarası Hukuk, s.570-571; **Sur**, s.284; **Yılmaz**, Nottebohm, s.977. İlkenin, ancak çifte veya çok vatandaşlık hâllerinde yarar sağlayabileceği yönünde ayrıca bkz. **Uluocak**, Vatandaşlık, s.13-14. Günümüzde, kişinin vatandaşı olduğu devletle gerçek bir ilişkisi bulunmadığı için o devletin vatandaşı sayılmaması ya da o devletin vatandaşlığına bağlanan haklardan yararlanamaması genel olarak kabul görmemektedir. *Nottebohm* doktrininin, yalnızca bir vatandaşlığa sahip gerçek kişiler bakımından milletlerarası hukukta uygulanma alanı da yoktur: **Demirkol**, s.189.

²³⁹ **Güngör**, Tâbiyet, s.34. Bununla birlikte, çifte veya çok vatandaşlığın bir küreselleşme olgusu olduğu ve küreselleşme ışığında “gerçek bağ” hususunun işlevini yitirdiği ifade edilmektedir: **Özkan**, Göç ve Vatandaşlık, s.55; **Yılmaz**, Nottebohm, s.969, 1002-1003.

²⁴⁰ **Unat**, Nottebohm, s.17.

²⁴¹ **Unat**, Nottebohm, s.32; **Kantar**, s.32; **Tiryakioğlu**, Multiple Citizenship, s.13; **Güngör**, Tâbiyet, s.34.

²⁴² **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.5.

²⁴³ Bkz. Birinci Bölüm, 1.1.1.1.

²⁴⁴ Bkz. Birinci Bölüm, 1.1.1.1.

²⁴⁵ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.25.

²⁴⁶ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.25.

gerekli olan ve vatandaşlığın şekli içeriğini ifade eden hukukî ilişki yönüne ve bireyin hak ve görevlerini gösteren ve vatandaşlığın maddî içeriğini ifade eden hukukî statü yönüne de dikkat çekilmiştir²⁴⁷. Netice itibarıyla, karar çerçevesinde, tâbiyet, bir kişinin daha güçlü manevî bağlarla bir devlete bağlı bulunduğu hususunun hukukî olarak tespit ve tescilinden ibarettir²⁴⁸.

Divanın vermiş olduğu karar neticesinde, tâbiyetin gerçekliği ilkesi dünyada birçok ülkede benimsenmiş ve pozitif geçerlilik kazanmıştır²⁴⁹. Türk hukukunda da 5718 sayılı MÖHUK'un "Vatandaşlık esasına göre yetkili hukuk" başlıklı m. 4/1-c hükmünde, söz konusu Kanun uyarınca yetkili hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, aksi öngörülmedikçe, birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olan, ancak Türk vatandaşı olmayan kişiler hakkında daha sıkı ilişki hâlinde bulundukları devlet hukukunun uygulanacağı belirtilmiştir²⁵⁰. Böylelikle tâbiyetin gerçekliği ilkesinin MÖHUK'a yansıdığını görüyoruz.

1.1.5. Vatandaşlığın İradî Kaybı

Kişinin, iradî olarak, vatandaşı olduğu devletle hukukî ve siyasî bağını koparması ve o ana kadar sahip olduğu vatandaşlığından ayrılması "vatandaşlığın iradî kaybı" şeklinde ifade edilmektedir²⁵¹. Diğer bir anlatımla, vatandaşlığın iradî kaybı, kişinin, kanunda öngörülen şartları şahsında gerçekleştirmesi ve vatandaşlığından ayrılma yönünde irade beyanında bulunmasıyla gerçekleşen kayıp hâlidir²⁵². Kişinin iradî olarak vatandaşlığını kaybetmesi farklı şekillerde gerçekleşebilir. İlk olarak, kişi, sahip olduğu vatandaşlıklardan birini terk edebileceği gibi, vatandaşlığından feragat da edebilir²⁵³. İkinci olarak, kişi, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması durumunda bağlı olduğu devlet vatandaşlığından çıkmış olmaktadır ki bu durumda vatandaşlık zımnî olarak kaybedilmiş olur²⁵⁴. Netice itibarıyla, kişi, kendisine tanınan sübjektif bir hak olarak, iradesi doğrultusunda bağlı olduğu devlet vatandaşlığından

²⁴⁷ Evran Topuzkanamış, s.9.

²⁴⁸ Unat, Nottebohm, s.22; Kantar, s.31.

²⁴⁹ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.24-25.

²⁵⁰ Hüküm, mülga 2675 sayılı MÖHUK (RG: 22.05.1982-17701) m. 4/1-c hükmünden aynen alınmıştır. Söz konusu düzenlemeyle birlikte, tâbiyetin gerçekliği ilkesi, Türk hukukunda çifte veya çok vatandaşlık hâllerinde bir çözüm yolu olarak ilk kez pozitif geçerlilik kazanmıştır: Uluocak, Vatandaşlık, s.16; Bayraktaroğlu Özçelik, s.144-145.

²⁵¹ Berki, Osman Fazıl, "Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı", AÜHFD, 1975, C.32, S.1, ss.117-134, (Berki, Kayıp), s.117.

²⁵² Tarman, Zeynep Derya, "Türk Vatandaşlığının İradî Kayıp Halleri", (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.185-191, (Tarman, İradî Kayıp Halleri), s.185.

²⁵³ Berki, DHH C.1 (1970), s.107.

²⁵⁴ Berki, DHH C.1 (1970), s.107-108.

ayrılma²⁵⁵ hakkına sahiptir²⁵⁶. Bununla birlikte, söz konusu hakkı kullanmanın sınırı, daha önce ifade edildiği üzere, AVS m. 8/1 uyarınca, vatansız kalmamaktır²⁵⁷.

“Herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” direktif ilkesine paralel olarak, herkesin, şahsî hürriyetine dayanarak bağlı olduğu vatandaşlığını değiştirebileceği kabul edilmektedir²⁵⁸. Zira herkes, kendisine uygun gelen yerde yaşamak ve iyi bir hayat sürmek ister²⁵⁹. Bu doğrultuda da söz konusu kişilere, kendilerine uygun gelen bir yerde yaşama ve yaşayacakları devletin vatandaşı olabilme hakkının tanınması gerekir²⁶⁰. Nitekim Antik Yunanda ve Roma İmparatorluğunda da kişinin iradesi doğrultusunda tâbiyetini değiştirebileceği kabul görmüştür²⁶¹. Ek olarak, Fransız İhtilalinden önceki ve sonraki dönemlerde de kişinin iradî olarak Fransız vatandaşlığını kaybedebileceği kabul edilmiştir²⁶². Görüleceği üzere, devletler, eskiden beri, belirli şartlarda, kişinin vatandaşlığını iradî olarak kaybedebileceğini kabul etmiş bulunmaktadır²⁶³.

1.2. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

1.2.1. İnsan Haklarına İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı

1.2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Uluslararası hukuk belgelerinde vatandaşlığın iradî kaybı, temel insan hakkı niteliğinde değerlendirilmiş ve bu doğrultuda birtakım düzenlemeler ihdas edilmiştir. Bu noktada, en temel ve geniş kapsamlı metinlerden olan İHEB’in m. 15/2 hükmünde, kimsenin vatandaşlığını değiştirme hakkından keyfî olarak yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, önemli uluslararası belgelerden biri olan Avrupa İnsan Hakları

²⁵⁵ “Vatandaşlıktan ayrılma” kavramı teknik olarak bir vatandaşlık hukuku kavramı olmayıp, söz konusu kavramı, metinde, kişinin iradesi doğrultusunda vatandaşlığı kaybedeceği hâlleri kapsayıcı bir biçimde kullanmayı tercih etmekteyiz.

²⁵⁶ **Odman**, s.28; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.122.

²⁵⁷ Bkz. Birinci Bölüm, 1.1.4.1.3.

²⁵⁸ **Birsen**, s.39.

²⁵⁹ **Birsen**, s.39. Benzer yönde bkz. **Tarman**, İradî Kayıp Halleri, s.185.

²⁶⁰ **Yörük**, Tâbiyet, s.164.

²⁶¹ **Yörük**, Tâbiyet, s.165.

²⁶² **Yörük**, Tâbiyet, s.166.

²⁶³ **Yörük**, Tâbiyet, s.166. Bununla birlikte, tarihte, bu hususta katı müdahalelerde bulunan devletler de olmuştur. İngiltere’de, 1870 yılına kadar, kişiye tâbiyetini değiştirme hakkı tanınmamıştır. Kişinin, yine de bu yönde bir eylemde bulunması durumunda iradesi geçerlik kazanmamış ve zorla İngiliz tâbiyetinde tutulmaya devam edilmiştir: **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.74-75; **Birsen**, s.39; **Aybay**, Ayrılma, s.35, dn.1. 1864 tarihli Rus kanununda da aslî olarak Rus tâbiyetini haiz kişilerin tâbiyetin değiştiremeyeceği düzenlenmiştir: **Yörük**, Tâbiyet, s.168. ABD’de de vatandaşlık değiştirmeyi doğal bir hak olarak kabul eden 1868 tarihli kanuna kadar geçen süreçte sürekli bağlılık ilkesi kabul görmüştür: **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.163, dn.1.

Sözleşmesinde²⁶⁴ ise vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

1.2.1.2. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi²⁶⁵

Vatandaşlığa sahip olma hakkının ilk kez düzenlendiği²⁶⁶ Bildirinin “Vatandaşlık Hakkı” başlıklı m. 19 hükmünde, herkesin, kanun tarafından yetkili kılındığı bir vatandaşlığı elde etme hakkına ve başka bir ülkenin vatandaşlığını edinmek üzere vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Hüküm, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” ilkesini teyit eden bir düzenleme niteliğindedir²⁶⁷.

Bildirinin m. 2 hükmünde, herkesin kanun önünde eşit olduğu ve Bildiride düzenlenen haklardan ayırım yapılmaksızın faydalanacağı ifade edilmiştir. Vatandaşlığa sahip olma ve vatandaşlığı değiştirebilme hakkının da ayrımcılık yasağı kapsamına dahil olduğunu ve herkesin bu haklardan eşit şekilde yararlanabileceğini belirtmek gerekir²⁶⁸.

1.2.1.3. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi²⁶⁹

Sözleşmenin m. 20/2 hükmünde, herkesin, eğer bir başka vatandaşlığa hak sahibi değilse doğduğu devletin vatandaşlığına sahip olma hakkının olduğu ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile vatansızlığın önlenmesi noktasında pozitif geçerliliği haiz bir adım atılmıştır. Sözleşmenin m. 20/3 hükmünde, hiç kimsenin vatandaşlığından ya da vatandaşlığını değiştirme hakkından keyfî olarak yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu keyfiyete mahal vermemek adına, vatandaşlıktan yoksun bırakma sebeplerinin önceden objektif bir biçimde düzenlenmesi ve idarî makamların kişinin vatandaşlığını sonlandırmasına ilişkin kararlarına karşı yargı yolunun kapatılmaması şeklindeki şartların mevcudiyeti

²⁶⁴ Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (erişim tarihi: 29.10.2023). Sözleşmenin İngilizce resmi metni için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (erişim tarihi: 29.10.2023). Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 04.11.1950 tarihinde imzaya açılan Sözleşme, 03.09.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise Sözleşmeyi 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve Sözleşme 18.05.1954 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Gemalmaz**, Belgeler - I. Cilt, s.5, dn.1.

²⁶⁵ Bildirinin İngilizce metni için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/565094> (erişim tarihi: 29.10.2023). Bildirinin Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz**, Belgeler - I. Cilt, s.719-726. “San Jose Paktı” olarak da adlandırılan Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, 02.05.1948 tarihinde Bogota’da yapılan 9. Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında kabul edilmiştir.

²⁶⁶ **Alibaba**, s.26.

²⁶⁷ **Alibaba**, s.103.

²⁶⁸ **Alibaba**, s.103.

²⁶⁹ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955-english.pdf> (erişim tarihi: 29.10.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz**, Belgeler - I. Cilt, s.729-751. 22.11.1969 tarihinde San Jose’de kabul edilen Sözleşme, 18.07.1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Alibaba**, s.103 vd.

gerekmektedir²⁷⁰. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinin aksine bağlayıcılığı olan²⁷¹ Sözleşmenin anılan hükmü, vatandaşlığı haiz olma, muhafaza etme ve değiştirme haklarını teminat altına almaktadır²⁷².

1.2.1.4. İnsan Haklarına İlişkin Arap Şartı²⁷³

Şartın m. 29/1 hükmünde, herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğu, hiç kimsenin keyfî veya hukuka aykırı olarak vatandaşlığından yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Şartın m. 29/3 hükmünde ise hiç kimsenin, iç hukuk kurallarınca, başka bir vatandaşlık kazanma hakkından yoksun bırakılamayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla hüküm, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” ve “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” direktif ilkeleri ile paralel bir düzenlemedir. Bununla birlikte, hükmün, AVS hükümlerine paralel olarak çifte veya çok vatandaşlığa cevaz verdiği de ifade edilebilir.

1.2.1.5. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere İlişkin Bağımsız Devletler Topluluğu Sözleşmesi²⁷⁴

Sözleşmenin m. 24 hükmünde, herkesin vatandaşlık hakkını haiz olduğu, kimsenin vatandaşlığını değiştirme hakkından ve vatandaşlığından yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla Sözleşme, bu yönüyle, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” ve “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” direktif ilkeleri ile paralel bir düzenleme içermektedir.

²⁷⁰ Özbek, s.23-24.

²⁷¹ Sözleşme, Amerikalılararası insan hakları düzenlemeleri arasında bağlayıcılığı haiz ilk metindir: **Alibaba**, s.103.

²⁷² **Batır**, s.56.

²⁷³ Şartın İngilizce çevirisi için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/551368> (erişim tarihi: 30.10.2023). Şartın Türkçe çevirisi için bkz. Ceylan, Ayhan, “Arap İnsan Hakları Sözleşmesi” (Çeviri), **e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Ağustos 2003, S.18, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=%27Arap%20%DDnsan%20Haklar%FD%20S%F6zle%FEmesi%27&kimlik=-236237822&url=makaleler/aceylan-3.htm> (erişim tarihi: 30.10.2023). Şart, Arap Devletleri Birliği tarafından 1994 yılında kabul edilmiş ancak uygulamaya girememiştir. 23.05.2004 tarihinde Tunus’ta Arap Devletler Birliği Zirvesinde kabul edilen yeni Şart ise 15.03.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://hukukbook.com/arap-insan-haklari-sarti/> (erişim tarihi: 30.10.2023).

²⁷⁴ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://www.unhcr.org/media/cis-convention-human-rights-and-fundamental-freedoms> (erişim tarihi: 30.10.2023). 26.05.1995 tarihinde Minsk’te kabul edilen Sözleşme, İngiliz Milletler Topluluğu üyesi bağımsız devletler (*Commonwealth of Independent States*) arasında 11.08.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1.2.2. Vatansızlığa veya Çok Vatandaşlığa İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı

1.2.2.1. Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi

Sözleşmenin m. 6/1 hükmü gereğince, bir devletin, kendi vatandaşlığından çıkma konusunda daha geniş haklar tanıma özgürlüğü saklı kalmak kaydıyla, iradesi dışında kazanılmış çift vatandaşlığa sahip olan bir kişiye, bu vatandaşlıklardan birinden çıkabileceği hususunda izin verebileceği ifade edilmiştir. Sözleşmenin m. 6/2 hükmünde ise mutad ve esas ikametgâhı yurtdışında olan bir kişi söz konusu olduğunda, vatandaşlığından çıkmak istediği devletin kanunlarında öngörülen koşullar yerine getirildiği takdirde bahse konu iznin reddedilemeyeceği belirtilmiştir.

1.2.2.2. Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi²⁷⁵

Vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerinden olan “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” prensibine paralel düzenlemeler içeren Sözleşmenin, m. 7/1 hükmünde, bir taraf devlet hukukunun kişiye vatandaşlıktan vazgeçme olanağı tanınması hâlinde, bu vazgeçmenin, kişi başka bir vatandaşlığı kazanmadıkça geçerli olmayacağı ifade edilmiştir. Hüküm, temelde vatansızlığın önlenmesini ilke edinmekle birlikte, vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin ulusal düzenlemelerin varlığını da kabul etmektedir. Sözleşmenin m. 7/2 hükmünde, yabancı bir devlet vatandaşlığına telsik yoluyla geçmeye çalışan taraf devlet vatandaşının, bu yabancı ülkenin vatandaşlığını elde etmemesi ya da elde edeceğinin güvencesini alamaması hâlinde vatandaşlık hakkının sona erdirilemeyeceği belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle, kişinin, mevcut vatandaşlığını iradî olarak değiştirme hakkını haiz olduğu, fakat bu girişiminde başarılı olamaz ise mevcut vatandaşlığının, vatansız kalmasının önüne geçmek adına, sona erdirilemeyeceği vurgulanmıştır.

²⁷⁵ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1961-Convention-on-the-reduction-of-Statelessness_ENG.pdf (erişim tarihi: 03.11.2023). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatansizligi_n_azaltilmasina_dair_sozlesme.pdf (erişim tarihi: 03.11.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. **Odman**, s.197-205. 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin tamamlayıcısı niteliğinde olan bu Sözleşme, 28.08.1961 tarihinde imzalanmış ve 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Altuğ**, Sözleşmeler, s.210 vd.; **Odman**, s.42 vd.; **Batır**, s.237 vd.; **Alibaba**, s.89 vd. Türkiye Sözleşmeyi imzalamış, ancak Anayasa m. 90/1 gereği, Sözleşmeye katılmanın uygun bulunduğu dair kanun henüz meclis tarafından onaylanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf> (erişim tarihi: 05.11.2023).

1.2.2.3. Çok Vatandaşlık Hâllerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hâllerinde Askerlik Yükümlülüğü Konusunda Avrupa Sözleşmesi²⁷⁶

Sözleşmenin m. 1/1 hükmü uyarınca, Sözleşmeye taraf olan devletlerin ergin vatandaşları, özgür iradeleriyle başka bir devletin vatandaşlığını telsik, seçme hakkı veya yeniden kazanma yolları ile kazanırsa önceki vatandaşlığını yitirir; söz konusu vatandaşlığın muhafaza edilmesine izin verilemez²⁷⁷. Sözleşmenin m. 1/2 ve m. 1/3 hükümlerinde ise söz konusu durumun küçükler bakımından da uygulanacağı belirtilmiştir. Görüleceği üzere, Sözleşme, döneminin konjonktürünü yansıtan, çifte veya çok vatandaşlığı istenmeyen ve önlenmesi gereken bir durum olarak düzenlenmiştir²⁷⁸.

Sözleşmenin m. 2/1 hükmünde, iki veya daha fazla taraf devlet vatandaşlığına sahip bir kişinin, vatandaşlığından çıkmak istediği taraf devletin muvafakatiyle bu vatandaşlıklardan bir veya daha fazlasından vazgeçebileceği ifade edilmiştir. Taraf devletin, bu izni, Sözleşmenin m. 2/2 hükmü gereğince, söz konusu kişinin mutad meskeninin son on yıl boyunca bu taraf devletin dışında olması ve ayrıca vatandaşlığını muhafaza etmek istediği taraf devlette mutad meskeninin bulunması şartıyla reddedemeyeceği belirtilmiştir. Görüleceği üzere hüküm, vatandaşlıktan çıkma durumunun, vatandaşlığından çıkılacak devletin sınırları dışında yaşayan vatandaşlarına hasredilmesi amacı taşımaktadır²⁷⁹.

Avrupa ülkelerine yapılan işçi göçü neticesinde işçilerin entegrasyonunu sağlama, karma evliliklerin ortaya çıkması ve bunun sonucunda dünyaya gelen çocukların vatandaşlık durumlarına ilişkin sorunlar Sözleşmenin kabul ettiği düzenlemelerin uygulanmasını güçleştirmiştir²⁸⁰. Söz konusu sorunlar nedeniyle Sözleşme, gözden geçirilmiş ve 1977 tarihli iki ayrı protokol ve 1993 tarihli protokol ile değişikliğe uğrayarak birden fazla vatandaşlığa cevaz verir bir hâle bürünmüştür²⁸¹.

²⁷⁶ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://rm.coe.int/168006b659> (erişim tarihi: 06.11.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. **Ekşi**, Askerlik, s.101-110. 06.05.1963 tarihinde Strasburg'da imzalanan Sözleşme, 28.03.1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin katılımına açık olan Sözleşmeye Türkiye taraf değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluocak, Nihal, "Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler", **MHB**, 1987, S.2, ss.181-186, (**Uluocak**, Sözleşme), s.181 vd.; **Aybay**, Evlenme, s.54 vd.; **Ekşi**, Askerlik, s.52 vd.

²⁷⁷ Bu durumun, özellikle karma evlilikler ile yurt dışına göçenlerin ikinci nesil çocukları bakımından uygulamada yarattığı sorunları bertaraf etmek adına, uzmanlar toplantısında üst düzey yasama komitesine öneride bulunulması kararlaştırılmış ve bu husus Avrupa Konseyinin 21.03.1988 tarihli raporuyla kayıt altına alınmıştır: **Uluocak**, *Terk*, s.201; **Nomer**, *İlkeler*, s.77, dn.20.

²⁷⁸ **Göger**, *Çifte Vatandaşlık*, s.154; **Tanrıbilir**, *Sözleşme*, s.791; **Batır**, s.69, 185.

²⁷⁹ **Özbek**, s.35.

²⁸⁰ **Uluocak**, *Sözleşme*, s.184; **Tanrıbilir**, *Sözleşme*, s.791-792; AVS Açıklayıcı Raporu, s.1, par.1-2.

²⁸¹ Günümüzde on iki Avrupalı devletin taraf olduğu Sözleşme, bu yönüyle, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin Sözleşmeye yeteri kadar ilgi göstermediklerini işaret etmektedir: **Gümüslü Tunçağıl**, s.110.

1.2.3. Evlenmenin Kadının Vatandaşlığına Etkisine İlişkin Düzenlemelerde Vatandaşlığın İradî Kaybı

1.2.3.1. Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi

Evlilik sırasında kocanın vatandaşlığında meydana gelecek değişikliğin, kadını vatandaşlığından yoksun bırakmamasını amaçlayan²⁸² Sözleşmenin²⁸³ m. 10 hükmü gereğince, evlilik sırasında kocanın telsik yoluyla vatandaşlık kazanması, kadının rızası olmadan, kadının vatandaşlığında bir değişikliğe yol açmayacaktır.

1.2.3.2. Birleşmiş Milletler Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi²⁸⁴

Sözleşmenin²⁸⁵ m. 1 hükmüne göre, taraf devletler, kendi vatandaşlarının yabancıyla evlenmesinin veya böyle bir evliliğin sona ermesinin ya da evlilik sırasında kocanın vatandaşlığında meydana gelebilecek değişikliğin, kadının vatandaşlığı üzerinde kendiliğinden bir etki oluşturmayaacağı konusunda anlaşmışlardır. Anılan düzenlemenin temel amacı, hükümde ifade edilen, evlilik ilişkisinde meydana gelebilecek bazı durumlar karşısında, kadının vatandaşlığı üzerinde kendi iradesi dışında bir etki yaratmasını önlemektir²⁸⁶. Sözleşmenin m. 2 hükmü de m. 1 hükmüyle paralellik arz etmekte olup, anılan düzenleme uyarınca, taraf devletler, vatandaşlarının başka bir devlet vatandaşlığını kendi isteğiyle kazanmasının veya vatandaşlığından vazgeçmesinin söz konusu kişinin karısının kendi vatandaşlığını muhafaza etmesine engel olmayacağı konusunda anlaşmışlardır. Netice itibarıyla, Sözleşmede kadının, kocasının vatandaşlığından bağımsız olarak kendi iradesiyle vatandaşlığından ayrılabilmesine yönelik bir tavır sergilenmiş ve bu yönde düzenlemelere yer verilmiştir.

²⁸² Aybay, Evlenme, s.36.

²⁸³ Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Aybay, Evlenme, s.131-132.

²⁸⁴ Sözleşmenin resmî metni için bkz. https://treaties.un.org/doc/treaties/1958/08/19580811%2001-34%20am/ch_xvi_2p.pdf (erişim tarihi: 10.11.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Gemalmaz, Belgeler - II. Cilt, s.453-459. BM Genel Kurulunca 29.01.1957 tarihinde alınan karar üzerine 20.02.1957'de New York'ta imzaya açılan Sözleşme, 11.08.1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeye taraf değildir.

²⁸⁵ Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Aybay, Evlenme, s.135-136.

²⁸⁶ Aybay, Evlenme, s.47; Batır, s.52.

1.2.3.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair New York Sözleşmesi²⁸⁷

Sözleşmenin m. 9/1 hükmünde yer alan düzenlemeye göre, taraf devletler, vatandaşlığın kazanılması, değiştirilmesi, sürdürülmesi konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar tanır. Taraf devletler özellikle, bir yabancı ile evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın vatandaşlık değiştirmesinin re'sen kadının da vatandaşlık değiştirmesine, vatansız kalmasına ya da zorla kocanın vatandaşlığına geçmesine neden olmamasını sağlar. Hüküm, Birleşmiş Milletler Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi hükümleri ile paralellik arz etmekte olup, kadının vatandaşlığının kocasından bağımsız olduğu ve kocasına istinaden vatandaşlığının re'sen değişmeyeceği vurgulanmıştır²⁸⁸. Diğer bir anlatımla, kadının vatandaşlık statüsünün değişmesinde iradesinin göz ardı edilemeyeceğinin altı çizilmiştir.

1.2.3.4. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı²⁸⁹

Esasen vatandaşlığa ilişkin herhangi bir hüküm içermeyen Şartın, kadın haklarına ilişkin olan ve 2003 yılında kabul edilen Protokolünde²⁹⁰ vatandaşlık hakkına ilişkin bir düzenleme yer almaktadır. Protokolün m. 6/1-g hükmünde, evlenmenin, iradesi dışında kadının vatandaşlığında herhangi bir değişikliğe mahal vermeyeceği, kadının dilerse vatandaşlığını muhafaza edeceği dilerse kocasının vatandaşlığını seçebileceği düzenleme altına alınmıştır. Netice itibarıyla Protokolün söz konusu hükmü, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair New York Sözleşmesi hükümleri ile paralellik arz etmektedir.

1.2.4. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde Vatandaşlığın İradî Kaybı

Sözleşmenin m. 8/1 hükmü uyarınca, her taraf devlet, bu sebepten ötürü vatansız kalmayacak olması kaydıyla, kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verir. Vatandaşlığın

²⁸⁷ Sözleşmenin İngilizce ve Türkçe metinleri için bkz.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrımcılığınOnlenmesiSozlesmesi.pdf> (erişim tarihi: 11.11.2023). Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz**, Belgeler - II. Cilt, s.489-514. BM Genel Kurulunca 19.12.1979 tarihinde kabul edilen Sözleşme, 01.03.1980'de imzaya açılmış ve 03.09.1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 24.07.1985 tarih ve 85/9722 sayılı Onay Kararının, 14.10.1985 tarih ve 18898 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmasıyla Sözleşmeye taraf olmuş ve gerekli prosedürlerin ardından Sözleşme, Türkiye bakımından 19.01.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁸⁸ **Batır**, s.53.

²⁸⁹ Şartın İngilizce resmî metni için bkz. https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf (erişim tarihi: 11.11.2023). Şartın Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz**, Belgeler - I. Cilt, s.967-987. Afrika Birliği Organizasyonu'nun 27.06.1981 tarihli toplantısında kabul edilen Şart, 21.10.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁹⁰ Protokolün İngilizce resmî metni için bkz. https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-treaty-charter_on_rights_of_women_in_africa.pdf (erişim tarihi: 11.11.2023). 11.07.2003 tarihinde Mozambik'te kabul edilen Protokol, 25.11.2005'te yürürlüğe girmiştir.

direktif ilkelerinden olan, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” prensibi Sözleşmede açıkça belirtilmese de anılan hükümde vatandaşlıktan çıkma imkânının tanınması suretiyle dolaylı olarak ifade edilmiştir²⁹¹.

Hükümde bahsi geçen iznin verilmesi vatansız kalmama şartına bağlı olduğundan, vatandaşlıktan çıkmak isteyen taraf devlet vatandaşları bakımından yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış veya kazanacak durumda olmak, hükmün uygulanması açısından muhtemel şartlar olarak ortaya çıkmaktadır²⁹². Dolayısıyla çıkma durumu tamamen kişinin iradesine terk edilmiş değildir²⁹³. Buradan hareketle, devletlerin egemenlik hakkından kaynaklanan mahfuz yetkisinin, söz konusu hüküm ihdas edilirken dikkate alındığı belirtilmelidir²⁹⁴. Sözleşmenin Açıklayıcı Raporunda da bireyin iradesi, vatandaşlığı karakterize eden devletle olan hukukî bağın sürekliliğinde önemli bir faktör olarak nitelendirilmiş; bu nedenle taraf devletlerin, vatandaşlarının vatansız kalmaması koşuluyla, vatandaşlıklarından vazgeçmelerine izin veren hükümleri iç hukuklarına dahil etmeleri gerektiği ifade edilmiştir²⁹⁵. Raporda, vatansızlığın önlenmesine paralel olarak, başka bir devletin vatandaşlığını kazanmadan önce kişilerin vatandaşlıktan çıkmalarına izin verildiği veya vatandaşlıktan çıkmalarının istendiği durumlarda sorunlar ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Bu durumda, vatandaşlığın kazanılması için gereken koşulların yerine getirilmediği ve kişilerin yeni vatandaşlık kazanamadığı hâllerde, vatandaşlığından vazgeçilen devletin, vatansızlığın meydana gelmemesi adına bu kişilerin vatandaşlıklarını geri kazanmalarına izin vermesi veya vatandaşlıklarını hiç kaybetmediklerini kabul etmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁹⁶. Anlaşılabacağı üzere, söz konusu hükümler, Sözleşmenin temel hedeflerinden biri olan vatansızlığın önlenmesine²⁹⁷ ilişkin olarak ihdas edilen düzenlemelerdir.

Hükümde ifade edilen izne ilişkin bir diğer husus ise Sözleşmenin m. 8/2 hükmünde yer almaktadır. Anılan hüküm gereğince, taraf devletler kendi iç hukuklarında, vatandaşlıktan

²⁹¹ **Tanrıbilir**, Tasarı, s.113; **Güngör**, Sözleşme, s.241.

²⁹² **Güngör**, Sözleşme, s.241.

²⁹³ **Güngör**, Sözleşme, s.241.

²⁹⁴ Bu hususta, bir mahkeme kararı önem arz etmektedir. Uluslararası Daimî Adalet Divanı tarafından 07.02.1923 tarihinde verilen “Tunus ve Fas Vatandaşlık Kararnameleri Meselesi Tavsiye Görüşü” kararında, belirli bir konunun yalnızca bir devletin yargı yetkisi dahilinde olup olmadığı sorusunun uluslararası ilişkilerin gelişimine bağlı olan ve esasen göreceli bir soru olduğu; ancak milletlerarası hukukun mevcut durumunda, tâbiyet sorunlarının, prensip olarak, mahfuz sahaya dahil olduğu ifade edilmiştir: **Pazarıcı**, s.180; **Erdem**, s.14; **Sirmen**, Tâbiyet, s.14-15. Divan tarafından verilen kararın resmî metni için bkz. https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_B/B_04/Decrets_de_nationalite_promulgues_en_Tunisie_et_au_Maroc_Avis_consultatif_1.pdf (erişim tarihi: 21.11.2023).

²⁹⁵ AVS Açıklayıcı Raporu, s.13, par.78.

²⁹⁶ AVS Açıklayıcı Raporu, s.13, par.79.

²⁹⁷ **Bingöl Schrijer**, s.219.

çıkmanın yalnızca yurtdışında mutaden ikamet eden vatandaşlara etki edeceğini düzenleyebilir. Böylelikle devletler, ülkeleri ile bağı zayıflamış olan vatandaşlarına böyle bir imkânı sağlamış olmaktadır²⁹⁸. Ek olarak, Raporda, Sözleşmenin m. 8 hükmü uyarınca vatandaşlıktan çıkmanın, başka bir devlette mutad meskeni bulunan kişilerin yalnızca menşe ülkede askerlik yükümlülüğü olduğu için veya menşe ülkede aleyhinde hukukî ya da cezaî takibat devam ediyor olabileceği için reddedilmesinin m. 8 kapsamında kabul edilemeyeceği belirtilmiştir²⁹⁹. Bununla birlikte, hukuk veya ceza davalarının vatandaşlıktan bağımsız olduğu ve kişi menşe ülke vatandaşlığından çıksa bile söz konusu davaların normal şekilde devam edebileceği ifade edilmiştir³⁰⁰.

1.3. Bazı Ülke Uygulamalarında Vatandaşlığın İradî Kaybı

Kişinin iradesine bağlı olarak vatandaşlığın kaybedilmesi hususunda, devletler farklı düzenlemelere sahip olmakla birlikte, kanunî düzenlemelerinde bu yönde herhangi bir hüküm bulunmayan ülkeler de mevcuttur. Nitekim; Arjantin, Bhutan, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Guatemala³⁰¹, Honduras, Kuveyt, Lübnan, Libya, Nepal, Nijer, Katar, Uruguay, Tunus ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin kanunî bir düzenleme bulunmamaktadır³⁰². Bazı ülke düzenlemelerinde ise vatandaşlığın iradî olarak kaybedilmesi herhangi bir şarta bağlı tutulmamıştır. ABD, Panama, Paraguay, Peru, Kolombiya, Küba, Bolivya, Eritre, Gabon, Irak, Myanmar ve Filipinler gibi ülkelerde vatandaşlığın iradî kaybının bildirilmesi yeterli görülmüştür³⁰³. Çalışmanın bu kısmında, vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin kanunî düzenlemeleri bulunan bazı Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika ülkeleri ele alınacaktır.

²⁹⁸ Güngör, Sözleşme, s.242.

²⁹⁹ AVS Açıklayıcı Raporu, s.13, par.81

³⁰⁰ AVS Açıklayıcı Raporu, s.13, par.81.

³⁰¹ Ancak başka bir ülkenin vatandaşlığını kazanabilmek için Guatemala vatandaşlığından ayrılmanın zorunlu olduğu durumlarda kişinin vatandaşlıktan çıkmasına müsaade edilmektedir: <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 23.11.2023).

³⁰² Manby, Bronwen, **Citizenship Law in Africa**, 3. Bs., Open Society Foundations, Cape Town, 2016, s.112; <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 23.11.2023). Sitede yer alan 191 ülke hakkında, karşılaştırmalı metodolojiyi, kategorik kodlama şemasını ve veri setinin kaynaklarını özetleyen kod kitabı için bkz. Vink, Maarten/Baaren, Luuk van der/Bauböck, Rainer/Džankić, Jelena/Honohan, Iseult/Manby, Bronwen, **GLOBALCIT Citizenship Law Dataset, v2.0, Country-Year-Mode Data (Loss)**, Global Citizenship Observatory, San Domenico di Fiesole, 2023.

³⁰³ Bkz. <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 23.11.2023).

1.3.1. Almanya

Alman hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, temeli 22.07.1913 tarihli kanuna dayanan ve 1999, 2014 ve 2019 yıllarında önemli değişiklikler geçiren³⁰⁴ Vatandaşlık Kanunu³⁰⁵ çerçevesinde iki farklı şekilde³⁰⁶ düzenlenmiştir. İlk olarak, Kanunun m. 18 hükmüne göre, bir Almanın, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunması ve yetkili makamın söz konusu vatandaşlığın verileceğine dair güvence vermesi durumunda, kişinin, başvurusu üzerine vatandaşlıktan ayrılabilmesi belirtilmiştir. Kanunun m. 22 hükmünde ise bazı kişilere vatandaşlıktan ayrılma hakkının tanınmayacağı ifade edilmiştir. Anılan hükme göre, onursal sıfatla istihdam edilen kişiler hariç olmak üzere, resmî sıfatla çalıştıkları süre boyunca kamu görevlileri, hâkimler, askerler ve kamu hukuku kapsamında bir hizmet veya resmî sıfatla istihdam edilen diğer kişiler ile Federal Savunma Bakanlığı tarafından aksi teyit edilinceye kadar askerlik hizmetinden sorumlu olan kişilere vatandaşlıktan ayrılma hakkı tanınmaz. Vatandaşlıktan ayrılma, Kanunun m. 23 hükmü uyarınca, yetkili idarî makam tarafından verilen vatandaşlıktan çıkma belgesinin teslimi ile geçerlilik kazanır. Kişinin, söz konusu belgenin verildiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kendisine güvence verilen yabancı devlet vatandaşlığı kazanamaması hâlinde ise Kanunun m. 24 hükmü gereğince vatandaşlıktan çıkma işlemi geçersiz sayılacaktır.

Kanunda çifte veya çok vatandaşlık hâlinde vatandaşlık durumuna ilişkin özel bir hüküm yer almaktadır. Kanunun m. 25/1 hükmünde, kişinin, kendisi veya vasisi tarafından yapılan bir başvuru sonucu yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığında Alman vatandaşlığını kaybedeceği; ancak AB üyesi bir devletin veya İsviçre'nin vatandaşlığını kazanmışsa söz konusu hükme göre vatandaşlığını kaybetmeyeceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Kanunun m. 25/2 hükmünce, kişinin, söz konusu başvurusu sonrasında yabancı bir devlet vatandaşlığı kazanmadan önce yetkili makamdaki vatandaşlığını muhafaza etmek için yazılı onay alması hâlinde Alman vatandaşlığını kaybetmeyeceği ve bu hususta karar verilirken kamu yararının ve şahsî çıkarların dikkate alınacağı düzenlenmiştir.

³⁰⁴ <https://globalcit.eu/national-citizenship-laws/?search=1&name=&level=&country=Germany&submit=Search> (erişim tarihi: 23.11.2023).

³⁰⁵ Kanunun resmî metni için bkz. <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/StAG.pdf> (erişim tarihi: 23.11.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. [https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GER%20Nationality%20Act%20\(English%20consolidated%20version%201%20June%202012\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GER%20Nationality%20Act%20(English%20consolidated%20version%201%20June%202012).pdf) (erişim tarihi: 23.11.2023).

³⁰⁶ İlk olarak m. 18 hükmünde yer verilen iradî kayıp türü “*release*” olarak, daha sonra m. 26’da düzenlenen iradî kayıp türü ise “*renunciation*” olarak ifade edilmiştir. Türk hukukunda, “*renunciation*” kavramını çıkma izni almak suretiyle vatandaşlığın kaybedilmesi olarak ifade edebilecek iken; “*release*” kavramına karşılık gelen bir terimin bulunmadığını belirtmek isteriz: <https://www.mfa.gov.tr/dis-iliskiler-terminoloji.tr.mfa> (erişim tarihi: 01.02.2024). Bu çalışmada, “*release*” kavramı “vatandaşlıktan feragat etme” anlamında kullanılacaktır. Bununla birlikte, “*renunciation*” kavramının “vatandaşlıktan vazgeçme” anlamına geldiği kabul edilmektedir: Dayınlarlı, Kemal, **Dictionary of Legal Terms (English - Turkish)**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 2010, s.842.

Alman hukukunda vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin ikinci durum ise m. 26'da düzenleme konusu edilmiştir. Anılan hükme göre, kişinin, birden fazla vatandaşlığa sahip olması durumunda, yazılı bir şekilde beyan etmek suretiyle, Alman vatandaşlığından çıkabileceği ifade edilmiştir. Söz konusu yazılı beyan, m. 23'te zikredilen yetkili idarî makamın onayını gerektirir. Yurt dışında en az on yıl süreyle daimî ikametgâhı olan veya vatandaşı olduğu başka bir ülkede askerlik yapmış olan kişilerin bu yolla vatandaşlıktan çıkmalarına ilişkin talepleri reddedilemez. Son olarak, vatandaşlığın bu şekilde kaybının, onay makamı tarafından verilen vatandaşlıktan ayrılma belgesinin teslim edilmesiyle geçerlilik kazanacağı belirtilmiştir.

Kanunun m. 33/1 hükmü uyarınca, vatandaşlık konularına ilişkin kararların tescilinde yetkili makam, Merkezi Federal Dairedir (*Federal Office of Administration*). Vatandaşlık belgelerine ve Alman vatandaşlığının kanunî kaybına ilişkin kararların tescilinde de bu makam yetkilidir.

1.3.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de vatandaşlığın iradî kaybı, 27.06.1952 tarihli Göç ve Vatandaşlık Kanunu³⁰⁷ kapsamında m. 349 (a) hükmünde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, bir ABD vatandaşı, ülkenin yabancı devletteki diplomatik veya konsolosluk görevlisi huzurunda, Devlet Bakanı tarafından belirlenecek şekilde, resmî biçimde vatandaşlıktan çıkabilir. Ülkenin savaş durumunda olması durumunda ise Adalet Bakanının ulusal savunma çıkarlarına aykırı olmadığını onayladığı takdirde, yine Bakan tarafından belirlenecek şekilde resmî yazılı biçimde vatandaşlıktan çıkılabileceği belirtilmiştir.

Alman hukukunda olduğu gibi ABD'de de çifte veya çok vatandaşlık hâlinde vatandaşlık durumuna ilişkin özel bir düzenleme mevcuttur. Kanunun m. 349 (a)(1) hükmünde, kişinin, telsik yoluyla yabancı bir devlet vatandaşlığı kazanması hâlinde ABD vatandaşlığını kaybedeceği ifade edilmiştir. Ancak yirmi bir yaşın altındaki kişinin, ebeveynlerinin telsikle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığı durumlarda veya kendisi adına yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması için yapılan telsik başvurusu sonucu bu yolla vatandaşlık kazandığı durumlarda ABD vatandaşlığını kaybetmeyeceği belirtilmiştir. Bu durumun tek şartı ise kişinin, ABD'ye giriş yaparak yirmi beşinci yaş gününden önce ülkede kalıcı bir ikamet tesis etmesidir.

³⁰⁷ Kanunun resmî metni için bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-66/pdf/STATUTE-66-Pg163.pdf> (erişim tarihi: 23.11.2023).

Netice itibariyle, ABD’de vatandaşlığın iradî kaybı bakımından öngörülen herhangi bir şart bulunmamaktadır. Ek olarak, vatandaşlığın iradî kaybı sonucunda vatansızlık durumunun ortaya çıkmasını engelleyecek bir düzenleme de mevcut değildir³⁰⁸.

1.3.3. Azerbaycan

Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin düzenlemeler, 30.09.1998 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlığına İlişkin Kanunda³⁰⁹ m. 17 hükmünde yer almaktadır. Anılan düzenlemede, vatandaşlıktan çıkmanın, bu Kanunla belirlenen şekilde kişinin başvurusu üzerine gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, vatandaşlıktan çıkmak için başvuran kişinin, devlete karşı yerine getirmediği yükümlülükleri veya Azerbaycan Cumhuriyeti tüzel kişilerinin çıkarlarını ilgilendiren mülkiyet yükümlülükleri varsa başvurusunun reddedilebileceği belirtilmiştir. Vatandaşlıktan çıkmak için başvuran kişinin bir ceza davasında sanık olarak yer alması durumunda, kendisi hakkında geçerli ve icra edilebilir bir mahkeme kararı mevcutsa veya Azerbaycan vatandaşlığından çıkması devletin güvenlik çıkarlarıyla çatışıyorse aranan koşullar sağlanıncaya kadar kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmeyeceği düzenlenmiştir.

Kanunun m. 22 hükmünde ise vatandaşlığın sona ermesi hâlinde ortaya çıkabilecek vatansızlık durumunu önlemeye yönelik bir düzenleme mevcuttur. Anılan düzenlemeye göre, çocuğun ebeveynlerinden birinin vatandaşlığı sona erer, ancak diğer ebeveyn Azerbaycan vatandaşlığını muhafaza ederse çocuklar da Azerbaycan vatandaşlığını muhafaza eder. Bununla birlikte, Azerbaycan vatandaşlığı sona eren ebeveynin başvurusu ve Azerbaycan vatandaşlığını muhafaza eden diğer ebeveynin rızası üzerine çocuğun Azerbaycan vatandaşlığının sona ermesine izin verilebilir.

Kanunun m. 16/2 hükmünde, vatandaşlığın sona ermesine ilişkin kararların, Anayasanın³¹⁰ m. 109/1 (20) hükmüne uygun olarak alınacağı belirtilmiştir. Anayasanın anılan hükmünde ise vatandaşlık meselelerinin çözümünde Başkan’ın yetkili olduğu ifade edilmiştir.

³⁰⁸ <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 23.11.2023).

³⁰⁹ Kanunun resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Azerbaijan%20Citizenship%20Law%201998%20AZ_consolidated%202021.pdf (erişim tarihi: 24.11.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. <https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Azerbaijan%20Citizenship%20Law%201998%20EN.pdf> (erişim tarihi: 24.11.2023).

³¹⁰ Anayasanın resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Constitution%20AZ_consolidated%202022.pdf (erişim tarihi: 02.02.2024). Anayasanın İngilizce çevirisi için bkz.

<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Constitution%20EN.pdf> (erişim tarihi: 02.02.2024).

1.3.4. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık'ta vatandaşlığın iradî kaybı, 2003 ve 2015 yılında değişiklikler geçiren³¹¹ 30.10.1981 tarihli İngiliz Vatandaşlığı Kanununun³¹² m. 12 hükmü kapsamında düzenlenmiştir. Anılan hükümde, ergin ve ehil herhangi bir İngiliz vatandaşının, öngörülen şekilde vatandaşlıktan çıkma beyanında bulunduğu takdirde, Devlet Bakanı³¹³ tarafından bu beyanın tescil edileceği ve tescille birlikte kişinin vatandaşlığının sona ereceği düzenlenmiştir. Bakanın, beyanda bulunan kişinin İngiliz vatandaşlığı dışında bir vatandaşlığa sahip olacağı veya edineceği konusunda tatmin olmadıkça beyanın tescil edilmeyeceği ve eğer bu kişi tescil tarihinde başka bir vatandaşlığa sahip değilse ve bu tarihten itibaren altı ay içinde başka bir vatandaşlığı kazanamazsa tescile rağmen İngiliz vatandaşı olarak kalacağı belirtilmiştir. Bakanın, Majestelerinin Birleşik Krallık hükûmeti adına herhangi bir savaşta yer alıyor olması durumunda ise beyanın tescilini durdurabilme yetkisini haiz olduğu ifade edilmiştir.

Kanunun m. 36 hükmünde, vatansızlığın azaltılması adına *Schedule 2* hükümlerinin geçerli olacağı belirtilmiştir. “Vatansızlığın Azaltılmasına Yönelik Hükümler” başlığını taşıyan *Schedule 2*'de, Birleşik Krallık'ta veya bağımlı bölgelerde ya da vatansız doğan kişiler bakımından çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir.

1.3.5. Bulgaristan

Bulgaristan'da vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin düzenlemeler, 18.11.1998 tarihli Bulgaristan Vatandaşlığı Kanunu³¹⁴ kapsamında yer almaktadır. Kanunun m. 20 hükmünde, kalıcı olarak yurt dışında ikamet eden bir vatandaşın, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması veya yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak için gerekli süreci başlattığı hakkında bilgi bulunması durumunda, başvurusu üzerine Bulgar vatandaşlığından ayrılabilmesi belirtilmiştir. Kanunun m. 21/1 hükmünde, ebeveynlerin Bulgar

³¹¹<https://globalcit.eu/national-citizenship-laws/?search=1&name=&level=&country=United%20Kingdom&submit=Search> (erişim tarihi: 24.11.2023).

³¹² Kanunun resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/British%20Nationality%20Act%201981%20original_1.pdf (erişim tarihi: 24.11.2023).

³¹³ Kanun metninde geçen “*Secretary of State*” ibaresi, ABD’de ve Birleşik Krallık’ta “Devlet Bakanı” anlamında kullanılmaktadır: **Dayımlarlı**, s.891. Aynı kavram İngiliz hukukuna ilişkin bilgilerin verildiği başka bir kaynaktan ise “Dışişleri Bakanı” olarak kullanılmıştır. Bkz. Sargın, Fügen, “Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme”, **AÜHFD**, 2004, C.53, S.1, ss.27-63, (Sargın, Değerlendirme), s.30, dn.8.

³¹⁴ Kanunun resmî metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BUL%20Citizenship%20Act%20as%20adopted%2018%20Nov%201998%20\(original\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BUL%20Citizenship%20Act%20as%20adopted%2018%20Nov%201998%20(original).pdf) (erişim tarihi: 30.01.2024). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. [https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BUL%20Law%20on%20Bulgarian%20Citizenship%20\(consolidated%20version%202013_English\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/BUL%20Law%20on%20Bulgarian%20Citizenship%20(consolidated%20version%202013_English).pdf) (erişim tarihi: 30.01.2024).

vatandaşlığından ayrılmasının, ayrıca talepte bulunulmuşsa on dört yaşın altındaki çocuklarının da vatandaşlığını sona erdireceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, on dört ile on sekiz yaş arasındaki çocukların, ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlıklarının sona erebilmesi için ayrıca rızaları da gerekmektedir. Kanunun m. 21/2 hükmünde yalnızca bir ebeveynin vatandaşlıktan ayrılması ihtimalinde çocukların vatandaşlık durumu düzenlenmiştir. Anılan hükme göre, ebeveynlerden yalnızca biri vatandaşlıktan ayrılma başvurusunda bulunmuşsa bu durumda diğer ebeveynin de rızasıyla çocuklar birinci fıkrada belirtilen koşullar çerçevesinde vatandaşlıktan ayrılabilir. Bununla birlikte, Bulgar vatandaşı olan ebeveyn velâyet hakkından yoksunsa söz konusu rıza aranmayacaktır³¹⁵.

Kanunun m. 29/1 hükmü gereğince, vatandaşlıktan ayrılmaya ilişkin başvuru bizzat Adalet Bakanlığına veya Bulgaristan'ın diplomatik misyonlarına yapılır. Çocuklar için yapılacak başvuruların ise ebeveynleri veya vasisinin tarafından gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Başvuru belgeleri sunulduğunda başvuru sahibi ile bir mülakat düzenleneceği; çocuklarla yapılacak mülakatların ise ebeveynleri veya vasisinin hazır bulunduğu ortamlarda gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Kanunun m. 36 hükmüne göre, vatandaşlıktan ayrılma işlemi Cumhurbaşkanının tebliği ile gerçekleşir ve tebliğ yayınlandığı gün yürürlüğe girer. Kanunun m. 34 hükmünde ise İçişleri Bakanının, vatandaşlıktan ayrılma hususunda, Cumhurbaşkanına öneride bulunabileceği kabul edilmiştir.

1.3.6. Cezayir

Cezayir'de vatandaşlığın iradî kaybı, 15.12.1970 tarihli Cezayir Vatandaşlığı Kanunu³¹⁶ m. 18 kapsamında düzenleme alanı bulmuştur. Anılan düzenleme uyarınca, vatandaşlığın iradî kaybı dört şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, Cezayir vatandaşlığından ayrılmak isteyen kişi, yurt dışındayken gönüllü olarak başka bir vatandaşlığa başvurması ve kararname ile izin verilmesi hâlinde vatandaşlıktan çıkabilmesidir. İkinci olarak, ergin olmasa bile, doğumla yabancı bir vatandaşlığa sahip olan kişi, kararname ile izin verilirse vatandaşlıktan çıkabilir. Bir diğer yol, yabancıyla evlenen Cezayir vatandaşı bir kadının, bu evliliğe istinaden kocasının vatandaşlığını kazanması hâlinde kararname ile izin verilmesi durumunda vatandaşlıktan çıkabilmesidir. Son olarak, telsikle Cezayir vatandaşlığını kazanan kişinin ergin olmayan çocukları da kendileriyle birlikte vatandaşlık

³¹⁵ Aynı husus, Kanunun m. 29/2 hükmünde de yer almaktadır.

³¹⁶ Kanunun resmî metni için bkz.

<https://www.refworld.org/country,LEGAL,,LEGISLATION,DZA,,3ae6b4d714,0.html> (erişim tarihi: 25.11.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Algeria_Loi_No.70-86_ENGLISH.pdf (erişim tarihi: 25.11.2023).

kazanırsa bu durumda söz konusu çocuklar on yedi ve yirmi bir yaşları arasında Cezayir vatandaşlığından çıkabilmektedir. Kanunun m. 21 hükmünde ise vatandaşlığın iradî kaybının, kişinin kendisiyle birlikte yaşayan, ergin olmayan ve evlenmemiş çocuklarına da uygulanacağı belirtilmiştir.

Kanunun m. 25 hükmü gereğince, vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin başvuru ve beyanlar Adalet Bakanlığına, kişi yurt dışında ikamet ediyorsa diplomatik veya konsolosluk temsilcisine yapılır. Adalet Bakanının, başvuru veya beyanın kabulüne ya da reddine karar verme yetkisini haiz olduğu Kanunun m. 26 hükmünde kabul edilmiştir. Bununla birlikte, uygulamada, vatandaşlıktan çıkma kararı verilmediği, dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir³¹⁷.

1.3.7. Çin

Çin hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 10.09.1980 tarihli Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlığı Kanunu³¹⁸ çerçevesinde düzenleme alanı bulmuştur. Kanunun m. 10 hükmünde, belirtilen koşullardan birini karşılayan kişilerin, başvurularının onaylanması üzerine vatandaşlıktan çıkabileceği ifade edilmiştir. Anılan hüküm gereğince, söz konusu koşullar; yabancı kişilerle yakın akraba olma, yurt dışına yerleşme veya diğer meşru sebeplerin mevcudiyeti olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda başvuruda bulunan kişinin, başvurusunun onaylanması üzerine vatandaşlığını kaybedeceği Kanunun m. 11 hükmünde ifade edilmiştir. Bununla birlikte, m. 12 hükmünde, devlet memurlarının ve muvazzaf askeri personelin vatandaşlıktan çıkamayacağı vurgulanmıştır.

Kanunun m. 15 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmak için yapılacak başvuruların, yurt içinde ikamet edilen yerin Kamu Güvenliği Bürolarına, yurt dışında ise Çin'in diplomatik temsilcilikleri ve konsolosluk ofislerine yapılacağı ifade edilmiştir. Söz konusu başvuruların, Kamu Güvenliği Bakanlığının³¹⁹ incelemesine ve onayına tabi olduğu ise Kanunun m. 16 hükmünde belirtilmiştir.

³¹⁷ <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 27.11.2023).

³¹⁸ Kanunun resmî metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/04_CHN_1980_NationalityLaw_PRC%20\[ORIGINAL%20LANGUAGE\].pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/04_CHN_1980_NationalityLaw_PRC%20[ORIGINAL%20LANGUAGE].pdf) (erişim tarihi: 27.11.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/04_CHN_1980_NationalityLaw_PRC.pdf (erişim tarihi: 27.11.2023).

³¹⁹ Kanunun İngilizce çevirisinde geçen “*The Ministry of Public Security*” ifadesinde yer alan “*Public Security*” ibaresi “kamu güvenliği” anlamındadır ve metinde de Bakanlığın ismi bu şekilde kullanılmıştır. Bkz. Genel Hukuk Terminolojisi Sözlüğü, T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/hukuk-terminoloji-110615.pdf> (erişim tarihi: 03.03.2024).

Kanunda, vatandaşlıktan çıkma durumunda vatansızlık statüsünün ortaya çıkmasını engelleyecek bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla vatandaşlığın iradî olarak kaybedilmesi, kişi bakımından vatansızlıkla sonuçlanabilir³²⁰.

1.3.8. Endonezya

Endonezya hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 12 sayılı ve 01.08.2006 tarihli Endonezya Cumhuriyeti Vatandaşlığı Hakkında Endonezya Cumhuriyeti Kanunu³²¹ çerçevesinde düzenlenmiştir. Kanunun m. 23/1-c hükmünde, on sekiz yaşını tamamlayan veya evli olan, yurt dışında yaşayan ve vatandaşlıktan ayrılması dolayısıyla vatansız kalmayacak olan, kendi isteği üzerine vatandaşlıktan ayrıldığı Cumhurbaşkanı tarafından beyan edilen kişilerin Endonezya vatandaşlığını kaybedeceği ifade edilmiştir. Görüleceği üzere hükümde vatansızlığın önlenmesi de vurgulanmıştır³²². Nitekim Kanunun m. 25 hükmünde, annenin veya babanın vatandaşlığının sona erdiği durumlarda, on sekiz yaşına girmeyen çocukların bu durumdan etkilenmeyeceği ifade edilmiştir. Ancak aynı hususun, yabancı ile evlenen Endonezya vatandaşı kadın ve erkekler için geçerli olmadığı Kanunun m. 26 hükmünde belirtilmiştir.

Yetkili makam hususunda Kanunun m. 1 hükmünde, Kanun metnindeki “Bakan” ibaresinin, görev ve sorumluluğunun kapsamı vatandaşlık olan Bakan olduğu belirtilmiştir. Aynı hükümde, “yetkili” kişinin ise Bakan tarafından vatandaşlık ile ilgili konuları ele almak üzere görevlendirilen kişi olduğu ifade edilmiştir³²³.

1.3.9. Finlandiya

Finlandiya’da vatandaşlığın iradî kaybı, 16.05.2003 tarihli Vatandaşlık Kanununda³²⁴ düzenlenmiştir. Kanunun m. 35/1 hükmü uyarınca, Finlandiya vatandaşı olan, aynı zamanda yabancı bir devlet vatandaşlığını haiz bulunan veya yabancı bir devlet vatandaşı olmayı arzu eden bir kişi, başvuru üzerine Finlandiya vatandaşlığından ayrılabilir. Başvuru, kişinin

³²⁰ <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 27.11.2023).

³²¹ Kanunun resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Law%20No.%2012_2006%20INDONESIA.pdf (erişim tarihi: 30.11.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Law%20No.%2012_2006%20EN.pdf (Erişim Tarihi: 30.11.2023).

³²² <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 30.11.2023).

³²³ Kanun metninin sonunda yer alan imzada, Endonezya Cumhuriyeti Adalet ve İnsan Hakları Bakanının imzası bulunmaktadır. Buradan hareketle, en azından Kanunun yayımlandığı dönem itibarıyla, vatandaşlıkla ilgili konularda Adalet ve İnsan Hakları Bakanının yetkili olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

³²⁴ Kanunun resmî metni için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/%20FIN%20359%202003%20\(Finnish\).pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/%20FIN%20359%202003%20(Finnish).pdf) (erişim tarihi: 02.12.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2003/en20030359.pdf> (erişim tarihi: 02.12.2023).

vatandaşlıktan ayrılma nedenini içermelidir. Kişinin Finlandiya’da ikamet ediyor olması ve vatandaşlıktan ayrılmanın Finlandiya vatandaşlığı ile ilgili bir yükümlülükten kurtulmak adına gerçekleştiriliyor olması durumunda başvuru onaylanmaz. Diğer bir anlatımla, kişinin Finlandiya’da ikamet ettiği ve askerlik hizmeti veya diğer vatandaşlık görevlerini yerine getirme yükümlülüğü altında olduğu durumlarda vatandaşlıktan ayrılma talebi kabul edilmez³²⁵. Kanunun m. 35/2 hükmüne göre, kişi, başvurusu hakkında karar verildiğinde henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamamışsa sadece başvurunun sonuçlandığı tarihte yürürlüğe girecek bir kararla Finlandiya vatandaşlığından ayrılabilir. Ancak kararın yürürlüğe girmesi için başvuru sahibinin belirtilen süre içinde yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığını kanıtlamasını gerektiren bir karar alınmalıdır. Finlandiya Göçmenlik Dairesi, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanıldığını kanıtlayan belgeyi aldıktan sonra gerekliliğin karşılanmış olduğuna ilişkin bir sertifika düzenler.

Kanunun m. 3/1 hükmünde, vatandaşlığın kaybına ve vatandaşlık statüsünün belirlenmesine ilişkin kararların Finlandiya Göçmenlik Dairesi tarafından verileceği ifade edilmiştir. Kanunda düzenlenen başvuru ve beyanların Göçmenlik Dairesine şahsen yapılacağı da m. 44/1 hükmünde belirtilmiştir.

Kanunda vatansızlığın önlenmesine yönelik bir düzenleme mevcuttur. Kanunun m. 4 hükmünde, bu Kanunda yer alan vatandaşlığın kaybına ilişkin hükümlerin uygulanması sonucunda kişi vatansız kalacaksa söz konusu hükümlerin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, Kanun, vatansızlık hâlinin ortaya çıkmasını engellemek adına, vatandaşlığın iradî ya da irade dışı kaybedilmesi noktasında bir ayrıma gitmemiştir.

1.3.10. Güney Afrika

Güney Afrika hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 28.09.1995 tarihli Güney Afrika Vatandaşlığı Kanunu³²⁶ kapsamında düzenleme konusu edilmiştir. Kanunun m. 7/1 hükmünde, başka bir ülkenin vatandaşı olmak isteyen veya başka bir ülkenin vatandaşı olan bir Güney Afrika vatandaşının, Güney Afrika vatandaşlığından çıkmak istediğini öngörülen biçimde beyan edebileceği belirtilmiştir. İçişleri Bakanının, söz konusu beyanı aldıktan sonra öngörülen şekilde tescilini sağlayacağı ve bunun üzerine beyanda bulunan kişinin vatandaşlığının sona ereceği ise Kanunun m. 7/2 hükmünde düzenlenmiştir. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmak için herhangi bir şart gerekmemekte, bu doğrultuda bir beyanın

³²⁵ <https://globalcit.eu/modes-loss-citizenship/> (erişim tarihi: 02.12.2023).

³²⁶ Kanunun resmî metni için bkz.

<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/South%20African%20Citizenship%20Act,%201995.pdf> (erişim tarihi: 02.12.2023).

ardından tescille birlikte vatandaşlık kaybedilmektedir³²⁷. Vatandaşlıktan çıkma, on sekiz yaşın altındaki ergin olmayan çocukları da etkilemekte ve Kanunun m. 7/3 hükmü gereğince, diğer ebeveynin Güney Afrika vatandaşı olmaması veya diğer ebeveynin bulunmaması durumunda çocukların da vatandaşlığının sona ereceği belirtilmiştir. Buradan hareketle, vatandaşlıktan çıkma neticesinde ortaya çıkacak vatansızlığı önlemeye yönelik herhangi bir mekanizmanın bulunmadığı ifade edilebilir³²⁸.

Kanunun m. 23/1-c hükmü ile yetkili makama, vatandaşlıktan çıkma konusunda takdir yetkisi tanınmıştır. Anılan hüküm, İçişleri Bakanlığına, vatandaşlıktan çıkma beyanında bulunabilecek kişilerle ilgili olarak, bu Kanuna aykırı olmayan düzenlemeler yapabilme yetkisi vermektedir.

1.3.11. Hindistan

Hindistan'da vatandaşlığın iradî kaybı, 30.12.1955 tarihli Vatandaşlık Kanunu³²⁹ çerçevesinde düzenlenmiştir. Kanunun m. 8/1 hükmü uyarınca, ergin ve ehliyet sahibi bir kişinin, öngörülen şekilde, vatandaşlıktan çıkmak istediğini bildiren bir beyanda bulunması ve beyanın öngörülen makam tarafından tescil edilmesiyle kişinin vatandaşlığı sona erecektir. Ancak Hindistan'ın dahil olabileceği herhangi bir savaş sırasında böyle bir beyanda bulunulması durumunda, Merkezi Hükûmet aksi yönde bir talimat verene kadar tescil gerçekleştirilmeyecektir. Bu şekilde vatandaşlığı sona eren bir kişinin ergin olmayan çocuklarının da vatandaşlığı sona erecek, ancak Kanunun m. 8/2 hükmünce, çocuk, ergin olduktan sonraki bir yıl içerisinde Hindistan vatandaşlığını yeniden kazanmak istediğine ilişkin öngörülen şekil ve biçimde bir beyanda bulunarak yeniden vatandaş olabilecektir. Görüleceği üzere, çıkma hâlinde vatansızlık durumunun meydana gelmesini engellemek adına kanunî bir düzenleme mevcut olmamakla birlikte, söz konusu şekilde vatandaşlığını kaybeden küçüklerin yeniden vatandaş olabilmeleri noktasında kolaylaştırıcı bir hükme yer verilmiştir.

İçişleri Bakanlığının 25.02.2009 tarihli Tebliğ³³⁰ m. 23/3 uyarınca, vatandaşlıktan çıkmaya yönelik beyanın tescili noktasında yetkili makam İçişleri Bakanlığı olarak belirtilmiştir.

³²⁷ Manby, s.115.

³²⁸ Manby, s.115.

³²⁹ Kanun metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/02_INDI_Citizenship%20Act%201955%20amn.pdf (erişim tarihi: 02.12.2023).

³³⁰ Tebliğ metni için bkz. https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/09_INDI_Citizenship%20Rules%202009.pdf (erişim tarihi: 02.12.2023).

1.3.12. Japonya

Japon hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 04.05.1950 tarihli Vatandaşlık Kanununda³³¹ düzenlenmiştir. Kanunun m. 13/1 hükmü uyarınca, yabancı bir vatandaşlığa sahip Japon vatandaşı, Adalet Bakanlığına bildirimde bulunarak vatandaşlıktan çıkabilir. Kanunun m. 13/2 hükmüne göre ise bildirim, yapıldığı anda sonuç doğurmakta ve kişinin bildirim anında vatandaşlıktan çıktığı kabul edilmektedir. Yabancı bir ülke vatandaşlığının doğum yoluyla kazanılması hâlinde, Aile Kayıt Kanunu hükümleri gereğince Japon vatandaşlığını saklı tutma niyeti belirtilmediği sürece, Japon vatandaşlığının geçmişe etkili olarak kaybedileceği Kanunun m. 12 hükmünde düzenlenmiştir.

Kanunun m. 19 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin usuller ile bu Kanunun uygulanmasına ilişkin olarak Kanunda öngörülmeven diğer gerekli hususların Adalet Bakanlığı Yönetmeliği ile düzenleneceği ifade edilmiştir.

1.3.13. Kanada

Kanada hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 16.07.1976 tarihli Vatandaşlık Kanunu³³² kapsamında düzenlenmiştir. Kanunun m. 9/1 hükmü gereğince, bir vatandaş, şu şartları taşıması hâlinde, başvurusu sonucunda vatandaşlıktan çıkabilecektir: Yabancı bir ülke vatandaşı olmalı veya yabancı bir ülkenin vatandaşlığını kazanacak olmalı; Kanunun m. 20 hükmü uyarınca Kanada Genel Valisi tarafından yapılan bir bildirim konu olmamalı; küçük olmamalı, diğer bir deyişle ergin olmalı; zihinsel bir engelden dolayı vatandaşlıktan çıkmanın anlamını kavramaktan yoksun olmamalı ve Kanada’da ikamet etmiyor olmalıdır.

Kanunun m. 9/3 hükmü gereğince, Bakan³³³, vatandaşlıktan çıkma başvurusunu onayladıktan sonra başvuru sahibine özel bir belge düzenler ve kişi, belgenin düzenlendiği tarihin sona ermesinden veya belgede belirtilmiş olan daha sonraki bir tarihten itibaren vatandaşlıktan çıkmış sayılır.

Vatandaşlığın iradî kaybı hâlinde ortaya çıkabilecek vatansızlık durumuna ilişkin bir düzenleme mevcut olmasa da Kanunda, genel olarak vatansızlığın önlenmesine yönelik bir

³³¹ Kanunun resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/version%20in%20force%20from%202015_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf (erişim tarihi: 03.12.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz. https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/JAPAN_1950%20Citizenship%20Act_ENGLISH.pdf (erişim tarihi: 03.12.2023).

³³² Kanunun resmî metni için bkz. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-29/page-1.html> (erişim tarihi: 03.12.2023).

³³³ Kanunun m. 2/1 hükmünde, Kanada Genel Valisi tarafından atanan, Kraliçenin Kanada Özel Konseyi (*Queen's Privy Council for Canada*) üyesinin, bu Kanun kapsamında “Bakan” olarak nitelendirildiği belirtilmiştir.

hüküm mevcuttur. Kanunun m. 5/5 hükmü uyarınca Bakan, başvuru üzerine, vatansız olan kişiye vatandaşlık verebilir.

1.3.14. Nijerya

Nijerya hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı konusu anayasal düzlemde ele alınmıştır. 05.05.1999 tarihli Anayasanın³³⁴ “Vatandaşlık” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan m. 29 hükmünde konuya ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Anılan hükümde, vatandaşlıktan çıkmak isteyen, ergin (on sekiz yaş ve üzeri) herhangi bir Nijerya vatandaşının, bu doğrultuda öngörülen şekilde bir irade beyanında bulunabileceği düzenlenmiştir. Devlet Başkanının, söz konusu beyanın tescilini sağlayacağı ve tescilin ardından kişinin vatandaşlığının sona ereceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, beyanın, Nijerya’nın fiziken dahil olduğu bir savaş esnasında yapılması veya kamu düzenine aykırı olarak kabul edilmesi hâlinde Başkan tarafından işleme alınmayacağı da belirtilmiştir. Nijerya hukukunda, vatandaşlığın iradî kaybı hâlinde ortaya çıkabilecek vatansızlık durumuna ilişkin herhangi bir kanunî düzenleme mevcut değildir³³⁵.

1.3.15. Rusya

Rus hukukunda vatandaşlığın iradî kaybı, 31.05.2002 tarihli Rusya Federasyonu Vatandaşlığı Hakkında Federal Kanun³³⁶ çerçevesinde düzenleme alanı bulmuştur. Kanunun m. 19 hükmünde, vatandaşlığın iradî kaybı noktasında, ülkede ikamet edenler ve etmeyenler için iki farklı prosedür öngörülmüştür. Rusya’da ikamet etmekte olan vatandaşların, bu Kanunun m. 20 hükmünde yer alan durumlar haricinde, vatandaşlıktan çıkmalarının genel prosedüre tâbi şekilde mümkün olduğu belirtilmiştir. Rusya toprakları dışında ikamet etmekte olan vatandaşların ise bu Kanunun m. 20 hükmündeki durumlar haricinde, vatandaşlıktan çıkmalarının basitleştirilmiş prosedüre tâbi şekilde gerçekleşeceği belirtilmiştir.

Kanunun m. 20 hükmünde, kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmeyeceği durumlar belirtilmiştir. Anılan hükme göre, kanunlarda belirtilen devlete karşı yükümlülüklerin yerine getirilmemiş olması, kişinin bir ceza davasında sanık olarak yargılanıyor olması veya hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olması ve başka bir

³³⁴ Anayasanın resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Nigeria_Constitution%201999_1.pdf (erişim tarihi: 03.12.2023).

³³⁵ Manby, s.114.

³³⁶ Kanunun resmî metni için bkz.

https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/RUS_Federal_Law_from_31_May_2002_N62FZ.pdf (erişim tarihi: 04.12.2023). Kanunun İngilizce çevirisi için bkz.

[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Consolidated%20Federal%20Law%20of%2031.05.2002%20N%2062-FZ%20\(with%20amendments%20until%2028.06.2009\)%20Citizenship%20Law.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/Consolidated%20Federal%20Law%20of%2031.05.2002%20N%2062-FZ%20(with%20amendments%20until%2028.06.2009)%20Citizenship%20Law.pdf) (erişim tarihi: 04.12.2023).

vatandaşlığa sahip değilse ya da başka bir vatandaşlığı kazanmayı garanti altına alacak bir durumu yoksa kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmeyecektir. Hükümden anlaşılacağı üzere, vatandaşlığın iradî kaybı durumunda vatansızlık hâlinin ortaya çıkması önlenmek istenmiş ve bu yönde pozitif bir düzenleme ihdas edilmiştir.

Kanunun m. 29/1-c hükmünde, Devlet Başkanının, vatandaşlıktan çıkma hususunda karar vermeye yetkili olduğu belirtilmiştir. Ek olarak, Başkanın, vatandaşlık ile ilgili konuların değerlendirilme usulüne ilişkin kuralları onaylama yetkisini haiz olduğu düzenlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADÎ KAYBINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Osmanlı Dönemi

2.1.1. Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Öncesi Dönemde Vatandaşlığın İradî Kaybı

İslam hukukunu benimseyen Osmanlı Devleti, vatandaşlığa ilişkin ilk kanunî düzenlemesi olan TOK'u ihdas edene kadar vatandaşlığa ilişkin hususlarda İslam hukukunu esas almış ve uygulamıştır³³⁷. İslam hukukunda ise devlet siyasî bir kurum olarak addedilip, kişi ile devlet arasındaki bağ da hem siyasî hem hukukî olarak nitelendirilmiştir³³⁸. İslamın vatandaşlık anlayışında ırk ve coğrafya gibi hususlar esas alınmamaktadır³³⁹. Dolayısıyla ırkı fark etmeksizin tüm Müslümanlar İslam ülkesinde “vatandaş” statüsündedir³⁴⁰.

İslam hukukunda vatandaşlığın iradî olarak kaybedilip edilemeyeceği hususunda görüş birliği bulunmamaktadır³⁴¹. Osmanlı Devletinde ise TOK öncesi dönemde, konuya ilişkin pozitif bir düzenleme mevcut olmamakla birlikte³⁴², söz konusu dönem itibariyle, kişinin, iradesi doğrultusunda Osmanlı vatandaşlığından ayrılmasının izin alarak vatandaşlıktan çıkma suretiyle gerçekleştiği kabul edilmektedir³⁴³. Elbette bu hususta gerekli şartların veya unsurların ne olduğuna ilişkin düzenleme bulunmamakta; ancak izin alarak vatandaşlıktan çıkan kişilerin Osmanlı topraklarında ikamet etmeye devam edebilme haklarının mevcut olduğu ifade edilmektedir³⁴⁴.

2.1.2. Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde Vatandaşlığın İradî Kaybı: Vatandaşlıktan Çıkma

TOK çerçevesinde, vatandaşlığın iradî olarak kaybına ilişkin tek müessese vatandaşlıktan çıkmadır. Söz konusu dönem itibariyle, çıkma müessesesinin kanunî düzenlemelere konu edilmesinde, kişilerin vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları devletin kanunları karşısında güç durumlara düşmeleri neticesinde başka bir devlet vatandaşlığını

³³⁷ Aynı yönde bkz. Aykan Tıkman, s.32.

³³⁸ Bostancı, s.9-10.

³³⁹ Bostancı, s.12.

³⁴⁰ Ortaç, s.60-61.

³⁴¹ Bostancı, s.67 vd.

³⁴² Göger, Tâbiyet, s.120.

³⁴³ Göger, Tâbiyet, s.119.

³⁴⁴ Göger, Tâbiyet, s.119-120.

kazanma hususundaki ilgisi etken olmuştur³⁴⁵. Osmanlı Devletinde de buna paralel olarak, kişinin vatandaşlıktan çıkması dönemin vatandaşlık kanunu olan TOK çerçevesinde düzenleme alanı bulmuştur. TOK m. 5 ise şu şekildedir:

*“Tebaa-yı Saltanat-ı Seniyyeden mezunen tâbiyet-i ecnebiyeye giren eşhas tebdil-i tâbiyet ettikleri tarihten itibaren ecnebî sıfatında tutulup haklarında ol - veçhile muamele olunur. Fakat Devlet-i Aliyyeden mezun olmaksızın tâbiyet-i ecnebiyeye girer ise işbu tâbiyet-i cedidesi keenlemyekûn ve kendisi kemâkân tebaa-yı Devlet-i Aliyyeden addolunup kâffe-i hususatta tebaa-yı Devlet-i Aliyye hakkında olunan muamelenin aynı icra kılınacaktır. Her halde tebaa-yı Devlet-i Aliyyeden bir şahsın terk-i tâbiyet etmesi mutlaka İrade-i Seniyye üzerine verilecek bir senede muallâk olacaktır”*³⁴⁶.

Hükümden hareketle, Osmanlı vatandaşlığından çıkmak için gerekli şartlar; vatandaşlıktan çıkma ehliyetini haiz olmak, Osmanlı hükûmetinden izin almış olmak ve yabancı bir devlet vatandaşlığını iradî olarak kazanmak şeklinde sıralanabilir³⁴⁷.

2.1.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları

2.1.2.1.1. Ehil Olmak

Vatandaşlıktan çıkma ehliyetine ilişkin olarak TOK'ta herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu noktada, TOK'un söz konusu şartı ayrıca ifade etmeye lüzum görmediği, zira adî telsiki düzenleyen m. 3 hükmünde ergin olma şartının arandığı, dolayısıyla vatandaşlığın kazanılması için gerekli olan bu şartın vatandaşlığın kaybı hâlinde de öncelikle gerekli olacağı ifade edilmiştir³⁴⁸. Bu yönde başvuruda bulunan kişinin erginlik yaşı, vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devletin kanunlarınca tespit edilir³⁴⁹. Nitekim 1285 Tarihli Tâbiyet Kanunnamesini Müfsir Emirname-i Sâvide³⁵⁰ de Osmanlı vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancının, o anki millî kanunu uyarınca ergin olduğunu ispat etmesi gerekeceği belirtilmiştir. Osmanlı kanunlarında ise her ne kadar Mecellenin m. 986 hükmünde erginlik yaşı belirtilmişse de erginlik yaşına ilişkin bir düzenleme mevcut değildir³⁵¹. Bununla birlikte, bazı düzenlemelerde erginlik yaşına yer verildiği gözlemlenmiştir.

³⁴⁵ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.66-67.

³⁴⁶ **Unat**, Vatandaşlık, s.9.

³⁴⁷ **Himayak Husrevyan**: Hukuk-i Hususiye-i Düvel, B. 2, İstanbul 1331 (eski yazı), s.72 (**Naklen: Osmanağaoğlu**, s.216-217). Doktrinde, TOK'un vatandaşlıktan çıkma müessesesi için herhangi bir özel şart getirmediği de ileri sürülmektedir: **Fişek**, Vatandaşlık, s.112; **Göğer**, Tâbiyet, s.128.

³⁴⁸ **Himayak Husrevyan**, s.72 (**Naklen: Osmanağaoğlu**, s.217).

³⁴⁹ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.35, 46; **Örikağasızâde Hasan Sırrı**, s.83 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.53); **Osman Affan**, s.1029 (Transliterasyon: **Argunhan, Betül/Öztürk, Merve Nur**, s.125); **Osmanağaoğlu**, s.217.

³⁵⁰ 14 Zilhicce 1285 (28.03.1868) tarihli Emirname-i Sâminin Türkçe metni için bkz. **Karakoç**, s.17-18 (Transliterasyon: **Kayar/Karataş**, s.183-185); **Unat**, Vatandaşlık, s.11-13.

³⁵¹ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.47-48.

Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüd Kararnamesi³⁵² m. 1 hükmünde devlet memuru olabilmek için yirmi yaşın tamamlanması gerektiği; Ahz-i Asker Kanunnamesi m. 2 hükmünde yükümlülük yaşı olarak yirmi yaşın tamamlanması gerektiği; Eytam Nizamnamesi³⁵³ m. 13 hükmünde de erginlik yaşı olarak yirmi yaş belirlenmiştir³⁵⁴. Dolayısıyla Osmanlı Devletindeki kanunî düzenlemeler çerçevesinde erginlik yaşının yirmi olduğu³⁵⁵ ve vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin bu yönde bir talepte bulunabilmesi için yirmi yaşını tamamlaması gerektiği ifade edilebilir³⁵⁶.

2.1.2.1.2. Osmanlı Hükûmetinden İzin Almış Olmak

Vatandaşlıktan çıkmak için Osmanlı hükûmetinden izin alma şartının yerine getirilebilmesi, madde hükmünde ifade edildiği üzere, padişahın bu yöndeki iradesi üzerine hazırlanacak bir belgeye bağlı tutulmuştur³⁵⁷. Ancak TOK'ta iznin verilmesini sağlayacak hususlara ilişkin bir düzenleme mevcut olmayıp³⁵⁸, bu konuda devletin takdir yetkisinin olduğu kabul edilmektedir³⁵⁹.

Tebdil-i Tâbiyet Etmek İsteyenlere Verilecek Mezuniyetin Fi-mâbaad Memalik-i Şâhaneye Avdet Etmemek Şartiyle İtası Hakkında Şûra-yı Devlet Kararında³⁶⁰, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişiye, tekrar Osmanlı topraklarına dönmekle ilgili olarak izin verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kararda, hayatını idame ettirmek için gerekli unsurları yabancı bir ülkede toplayan kişiye Osmanlı vatandaşlığından çıkması için izin verilmesi sonucu çıkmakta ve bu durum da sosyal hayatın gereksinimlerine uygun düşmektedir³⁶¹. Osmanlı vatandaşlığından çıkmak için verilecek izin konusunda, kişinin, Osmanlı topraklarına dönme niyetinin bulunmadığına ilişkin kanaat oluşmalıdır³⁶².

³⁵² Düstur, 1. Tertip, C. IV, s.8 vd.

³⁵³ Düstur, 1. Tertip, C. I, s.270 vd.

³⁵⁴ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.48.

³⁵⁵ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.48.

³⁵⁶ **Osmanağaoğlu**, s.217.

³⁵⁷ TOK m. 5 hükmünde geçen “İrade-i Seniyye” ifadesi “padişah/hükûmet buyruğu (emri)” anlamına gelmektedir: **Yılmaz**, Sözlük, s.645.

³⁵⁸ Nazîf Surûrî, **Şerh-i Kanun-i Tabiiyet**, İstanbul, 1324, s.20 (Transliterasyon: Karakaya, Harun/Karataş, Abdullah Vefa/Argunhan, Betül/Kayar, Betül/Doğangüzel, Semra Betül/Öztürk, Merve Nur, **Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku**, (Editör: Kılınç, Ahmet), Adalet Bakanlığı Yayınları: 7, Ankara, 2021, s.67); **Osmanağaoğlu**, s.217-218.

³⁵⁹ **Mahmud Fuad** (Transkripsiyon: **Osmanağaoğlu**), s.66; **Fişek**, Vatandaşlık, s.112; **Göger**, Tâbiyet, s.128.

³⁶⁰ 28 Cemâziyelâhir 1310 (17.01.1893) tarihli Kararın Türkçe metni için bkz. **Karakoç**, s.20 (Transliterasyon: **Kayar/Karataş**, s.188-189); **Unat**, Vatandaşlık, s.23-24. XIX. yüzyılda başlayan ıslahat hareketlerinin en önemli icraatlarından biri olarak 1868 yılında kurulan “Şûra-yı Devlet”, günümüzdeki Danıştay kurumunun Osmanlı Devletindeki karşılığıdır: <https://www.danistay.gov.tr/icerik/9> (erişim tarihi: 07.02.2024).

³⁶¹ **Göger**, Tâbiyet, s.128.

³⁶² **Osmanağaoğlu**, s.218.

2.1.2.1.3. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmak

Kişinin, yabancı bir devlet vatandaşlığını iradesi doğrultusunda kazanması şartının yerine getirilmesi için söz konusu kişiye belli kapsamdaki birtakım medenî hakların tanınması yeterli olmayıp iradesi doğrultusunda o devlet vatandaşlığına alınmış olması gereklidir³⁶³. Nitekim söz konusu dönemde vatansızlık hâli sakıncalı bir statü olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda önlemler alınmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti de vatandaşlıktan çıkma yönünde irade gösteren tebaasının çıkma eylemini gerçekleştirebilmesi için yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmasını şart kılmıştır.

2.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkmada Usul

TOK'un şerhinde, vatandaşlıktan çıkmak isteyen ve yabancı bir devlet vatandaşlığına girmek isteyen kişilerin bir ruhsatname alması gerektiği belirtilmiştir³⁶⁴. Tebdil-i Tâbiyet Etmek İsteyenlere Verilecek Mezuniyetin Fi-mâbaad Memalik-i Şâhaneye Avdet Etmemek Şartıyla İtası Hakkında Şûra-yı Devlet Kararında ise vatandaşlıktan çıkmak için verilecek izinde, kişinin, Osmanlı topraklarına dönme niyetinin bulunmadığına ilişkin kanaat oluşması gerektiği belirtilmişti. Ne var ki bu yönde bir kanaat yeterli görülmeyip, Kararda, Osmanlı vatandaşlığından çıkan kişilerden bir daha Osmanlı topraklarına dönmeyeceklerine ilişkin taahhüt alınması öngörülmüş ve evrakların bu konuda gereğinin yapılması için Dışişleri Bakanlığına (Hariciye Nezâreti) gönderileceği ifade edilmiştir³⁶⁵. Söz konusu olayın karara bağlanmak üzere Şûra-yı Devlete taşınmasının sebebi ise vatandaşlık konularının idarî nitelikte kabul edilmiş olmasıdır³⁶⁶.

Kişinin vatandaşlığı hususunda ihtilâf olması durumunda, Dışişleri Bakanlığındaki Tâbiyet Kalemi gerekli incelemeyi yaparak söz konusu kişinin Osmanlı veya yabancı devlet vatandaşı olduğunu tespit etmektedir³⁶⁷. Tâbiyet Kaleminin bu yöndeki tespitine itiraz edilmesi hâlinde, son kararı verecek mercii Şûra-yı Devlet'tir³⁶⁸. Görüleceği üzere, Osmanlı Devletinde, vatandaşlığa ilişkin bütün hususlar idarî nitelikte görülmüş ve bu sebeple konuyla ilgili karar mercii olarak Şûra-yı Devlet yetkili kılınmıştır³⁶⁹.

³⁶³ Himayak Husrevyan, s.72 (Naklen: Osmanağaoğlu, s.217).

³⁶⁴ Ortaç, s.64.

³⁶⁵ Unat, Vatandaşlık, s.24; Osmanağaoğlu, s.218. Söz konusu karar oy birliği ile alınmış olup, iznin verilmesinin ülke topraklarına dönmeye bağlanması ülkeye turist olarak gelenleri de kapsayacak ölçüde olduğundan, bu husus sosyal hayatın gerçeklerine ters düşmektedir: Göğçer, Tâbiyet, s.128, dn.81.

³⁶⁶ Örikağasızâde Hasan Sırrı, s.135 (Transkripsiyon: Saatcioğlu, s.84); Osmanağaoğlu, s.220.

³⁶⁷ Örikağasızâde Hasan Sırrı, s.135-136 (Transkripsiyon: Saatcioğlu, s.84-85); Karaoğlu, s.89.

³⁶⁸ Örikağasızâde Hasan Sırrı, s.136 (Transkripsiyon: Saatcioğlu, s.85); Mustafa Reşit (Belgesay), s.8; Karaoğlu, s.89.

³⁶⁹ China, Nedjib H., "Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", çev. Halil Cin, AÜHFD, 1967, C.24, S.1, ss.247-274, s.250.

2.1.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları

2.1.2.3.1. Genel Olarak

Çıkma, yabancı devlet vatandaşlığının kazanıldığı andan itibaren sonuç doğurmakta ve kişi bu andan itibaren yabancı statüsünde addedilmektedir³⁷⁰. Çıkma hâli, diğer vatandaşlık değişiklikleri gibi, yalnızca bu yönde talepte bulunan kişiyi etkilemektedir³⁷¹. Nitekim TOK m. 8 gereğince, Osmanlı vatandaşlığından çıkanların küçük çocuklarının, babalarının vatandaşlığından bağımsız olarak, Osmanlı vatandaşlığında kalacağı belirtilmiştir.

İzin alarak Osmanlı vatandaşlığından çıkanlar, Ecanibin Hakk-ı İstimlaki Kanununun Birinci Maddesinde İstisna Olunan Eşhasın Emlâk ve Arazisine Mahsus Kanunun³⁷² m. 1 gereğince, Tebaa-i Ecnebiyenin Emlâke Mutasarrıf Olmaları Hakkında Kanunun³⁷³ yabancılara tanımış olduğu imkânlardan yararlanabilirler³⁷⁴. Anılan hükümde, yabancılara, taşınmaz mal edinme imkânından yararlanabilmesi için vatandaşlığını kazandıkları devletin bu Kanuna ekli mazbatayı imzalamış olmasının gerektiği belirtilmiştir³⁷⁵. Bu hükümle birlikte yabancılar, vatandaşı oldukları devlet Kanuna ekli mazbatayı imzalamışsa tıpkı Osmanlı

³⁷⁰ Nazîf Surûrî, s.20 (Transliterasyon: **Karakaya/Karataş/Argunhan/Kayar/Doğangüzel/Öztürk**, s.67); **Göğer**, Tâbiyet, s.128; **Aybay**, Evlenme, s.67.

³⁷¹ **Örikağasızâde Hasan Sırrı**, s.77 (Transkripsiyon: **Saatcioğlu**, s.49); **Birsan**, s.48; Berki, Osman Fazıl, **Devletler Hususî Hukuku Cilt 1**, 4. Bs., Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1961, (**Berki**, DHH C.1 (1961)), s.114.

³⁷² Düstur, 1. Tertip, C. III, s.96. 25 Rebiülâhîr 1300 (05.03.1883) tarihli Kanunun Türkçe metni için bkz. Altuğ, Yılmaz, **Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi**, 4. Bs., Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, (**Altuğ**, Arazi İktisabı), s.171; **Unat**, Vatandaşlık, s.18; **Çelikel/Şanlı**, s.368. Kanunun sevk sebebi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Unat**, Miras, s.185.

³⁷³ Düstur, 1. Tertip, C. I, s.230 vd. 7 Safer 1284 tarihli, kısaca “Safer Kanunu” olarak anılan Kanun uyarınca, yabancılara ilk kez Osmanlı topraklarında, Hicaz arazisi hariç olmak üzere, taşınmaz mal edinme hakkı bahşedilmiştir. Kanunun m. 1 hükmünde geçen “*Fil-asıl tebaa-yı Hazret-i Şahaneden olup da sonradan tebdil-i tâbiyet etmiş olanlar bu kaideden müstesna olup onlar haklarında kanun-u mahsusanın ahkâmı cari olacaktır*” ifadesinde anılan kanun, Safer Kanunundan on altı yıl sonra yürürlüğe giren Ecanibin Hakk-ı İstimlaki Kanununun Birinci Maddesinde İstisna Olunan Eşhasın Emlâk ve Arazisine Mahsus Kanundur. Safer Kanununun Türkçe metni için bkz. **Altuğ**, Arazi İktisabı, s.169-170; Obut, Sait K., **Türk Hukukunda Yabancı Hakiki ve Hükmi Şahısların Aynî Haklardan İstifadesi**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1956, s.62-63; **Çelikel/Şanlı**, s.364-365. Hicrî takvime göre 7 Safer 1284 tarihli olan Safer Kanununun miladi takvimdeki karşılığı noktasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Yarar, Güven, **Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri**, 2. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s.59, dn.1.

³⁷⁴ Safer Kanununun m. 1 hükmünde, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce vatandaşlık değiştirip de söz konusu değişikliği Osmanlı Devleti tarafından, antlaşmalar uyarınca, kabul edilen Osmanlı tebaasının, Kanunun yabancılara tanıdığı haklardan yararlanabileceği belirtilmiştir.

³⁷⁵ Dolayısıyla yabancıların Osmanlı Devletinde taşınmaz mal edinmeleri için aranan temel şart karşılıklılık (mütekabiliyet) olmuştur: Kurt, Yılmaz, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancıların Taşınmaz Mal Edinimi ile İlgili Düzenlemelerin Gerekçeleri, Kapsamları ve Uygulamaların İncelenmesi: Tarihsel Değerlendirme”, (Editörler: Tanrıvermiş, Harun/Doğan, Vahit/Akipek Öcal, Şebnem), **TÜBİTAK - KAMAG 110G020 Kodlu Türkiye’de Yabancıların Taşınmaz Edinimi ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi - Türkiye’de Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Yabancıların Taşınmaz Edinimlerinin Analizi**, Eylül 2013, Ankara, ss.11-32, s.27.

tebaası gibi taşınmaz mal edinme imkânına sahip olmuştur³⁷⁶. Safer Kanununda, yabancıların, taşınmaz mal edinme noktasında Osmanlı tebaası gibi muamele görecekleri ve Osmanlı vatandaşlarının tâbi oldukları vergilere tâbi olacakları ifade edilmiştir³⁷⁷. Yabancıların taşınmaz mal edinimiyle ilgili herhangi bir ihtilâf olması hâlinde ise söz konusu uyuşmazlığın Osmanlı kanunlarına tâbi olarak Osmanlı mahkemelerinde görüleceği düzenlenmiştir³⁷⁸.

İslam hukukunu benimseyen Osmanlıda, bu hukuk uyarınca yabancıların taşınmaz mal edinme hakkı bulunmadığı gibi miras hakkı da bulunmamaktadır³⁷⁹. Bununla birlikte, Safer Kanununun m. 4 hükmünden hareketle, yabancıların, mirî veya vakıf arazileri haricindeki taşınmazları üzerinde vasiyet ya da bağışlama yoluyla tasarrufta bulunabilecekleri kabul edilmiştir³⁸⁰. Ek olarak, Kanunda, yabancıların taşınmaz mallarına ilişkin kanunî intikal konusu da kabul edilmiştir. Elbette bu husustaki uyuşmazlıklarda da Osmanlı kanunları uygulama alanı bulmaktadır³⁸¹. Söz konusu şekilde taşınmazlar üzerindeki miras haklarının doğumu için kişinin vatandaşı olduğu devletin Safer Kanununa ekli mazbatayı imzalamış olması gerekmektedir³⁸².

2.1.2.3.2. İzin Almaksızın Osmanlı Vatandaşlığından Çıkanlar Bakımından

Osmanlı vatandaşlığından izin almaksızın çıkma durumu TOK m. 5 hükmünde düzenlenmiştir. Anılan hükümde, izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan ve yabancı

³⁷⁶ Yörük, Abdülhak Kemal, **Devletler Hususî Hukuku - Kitap II - Ecnebilerin Hukukî Vaziyeti**, Tan Matbaası, İstanbul, 1937, (Yörük, Ecnebiler), s.120; Suphi Nuri (İleri), **Yasaların Çatışması**, s.455; Obut, s.63; Akyılmaz, s.53; Ekşi, Nuray, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 5. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2018, (Ekşi, Yabancılar), s.272; **Osmanağaoğlu**, s.226; **Yarar**, s.64. Anılan mazbata için bkz. **Altuğ**, Arazi İktisabı, s.82, dn.91. Osmanlı vatandaşlığından çıkıp da vatandaşlığını kazandığı yabancı devlet Kanuna ekli mazbatayı imzalamamışsa kişinin Osmanlı tebaası iken sahip olduğu taşınmaz mallar tasfiye edilir: **Akyılmaz**, s.64; **Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale, Türk Yabancılar Hukuku**, 7. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2023, (Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Yabancılar), s.265. Osmanlı Döneminde yabancıların taşınmaz mal edinimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seviğ, Muammer Raşit, “Ecnebilerin Emlâk Sahibi Olmalarından Doğan Kanunlar İhtilâfı”, **Ebül’ulâ Mardin’e Armağan**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, ss.605-630, (Seviğ, Emlâk), s.605 vd.; **China**, s.247 vd.; **Altuğ**, Arazi İktisabı, s.55 vd.; **Akyılmaz**, s.49 vd.; **Sargın, Fügen, Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynî Haklardan Yararlanmaları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, (Sargın, Taşınmaz Mal Edinme), s.40 vd.; **Kurt**, s.17 vd.; **Yarar**, s.59 vd.

³⁷⁷ **Seviğ**, Emlâk, s.611-612; **Birsen**, s.192; **Obut**, s.63; **Sargın**, Taşınmaz Mal Edinme, s.45-46; **Akyılmaz**, s.53; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Yabancılar, s.264; **Yarar**, s.63.

³⁷⁸ **Seviğ**, Emlâk, s.621-622; **Seviğ/Seviğ**, s.347; **Birsen**, s.192; **Altuğ**, Arazi İktisabı, s.65; **Akyılmaz**, s.49, 53; **Konan**, s.107-108.

³⁷⁹ **Seviğ**, Emlâk, s.619; **Seviğ/Seviğ**, s.316; **Yörük**, Ecnebiler, s.118; **China**, s.254; **Arat, Tuğrul**, “Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları”, **AÜHFD**, 1974, C.31, S.1, ss. 279-360, (Arat, İskat), s.285; **Sargın**, Taşınmaz Mal Edinme, s.41; **Akyılmaz**, s.58,69; **Konan**, s.128; **Ortaç**, s.66; **Yarar**, s.60, 144. Belirtmek gerekir ki bahse konu miras engeli dinin veya vatandaşlığın farklı olması nedeniyle gündeme gelmektedir: **Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli, Yabancılar Hukuku**, 27. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul 2022, s.331; **Akyılmaz**, s.58; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Yabancılar, s.262.

³⁸⁰ **Seviğ**, Emlâk, s.612-613; **China**, s.266; **Obut**, s.64; **Akyılmaz**, s.54; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Yabancılar, s.264; **Konan**, s.134-135.

³⁸¹ **Altuğ**, Arazi İktisabı, s.76-77.

³⁸² **Seviğ**, Emlâk, s.609-610; **China**, s.272; **Obut**, s.64; **Sargın**, Taşınmaz Mal Edinme, s.47.

bir devlet vatandaşlığını kazanan kişinin, söz konusu yeni vatandaşlığının yok hükmünde olacağı ve hâlen Osmanlı vatandaşı kabul edilerek o şekilde muamele göreceği ifade edilmiştir. TOK m. 6 hükmünde de izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan kişilerin, vatandaşlıktan ıskat edilebileceği ve bu şekilde ıskat olunan kişilerin Osmanlı topraklarına dönmesinin yasaklanacağı belirtilmiştir. Emirname-i Sâmide ise izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan kişilerin, kazandıkları yabancı devlet vatandaşlığının hiçbir surette tanınmayacağı ve bu kişilerin Osmanlı topraklarına dönmesinin yasaklanacağı ifade edilmiştir. Ek olarak, vatandaşlıktan ıskat edilen kişinin Osmanlı topraklarında bulunması hâlinde sınır dışı edileceği belirtilmiştir. Bu yönde benzer düzenlemeler 7 Şevval 1285 Tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesine Müzeyyel Mevâd Hakkında İrade-i Seniyyede³⁸³ de yer almış ve izin almaksızın kazanılan yabancı bir devlet vatandaşlığının yok hükmünde addedileceği belirtilerek, kişinin bunda ısrar etmesi hâlinde sınır dışı edileceği vurgulanmıştır. Nitekim 04.04.1906 tarihli Bakanlar Kurulu (Meclisi Vükelâ) tutanağında da bu hususlar yer almıştır. Anılan tutanakta, Osmanlı tebaasından kimsenin, hükûmet tarafından kabul ve tasdik edilmedikçe yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamayacağı, aksi durumda söz konusu kazanımın yok hükmünde olacağı ve kişinin Osmanlı vatandaşı sayılarak o şekilde muamele göreceği belirtilmiştir³⁸⁴. Bununla birlikte, bahse konu vatandaşlık kazanımında ısrar edilmesi veya vatandaşlık değişimine konu olan devletin konsolosluğu tarafından kişiye himaye gösterilmesi durumunda, söz konusu kişinin derhal sınır dışı edileceği ve vatandaşlık ilişkisinin kesileceği ifade edilmiştir³⁸⁵.

Osmanlı Devletinin, izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkanlara ilişkin uygulamaları bu yöndeki hukukî düzenlemelerle tutarlı olmuştur³⁸⁶. Örneğin, 14.09.1880 tarihli İrade-i Seniyye İstihsal Etmeksizin Terk-i Tâbiyet Edenlerin Ecnebîlik İddiaları Hakkında Tahrirat-ı Adliyye³⁸⁷, izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkanların yabancılık iddialarının dikkate alınmayıp Osmanlı olarak kabul edilecekleri ve bu tür vatandaşlık konularının Dışişleri Bakanlığınca inceleneceği ifade edilmiştir. 03.09.1882 tarihli Memalik-i Osmaniyyede Mukim Her Şahsın İsbat Edilmedikçe Osmanlı Tanınacağı Hakkında Tahrirat-ı Adliyye³⁸⁸ ise Osmanlı topraklarında oturan herkesin TOK gereğince

³⁸³ 16 Safer 1324 (11.04.1906) tarihli belge için bkz. **Karakoç**, s.9-10 (Transliterasyon: **Kayar/Karataş**, s.173-174); **Unat**, Vatandaşlık, s.25.

³⁸⁴ **Yörük**, Tâbiyet, s.171.

³⁸⁵ **Yörük**, Tâbiyet, s.171.

³⁸⁶ **Osmanağaoğlu**, s.224.

³⁸⁷ Söz konusu metin için bkz. **Unat**, Vatandaşlık, s.31. “Tahrirat-ı Adliye” kavramını “Adalet Bakanlığınca düzenlenen veya kaleme alınan yazılar/metinler” olarak ifade edebiliriz. Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 20.02.2024).

³⁸⁸ Söz konusu metin için bkz. **Unat**, Vatandaşlık, s.31-32.

Osmanlı sayılacağı, yabancılık iddiasında bulunan kişinin bunu ispata mecbur olduğu belirtilmiştir.

İzin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan ve yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanarak söz konusu fiili neticesinde Osmanlı vatandaşlığından ıskat edilen kişiler³⁸⁹ bakımından farklı bir düzenleme öngörülmüştür. Ecanibin Hakk-ı İstimlaki Kanununun Birinci Maddesinde İstisna Olunan Eşhasın Emlâk ve Arazisine Mahsus Kanunun m. 2 hükmünde, bu şekilde Osmanlı vatandaşlığından ıskat edilen kişilerin Osmanlı topraklarında taşınmaz mal ediniminden ve miras haklarından yoksun olacakları belirtilmiştir. Anılan Kanunun m. 3 hükmünde de söz konusu kişilerin gelir getiren yapı ve mallarının, Osmanlı vatandaşı olan mirasçıları arasında taşınır malları gibi paylaştırılacağı ifade edilmiştir. Ek olarak, anılan hükümde, Arazi Kanununun m. 110 ve m. 111 düzenlemeleri gereğince bu kişilerin mirî veya vakıf arazileri varsa bunların mirasçılar arası paylaştırmaya konu olmayacağı ve devlete kalacağı belirtilmiştir. TOK m. 6 hükmünde de izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan ve buna istinaden vatandaşlıktan ıskat edilen kişilerin Osmanlı topraklarına dönüşünün yasaklanacağı belirtilmiştir. Anılan hükmün Zeylinde (Ekinde)³⁹⁰ de söz konusu şekilde ıskat edilen kişilerin Osmanlı topraklarına dönüşünün yasaklanacağı; bu kişiler Osmanlı topraklarında bulunuyor ise sınır dışı edilecekleri vurgulanmıştır. Netice itibariyle, izin almaksızın Osmanlı vatandaşlığından çıkan ve bu nedenle ıskat edilen kişiler hakkında öncelikle, yurt dışındaysa ülke topraklarına dönüş yasağı; ülke topraklarındaysa sınır dışı cezası öngörülmüş, daha sonra ise mallarının tasfiyesi ve taşınmaz mal edinme ile miras haklarından mahrumiyet cezaları öngörülmüştür³⁹¹.

2.2. Cumhuriyet Dönemi

2.2.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı

01.01.1929 tarihinde yürürlüğe giren ve 403 sayılı TVK'nın yürürlüğe girdiği 22.05.1964 tarihine kadar yürürlükte kalan 1312 sayılı TVK, vatandaşlığın iradî kaybı hâllerini üç farklı şekilde düzenlemiştir. Kanunun sistematigi gereğince, ilk olarak, “Türkiye’de Doğan Ecnebilerin Çocukları” başlıklı m. 4 ile belirli kişilere, seçme hakkını

³⁸⁹ Söz konusu kişilerin, izin almadan Osmanlı vatandaşlığından çıkmalarının ıskatla sonuçlanabilmesi için herhangi bir zorlama olmadan kendi iradeleri ile bu yönde bir eylemde bulunmuş olmaları gerekmektedir. **Akyılmaz**, s.64.

³⁹⁰ 11 Cemâziyelâhir 1335 (05.04.1916) tarihli Zeylin Türkçe metni için bkz. **Unat**, Vatandaşlık, s.9-10; **Çelikel/Şanlı**, s.127-128.

³⁹¹ **Nazif Surûî**, s.22 (Transliterasyon: **Karakaya/Karataş/Argunhan/Kayar/Doğangüzel/Öztürk**, s.68); **Osman Affan**, s.1025. (Transliterasyon: **Argunhan, Betül/Öztürk, Merve Nur**, s.120); **Seviğ/Seviğ**, s.135. **Arat**, İskat, s.285-286; **Özbek**, s.58. Tüm bunlarla birlikte, Osmanlı Devletinde, vatandaşlıktan izinsiz çıkıp da ıskat edilenler de dahil olmak üzere, yabancı statüsündeki kişilerin taşınır mal edinme ve taşınır mala ilişkin miras hakları mevcuttur: **Seviğ/Seviğ**, s.346; **Birsan**, s.124; **Arat**, İskat, s.286; **Akyılmaz**, s.40.

(hiyar hakkı) kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma imkânı tanınmıştır. İkinci olarak, “Vatandaşlıktan Çıkma” başlıklı m. 7 ile kişilere izin almak suretiyle vatandaşlıktan çıkma imkânı tanınmıştır. Üçüncü ve son olarak, “Evlenme ve Rücu” başlıklı m. 13 ile belirli kişilere Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanınmıştır.

2.2.1.1. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı

Kanunun m. 4 hükmünde, istisnaî olarak, doğum yeri esasına göre vatandaşlık kazanımına yer verilerek³⁹², 01.01.1929 tarihinden sonra Türkiye’de doğan yabancının Türkiye’de doğan çocuğu³⁹³ Türk vatandaşı olarak kabul edilmiştir³⁹⁴. Bununla birlikte, kanun koyucu, söz konusu kişilerin iradeleri dışında Türk vatandaşlığını kazandığını ve ebeveynlerinin de vatandaşlığını kazanarak çifte vatandaş olacağını dikkate alarak, bu kişilerin Türk vatandaşlığını kaybetmelerini kolaylaştırıcı hükümler ihdas etmiştir³⁹⁵. Bu doğrultuda, Kanunun m. 4 hükmünde, bahse konu kişilerin Türk kanununa göre ergin olmasından itibaren altı ay içerisinde ana veya babalarının vatandaşlıklarını seçebileceği belirtilmiştir³⁹⁶. Hükümden hareketle, seçme hakkını kullanmanın şartları; seçme hakkını kullanabilecek kişilerden olmak, ehil olmak ve süre şartını sağlamak şeklinde ifade edilebilir.

2.2.1.1.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları

2.2.1.1.1.1. Seçme Hakkını Kullanabilecek Kişilerden Olmak

Kanunun m. 4/2 hükmü uyarınca, yabancı elçiler ve elçilik memurlarının çocukları ile mensup oldukları devlet vatandaşı olan meslekten yetişme konsolos ve konsolosluk memurlarının çocukları seçme hakkından hariç tutulmuştur. Zira söz konusu kişiler, istek ve menfaatleri doğrultusunda değil, resmî görevlerini icra etmek için Türkiye’de

³⁹² 1312 sayılı TVK m. 4 hükmünde istisnaî olarak doğum yeri esasına yer vererek, kısmen de olsa vatansızlığı önleme çabası gütmüştür: **Odman**, s.131.

³⁹³ Hükümün bu kısmının, “yabancı veya vatansız erkeğin evlilik içerisinde veya evlilik dışı Türkiye’de doğan çocuğu” şeklinde değiştirilmesinin daha uygun olacağı ileri sürülmüştür: Seviğ, Vedat Raşit, “Yeni Anayasamız ve Türk Vatandaşlık Kanunu”, **İÜHFM**, 1962, C.28, S.3-4, ss.575-597, (Seviğ, Anayasa ve TVK), s.587.

³⁹⁴ Çocuğun ana veya babasından birinin söz konusu tarihten sonra Türkiye’de doğmuş olması yeterlidir. Çocuğun, m. 4 uyarınca seçme hakkına sahip olabilmesi için her iki ebeveyninin de Türkiye’de doğmuş olması gerekmez: **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.51; **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.17; **Berki**, Prensipler, s.220.

³⁹⁵ **Fişek**, Vatandaşlık, s.130. Ne var ki her zaman durum böyle olmamakta, bazen, kişi yalnızca Türk vatandaşlığını haiz bulunmaktadır. Kanunda bunu engelleyecek bir düzenleme bulunmadığından, m. 4 hükmünce seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kaybı, bazı durumlarda vatansızlığa yol açabilmektedir: **Berki**, Osman Fazıl, “Türk Hukukunda Seçme Hakkı ile Vatandaşlığın Kaybı”, **AÜHFD**, C.78, S.1, ss.281-293, (**Berki**, Seçme Hakkı), s.282.

³⁹⁶ 1312 sayılı TVK m. 4, fiilen 1960’lı yılların sonunda uygulanma alanı bulabilmekte, dolayısıyla o zamana kadar bu hükmün geçerli olacağının garantisi bulunmamaktadır: **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.32. Zira Kanunda, 01.01.1929 tarihinden sonra Türkiye’de doğan birinin, yine Türkiye’de doğan çocuğu için bir seçme hakkı öngörülmüştür. Hayatın olağan akışına göre, bu durumdaki bir kişinin kendisine verilen seçme hakkını kullanabilmesi, en erken, 1960’lı yılların sonunda mümkün gözükmektedir.

bulunmaktadır³⁹⁷. Bununla birlikte, 1312 sayılı TVK'ya ilişkin Talimatnamede³⁹⁸, yabancı elçilik veya konsolosluklarda bulunan tercüman, yazıcı, koruma görevlisi gibi meslekten olmayan memurların ve fahrî konsolosların çocuklarının m. 4 kapsamında seçme hakkını haiz olduğu belirtilmiştir³⁹⁹.

2.2.1.1.1.2. Ehil Olmak

İradî olarak Türk vatandaşlığının kaybına sebebiyet verecek olan seçme hakkının kullanılması kişinin ehil olmasını gerektirdiğinden, kanun koyucu bu hakkın kullanılabilmesi için ergin olma şartını aramıştır⁴⁰⁰. Kişinin ergin olup olmadığının tespiti noktasında 1312 sayılı TVK m. 4 hükmünde ifade edilen Türk kanunu, Talimatnamede de belirtildiği üzere⁴⁰¹, 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsidir (TKM)⁴⁰². Nitekim kişinin erginlik yaşının millî kanunu uyarınca tespit edileceği prensibinden hareketle, doğum yeri esası uyarınca Türk vatandaşlığını kazanmış bulunan çocuğun erginlik yaşı Türk kanunlarınca tespit edilecektir. TKM m. 11'e göre, kişi, on sekiz yaşın tamamlanmasıyla ergin olmaktadır. Ek olarak, TKM m. 10 uyarınca, ayırt etme gücüne sahip erginler medenî hakları kullanma ehliyetine sahiptir. Dolayısıyla hukukî bir tasarruf olan seçme hakkını kullanarak ana ve babasının vatandaşlığını kazanmak isteyen ayırt etme gücüne sahip kişinin, on sekiz yaşını tamamlamasından itibaren altı ay içerisinde bu hakkını kullanması gerekmektedir⁴⁰³.

2.2.1.1.1.3. Süre

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmak isteyenler, TKM uyarınca ergin olmalarından itibaren altı aylık bir zaman zarfında bu hakkı kullanabilmektedir⁴⁰⁴. Söz konusu altı aylık süre hak düşürücü nitelikte olup, bu sürenin geçmesinden sonra kişi seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma hakkını kaybetmektedir. Bu süre içerisinde seçme hakkını kullanmamış olan kişinin bir daha bu yolla Türk vatandaşlığını kaybetmesi

³⁹⁷ **Yörük**, Tâbiyet, s.114.

³⁹⁸ Tam adı "28 Mayıs 1928 Tarihli ve 1312 Numaralı Türk Vatandaşlığı Kanununun Şekl-i Tatbiki Hakkında Talimatname" olan düzenleme için bkz. **Tabiiyet Kılavuzu**, Dahiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı: 2, İstanbul, 1939, s.10-42. Bundan böyle "Talimatname" olarak anılacaktır.

³⁹⁹ **Tabiiyet Kılavuzu**, s.16.

⁴⁰⁰ **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.52.

⁴⁰¹ **Tabiiyet Kılavuzu**, s.16.

⁴⁰² Resmî Ceride (RG): 04.04.1926-339.

⁴⁰³ Kişi, evlenmekle veya hâkim kararıyla ergin olduysa bile bu durum seçme hakkını kullanma bakımından farklılık arz etmeyecek, kişi her ihtimalde on sekiz yaşın tamamlanmasıyla seçme hakkını kullanma ehliyetini haiz olacaktır: **Berki**, DHH C.1 (1961), s.54; **Berki**, Osman Fazıl, "Türk Hukukunda Tabiiyetin Zıyayı", **AÜHFD**, 1953, C.10, S.1, ss.433-449, (**Berki**, Zıyayı), s.434.

⁴⁰⁴ Doktrinde, seçme hakkını kullanmak suretiyle ebeveynlerinin vatandaşlığını kazanmak isteyen kişinin, bu hakkı kullanması için ergin olduktan sonra üç yıl içerisinde başvuru yapabilesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir: **Seviğ**, Anayasa ve TVK, s.587.

mümkün olmayıp, genel hükümlere, diğer bir deyişle, vatandaşlıktan çıkma prosedürüne tabi olarak Türk vatandaşlığını kaybetmesi söz konusu olmaktadır⁴⁰⁵.

1312 sayılı TVK m. 13 gereğince, Türkle evlenen yabancı kadına tanınan ve esasen bir seçme hakkı niteliğinde olan rücu hakkının kullanılması bakımından söz konusu kişiye tanınan sürenin üç yıl olup⁴⁰⁶, Kanunun m. 4 hükmünde zikredilen kişilere tanınan seçme hakkının kullanılması bakımından öngörülen altı aylık sürenin hakkaniyetsiz olduğunu vurgulamak gerekir. Zira evli bir kadın, altı ay gibi bir sürede, vatandaşlığını kaybetmeye ilişkin kararını gayet verebileceği gibi, evleviyetle üç yıllık bir sürede bu kararı verebilir. Ancak Kanunun m. 4 hükmünde zikredilen, hem fiziksel hem ruhsal gelişimini büyük oranda tamamlamamış ve erginliğe yeni adım atmış kişilere seçme hakkını kullanabilmeleri için ergin olmalarından itibaren tanınan altı aylık süre kanaatimizce yetersiz olmuştur. Vatandaşlığın kaybı gibi önemli bir konuda bu kadar kısa bir sürenin tanınması telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla kadına tanınan rücu hakkını kullanmak için öngörülen sürenin altı ay; Kanunun m. 4 hükmünde zikredilen kişilere seçme hakkını kullanmak için tanınan sürenin ise üç yıl olması yerinde olurdu kanaatindeyiz.

2.2.1.1.2. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Seçilecek Vatandaşlık Meselesi

Ana ve babanın farklı vatandaşlıklarda olması durumunda, bu kişilerin çocuğu, seçme hakkını, ergin olmasından itibaren altı ay içerisinde söz konusu vatandaşlıklardan dilediği yönünde kullanabilir⁴⁰⁷. Eğer çocuk evlilik dışı bir çocuksa bu durumda ana veya babasından hangisiyle soybağı kurulmuşsa onun vatandaşlığını seçebilir⁴⁰⁸. Elbette ki seçme hakkının kullanılabilmesi için soybağı kurulan ebeveynin 01.01.1929 tarihinden sonra Türkiye’de doğmuş olması gerekmektedir. Evlilik dışı doğan çocuk hem ana hem baba ile soybağı kurmuşsa bu durumda, tıpkı evlilik birliği içerisinde doğan bir çocuk gibi, ana veya babasının vatandaşlığından dilediğini seçmekte serbest olacaktır⁴⁰⁹.

⁴⁰⁵ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.52; Berki, Zıyay, s.434; Fişek, Vatandaşlık, s.131.

⁴⁰⁶ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.1.3.

⁴⁰⁷ Berki, DHH C.1 (1961), s.55; Fişek, Vatandaşlık, s.130. Bununla birlikte, ana veya babadan birinin Türk vatandaşı olması durumunda, çocuk soybağı esasına göre Türk vatandaşlığını kazanacağı için seçme hakkını haiz olamayacaktır: Berki, Zıyay, s.433.

⁴⁰⁸ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.53; Berki, DHH C.1 (1961), s.55; Fişek, Vatandaşlık, s.130. TKM’de de bu konuya paralel düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunun m. 311 hükmünde, evlilik dışı dünyaya gelen ve anasına kalan çocuğun, anasının vatandaşlık hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Kanunun m. 312 hükmünde de babalık hükmüyle veya tanıma yoluyla babası ile soybağı kuran çocuğun, babasının vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

⁴⁰⁹ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.53; Berki, DHH C.1 (1961), s.55.

Doktrinde, ana veya babanın vatandaşlığını seçme noktasında, aslî vatandaşlıklarının mı yoksa sonradan kazanılmış vatandaşlıklarının mı seçilebileceği hususu tartışmalı olmuştur. Bir görüşe göre, kanunun ifade tarzının mutlak olduğu vurgulanarak, ana ve babanın hem doğum anında hem seçme hakkının kullanıldığı anda haiz olduğu vatandaşlığının seçilebileceği, elbette burada vatandaşlığı seçilecek devlet kanunlarının önem arz ettiği belirtilmiştir⁴¹⁰. Bir başka görüşe göre doğum anındaki vatandaşlık seçilebilseydi bunun açık bir şekilde düzenleneceği belirtilerek, seçme hakkının kullanıldığı esnada ana ve babanın haiz olduğu vatandaşlığın seçilebileceği ifade edilmiştir⁴¹¹. Nitekim kanun koyucu bahse konu hükmü ihdas ederken ana ve baba ile çocuk arasındaki tâbiyet birliğinin⁴¹² kurulmasına yardım etme amacı gütmüş, dolayısıyla da seçme hakkının kullanılması noktasında ana ve babanın bu hakkın kullanılacağı anda haiz olduğu vatandaşlığı esas almıştır⁴¹³.

2.2.1.1.3. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul

Talimatname gereğince, ana ve babasının vatandaşlığını seçmek isteyen kişi, ergin olmasından itibaren altı ay içerisinde mahallin en büyük mülkiye memuruna dilekçeyle başvurmalıdır. Kişinin, bu dilekçeye, ana ve babasının vatandaşlıklarını gösteren vesikaları da eklemesi gerektiği ifade edilmiştir⁴¹⁴. Daha sonra ise kişi hakkında usulüne uygun olarak bir soruşturma yapılacağı ve bunun sonucunda evrakların İçişleri Bakanlığına gönderileceği belirtilmiştir⁴¹⁵.

Kişinin, Türk vatandaşlığından ayrılmasına sebebiyet veren seçme hakkını kullandığına ilişkin beyanı herhangi bir makam kararına ihtiyaç duymamakta ve kendiliğinden sonuç doğurmaktadır⁴¹⁶. Diğer bir deyişle, kişinin, ebeveynlerinin vatandaşlığını kazanmak için seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetmesi, yetkili makamın iznini veya onayını gerektirmeyen bir durumdur.

⁴¹⁰ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.54.

⁴¹¹ Berki, DHH C.1 (1961), s.55; Berki, Zıyat, s.435.

⁴¹² Tâbiyetin birliği ilkesi, aile bireylerinin farklı vatandaşlıklarda olması durumunda, kişilerin, babaya ya da kocaya istinaden tek bir vatandaşlık altında toplanmasını ifade eder: Gündüz, Hikmet, “Evlenmenin Tabiiyet Üzerine Tesiri ve Vatandaşlık Kanunumuzun Bu Husustaki Hükümleri”, **Adliye Ceridesi**, 1941, C.1, S.4, ss.251-270, (Gündüz, Evlenme), s.253; Öztürk, Yatırım, s.183.

⁴¹³ Fişek, Vatandaşlık, s.131.

⁴¹⁴ Buradan, seçme hakkını kullanan kişinin yalnızca ebeveynlerinin vatandaşlıklarını seçebileceği, bunlar haricindeki vatandaşlık seçimlerinin geçerli olmayacağı sonucu çıkarılmalıdır: Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.54.

⁴¹⁵ Tabiiyet Kılavuzu, s.16.

⁴¹⁶ Suphi Nuri (İleri), Kanun, s.1777; Birsen, s.30; Berki, DHH C.1 (1961), s.53; Berki, Zıyat, s.434-435; Fişek, Vatandaşlık, s.132.

2.2.1.1.4. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları

Seçme hakkını kullanarak ana veya babasının vatandaşlığını tercih eden kişi, söz konusu hakkın kullanımına ilişkin beyanını yetkili makama bildirmesiyle yabancı statüsünde addedilir⁴¹⁷. 1312 sayılı TVK'nın ilk şeklinde, m. 4 hükmünce seçme hakkını kullanarak yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişi hakkında m. 9 hükmünün uygulama alanı bulacağı belirtilmiştir. Anılan hükümde, kendi isteğiyle, izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan ıskat edilebileceği düzenlenmiştir. Seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişiye de izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişi muamelesi yapılmış ve söz konusu kazanımı sonucunda vatandaşlıktan ıskat edilebileceği kabul edilmiştir. Ancak 1414 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Dördüncü Maddesinin Birinci Fıkrasının Tadili Hakkında Kanun⁴¹⁸ ile bahse konu hüküm değiştirilmiş ve seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler hakkında 1312 sayılı TVK m. 8 hükmünün uygulama alanı bulacağı düzenlenmiştir. Kanunun m. 8/1 hükmü gereğince, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, seçme hakkının kullanıldığına ilişkin beyandan itibaren bir yıl içerisinde Türkiye'yi terke, ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakletmeye ve mallarını tasfiyeye mecbur tutulmuştur⁴¹⁹. Kanunun m. 8/2 hükmü uyarınca, bu süre içerisinde ülkeyi terk etmeyen ve mallarını tasfiye etmeyenlerin sınır dışı edilerek, tasfiye işleminin hükûmet tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin Türkiye'ye dönmek istemeleri durumunda ise Kanunun m. 8/3 hükmü gereğince, bu doğrultuda başvuru konsoloslukların raporu üzerine, bir defaya mahsus olmak ve üç ayı geçmemek üzere, Bakanlar Kurulu tarafından bahse konu kişilere izin verilebilmektedir. Ancak anılan hüküm, Pasaport Kanununa Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun⁴²⁰ ile değiştirilmiştir. Buna göre, her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatını kaybedip de turist olarak ülkeye gelmek isteyenlerden hakkında sakınca görülmeyenlerin, en çok dört ay kalmak üzere, turist sıfatı ile Türkiye'ye gelmelerine izin verilebileceği düzenlenmiştir.

Seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını iradî olarak kaybetmiş bulunan kişinin, söz konusu vatandaşlık değişiminin, kendisine bağlı olarak Türk vatandaşı olan eş ve

⁴¹⁷ Mustafa Reşit (Belgesay), s.18.

⁴¹⁸ RG: 16.04.1929-1169.

⁴¹⁹ Doktrinde, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin, Türkiye'yi terk etme ve buradaki mallarını tasfiye etme zorunluluğunun olmaması gerektiği ifade edilmiştir: Seviğ, Anayasa ve TVK, s.587.

⁴²⁰ RG: 31.03.1950-7471.

çocuklarını ne yönde etkileyeceği 1312 sayılı TVK’da düzenlenmemiştir. Kanunun m. 1 hükmünde, Türk ana veya babanın çocuğunun Türk vatandaşı olduğu belirtilmiştir⁴²¹. Dolayısıyla seçme hakkını kullanmak isteyen kişinin, bu hakkını kullanmadan önce doğan çocuğu, kendisine bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı olmaktadır. Kanunun m. 13/1 hükmünde ise bir Türkle evlenen yabancı kadının Türk vatandaşı olacağı, yabancıyla evlenen Türk bir kadının ise Türk kalacağı ifade edilmiştir. Bu sebeple, seçme hakkını kullanmak isteyen kişi, bu hakkını kullanmadan önce yabancı bir kadınla evlenirse, kadın, kanunun açık hükmü neticesinde evlilikle birlikte Türk vatandaşı olur. Netice itibariyle, eş ve çocuklarının kanun gereği Türk vatandaşı olmasına sebebiyet veren kişinin, sonradan seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetmesinin, söz konusu kişilerin vatandaşlığına etkisi olmadığının kabulü gerekir⁴²².

2.2.1.2. Vatandaşlıktan Çıkma

Türk vatandaşlığından çıkma hususu Kanunun m. 7 hükmünde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre, vatandaşlıktan çıkmak yetkili makamın iznine tabidir⁴²³. Söz konusu iznin, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin İçişleri Bakanlığına başvurusu ve Bakanlar Kurulunun kararı üzerine verileceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte, askerî hizmet yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere bu iznin verilemeyeceği ifade edilmiştir. Hükümden de hareketle, Türk vatandaşlığından çıkmak için gerekli şartlar; ehil olmak, muvazzaf askerlik hizmetini yerine getirmek, hükûmetin iznini almak ve yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak şeklinde sıralanabilir⁴²⁴.

2.2.1.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları

2.2.1.2.1.1. Ehil Olmak

Vatandaşlıktan çıkma, her ne kadar konuya ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da bu yönde talepte bulunmak isteyen kişinin ehil olmasını gerektirir. Kanunun m. 7/3 hükmünde yer alan, vatandaşlıktan çıkmak için aranan askerlik hizmetini yerine getirme şartının ancak ergin kişiler bakımından gerçekleştirilebilmesi, kişinin Türk vatandaşlığından çıkması için

⁴²¹ Bu yönde başka bir düzenleme de TKM’de mevcuttur. Kanunun m. 259 hükmünde, evlilik birliği içerisinde doğan çocuğun babasının vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

⁴²² **Berki**, DHH C.1 (1961), s.55; **Fişek**, Vatandaşlık, s.145.

⁴²³ Kanunen tanınan bir hak olan vatandaşlıktan çıkma hakkı kişi hürriyetinin doğal bir sonucu olmakla birlikte, bu noktada devletin beka hakkına riayet edilmesi de gerekir: **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.74-75.

⁴²⁴ Doktrinde, vatandaşlıktan çıkmak için vergi borçlarının ödenmiş olması ve kişinin bir suçtan dolayı mahkûm olması hâlinde bu suçun cezasını çekmiş olması gerektiği de ifade edilmiştir: **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.44.

ehliyeti haiz olması sonucunu doğurmaktadır⁴²⁵. Anılan hüküm olmasaydı bile, böyle bir hukukî tasarrufun ehliyetsiz kişilerce yapılması hâlinde hukukî sonuç doğurmayacağı, dolayısıyla Türk vatandaşlığının iradî kaybı sonucunu doğuran çıkma işleminin ehil kişiler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği açıktır⁴²⁶. Buradan hareketle, askerlik hizmetine tabi olmayan kişiler⁴²⁷ ile kadınların vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunabilmesi için ehil olması gerektiği vurgulanmalıdır⁴²⁸.

Kişinin vesayet altında olması hâlinde vatandaşlıktan çıkma ehliyetini haiz olup olmadığı noktasında doktrinde farklı görüşler mevcuttur. TKM m. 406 gereğince, vatandaşlıktan feragat edilmesinde, vasi tarafından gerçekleştirilecek tasarruflardan dolayı sulh mahkemesinin kararı alındıktan sonra asliye mahkemesinin de izni gerekmektedir. Bir görüşe göre, anılan hüküm, kısıtlı kişinin, vasisinin iznine gerek olmaksızın vatandaşlıktan çıkma hükümlerinden yararlanabileceği anlamına gelmektedir⁴²⁹. Diğer bir görüşe göre ise vasisinin, TKM m. 406 gereğince, kişi adına vatandaşlıktan çıkma işlemini gerçekleştirebileceği kabul edilmektedir⁴³⁰. Vatandaşlık, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan⁴³¹, kanaatimizce, kısıtlı kişi vasisinin izni gerekmeksizin vatandaşlıktan çıkma hakkını kullanabilmelidir.

2.2.1.2.1.2. Muvazzaf Askerlik Hizmetini Yerine Getirmek

Vatandaşlıktan çıkma hususunda yetkili makam tarafından verilecek izin, Kanunun m. 7/3 hükmü gereğince, bu yönde talepte bulunan kişinin askerlik yükümlülüğünü yerine

⁴²⁵ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.76; Suphi Nuri (İleri), Kanun, s.1778; Suphi Nuri (İleri), Yasaların Çatışması, s.43; Berki, DHH C.1 (1961), s.115; Berki, Zıyayı, s.437; Dal, s.43.

⁴²⁶ Fişek, Vatandaşlık, s.113.

⁴²⁷ Berki, DHH C.1 (1961), s.115 vd.

⁴²⁸ Fişek, Vatandaşlık, s.113.

⁴²⁹ Fişek, Vatandaşlık, s.113.

⁴³⁰ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.83; Mustafa Reşit (Belgesay), s.23; Yörük, Tâbiyet, s.169.

⁴³¹ Aynı yönde bkz. Sargın, Değerlendirme, s.61; Kaplan, Yavuz, “Türk Vatandaşlık Kanunu Tasarısı Açısından Vatandaşlıktan Çıkma”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.177-183, s.182; Tarman, Zeynep Derya, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.206-230, (Tarman, Özel Statü), s.210; Öztürk, Necla/Yarar, Güven, “Türk Vatandaşlığından İzin Almak Suretiyle Çıkma”, **ASEAD**, 2020, C.7, S.1, ss.33-41, s.35. Danıştay kararları da bu doğrultudadır. Bir kararda, vatandaşlık hakkının kişiye bağlı haklardan olması sebebiyle bu hususta orta çıkacak uyuşmazlıklarda dava açma hakkının münhasıran esas hak sahibine ait olduğu belirtilmiştir: Danıştay 12. D., T. 18.10.1966, E. 1966/1214, K. 1966/2848. Karar metni için bkz. Berki, Osman Fazıl/Ansay, Tuğrul/Arat, Tuğrul, **Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları Cilt I: Tâbiyet Hukuku (1963-1975)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, s.180-181. Benzer yönde başka bir karar: Danıştay 10. D., T. 14.04.1987, E. 1986/1906, K. 1987/769. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 27.04.2024). Benzer yönde bir başka karar: Danıştay İDDK, T. 29.04.2013, E. 2009/1971, K. 2013/1642. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 20.05.2024).

getirmesine bağlı tutulmuştur. Bu durumun nedeni, vatandaşlıktan çıkma yolunu kullanarak askerlik yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınmayı önlemektir⁴³². Belirtmek gerekir ki çeşitli kanunlarla askerlik hizmetinden muaf tutulanlar, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılanlar ve kadınlar söz konusu yükümlülüğünden istisnadır⁴³³.

2.2.1.2.1.3. Yetkili Makamın İznini Almak

Kişinin vatandaşlıktan çıkması için yetkili makamın iznine ihtiyacı vardır. Yetkili makam, vatandaşlıktan çıkmak için izin verme hususunda mutlak bir takdir yetkisine sahiptir⁴³⁴. Yetkili makamın izni olmaksızın vatandaşlık değiştirilmesi hâlinde, devlet, söz konusu eylemi gerçekleştiren kişinin yeni vatandaşlığını tanımama veya vatandaşlıktan ıskat etme noktasında serbesttir⁴³⁵. Nitekim 1312 sayılı TVK m. 9 hükmünde, izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı bir devlet vatandaşlığına giren kişilerin vatandaşlıktan ıskat edileceği belirtilmiştir⁴³⁶. Talimatnamede ise izin almaksızın yabancı bir devlet vatandaşlığına giren kişinin, söz konusu yeni vatandaşlığının hüküm ifade etmediği, kendisine yine Türk vatandaşı gibi muamele yapılacağı ifade edilmiştir⁴³⁷.

2.2.1.2.1.4. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanmak

Kanunda bu yönde bir düzenleme mevcut olmasa da yetkili makamdaki izin alarak vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin yabancı bir devlet vatandaşlığını iradesi doğrultusunda⁴³⁸ kazanması gerekmektedir⁴³⁹. Elbette kişinin yabancı bir devlet

⁴³² Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.77; Berki, Zıya, s.437; Fişek, Vatandaşlık, s.113.

⁴³³ Fişek, Vatandaşlık, s.113. Devletin seferberlik ilan ettiği hâllerde silah altına davet edilen kişilerin, vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunmaları durumunda, söz konusu kişilere gerekli iznin verilemeyeceği ifade edilmiştir: Mustafa Reşit (Belgesay), s.23.

⁴³⁴ Maury, s.202; Berki, Prensipler, s.231.

⁴³⁵ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.75; Mustafa Reşit (Belgesay), s.23; Yörük, Tâbiyet, s.170-171. Nitekim Danıştay, bir kararında, izin almaksızın Suriye vatandaşlığına giren ancak daha sonra Türkiye'ye gelerek burada ikamet etmeye başlayan ve askerlik görevini de yerine getiren kişi hakkında verilen ıskat kararını iptal etmiştir: Danıştay DDGK, T. 06.05.1960, E. 1959/574, K. 1960/105. Karar metni için bkz. Unat, Vatandaşlık, s.576 vd. Benzer yönde bir başka karar: Danıştay DDGK, T. 06.05.1960, E. 1959/573, K. 1960/104. Karar metni için bkz. Unat, Vatandaşlık, s.580-581.

⁴³⁶ Bulundukları devletin kanunları gereğince söz konusu devlet vatandaşlığını da kazanan kişiler Türk vatandaşlığından ıskat edilemez, zira burada, kişinin bu yönde bir talebi mevcut olmayıp, bulunulan devletin kanunları gereğince, kişinin iradesi dışında kendisine vatandaşlık verilmiştir: Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.82; Mustafa Reşit (Belgesay), s.26. Danıştay kararları da bu doğrultudadır. Bkz. Danıştay DDK, T. 21.10.1966, E. 1964/1035, K. 1966/1109. Karar metni için bkz. Berki/Ansay/Arat, s.66 vd. Aynı yönde başka bir karar: Danıştay DDK, T. 27.10.1967, E. 1960/201, K. 1967/940. Karar metni için bkz. Berki/Ansay/Arat, s.69-70.

⁴³⁷ Tabiiyet Kılavuzu, s.22-23.

⁴³⁸ Bir kararda, kardeşi tarafından, bilgisi dışında, Suriye vatandaşlığına kaydettirilen kişi hakkında verilen ıskat kararı Danıştay tarafından iptal edilmiştir: Danıştay DDGK, T. 20.06.1958, E. 1958/953, K. 1958/443. Karar metni için bkz. Danıştay Kararlar Dergisi, 1962, S. 79-80, s. 39-40. Bir başka kararda, 28 yıl boyunca Amerika'da yaşayan ve Amerikan hükûmetinin zorlaması ile Amerikan vatandaşlığını kazanan kişi hakkında verilen ıskat kararı, ıskata konu hususların yeterince araştırılmadığı ve ıskat kararının Kanunun amacı ve ruhu ile

vatandaşlığına girmeye zorlanamayacağı açıktır⁴⁴⁰. Kişinin, yabancı devlet vatandaşlığını iradesi doğrultusunda kazanabilmesi için belli bir zaman gerekirken, ancak bu zaman zarfında yabancı devlet vatandaşlığının hiç kazanılamaması da mümkün olabilmektedir⁴⁴¹. Dolayısıyla yetkili makamın verdiği izinle vatandaşlıktan çıkmanın gerçekleşeceği kabul edilirse kişinin vatansız kalması gündeme gelir⁴⁴². Kişinin kendi iradesiyle vatansız kalması ise milletlerarası hukukta kabul edilebilir bir durum değildir. Vatansızlık hâlinin ortaya çıkmasına engel olmak için yetkili makamca verilen iznin doğrudan vatandaşlığın kaybına sebebiyet vermediğini, bu iznin yalnızca vatandaşlığın kaybedilmesine rıza gösterilmesi anlamına geldiğini kabul etmek gerekir⁴⁴³. Nitekim doktrinde, yetkili makamın kararında etkili olacak hususlardan birinin yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda, 1312 sayılı TVK m. 14 hükmünde yer alan “*Hükûmetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir devlet tabiiyetine giren Türkler*” ifadesinin, iznin verilmesini, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması şartına bağladığı kabul edilmektedir⁴⁴⁴. Ek olarak, Kanunun m. 8 hükmünde yer alan “*Ecnebi tabiiyetine girmek için Türkiyeden müsaadei mahsusa istihsal etmiş olan Türkler*” ifadesinin de bu hususu teyit ettiği belirtilmiştir⁴⁴⁵.

Çıkma yoluyla vatandaşlığın kaybı için yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin aranan şartların gerçekleşmesi gerekir⁴⁴⁶. Bu noktada, vatandaşlığı kazanılmak istenen devletin kanunları incelenir ve konuya ilişkin düzenlemeler uyarınca, kişi gerekli şartları sağlamışsa söz konusu devlet vatandaşlığını kazanmış olur⁴⁴⁷.

2.2.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkmada Usul

Vatandaşlık çıkma prosedüründe, Kanunun m. 7/2 hükmü uyarınca, başvuru makamı olarak İçişleri Bakanlığı, karar makamı olarak Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Bakanlar

hukuk esaslarına aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir: Danıştay DDGK, T. 03.11.1961, E. 1961/132, K. 1961/504. Karar metni için bkz. Danıştay Kararlar Dergisi, 1963, S. 85-86, s.64-65.

⁴³⁹ **Birsen**, s.41. Kişinin, vatansız durumuna düşmemek adına, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandıktan sonra Türk vatandaşlığından çıkmak için izin talebinde bulunması, 1312 sayılı TVK m. 9 vd. hükümlerde düzenlenen vatandaşlıktan ıskat yaptırımına maruz kalmasına sebebiyet verebilir: **Fişek**, Vatandaşlık, s.115.

⁴⁴⁰ **Fişek**, Vatandaşlık, s.114-115.

⁴⁴¹ **Yörük**, Tâbiyet, s.172; **Fişek**, Vatandaşlık, s.114-115.

⁴⁴² **Yörük**, Tâbiyet, s.172; **Dal**, s.44.

⁴⁴³ **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.23; **Yörük**, Tâbiyet, s.172; **Berki**, Zıyaı, s.437.

⁴⁴⁴ **Berki**, Zıyaı, s.437; **Berki**, DHH C.1 (1961), s.119.

⁴⁴⁵ **Fişek**, Vatandaşlık, s.114.

⁴⁴⁶ **Yörük**, Tâbiyet, s.172.

⁴⁴⁷ **Yörük**, Tâbiyet, s.172.

Kurulu, vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunan kişiye izin verip vermemekte serbest olup tam bir takdir yetkisine sahiptir⁴⁴⁸.

Talimatnamede, vatandaşlıktan çıkmak için izin talep eden kişinin, Türkiye’de mahallin en büyük mülkiye memuruna; yurt dışında bulunuyorsa Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarına bir dilekçe ile başvurusunu iletmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁴⁹. Sonrasında ise talepte bulunan kişiye ilişkin evrakların, hakkında yapılacak esaslı soruşturma ile birlikte ayrıntılı bir resmî yazıyla İçişleri Bakanlığına gönderileceği ifade edilmiştir⁴⁵⁰.

2.2.1.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları

Türk vatandaşlığından çıkmalarına izin verilen kişiler, 1312 sayılı TVK m. 8/1 gereğince, bu iznin verilmesinden itibaren bir yıl içerisinde Türkiye’yi terke, ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakletmeye ve mallarını tasfiyeye mecbur tutulmuştur. Bu süre içerisinde ülkeyi terk etmeyen ve mallarını tasfiye etmeyenlerin ise Kanunun m. 8/2 hükmünce sınır dışı edilerek, tasfiye işleminin hükûmet tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bu şekilde hem taşınır hem taşınmaz malları tasfiye edilen kişi, bir yabancı olarak Türkiye’de taşınmaz mal edinebilme imkânına sahip olduğu için⁴⁵¹ anılan hüküm eleştirilmiştir⁴⁵². Ek olarak, madde hükmünde yer alan, ikametgâhın ülke dışına nakledilmesi hususu da gereksiz addedilmiş, zira Türkiye’yi terke mecbur olan ve ülkeye dönmeleri sınırlanan eski Türk vatandaşlarının, Türkiye’de yerleşme niyetiyle bulunmasının kanunen mümkün olmadığı ifade edilmiştir⁴⁵³.

Kanunda, kişinin vatandaşlıktan çıkmasının eş ve çocuklarının vatandaşlığını ne yönde etkileyeceğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. 1924 Anayasası⁴⁵⁴ m. 88/3 hükmünde, Türk vatandaşlığı sıfatının kanunen yazılı hâllerde kaybedilebileceği düzenlenmiştir. Kişinin vatandaşlıktan çıkmasının, eş ve çocuklarının vatandaşlığını ne şekilde etkileyeceğine dair 1312 sayılı TVK’da da bir düzenleme bulunmadığı için vatandaşlıktan çıkmanın eş ve çocukları etkilemesinin hakkaniyetli olmayacağı ve söz konusu kişilerin Türk vatandaşlığını muhafaza edeceği belirtilmelidir⁴⁵⁵.

⁴⁴⁸ Birsen, s.40-41; Fişek, Vatandaşlık, s.114.

⁴⁴⁹ Tabiiyet Kılavuzu, s.23.

⁴⁵⁰ Tabiiyet Kılavuzu, s.23.

⁴⁵¹ Obut, s.93.

⁴⁵² Fişek, Vatandaşlık, s.115.

⁴⁵³ Fişek, Vatandaşlık, s.116.

⁴⁵⁴ Resmî Ceride (RG): 20.04.1924-491.

⁴⁵⁵ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.95-96; Birsen, s.48; Berki, Zıyaı, s.442; Fişek, Vatandaşlık, s.116-117. Bununla birlikte, doktrinde, 1312 sayılı TVK m. 14 hükmündeki, vatandaşlıktan çıkan kişinin çocuklarının da ikamet şartsız olarak Türk vatandaşlığını kazanabileceğine ilişkin düzenlemeden, vatandaşlıktan çıkan erkek kişilerin çocuklarının da Türk vatandaşlığını kaybedeceğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir: Suphi Nuri (İleri), Kanun,

Vatandaşlıktan çıkan kişilerin Türkiye'ye dönmek istemeleri durumunda, 1950 yılına kadar mevcut olan düzenleme uyarınca, ülkeye geri dönmek için başvuru konsoloslukların raporu üzerine, bir defaya mahsus olmak ve üç ayı geçmemek üzere, Bakanlar Kurulu tarafından bahse konu kişilere izin verilmiştir. Anılan düzenleme, 1950 yılında, Pasaport Kanununa Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun ile değiştirilmiştir. Bu değişiklik, herhangi bir şekilde vatandaşlık sıfatını kaybedip de turist olarak ülkeye gelmek isteyenlerden, hakkında sakınca görülmeyenlerin, en çok dört ay kalmak üzere, turist sıfatı ile Türkiye'ye gelmelerine izin verilebileceği düzenlenmiştir.

Kanunda, izin alarak vatandaşlıktan çıkan ve yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmaları yönünde kolaylaştırıcı bir düzenleme ihdas edilmiştir. Kanunun m. 14 hükmünde, izin alarak yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ile bu kişilerin çocuklarının, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilecekleri düzenlenmiştir.

2.2.1.3. Türk Vatandaşıyla Evlenen Yabancı Kadının Rücu Hakkı

Kanunun m. 13/1 hükmünde, Türklerle evlenen yabancı kadınların Türk vatandaşı olacağı; yabancılarla evlenen Türk kadınların ise Türk vatandaşı olarak kalacağı belirtilmiştir. Hükmün devamında, bir Türk vatandaşı ile evlenen yabancı kadının, bu evlilikten önce yabancı eşinden olan çocuklarının vatandaşlığının etkilenmeyeceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, babaları sağ değil ise söz konusu yabancı çocukların vatandaşlığının analarına tabi olacağı düzenlenmiştir. Bu şekilde, evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadınlara yönelik olarak, Türk vatandaşlığından ayrılma noktasında kolaylaştırıcı bir düzenleme ihdas edilmiştir. Kanunun m. 13/2 hükmünde, evlenme ile vatandaşlığı değişen kadınlara, herhangi bir sebeple evliliklerinin sona ermesi ile Türk kocalarından ayrıldıkları tarihten itibaren üç yıl içerisinde aslî vatandaşlıklarına rücu hakkı tanınmıştır. Hükmünde, söz konusu kadının, Türk kocadan çocuğu bulunmuyor ise ikametgâhını yabancı ülkeye nakletmesi de şart koşulmuştur.

Türk vatandaşıyla evlenen kadına Türk vatandaşlığını bahşeden evliliğin maddî ve şeklî bakımdan geçerli bir evlilik olması gerekmektedir⁴⁵⁶. Dolayısıyla muvazaalı olan veya

s.1779. Doktrinde, eşin de yazılı muvafakatle, kocasıyla birlikte vatandaşlıktan çıkmasının mümkün olması gerektiği savunulmuştur: **Seviğ**, Anayasa ve TVK, s.594.

⁴⁵⁶ **Maury**, s.205; **Metay**, s.21; **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.37; **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.42; **Yörük**, Tâbiyet, s.141; **Berki**, Osman Fazıl, "Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri", **AÜHFD**, 1946, C.3, S.1, ss.46-61, (**Berki**, Evlenme - I), s.53-54; **Gündüz**, Evlenme, s.262. Evlenmenin geçerliliği, evlenmeye ilişkin kanunlar ihtilâfi kurallarına göre gerçekleşmiş olmasına bağlıdır: **Berki**, Evlenme - I, s.53, dn.7. Söz konusu dönem itibarıyla konuya ilişkin bir kanunî düzenleme bulunmasa da dünyada genel kabul gören anlayış çerçevesinde, Türk vatandaşı ile yabancıların evliliği, her birinin, millî hukuklarındaki evlenmeye ilişkin şartları

geçerlilik koşullarını sağlamayan evliliklerin, herhangi bir şekilde sona erse bile, rücu hakkını doğurmayacağını vurgulamak gerekir.

2.2.1.3.1. Rücu Hakkını Kullanmanın Şartları

2.2.1.3.1.1. Evliliğin Sona Ermiş Olması

Kanunun m. 13/2 hükmünce, rücu hakkını kullanabilmek için evliliğin herhangi bir şekilde sona ermesi gerekmektedir. 1312 sayılı TVK dönemindeki kanunî düzenlemeler çerçevesinde, Türk hukukunda evlenme; ölüm, boşanma veya fesih yollarından biri ile sona ermektedir.

2.2.1.3.1.1.1. Ölüm

Evlilik birliğinin kocanın ölümü ile sona ermesi hâlinde, ölüm tarihinden itibaren üç yıl içerisinde rücu hakkı kullanılmalıdır⁴⁵⁷. Belirtmek gerekir ki TKM m. 31 uyarınca Türk koca hakkında gaiplik kararı alınması, eşe, rücu hakkını kullanma imkânı sağlamamaktadır⁴⁵⁸. Zira kişinin gaipliğine karar verilmesi evliliği sona erdirmemekte, bunun için mahkemenin TKM m. 94 uyarınca evliliğin feshine karar vermesi gereklidir⁴⁵⁹.

2.2.1.3.1.1.2. Boşanma

Bir Türklerle evlenen yabancı kadın, evliliği boşanma ile sona erdiği takdirde boşanma kararının kesinleştiği tarihten itibaren üç yıl içerisinde rücu hakkını kullanabilir⁴⁶⁰. Boşanma sebepleri ise TKM m. 129 vd. hükümlerde belirtilmiş olup bunlar; zina, hayata kast ve pek fena muamele, küçük düşürücü suç işleme ve haysiyetsiz yaşam sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması veya müşterek hayatın yeniden kurulamamasıdır.

TKM m. 138/1 gereğince, hâkim, boşanma sebeplerinden birinin gerçekleşmesi durumunda dilerse boşanmaya dilerse ayrılığa karar verebilmektedir. Boşanma davası sonucunda ayrılık kararı verilmesi hâlinde ise rücu hakkının kullanılması mümkün olmamaktadır. Zira ayrılık, evlilik birliğini sonlandırmamakta, yalnızca evliliğin eşlere yüklemiş olduğu yükümlülüklerin bir kısmını belirli bir zaman için tatil etmektedir⁴⁶¹.

sağlaması ile geçerlilik kazanır: **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.402; **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.37; **Suphi Nuri (İleri)**, Yasaların Çatışması, s.334-335; **Metay**, s.125.

⁴⁵⁷ **Berki**, DHH C.1 (1961), s.67; **Birsan**, s.36; **Aybay**, Evlenme, s.82.

⁴⁵⁸ **Berki**, DHH C.1 (1961), s.67; **Berki**, Şakir, “Türk Hukukunda Evlenmenin Çocuğun Tabiiyetine Tesiri ve Evliliğin Zevalinde Kadının Tabiiyeti”, **Adalet Dergisi**, 1948, C.1, S.5, ss.548-561, (**Berki**, Evlenmenin Tesiri), s.557.

⁴⁵⁹ **Berki**, DHH C.1 (1961), s.67.

⁴⁶⁰ **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.37; **Berki**, DHH C.1 (1961), s.70; **Berki**, Evlenme - I, s.56; **Berki**, Zıyayı, s. 436; **Gündüz**, Evlenme, s.266-267; **Aybay**, Evlenme, s.82.

⁴⁶¹ **Fişek**, Vatandaşlık, s.133; **Gündüz**, Evlenme, s.267.

2.2.1.3.1.1.3. Evlenmenin Feshi

Evlilik birliğini sonlandıran hâllerden bir diğeri de evlenmenin feshi olup, nisbî ve mutlak sebepleri ile eşlerden birinin gaipliğine karar verilmesi durumunda feshe karar verilebilir. Kadın, rücu hakkını, fesih kararının kesinleşmesinden itibaren üç yıl içerisinde kullanabilir⁴⁶².

TKM m. 94/2 uyarınca, gaibin karısı veya kocası, dilerse gaiplik davası ile birlikte evliliğin feshini ister dilerse gaiplik kararı verilip de nüfusa tescil edilmiş ise nüfus idaresine başvurarak evliliğin feshinin tescilini talep eder. Söz konusu tescil, evliliğin feshinin tüm sonuçlarını doğurur. Gaiplik kararı, tek başına, evliliği sonlandırmadığı için bu noktada rücu hakkının kullanılması mümkün değildir. Ancak gaiplik davası ile birlikte veya gaiplik kararı verildikten sonra açılacak fesih davasıyla evliliğin sona ermesi hâlinde rücu hakkının kullanılması mümkün olur⁴⁶³.

Mutlak butlan sebepleri TKM m. 112 hükmünde belirtilmiştir. Anılan hüküm gereğince, mevcut evlilik, akıl hastalığı veya ayırt etme gücünden yoksunluk ve aralarında evlenme yasağı bulunan hısımlıkların⁴⁶⁴ evliliği mutlak butlanla sakat hâllerdir. Nisbî butlan sebepleri ise TKM m. 115 vd. hükümlerde belirtilmiştir. Buna göre, evlenme anında geçici olarak ayırt etme gücünden yoksunluk⁴⁶⁵, hata⁴⁶⁶, hile⁴⁶⁷ ve tehdit⁴⁶⁸ hâllerinde evlilik nisbî butlanla sakattır. Söz konusu butlan hâllerinde evliliğin feshine karar verilmesi ile evlilik birliği sona ermektedir. Belirtmek gerekir ki TKM m. 124 hükmüne, evlenmenin butlanı ancak hâkimin kararıyla hüküm ifade eder. Ek olarak, anılan düzenleme gereğince, evlenme,

⁴⁶² Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.80; Mustafa Reşit (Belgesay), s.37; Berki, Zıyayı, s.436; Berki, Evlenme - I, s.56; Gündüz, Evlenme, s.266-267.

⁴⁶³ Berki, Evlenme - I, s.56; Fişek, Vatandaşlık, s.134.

⁴⁶⁴ Evlenme engeli bulunan hısımlıklar TKM m. 92 hükmünde ifade edilmiştir. Hükme göre, aşağıdaki kimseler arasında evlenmek yasaktır:

1. Nesep sahih olsun olmasın altsoy ile üstsoy arasında, ana baba bir veya baba bir veya ana bir kardeşler arasında, bir kimse ile amca, dayı, hala ve teyzesi arasında.
2. Sıhriyet hısımlığını doğuran evlenme feshedilmiş veya vefat ya da boşanma ile ortadan kalkmışsa bile karı ile kocanın altsoy ve üstsoy ve koca ile karının altsoy ve üstsoyu arasında.
3. Evlatlık ile evlatlık edinen ve bunlardan biriyle diğerinin koca veya karısı arasında.

⁴⁶⁵ TKM m. 115 uyarınca, evlenme merasiminin icrası zamanında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan karı ve koca, evlenmenin feshini dava edebilir.

⁴⁶⁶ TKM m. 116 uyarınca, aşağıdaki hallerde karı kocadan biri evlenmenin feshini dava edebilir:

1. Evlenmeyi hiç istemediği veya karı ya da kocası olan kişi ile evlenmeyi amaçlamadığı hâlde hataen evlenmeye rızası olduğunu beyan etmiş ise,
2. Karı veya kocasında bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir hâle koyacak derecede önemli bir vasıf hakkında hataya düşerek evlenmiş ise.

⁴⁶⁷ TKM m. 117 uyarınca, aşağıdaki hallerde karı kocadan biri evlenmenin feshini dava edebilir:

1. Karı veya koca diğerinin namus ve haysiyeti hakkında gerek bizzat onun tarafından gerek onun bilgisi ile üçüncü bir kişi tarafından aldatılarak evliliğe razı olmuş ise,
2. Davacının veya neslinin sağlığı için vahim bir tehlike arz eden bir hastalık kendisinden gizlenmiş ise.

⁴⁶⁸ TKM m. 118 uyarınca, kendisinin veya yakını olan bir kimsenin hayatı ve sağlığı veya namusuna karşı vahim ve o zamanda mevcut veya yakın bir tehlike tehdidi altında evlenen karı veya koca, evlenmenin feshini dava edebilir.

mutlak bir butlan ile sakat olsa bile hâkimin kararına kadar yasal bir evlenmenin bütün hükümlerini haizdir.

Butlan sebeplerinden biri ile sakat olan evlenmenin feshi hâlinde, kadının, kendisine Türk vatandaşlığını kazandıran evliliği gerçekleştirirken iyiniyetli olup olmaması rücu hakkının kullanılması bakımından önem arz etmektedir. TKM m. 126/1 hükmünde, iyiniyetle evlenen kadının, feshine hükmedilmiş olsa bile evlenme ile kazandığı durumu muhafaza edeceği ifade edilmiştir. Hükümden hareketle, fesih kararına rağmen, iyiniyetle evlenmiş olan kadının, soyadı hariç, evlilikle kazandığı durumu, dolayısıyla Türk vatandaşlığını da muhafaza edeceği belirtilmelidir⁴⁶⁹. Kadının, kendisine Türk vatandaşlığını kazandıran ve fakat feshe konu olan evliliği gerçekleştirirken iyiniyetli olmaması hâlinde rücu hakkının kullanılabilmesi hususu ise doktrinde tartışmalı olmuştur. Bir görüşe göre, butlan sebeplerini bilerek evlenen, diğer bir deyişle, evliliği gerçekleştirirken iyiniyetli olmayan kadın, butlan kararı ile evlenme feshedildiğinde evlilikle kazanmış olduğu Türk vatandaşlığını kaybeder⁴⁷⁰. Dolayısıyla bu durumda rücu hakkı doğmamış olacağından söz konusu hakkı kullanmak için gerekli şartlar oluşmayacak ve rücu hakkı gündeme gelmeyecektir⁴⁷¹. Diğer bir görüşe göre ise 1312 sayılı TVK'nın genel ifade tarzı çerçevesinde, evlenmenin butlanına hükmedildiği hâllerde kadın iyiniyetli olmasa bile evlilikle kazandığı durumu muhafaza etmekte, dolayısıyla kadının Türk vatandaşlığı sıfatı sonlanmamaktadır⁴⁷². Özetle, kadın, söz konusu evliliği gerçekleştirirken iyiniyetli olmasa bile, evlenmenin feshine rağmen Türk vatandaşlığını muhafaza edecek ve fesih kararının kesinleşmesinden itibaren üç yıl içerisinde rücu hakkını kullanarak evlenme ile kaybettiği vatandaşlığına dönebilecektir.

2.2.1.3.1.2. Süre

Kanunda belirtildiği üzere, evlenmenin herhangi bir sebeple sona ermesinden itibaren üç yıl içerisinde rücu hakkının kullanılması gerekmektedir. Bu süre hak düşürücü nitelikte olup, üç yılın geçmesiyle birlikte rücu hakkının kullanılması mümkün olmamaktadır. Söz konusu süreyi geçiren kişi, iradî olarak Türk vatandaşlığını kaybetmek istediği takdirde genel

⁴⁶⁹ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.79; Mustafa Reşit (Belgesay), s.37; Suphi Nuri (İleri), Yasaların Çatışması, s.42; Fişek, Vatandaşlık, s.134.

⁴⁷⁰ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.79-80; Mustafa Reşit (Belgesay), s.37; Birsen, s.36; Berki, Evlenme - I, s.57; Gündüz, Evlenme, s.263.

⁴⁷¹ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.80; Berki, Evlenme - I, s.57.

⁴⁷² Berki, DHH C.1 (1961), s.69; Berki, Evlenme - I, s.58; Fişek, Vatandaşlık, s.136; Berki, Evlenmenin Tesiri, s.558; Berki, Tatbiki DHH, s.10; Berki, Prensipler, s.222.

hükümlere tabi olur, diğer bir deyişle, çıkma izni olarak vatandaşlıktan çıkma yolunu kullanabilir⁴⁷³.

2.2.1.3.2. Rücu Hakkının Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Kazanılacak Vatandaşlık Meselesi

Rücu hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybedecek olan kişinin, aslî vatandaşlığı haricinde herhangi bir vatandaşlığı kazanması mümkün değildir⁴⁷⁴. Nitekim kanunî düzenlemede de kişinin aslî vatandaşlığına rücu edebileceği vurgulanmıştır. Doktrinde, haklı olarak, Kanundaki bu ifadenin yanlışlıkla kullanıldığı ifade edilmiştir. Zira evlilikle Türk vatandaşlığını kazanmış olan kadının, evlenme anında, aslî vatandaşlığını kaybetmiş ve yalnızca müktesep vatandaşlığı haiz olabileceği belirtilerek kanun koyucunun burada evlenme anında kaybedilmiş olan vatandaşlığı esas aldığı ifade edilmiştir⁴⁷⁵.

Kadının, bir Türk vatandaşıyla evlenmeden önce vatansız statüsünde bulunması ihtimalinde, evliliğinin sona ermesinin ardından rücu hakkını kullanamayacağı belirtilmelidir⁴⁷⁶. Rücu edilecek bir vatandaşlık bulunmadığı için iradî olarak vatansız kalma tercihinde bulunulamaz⁴⁷⁷. Belirtmek gerekir ki kadının evlenme anındaki vatandaşlığını kazanamaması hâlinde de vatansızlık durumu ortaya çıkabilir. Bu durumu önlemek adına ise gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Son olarak, kadın, evlenme anında çifte veya çok vatandaşlığı haiz ise rücu hakkını bunlardan dilediği lehine kullanabilme hususunda serbesttir⁴⁷⁸.

2.2.1.3.3. Rücu Hakkının Kullanılmasında Usul

Kadın, Türk vatandaşıyla olan evliliğinin sona erdiğini gösteren belgelerle birlikte, Türkiye’de ise mahallin en büyük mülkiye memuruna; yurt dışında bulunuyorsa Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarına bu yönde iradesini belirten bir dilekçeyle başvurmalıdır⁴⁷⁹. Kadının Türk kocasından çocukları varsa onlara ilişkin belgeler de aynı dilekçeye eklenmeli ve söz konusu evraklar yetkili makam olan İçişleri Bakanlığına gönderilmelidir⁴⁸⁰.

⁴⁷³ Seviğ, DHH Birinci Cilt, s.80; Yörük, Tâbiyet, s.175; Berki, DHH C.1 (1961), s.66; Berki, Evlenme - I, s.55; Gündüz, Evlenme, s.266.

⁴⁷⁴ Yörük, Tâbiyet, s.175; Fişek, Vatandaşlık, s.137.

⁴⁷⁵ Berki, DHH C.1 (1961), s.66; Berki, Zıyaı, s.435; Fişek, Vatandaşlık, s.137.

⁴⁷⁶ Fişek, Vatandaşlık, s.138.

⁴⁷⁷ Bkz. Birinci Bölüm, 1.1.4.1.3.

⁴⁷⁸ Fişek, Vatandaşlık, s.138.

⁴⁷⁹ Fişek, Vatandaşlık, s.138.

⁴⁸⁰ Tabiiyet Kılavuzu, s.35.

Rücu hakkının kullanılması suretiyle Türk vatandaşlığının kaybedilmesi için kişinin bu yöndeki beyanı yeterli olup, herhangi bir makamın iznine veya kararına ihtiyaç yoktur⁴⁸¹. Bakanlığa gönderilen evraklardaki bilgilerin doğruluğu teyit edildiğinde kadının nüfus kaydı sicilden terkin edilir ve Türkiye’de bulunuyorsa zabıta tarafından kendisine yabancılara verilen ikamet izni verilir⁴⁸². Buradan hareketle, rücu hakkının, 1312 sayılı TVK m. 4 hükmünde bahsedildiği gibi, bir seçme hakkı niteliğinde olduğu sonucu çıkmaktadır.

2.2.1.3.4. Rücu Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları

Rücu hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kaybı, nüfus sicilindeki kaydın terkin ile sonuç doğurur ve geleceğe etkilidir. Kişi, terkin anından itibaren yabancı statüsünde addedilir. Diğer bir anlatımla, fesih kararı geçmişe etkili olmadığından, kadının evlenme ile kazanmış olduğu Türk vatandaşlığı karar tarihinden itibaren sona ermiş olur⁴⁸³.

1312 sayılı TVK çerçevesinde Türk vatandaşlığını iradî olarak kaybeden kişi grupları arasında en hoşgörülü muamele rücu hakkını kullanan kadınlara yapılmıştır⁴⁸⁴. Zira seçme hakkını kullanarak veya çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenler, Kanunun m. 8 hükmüne tabi olarak, Türkiye’yi terke, ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakle ve mallarını tasfiyeye mecbur tutulmuştur. Rücu hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ise yalnızca ikametgâhını Türkiye dışına nakle mecbur tutulmuştur⁴⁸⁵. Kaldı ki rücu hakkını kullanan kadının Türk kocadan çocuğu var ise bu zorunluluk da söz konusu olmamaktadır. Ayrıca seçme hakkının kullanılabilmesi için erginlikten itibaren altı aylık bir süre öngörülmüş iken; rücu hakkının kullanılması bakımından öngörülen süre, evliliğin sona erdiği tarihten itibaren üç yıldır.

Rücu hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybeden kadınların Türk kocadan olan çocukları, 1924 Anayasası m. 88/2 ve 1312 sayılı TVK m. 1 hükmüne istinaden doğumla Türk vatandaşı olmuştur. Vatandaşlığın mutlak bir nitelikte olduğu dikkate alındığında, söz konusu çocukların, rücu hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden analarına

⁴⁸¹ **Yörük**, Tâbiyet, s.175; **Berki**, Evlenme - I, s.55; **Fişek**, Vatandaşlık, s.138; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.262.

⁴⁸² **Tabiiyet Kılavuzu**, s.35.

⁴⁸³ **Gündüz**, Evlenme, s.263.

⁴⁸⁴ **Fişek**, Vatandaşlık, s.139.

⁴⁸⁵ Doktrinde bir görüşe göre, rücu hakkını kullanarak eski vatandaşlığına dönen kadın, Türk kocadan çocuğu bulunmadığı takdirde, ülkeyi terk mecburiyetinde olup, mallarının tasfiyesi noktasında hakkında 1312 sayılı TVK m. 8 kıyasen uygulanmalıdır: **Birsen**, s.36. Başka bir görüşe göre ise rücu hakkını kullanan kadınlar için Kanunun m. 8 hükmünün kıyasen uygulanması yerinde değildir. Zira kanun koyucu bu hususu açıkça belirtmekten kaçınmıştır: **Yörük**, Tâbiyet, s.175; **Berki**, Evlenme - I, s.59; **Fişek**, Vatandaşlık, s.139.

tabi olmayacağı ve Türk vatandaşlığını muhafaza edecekleri açıktır⁴⁸⁶. Kadının yabancı kocadan olan çocuklarının ise babalarının öldüğü ihtimalinde analarına tabi olarak Türk vatandaşı olacakları Kanunun m. 13/1 hükmünde düzenlenmiştir. Söz konusu çocukların, analarının rücu hakkını kullanması neticesinde Türk vatandaşlığını kaybedip etmeyecekleri hususunda ise doktrinde görüş birliği yoktur. Bir görüşe göre, evlenme sebebiyle Türk vatandaşlığını kazanan çocukların, kendilerine Türk vatandaşlığını kazandıran söz konusu evliliğin sona ermesiyle birlikte haiz oldukları vatandaşlık da sona ermelidir⁴⁸⁷. Diğer bir görüşe göre ise vatandaşlığın kazanılması noktasında çocuklara da etki eden kazanma usulünün, vatandaşlığın kaybı noktasında da çocuklara etki edeceğini kıyas yoluyla uygulamak doğru değildir. Zira 1312 sayılı TVK evlenmeye istinaden kimlerin Türk vatandaşlığını kazanacağını açık olarak tespit etmiş iken; evlenmenin sona ermesiyle birlikte kimlerin Türk vatandaşlığını kaybedeceğini açıkça düzenlememiştir⁴⁸⁸. Nitekim 1924 Anayasası m. 88 gereğince Türk vatandaşlığı kanunen belirli hâllerde kaybedilebileceğinden, analarına tabi olarak Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar bakımından, rücu hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybeden anadan etkilenilmeyeceği ve Türk vatandaşlığının muhafaza edileceği kanısındayız.

2.2.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı

Cumhuriyetin ilk vatandaşlık kanunu olan 1312 sayılı TVK'nın yerini alarak 22.05.1964 tarihinde yürürlüğe giren ve 5901 sayılı TVK'nın yürürlüğe girdiği 12.06.2009 tarihine kadar yürürlükte kalan 403 sayılı TVK, vatandaşlığın iradî kaybı hâllerini üç farklı şekilde düzenlemiştir. Kanunun sistematigi gereğince, ilk olarak, “Kanun Yolu ile Kayıp” üst başlığının altında yer alan “Evlenme” başlıklı m. 19 ile Türk kadınlara, yabancı bir erkekle evlenmeleri neticesinde vatandaşlıktan ayrılma imkânı tanınmıştır⁴⁸⁹. İkinci olarak, “Yetkili Makam Kararı ile Kayıp” üst başlığının altında yer alan “Vatandaşlıktan Çıkma ve Başka Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanma İzni” başlıklı m. 20 vd. hükümlerde kişilere izin almak suretiyle vatandaşlıktan çıkma imkânı tanınmıştır. Üçüncü ve son olarak, “Seçme Hakkı ile Kayıp” üst başlığının altında yer alan “Türk Vatandaşlığını Kazanan Çocuklar” başlıklı m. 27

⁴⁸⁶ **Berki**, DHH C.1 (1961), s.70; **Fişek**, Vatandaşlık, s.140.

⁴⁸⁷ **Seviğ**, DHH Birinci Cilt, s.97; **Berki**, DHH C.1 (1961), s.70; **Berki**, Evlenme - I, s.60.

⁴⁸⁸ **Fişek**, Vatandaşlık, s.141.

⁴⁸⁹ Kadının yabancı bir erkekle evlenmek suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedebileceğini öngören m. 19 hükmünün “Kanun Yolu ile Kayıp” başlığı altında yer alması, vatandaşlığın kaybının kanun gereği (*ipso jure*) kendiliğinden gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Zira Kanunun m. 19 hükmünce vatandaşlığın kaybedilebilmesi için yetkili makamlara bildirim şarttır: **Gürzumar**, s.144, dn.31.

ve “Evlenme ile Türk Vatandaşlığını Kazanan Kadın” başlıklı m. 28 ile belirli kişilere, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanınmıştır.

2.2.2.1. Yabancı Bir Erkekle Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığı Kaybı

403 sayılı TVK m. 19/1 hükmünde, Türk kadının, evlendiği kişinin millî kanunu evlenme sebebiyle kocanın vatandaşlığını kendisine bahsettiği ve kendisinin de kocasının vatandaşlığını seçtiğini usulüne uygun olarak bildirdiği takdirde Türk vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir⁴⁹⁰. Hükümden anlaşıldığı üzere, Türk kadının yabancıyla evlenmesi, prensip olarak Türk vatandaşlığının kaybına yol açmamaktadır⁴⁹¹. Yabancıyla evlenen Türk kadın açısından, bu şekilde vatandaşlıktan ayrılmaya imkân sağlayan evliliğin maddî ve şeklî bakımdan geçerli bir nitelikte olması gerekmektedir⁴⁹². Muvazaalı olan veya geçerlilik koşullarını sağlamayan evliliklerin, iradî olarak vatandaşlıktan ayrılmaya ilişkin böyle bir hakkı doğurmayacağı açıktır. Kadının Türk vatandaşlığını kaybetmesine imkân sağlayan evliliğin butlanla sakat olması hâli ise bu noktada önem arz etmektedir. TKM m. 124/2 gereğince, evlenme, mutlak bir butlan ile sakat olsa bile hâkimin kararına kadar yasal bir evlenmenin bütün hükümlerini haizdir. Ek olarak, 403 sayılı TVK m. 5 hükmünde de iyiniyetli kişinin durumunun korunacağı belirtilerek, TKM m. 124 hükmü zımnen teyit edilmiştir. Netice itibarıyla, yabancı bir erkekle evlenmeye istinaden Türk vatandaşlığından

⁴⁹⁰ Bu yolla Türk vatandaşlığından ayrılma imkânının seçme hakkı niteliğinde olduğu belirtilmelidir: **Tekinalp**, s.488; **Aybay**, Vatandaşlık, s.181; **Aybay**, Evlenme, s.93; **Tiryakioğlu**, Analiz, s.27; **Gürzumar**, s.138; **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.31-32; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.272. Yalnızca yabancıyla evlenen kadınların Türk vatandaşlığından ayrılabilceğini düzenleyen bu hüküm, cinsiyete dayalı bir eşitsizlik içermektedir: **Uluocak**, Vatandaşlık, s.70; **Göğer**, Tâbiyet, s.125; **Sargın**, Değerlendirme, s.59, dn.76; **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.33; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.277; **Tarman**, İradî Kayıp Halleri, s.186; Giray, Faruk Kerem “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Hakkında Değerlendirme”, **GSÜHFD**, **Prof. Dr. Atâ SAKMAR’a Armağan**, 2011, S.1, ss.381-402, s.382-383, 384. Doktrinde, Kanunun m. 19 hükmünün kadın ile erkek arasında farklılık ifade edebilecek bir nitelikte olmakla birlikte, bunun, cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım niteliği arz etmediği ifade edilmiştir: **Nomer**, İlkeler, s.74.

⁴⁹¹ Berki, Osman Fazıl, “Yeni Vatandaşlık Kanununun Tâbiyetin Kazanılması ve Kaybı Hakkında Kabul Ettiği Esaslar”, **Ord. Prof. Dr. Ernst H. HIRSCH’e Armağan**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1964, ss.293-326, (**Berki**, Esaslar), s.312; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.57; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.69; **Göğer**, Tâbiyet, s.125; **Nomer**, Ergin, **Vatandaşlık Hukuku**, 16. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007, (**Nomer**, Vatandaşlık (2007)) s.106; **Aybay**, Evlenme, s.90; **Özbek**, s.87.

⁴⁹² Berki, Osman Fazıl, “Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiyete Tesiri”, **Prof. Dr. H. C. OĞUZOĞLU’na Armağan**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.89-100, (**Berki**, Evlenme - II), s.95 vd.; Doğan, Vahit, “Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **GÜHFD**, 1999, C.3, S.1-2, ss.25-45, (**Doğan**, Değerlendirme), s.28, dn.6; Doğan, Vahit/Odabaşı, Hasan, **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s.123. Bu noktada evliliğin geçerliliği, söz konusu dönemde uygulama alanı bulan, 23.11.1982 tarihinde yürürlüğe giren ve 12.12.2007 tarihine kadar yürürlükte kalan 2675 sayılı MÖHUK hükümleri çerçevesinde incelenmelidir. Anılan Kanunun m. 12/1 hükmüne göre, evlenme ehliyetine ve şartlarına taraflardan her birinin evlenme anındaki millî hukuku uygulanır. Evlenmenin şekli ise yapıldığı yer hukukuna tabidir. Anılan düzenlemeler, 403 sayılı TVK’nın uygulandığı son dönemlerde yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK’ta da m. 13 hükmünde aynen muhafaza edilmiştir.

ayrılan kadın, butlanla sakat olan evliliğinde iyiniyetli ise Türk vatandaşlığını kaybetmesi, vatansız kalmamak koşuluyla geçerliliğini koruyacaktır⁴⁹³.

2.2.2.1.1. Yabancı Bir Erkek Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Şartları

2.2.2.1.1.1. Yabancı Kocanın Vatandaşlığını Kazanmak

403 sayılı TVK m. 19/1 hükmünde, yabancı bir erkekle evlenen kadının, Türk vatandaşlığından ayrılabilmek için kocasının vatandaşlığını kazanma imkânına sahip olması gerektiği belirtilerek vatansız kalmaması amaçlanmıştır⁴⁹⁴. Yabancı kocanın millî hukuku, evlenmeye istinaden kadına kendiliğinden vatandaşlık bahsedebileceği gibi, evlenmeye istinaden vatandaşlık kazanma imkânı da tanımış olabilir⁴⁹⁵. Nitekim Kanunun m. 19/2 hükmünde, kadının, kocasının vatandaşlığını belirli şartların gerçekleşmesi ile kazanması hâlinde Türk vatandaşlığını o tarihte kaybedeceği belirtilmiştir. Kadın, her iki durumda da Türk vatandaşlığını muhafaza edilebileceği gibi⁴⁹⁶, m. 19 hükmünden yararlanarak Türk vatandaşlığından da ayrılabilir⁴⁹⁷.

Kadının vatansız bir kişiyle evlenmiş olması da mümkündür⁴⁹⁸. Böyle bir durumda veya kocanın millî hukukunun eşi hiçbir şekilde vatandaşlık kazanma imkânı vermemesi hâlinde, Kanunun m. 19 hükmüne göre vatandaşlığın kaybı söz konusu olmamaktadır⁴⁹⁹.

2.2.2.1.1.2. Bildirim

Türk kadının, Türk hukuku bakımından vatandaşlığını kaybetmesi, evlenme ile kocasının vatandaşlığını kendiliğinden veya talebi doğrultusunda kazanma imkânına sahip olması hâllerinde, söz konusu vatandaşlığı tercih ettiğini yetkili Türk makamlarına bildirmesi

⁴⁹³ **Berki**, Evlenme - II, s.96.

⁴⁹⁴ **Berki**, Evlenme - II, s.94; **Berki**, DHH C.1 (1970), s.58; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.106; **Tekinalp**, s.487-488; **Aybay**, Ayrılma, s.40; **Aybay**, Evlenme, s.93; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.273; **Sadrüleşrafi**, s.101; **Tarman**, İradi Kayıp Halleri, s.186.

⁴⁹⁵ **Göğer**, Tâbiyet, s.125-126; **Doğan/Odabaşı**, s.123-124.

⁴⁹⁶ Kişinin bu şekilde çifte vatandaşlığı haiz olduğu hâllerde, yabancılık unsuru bulunan ihtilâflarda kendisine uygulanacak hukuk meselesi gündeme gelecektir. Söz konusu dönemde uygulama alanı bulan, mülga 2675 sayılı MÖHUK m. 4/1-b uyarınca, yetkili hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, bu Kanunda aksi öngörülmedikçe, birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları hâlinde Türk hukukunun uygulanacağı ifade edilmiştir. Anılan düzenleme, 403 sayılı TVK'nın uygulandığı son dönemlerde yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK'ta da aynen muhafaza edilmiştir.

⁴⁹⁷ **Altuğ**, DHH, s.26; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.71; **Aybay**, Ayrılma, s.41-42; **Aybay**, Evlenme, s.94; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.624; **Gürzumar**, s.148, dn.46; **Doğan/Odabaşı**, s.123-124; **Onar/Tiryakioğlu**, s.564; **Tanrıbilir**, Sözleşme, s.811; **Tarman**, İradi Kayıp Halleri, s.187-188; **Özbek**, s.88. Nitekim 2383 sayılı Kanunla Türk hukukunda 1981 yılından itibaren ilk kez çifte veya çok vatandaşlığa cevaz verilmiştir.

⁴⁹⁸ **Altuğ**, DHH, s.26.

⁴⁹⁹ **Seviğ/Seviğ**, s.117; **Berki**, Esaslar, s.312; **Dal**, s.45; **Aybay**, Ayrılma, s.41; **Aybay**, Evlenme, s.94.

ile gerçekleşir. Söz konusu bildirim, Türk vatandaşlığını terk beyanı niteliğindedir⁵⁰⁰. Yetkili makamlara yapılan bildirim yalnızca ispat açısından sonuç doğurmaktadır⁵⁰¹.

Kocanın millî hukukunun, kadına evlenmeye istinaden kendiliğinden vatandaşlık bahsetmesi ihtimalinde, kadının Türk vatandaşlığından ayrılmak için yetkili makamlara 403 sayılı TVK m. 42 hükmüne uygun bir bildirimde bulunması gerekmektedir⁵⁰². Kocanın millî hukukunda, kadının evlenmeye istinaden vatandaşlık kazanabilmesi için talepte bulunması koşulu mevcut ise bu durumda da kadın Kanunun m. 42 hükmünde öngörülen şekilde yetkili Türk makamlarına bir bildirimde bulunmalıdır. Kadın böyle bir bildirimde bulunmadığı takdirde, izin almaksızın yabancı ülke vatandaşlığını kazanmış olur ve hakkında Kanunun m. 25/1-a hükmü uygulanarak kaybettirme yaptırımına tabi tutulması gündeme gelir⁵⁰³. Belirtmek gerekir ki kişinin, iradesi dışında, evlenmeye istinaden kendiliğinden yabancı kocanın vatandaşlığını kazanması hâlinde, hakkında kaybettirme kararı alınamamaktadır⁵⁰⁴.

2.2.2.1.2. Yabancı Bir Erkekle Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybında Usul

Kanunun m. 42/1-a hükmü uyarınca, yabancı bir erkekle evlenen Türk kadın, evlenme, evlendirmeye yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde evlenme sırasında o makama kocasının vatandaşlığını kazanmak ve Türk vatandaşlığından ayrılmak istediğine ilişkin bildirimde bulunur. Anılan hüküm gereğince, Türkiye içerisinde yapılan evliliklerde söz

⁵⁰⁰ **Uluocak**, Vatandaşlık, s.70; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.106; **Aybay**, Vatandaşlık, s.183; **Aybay**, Ayrılma, s.40, dn.10; **Gürzumar**, s.139; **Sadrüleşrafi**, s.74.

⁵⁰¹ Ekşi, Nuray, **Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdarî Davalar**, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2008, (Ekşi, İdarî Davalar), s.21-22.

⁵⁰² **Berki**, Evlenme - II, s.94; **Doğan/Odabaşı**, s.124. Kadının bu yönde bir bildirimde bulunmaması hâlinde bile, 2383 sayılı Kanun gereği çifte vatandaş olmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Elbette çifte vatandaş olabilmesi için İçişleri Bakanlığından izin alması gerekmektedir. Uygulamada bu izin “çifte vatandaşlık izni” olarak adlandırılmıştır: **Seviğ/Seviğ**, s.118-119; **Ekşi**, İdarî Davalar, s.15; **Aykan Tıkman**, s.44. Bakanlığın söz konusu izni verme hususunda takdir yetkisi mevcuttur.

⁵⁰³ **Uluocak**, Vatandaşlık, s.71; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.108-109; **Aybay**, Ayrılma, s.42; **Aybay**, Evlenme, s.95; **Doğan/Odabaşı**, s.124; Ekşi, Nuray, “Türk Vatandaşlığı Kanununda Yapılması Gerekli Değişiklikler”, **YÜHFD**, 2005, C.2, S.1, ss.3-17, (Ekşi, Değişiklikler), s.9; **Gürzumar**, s.144, dn.31; **Tarman**, İradi Kayıp Halleri, s. 188. Elbette bu hususta yetkili makamların mutlak bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmek gerekir: Fişek, Hicri, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler”, **Prof. Dr. Fadıl H. SUR’un Anısına Armağan**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, ss.381-399, (Fişek, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler), s.384-385. Türk hukukunda çifte veya çok vatandaşlığın ilk kez pozitif düzenlemeye konu edildiği 2383 sayılı Kanundan önce, çıkma izni almadan yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması hâli Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi nedeni olarak saptanmıştır. 2383 sayılı Kanundan sonra ise konuya ilişkin 403 sayılı TVK m. 25/1-a değiştirilmiştir. Değişiklikle, anılan hükümde yer alan “çıkma izni almaksızın” ifadesi yerine “izin almaksızın” ifadesi getirilmiştir. Bu izin ise vatandaşlıktan çıkma izni veya yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanma iznidir: **Fişek**, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, s.385-386.

⁵⁰⁴ **Fişek**, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, s. 387; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.71; **Ekşi**, Değişiklikler, s.9; **Sadrüleşrafi**, s.74; **Özbek**, s.90.

konusu bildirim evlendirmeyi gerçekleştiren nikâh memuruna yapılır⁵⁰⁵. Türkiye dışında yapılan evliliklerde bu bildirim yetkili Türk makamları olan konsolosluklara yapılır⁵⁰⁶. Kanunun m. 42/1-b hükmünce, evlenme, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde ise bildirim, evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına, evlenmeden itibaren bir aylık süre içerisinde yazılı olarak yapılır. Yetkili yabancı makamlar önünde yapılan evlilikleri tescille görevli Türk makamları ise konsolosluklardır⁵⁰⁷. Konsolosluklara yapılacak bildirim için öngörülen bir aylık süre hak düşürücü niteliktedir. Dolayısıyla bu süre içerisinde bildirimde bulunulmadığı takdirde, Kanunun m. 19 hükmünce evlenmeye istinaden Türk vatandaşlığının kaybedilmesi mümkün olmamakta, bu durumda ancak genel hükümlere, diğer bir deyişle, vatandaşlıktan çıkma prosedürüne tabi olarak vatandaşlıktan ayrılmak mümkün olmaktadır⁵⁰⁸.

Kanunun m. 42/2 hükmü gereğince, birinci fıkraya uygun olarak yapılan bildirimi alan makam, evlenmenin tesciline ait muameleli evrak ile birlikte bunu ilgili nüfus müdürlüğüne gönderir. 11.02.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (TVKUY)⁵⁰⁹ m. 55/2 uyarınca, ilgili nüfus müdürlüğü de herhangi bir emir veya karar beklemeden, kadının Türk vatandaşlığını kaybettiğini nüfus siciline kaydeder, kadına kayıp şerhi verir ve durumu İçişleri Bakanlığına bildirir. Netice itibariyle, yabancı bir erkekle evlenen Türk kadın, evlenmeye istinaden kocasının vatandaşlığını kazanıyor veya kazanma imkânı elde ediyorsa yetkili makamlara yapacağı bildirimle Türk vatandaşlığından ayrılabilen, bu şekilde Türk vatandaşlığından ayrılma noktasında herhangi bir makamın kararı veya onayı gerekmemekte, diğer bir deyişle, bu hususta yetkili makamların takdir yetkisi bulunmamaktadır⁵¹⁰. Bununla birlikte, bazı noktalarda idarenin bir inceleme ve değerlendirme yapmasının gerektiği kabul edilmektedir⁵¹¹. Diğer bir anlatımla, idarenin, söz konusu yolla vatandaşlığın kaybı için aranan şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini objektif olarak tespit etmesi gerekmektedir⁵¹². Nitekim 403 sayılı TVKUY m. 41 gereğince, usulüne uygun olarak seçme hakkı ile kayıp için hiçbir yetkili makam tasarrufu istenmemekle birlikte,

⁵⁰⁵ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.106-107. Nikâh memuru, kendisine yapılan beyanı, tescili sağlayacak makam olan ilgili nüfus sicil memurluğuna iletecektir: **Aybay**, Ayrılma, s.43; **Aybay**, Evlenme, s.96.

⁵⁰⁶ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.107; **Aybay**, Ayrılma, s.43. Burada konsoloslukların görevi, kendilerine yapılan beyanı, tescili sağlayacak olan İçişleri Bakanlığına iletmektir: **Aybay**, Ayrılma, s.43, dn.15.

⁵⁰⁷ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.107.

⁵⁰⁸ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.107; **Gürzumar**, s.145.

⁵⁰⁹ RG: 01.07.1964-11742. Bundan böyle “403 sayılı TVKUY” olarak anılacaktır.

⁵¹⁰ Aynı yönde bkz. **Göğer**, Tâbiyet, s.126; **Aybay**, Ayrılma, s.44; **Aybay**, Evlilik, s.92; **Gürzumar**, s.145; **Tanrıbilir**, Sözleşme, s.808; **Ekşi**, İdarî Davalar, s.40; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.272; **Özbek**, s.89.

⁵¹¹ **Aybay**, Vatandaşlık, s.185; **Aybay**, Ayrılma, s.44.

⁵¹² **Aybay**, Vatandaşlık, s.185; **Gürzumar**, s.146, dn.40; **Ekşi**, İdarî Davalar, s.40.

başvuruyu⁵¹³ alan idarî makamlar ve konsolosluklar, konuya ilişkin kanunî düzenlemelerde aranan şartları tespit ve vatansız kalınmayacağını ispat eden belgeleri eklemek sureti ile kişiye ait düzenlenecek dosyayı İçişleri Bakanlığına gönderir. İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, dosyayı nüfus kayıtlarına kayıp şerhlerini vermek üzere ilgili valiliğe sevk eder. Kişinin, kanunî düzenlemelerde aranan şartları sağlamaması veya vatansız kalacağının anlaşılması hâlinde, başvuru makamları İçişleri Bakanlığına intikal ettirmeden önce, bu hakkın kullanılmayacağını kişiye tebliğ eder. Söz konusu makamların bu işlemine karşı idarî yargı yoluna başvurulması mümkündür⁵¹⁴.

2.2.2.1.3. Yabancı Bir Erkek ile Evlenmek Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları

Kanunun m. 29 hükmünde, bu Kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin, kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tabi tutulacağı belirtilmiştir. Kanunun m. 19/2 hükmü gereğince, yabancı kocanın vatandaşlığı belirli şartların gerçekleşmesi ile kazanılıyorsa Türk vatandaşlığı o tarihte kaybedilmektedir. Ancak yabancı kocanın millî hukuku, kadına, evlenmeye istinaden kendiliğinden vatandaşlık bahşediyor ve evlilik yetkili yabancı makamlar önünde yapıyorsa bu durumda Türk vatandaşlığının ne zaman kaybedileceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, kadının Türk vatandaşlığını kayıp anı, prensip olarak, evlenmenin gerçekleştirildiği an olup yetkili makamlara yapılan ayrılma bildirimi vatandaşlığın kaybı sonucu doğurmamaktadır⁵¹⁵. Dolayısıyla kadının Türk vatandaşlığını kaybettiği an, yabancı kocanın millî hukukuna göre kocanın vatandaşlığını kazandığı andır⁵¹⁶. Diğer görüşe göre ise evlenmenin yetkili yabancı makamlar önünde yapılması hâlinde Türk vatandaşlığının kaybına yönelik bildirimin bir ay içerisinde yapılması gerektiğinden, bildirimin yapıldığı an Türk vatandaşlığı kaybedilmektedir⁵¹⁷.

Kanun, çocukların vatandaşlığını prensip olarak babaya bağladığından, kadının evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılması çocuklarına etki etmemektedir⁵¹⁸. Kanunun m. 30/1 hükmü uyarınca, yabancı ile evlenmek suretiyle m. 19 gereği Türk vatandaşlığını

⁵¹³ Doktrinde, 403 sayılı TVKUY m. 41'de yer alan "başvuru" ifadesi yerine "bildirim" ifadesinin kullanılmasının hükmün amacına, haklı olarak, daha uygun olacağı ifade edilmiştir: **Gürzumar**, s.146, dn.39.

⁵¹⁴ **Eksi**, İdarî Davalar, s.20.

⁵¹⁵ **Uluocak**, Vatandaşlık, s.72; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.108; **Doğan/Odabaşı**, s.125.

⁵¹⁶ **Göğer**, Tâbiyet, s.126; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.108.

⁵¹⁷ **Berki**, Evlenme - II, s.95; **Aybay**, Vatandaşlık, s.188; **Gürzumar**, s.147-148.

⁵¹⁸ **Seviğ/Seviğ**, s.118; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.109; **Berki**, Esaslar, s.318; **Dal**, s.58; **Sakmar**, s.130; **Aybay**, Ayrılma, s.46-47.

kaybeden kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları⁵¹⁹; babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması ve babanın vatansız olması hâllerinde analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeder. Bu fıkra gereğince Türk vatandaşlığının kaybı, çocuk on beş yaşından büyük ise onun yazılı muvafakatine bağlıdır. Kanunun m. 30/2 hükmünde ise Türk vatandaşlığının kaybının çocukları vatansız kılacak olması hâlinde çocukların Türk kalacağı ifade edilmiştir. Anılan kanunî düzenlemeler, 403 sayılı TVKUY m. 43 hükmünde de aynen yer almıştır. Bahse konu düzenlemelerden hareketle, kanun koyucunun, vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerine uygun olarak, vatansızlığı önlemeye yönelik bir tavır sergilediğini ifade etmek mümkündür⁵²⁰.

Yabancı bir erkekle evlenen ve onun vatandaşlığını seçerek Türk vatandaşlığından ayrılan kadının Türk vatandaşlığına dönebileceği yönünde kolaylaştırıcı bir düzenleme de mevcuttur. Kanunun m. 13 hükmünde, m. 19 uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadının, bu evliliğinin sona ermesinden itibaren üç yıl içerisinde Türk vatandaşlığına dönebileceği belirtilmiştir. Burada da kadına, esasen bir seçme hakkı tanınmış ve herhangi bir makamın iznine veya kararına gerek olmaksızın seçme hakkının kullanıldığına ilişkin bir irade beyanıyla Türk vatandaşlığının kazanabileceği kabul edilmiştir⁵²¹. Kanunun m. 8 hükmünde ise bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden vatandaşlığa alınabileceği öngörülmüştür. Ancak 4866 sayılı Kanunla⁵²² yapılan değişiklik sonucunda, yeniden vatandaşlığa alınma prosedüründen yararlanma olanağı belli kişi gruplarına tanınmıştır. Yabancıyla evlenerek kocasının vatandaşlığını seçen kadınların, yeniden Türk vatandaşı olabilmek için m. 13 hükmünde öngörülen üç yıllık süreyi geçirmeleri hâlinde, Kanunun m. 8 hükmünde, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden Türk vatandaşlığına alınabileceği düzenlenmiştir. Benzer bir düzenleme, yabancıyla evlenerek Türk vatandaşlığından ayrılan analarına bağlı olarak vatandaşlığını kaybeden küçükler bakımından da öngörülmüştür. Kanunun m. 12/1-b hükmünde, söz konusu biçimde Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin, Medenî Kanuna⁵²³

⁵¹⁹ Çocuklar, anaları Türk vatandaşlığından ayrılmadan önce ergin olmuşlarsa, ki burada TKM uyarınca mahkeme yoluyla veya evlenme yoluyla kazanılan erginlik de söz konusu olabilir, bu durumda ananın vatandaşlık değişiminden etkilenmezler: **Göğer**, Tâbiyet, s.126; **Aybay**, Vatandaşlık, s.190; **Tarman**, İradi Kayıp Halleri, s.187.

⁵²⁰ Aynı yönde bkz. **Tekinalp**, s.489. Nitekim bu husus, İçişleri Bakanlığınca hazırlanan Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Gerekçesinde de belirtilmiştir. Gerekçe metni için bkz. **Unat**, Vatandaşlık, s.267 vd.

⁵²¹ **Aybay**, Ayrılma, s.46; **Aybay**, Evlenme, s.101; **Sadrulesrafi**, s.98; **Tarman**, İradi Kayıp Halleri, s.186.

⁵²² RG: 12.06.2003-25136.

⁵²³ 403 sayılı TVK'nın yürürlükte olduğu dönemde, öncelikle TKM yürürlükte iken; 01.01.2002 tarihinde 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu (TMK) (RG: 08.12.2001-24607) yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla 403 sayılı TVK m. 12/1-b açısından erginlik, somut olayın gerçekleştiği tarihte yürürlükte bulunan Medenî Kanun çerçevesinde tespit edilmelidir.

göre ergin olmalarından itibaren bir yıl içerisinde Türk vatandaşlığını seçebilecekleri belirtilmiştir. Bu şekilde vatandaşlık kazanımına imkân veren prosedürün de bir seçme hakkı niteliğinde olduğu ve yine herhangi bir makamın iznine veya kararına gerek olmadığını belirtmek gerekir⁵²⁴.

2.2.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma

Kişinin iradesi doğrultusunda vatandaşlığından ayrılmasının normal yolu olarak kabul edilen vatandaşlıktan çıkma prosedürü, yetkili makamlardan izin alınması suretiyle gerçekleşmektedir⁵²⁵. 403 sayılı TVKUY m. 31/1 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmak için verilecek iznin “özel bir izin” mahiyetinde olduğu vurgulanmıştır. Vatandaşlıkta çıkma müessesesi “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” direktif ilkesinin yansımaları olup, sübjektif bir kamu hakkı niteliğindedir⁵²⁶. 403 sayılı TVK’nın m. 20 vd. hükümlerinde de vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

2.2.2.2.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları

Vatandaşlıktan çıkma şartlarını düzenleyen Kanunun m. 20 hükmü, 1981, 1995 ve 2003 yıllarında önemli değişiklikler geçirmiştir. Kanunun ilk hâlinde vatandaşlıktan çıkma şartları şu şekilde düzenlenmiştir:

“Türk vatandaşlığından çıkma, aşağıdaki şartlarla, Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

a) Mümeyyiz ve reşit olmak,

b) Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak,

Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak kaydından istisnası zaruri görülenler hakkında Millî Savunma Bakanlığınca izin verilmesi mümkündür. Ancak, bu şekilde Türk vatandaşlığından çıkan şahıs yeniden vatandaşlığa alındığı takdirde askerlik hizmetini yapmakla ödevlidir.

c) İradesi dışında herhangi bir sebeple başka bir Devlet vatandaşı olmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağı hakkında inandırıcı belirtiler bulunmak”.

2383 sayılı Kanunla, hükmün c bendi şu şekilde değiştirilmiştir: “Herhangi bir nedenle yabancı Devlet vatandaşlığın kazanmış olmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak”. 4112 sayılı Kanunla⁵²⁷, askerlik hizmetine ilişkin m. 20/1-b hükmü kaldırılmıştır. Nihayet 4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda Kanunun m. 20 hükmü son şeklini almıştır. Hükmün son şekli şu biçimdedir:

⁵²⁴ Göger, Tâbiyet, s.127; Nomer, Vatandaşlık (2007), s.96.

⁵²⁵ Nomer, Vatandaşlık (2007), s.114; Onar/Tiryakioğlu, s.567, dn.29; Doğan/Odabaşı, s.126; Gürzumar, s.162-163; Kaplan, s.177; Tütüncübaşı, s.158.

⁵²⁶ Sargın, Değerlendirme, s.61; Sadruleşrafi, s.75.

⁵²⁷ RG: 12.06.1995-22311.

“Türk vatandaşlığından çıkma izni, aşağıdaki şartların varlığı halinde, İçişleri Bakanlığınca verilebilir.

a) Mümeyyiz ve reşit olmak,

b) Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak,

c) Herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden olmamak,

d) Hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmamak”.

2.2.2.2.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak

Kanunun m. 20/1-a hükmünde, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin ergin ve ayırt etme gücünü haiz olması şart koşulmuştur⁵²⁸. Erginlik, somut olayın gerçekleştiği tarihte yürürlükte bulunan Medenî Kanuna göre tespit edilir. Belirtmek gerekir ki 403 sayılı TVK’nın yürürlükte olduğu zaman zarfında yürürlükte olan iki Medenî Kanunda (TKM ve TMK) da erginliğe ilişkin hükümler, madde sıralamaları bile değişmeksizin aynı şekilde düzenlenmiştir. Anılan her iki Kanunun da m. 11 ve m. 12 hükümlerinde, on sekiz yaşın tamamlanmasının yanı sıra, evlenmeyle ve mahkeme kararıyla da ergin olunabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla evlenmeyle veya mahkeme kararı sonucunda ergin olan kişilerin de vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunabileceği kabul edilmelidir⁵²⁹. Erginlik ve ayırt etme gücüne ilişkin TMK’da yer alan düzenlemeler, çalışmanın kapsamı gereği bir sonraki bölümde detaylıca inceleneceği için burada ayrıca inceleme konusu yapmamayı tercih ediyoruz⁵³⁰.

Ayırt etme gücü de hem TKM’de hem TMK’da yine aynı hükümlerde düzenlenmiştir. Her iki Kanunun da m. 13 hükmünde, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkesin ayırt etme gücüne sahip olduğu belirtilmiştir. Bu noktada, ayırt etme gücüne sahip kısıtlıların da vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunabileceği kabul edilmektedir⁵³¹. TKM m. 406 ile TMK m. 463 hükmünde, ayırt etme gücüne sahip kısıtlının vatandaşlıktan çıkabilmesi için hem vesayet makamının (sulh mahkemesi) hem denetim makamının (asliye mahkemesi) izninin gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, her iki Kanunun da m. 16 hükmünde, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarda yasal temsilcinin rızasının gerekmediği

⁵²⁸ Doktrinde, telsikte ayırt etme gücünün aranmayıp ergin olmanın şart koşulması nedeniyle, vatandaşlıktan çıkmada da yalnızca erginlik yaşının aranması gerektiği belirtilmiştir: **Göger**, Tâbiyet, s.131.

⁵²⁹ **Berki**, DHH C.1 (1970), s.113; **Berki**, Kayıp, s.119-120; **Dal**, s.46; **Aybay**, Vatandaşlık, s.198, dn.3; **Doğan/Odabaşı**, s.127; **Gürzumar**, s.149; Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer, “Türk Vatandaşlığı Kanununda 5203 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklik Sonrasında Türk Vatandaşlığından Çıkma”, **Yasa Hukuk Dergisi**, 2005, S.260-261, ss.21-39, s.25; **Tarman**, Özel Statü, s.208, dn.6.

⁵³⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, § 1. I - A).

⁵³¹ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.115; **Aybay**, Vatandaşlık, s.198-199; **Gürzumar**, s.149.

düzenlenmiştir. Netice itibariyle, vatandaşlık kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan, kanaatimizce de ayırt etme gücüne sahip kısıtlı kişinin vatandaşlıktan çıkma yoluna başvurması için vasisinin rızası gerekmemektedir⁵³².

Türk vatandaşlığının yanı sıra yabancı bir devlet vatandaşlığı da bulunan kişinin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı da yine Medenî Kanun hükümleri çerçevesinde tespit edilir. Zira mülga 2675 sayılı MÖHUK m. 4/1-b hükmünde, yetkili hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, bu Kanunda aksi öngörülmedikçe, birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları hâlinde Türk hukukunun uygulanacağı ifade edilmiştir. Anılan hüküm, 403 sayılı TVK yürürlükten kalkmadan birkaç yıl önce yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK'ta da aynen muhafaza edilmiştir.

2.2.2.2.1.2. Muvazzaf Askerlik Hizmetini Yapmış Olmak veya Yapmış Sayılmak

Kanunun ilk hâlinde, vatandaşlıktan çıkmak için askerlik hizmetini yerine getirme şartı aranmıştır. Türk hukukunda siyasî hak ve ödevler çerçevesinde değerlendirilen askerlik hizmeti, vatandaşlık bağının gerektirdiği sadakat yükümlülüğünün neticesinde vatandaşlık görevi olarak kabul edilmiştir⁵³³. Dolayısıyla kişinin, izinsiz olarak, yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü bir şekilde askerlik yapması, vatandaşlığını kaybetmesine sebep olabilecek bir meseledir⁵³⁴. Her ne kadar 403 sayılı TVK'da bu durum bir kaybettirme sebebi olarak görülme de Kanunun uygulandığı dönemde yürürlüğe giren AVS'nin m. 7 hükmünde böyle bir durumun vatandaşlığın kaybına yol açacağı düzenlenmiştir.

Kanunun m. 20/1-b hükmünde ise muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak kaydından istisnası zarurî görülenler hakkında Millî Savunma Bakanlığınca, kişinin askerlik hizmetini yapmamasına izin verilmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Kimlerin askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılacağı 1111 sayılı Askerlik Kanununda⁵³⁵ düzenlenmiştir. 403

⁵³² Doktrinde bir görüşe göre, 403 sayılı TVK, TKM'ye kıyasla sonradan çıkan özel bir kanun niteliğinde olduğundan, fiil ehliyeti olmayan kişiler, yasal temsilcilerinin izni olsun ya da olmasın, vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunamaz: **Göger**, Tâbiyet, s.131. Bir başka görüş, TKM'nin anılan hükmünün vatandaşlık hukuku açısından tatmin edici olmadığını savunmuştur: **Uluocak**, Vatandaşlık, s.54, dn.119.

⁵³³ Aygün, Mesut, “*Askerlik Hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi*”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.231-251, s.231. Bu noktada, kişinin iradî olarak vatandaşlıktan ayrılmasının, devlete karşı sadakat yükümlülüğünü ihlal eden bir nitelik arz etmediğini belirtmek gerekir. Nitekim Danıştay, bir kararında, yabancı devlet vatandaşlığına geçmek için başvuruda bulunmanın, devlete sadakat veya bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem ya da devletin milletlerarası boyuttaki itibarını zedeleyen bir fiil olmadığına hükmetmiştir: Danıştay 5. D., T. 09.10.1989, E. 1987/1804, K. 1989/1655. Karar metni için bkz. Danıştay Dergisi, 1990, S.78-79, s.228 vd.

⁵³⁴ **Aygün**, s.236.

⁵³⁵ RG: 12-17.07.1927-631-635.

sayılı TVKUY m. 31/1-b hükmünde ise askerlik hizmetinin, askerlik şubelerince veya Millî Savunma Bakanlığınca verilecek belge ile yerine getirilmiş olacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, askerlik hizmetini yapmış olma veya yapmış sayılma şartı 4112 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır⁵³⁶. Doktrinde, kadınların askerlik yapmaktan muaf oldukları göz önüne alındığında, kadın-erkek eşitliği prensibine aykırı olan bu şartın kaldırılması olumlu karşılanmıştır⁵³⁷. Ancak bahse konu şartın, 2003 yılında 4866 sayılı Kanunla yürürlüğe giren, “vatandaşlıktan çıkmak için herhangi bir suç nedeniyle aranan kişilerden olmama” şartına istinaden fiilen uygulanmaya devam ettiği, zira askerlik mevzuatı kapsamında askerlik hizmetinden kaçınmanın suç teşkil ettiği belirtilmelidir⁵³⁸.

Çifte veya çok vatandaşlığı haiz olup da bu vatandaşlıklarından birisi Türk vatandaşlığı olanlar hakkında askerlik hizmetinin ne şekilde yerine getirileceği veya yerine getirilmiş sayılacağı hususuna değinmek gerekir. Hem 2675 sayılı hem 5718 sayılı MÖHUK m. 4/1-b hükmünde, çifte veya çok vatandaşlığı haiz olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları hâlinde söz konusu kişilere Türk hukukunun uygulanacağı düzenlenmiştir. Ancak bu gibi kişilerin vatandaşı oldukları ülkelerde ayrı ayrı askerlik hizmetini yerine getirmeleri mümkün olup⁵³⁹, bu durum birçok soruna ve hakkaniyetsizliğe yol açacağından konuya ilişkin olarak Türk hukukunda özel düzenlemeler ihdas edilmiştir. İlk olarak, 3802 sayılı Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun⁵⁴⁰, daha sonra ise 93/4613 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Birden Fazla Tâbiyetli Vatandaşların Askerlik Yükümlülüklerini Yerine Getirmiş Sayılmalarına Dair Esaslar⁵⁴¹ kabul edilmiştir⁵⁴². Buna göre, Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslara göre; yurt dışında doğan ve ikamet edenler ile kanunî erginlik yaşına kadar yabancı bir ülkeye gitmiş olanlardan, bulundukları ülke vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşlarının, vatandaşı oldukları diğer ülkede askerlik

⁵³⁶ Nitekim doktrinde, vatandaşlıktan çıkmak için askerlik hizmetini yerine getirme şartının aranmasının gereksiz olduğu, zira bu durumda gönüllü askerlik yapanlara da telsik hakkının verilmesi gerektiği ifade edilmiştir: **Göger**, Tâbiyet, s.132. Askerlik yapmış olma şartı kaldırılmış olsa bile, yetkili makamın takdir yetkisini olumlu anlamda etkilemesi bakımından, askerlik hizmetinin yerine getirildiğinin belgelenmesi faydalı olur: **Gürzumar**, s.157, dn.73.

⁵³⁷ **Gürzumar**, s.154; **Sakmar**, s.132.

⁵³⁸ **Sargın**, Değerlendirme, s.44, dn.38; **Özbek**, s.96. Nitekim Danıştay, 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun m. 63 hükmünde bir suç olarak tanımlanan bakaya kalma suçundan dolayı aranmakta olan kişinin, 403 sayılı TVK m. 20/1-c’de yer alan “Herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden olmamak” koşulunu taşımadığını, dolayısıyla kişiye vatandaşlıktan çıkma izni verilmemesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığını belirterek, ilk derece mahkemesinin bu yöndeki kararını onamıştır: Danıştay 10. D., T. 16.02.2016, E. 2014/5261, K. 2016/777. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 24.05.2024).

⁵³⁹ **Göger**, Çifte Vatandaşlık, s.153; **Aygün**, s.239.

⁵⁴⁰ RG: 01.06.1992-21245. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekşi**, Askerlik, s.36-37.

⁵⁴¹ RG: 25.07.1993-21648. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekşi**, Askerlik, s.38 vd.

⁵⁴² Konuya ilişkin olarak milletlerarası anlaşmalar da imzalanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekşi**, Askerlik, s.45 vd.; **Aygün**, s.240 vd.

yapmış olduklarını belgelemek kaydıyla söz konusu yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacakları düzenlenmiştir⁵⁴³.

2.2.2.2.1.3. Yabancı Devlet Vatandaşlığının Kazanılması veya Kazanılacağına İlişkin İnandırıcı Belirtiler Bulunması

Kanunun m. 20/1-c hükmünde, kişinin, vatandaşlıktan çıkabilmesi için iradesi dışında herhangi bir sebeple yabancı bir devlet vatandaşı olması⁵⁴⁴ veya yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunması şartı öngörülmüştür. 2383 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda hüküm şu şekli almıştır: “*Herhangi bir nedenle yabancı Devlet vatandaşlığın kazanmış olmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak*”. Hükümden hareketle, kişinin, yabancı devlet vatandaşlığını kazanmasının ne şekilde gerçekleştiğinin önem arz etmediği, asıl amaçlananın vatansızlığı önlemek olduğu ifade edilmelidir⁵⁴⁵. Belirtmek gerekir ki kişi, izin almaksızın yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmışsa hakkında 403 sayılı TVK m. 25/1-a uyarınca kaybettirme kararı alınarak Türk vatandaşlığı cezaî olarak kaybettirilebilir⁵⁴⁶. Bununla birlikte, kişinin iradesi dışında yabancı devlet vatandaşlığını kazanması hâlinde hakkında kaybettirme kararı verilemez⁵⁴⁷. Doktrinde, izin almaksızın yabancı devlet

⁵⁴³ Böylelikle çifte veya çok vatandaşlık hâlinin açıkça teşvik edildiği savunulmuştur: **Çiçekli**, Çifte Vatandaşlık, s.174.

⁵⁴⁴ Kaldı ki “iradesi dışında” ifadesi, vatandaşlığın direktif ilkelerinden olan “herkesin vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olması” ilkesiyle de ters düşmektedir: **Göğer**, Tâbiyet, s.132.

⁵⁴⁵ **Uluocak**, Vatandaşlık, s.81; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.116; **Aybay**, Vatandaşlık, s.199; **Doğan/Odabaşı**, s.127; **Özbek**, s.92. Türk hukukunda çifte vatandaşlık ilk kez 2383 sayılı Kanunla 1981 yılında pozitif düzenleme altına alındığı için, 1981 yılına kadar ki süreçte, vatandaşlıktan çıkmanın şartlarından biri olan “yabancı devlet vatandaşlığı kazanma veya kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtiler olma” şartının çifte vatandaşlığın önlenmesine de hizmet ettiği belirtilmelidir: **Berki**, DHH C.1 (1970), s.114; **Berki**, Esaslar, s.313; **Berki**, Kayıp, s.122; **Göğer**, Çifte Vatandaşlık, s.152; **Dal**, s.46.

⁵⁴⁶ **Seviğ/Seviğ**, s.120; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.81; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.116; **Aybay**, Vatandaşlık, s.202; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.26; **Çiçekli**, Çıkma, s.67; **Tarman**, Özel Statü, s.211; **Özbek**, s.93. Danıştay kararları da bu doğrultudadır. Yetkili makamlardan izin almadan, kendi iradesiyle yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişi hakkında verilen kaybettirme kararında isabetsizlik olmadığına hükmedilmiştir: Danıştay DDK, T. 26.03.1971, E. 1970/222, K. 1971/265. Karar metni için bkz. **Berki/Ansay/Arat**, s.42 vd. Benzer yönde bir başka karar: Danıştay DDK, T. 01.12.1972, E. 1972/227, K. 1972/1040. Karar metni için bkz. **Berki/Ansay/Arat**, s.49 vd. Başka bir kararda ise Suriye vatandaşı bir erkekle yaptığı evliliğe istinaden Suriye kanunları uyarınca kendiliğinden Suriye vatandaşlığını kazanan kadının, yabancı devlet vatandaşlığını kendi isteğiyle kazanmamış olduğu vurgulanmıştır: Danıştay DDK, T. 25.10.1974, E. 1974/25, K. 1974/679. Karar metni için bkz. **Berki/Ansay/Arat**, s.54 vd. Belirtmek gerekir ki izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması, vatandaşlık hukukunda geleneksel bir vatandaşlık kaybı hâlini teşkil etmektedir: **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.43. Uygulamada, söz konusu durumlarda Kanunun m. 25/1-a hükmüne pek sık başvurulmadığı ifade edilmiştir: **Aybay**, Rona, “İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, **TBB**, 2004, C.17, S.52, ss.100-117, (**Aybay**, İzin), s.103.

⁵⁴⁷ **Fişek**, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, s.387; **Aybay**, Vatandaşlık, s.226; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.131; **Doğan/Odabaşı**, s.159; **Sadrulesrafi**, s.86; **Özbek**, s.101. Nitekim Danıştay kararları da bu doğrultuda olmuştur. Bir kararda, Fransız vatandaşı olan babasına bağlı olarak doğumla Fransız vatandaşlığını kazanan kişi hakkında, bu sebepten ötürü Türk vatandaşlığının kaybettirilemeyeceğine hükmedilmiştir: Danıştay 10. D., T. 24.12.1987, E. 1986/916, K. 1987/2189. Karar metni için bkz. Danıştay Dergisi, 1988, S. 70-71, s.560

vatandaşlığını kazanan kişinin Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunması hâlinde hakkında kaybettirme yaptırımına başvurulmaması gerektiği; ancak kendi isteğiyle yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişinin Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunmaması hâlinde kaybettirme yaptırımına tabi tutulabileceği ifade edilmiştir⁵⁴⁸. Nitekim 403 sayılı TVKUY m. 36/1-a hükmünde, bu durumlarının tespitinden önce, kendiliğinden izin için başvuran kişiler hakkında vatandaşlıktan çıkma hükümlerine göre işlem yapılacağı belirtilmiştir⁵⁴⁹. Dolayısıyla söz konusu kişilerin çıkma talebinde bulunmasının, kaybettirme yaptırımının uygulanmasını durdurucu bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir⁵⁵⁰. Bu noktada kaybettirme prosedürünü engelleyebilmek için yetkili makamlarca yabancı devlet vatandaşlığının izinsiz kazanıldığının tespitinden sonra; ancak kaybettirme prosedürünün başlatılmasından önce çıkma talebinde bulunulmalıdır⁵⁵¹. Belirtmek gerekir ki bahse konu kişilerin yabancı devlet vatandaşlığını kazandıktan sonra çıkma izni başvurusunda bulunması hâlinde, bu başvurunun çifte vatandaşlıktan yararlanma izni şeklinde algılanmaması gerekmekte ve söz konusu kişilere yalnızca vatandaşlıktan çıkma izni verilmelidir⁵⁵².

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişinin yabancı devlet vatandaşlığını henüz kazanamaması da söz konusu olabilir. Kanun bu noktada yabancı devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunmasını da zikretmiştir. İnandırıcı belirtilerin neler olabileceği hususu ise 403 sayılı TVKUY m. 31/2 hükmünde ifade edilmiştir. Anılan hükme göre, Türk vatandaşı olarak yabancı bir ülkede uzun zamandan beri oturma, orada meslekî, ticarî ve sınaî bir bağlantı kurma veya o ülke vatandaşlarından biri ile evli bulunma, o memleketin kanununa göre vatandaşlık kazanmada kolaylık sağladığı anlaşılırsa ya da Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunmadan önce veya sonra herhangi bir devletin

vd. Benzer bir kararda, dava konusu kişilerin istekleri dışında Suriye vatandaşlığına alındıkları anlaşılmakta ise de 403 sayılı TVK'da istek dışında çifte vatandaş olmanın Türk vatandaşlığının yitirilmesi sebebi olarak gösterilmediği belirtilmiştir: Danıştay 10. D., T. 24.05.1984, E. 1982/2588, K. 1984/1078. Karar metni için bkz. <https://mevzuat.sinerjias.com.tr/> (erişim tarihi: 21.04.2024).

⁵⁴⁸ **Seviğ/Seviğ**, s.120; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.116; Nomer, Ergin, “Yabancı Devlet Vatandaşlığını Kazanan (Eski) Türk Vatandaşlarının Mirasçılığı”, **İÜHFM**, 1997, C.55, S.3, ss.169-178, (**Nomer**, Eski Türk Vatandaşları), s.171-172; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.26; **Çiçekli**, Çıkma, s.67.

⁵⁴⁹ Yönetmelikteki bu hüküm, Türk hukukunda çifte veya çok vatandaşlığı ilk kez pozitif düzenleme altına alan 2383 sayılı Kanunun yayımından birkaç ay sonra değiştirilmiş ve bu şekilde Kanunla yeknesaklık sağlanmıştır. Bkz. RG: 21.03.1981-17286. Nitekim Danıştay da bir kararında, izin almaksızın İsveç vatandaşlığını kazanan ve bu durum yetkili makamlarca tespit edilmeden önce kendiliğinden yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belirterek izin için başvuran kişi hakkında daha önce Bakanlar Kurulunca alınan kaybettirme kararının iptaline hükmetmiştir: Danıştay 10. D., T. 10.03.1988, E. 1987/106, K. 1988/397. Karar metni için bkz. Danıştay Dergisi, 1989, S.72-73, s.677 vd. Anılan kararın incelemesi için bkz. Uluocak, Nihal, “İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma ve Çifte Vatandaşlıktan Yararlanma İstemi” (Karar İncelemesi), **MHB**, 1989, C.9, S.2, ss.139-142, (**Uluocak**, İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma), s.139 vd..

⁵⁵⁰ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.116; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.26; **Çiçekli**, Çıkma, s.65; **Tarman**, Özel Statü, s.207.

⁵⁵¹ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.132.

⁵⁵² **Uluocak**, İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma, s.142.

vatandaşlığına girme isteğinde bulunmuş ve yazılı bir cevap gelmişse bu hususlar inandırıcı belirti sayılabilir ve bunlara benzer deliller de kabul edilebilir. 403 sayılı TVKUY'un söz konusu hükmü, 21.03.1981 tarihinde değiştirilerek⁵⁵³ şu şekli almıştır:

“İnandırıcı belirti olarak, İlgilinin vatandaşlığına geçmek istediği Devlet makamlarından verilmiş, o Devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin belge veya ilgilinin Türk vatandaşı olarak o ülkede uzun zamandan beri oturmasına ve orada meslekî, ticarî veya sınaî faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini gösteren belge veya o Devlet vatandaşı ile evli olması ve bu durumun vatandaşlığa alınmasında kolaylıklar sağlayacağını anlaşılmış olması kabul edilebilir”.

Ek olarak, Türk vatandaşlığından çıkmak için başvurmadan önce veya sonra yabancı devlete yapılan vatandaşlık kazanma başvurusuna verilecek yazılı cevabın da inandırıcı belirti olarak nitelendirilebileceği ifade edilmiştir⁵⁵⁴. Örnekleyici olarak sayılan bu belirtilerin, idareye geniş bir takdir yetkisi bahsettiği ve bu durumun hükmün amacını aştığı belirtilmelidir⁵⁵⁵. Bununla birlikte, 403 sayılı TVK m. 22/1 ve m. 22/2 hükümlerinde, Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişiye, yabancı bir devlet vatandaşıysa derhal çıkma belgesinin verileceği; söz konusu kişi yabancı bir devlet vatandaşı değilse ilgili yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını gösteren belgeyi getirdiği takdirde kendisine çıkma belgesinin verileceği düzenlenmiştir. Buradan hareketle, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi açısından yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin belirtilerin tespitinin uygulamada fayda sağlamayacağı ifade edilmelidir⁵⁵⁶. Zira izin belgesinin verilmesi vatandaşlığın kaybı sonucu doğurmamaktadır. Kaldı ki 1961 Anayasası m. 54/3 gereğince vatandaşlık kanunen belirli hâllerde kaybedilebilmektedir.

Yabancı devlet vatandaşlığının kazanılıp kazanılmadığı noktasında, vatandaşlığı kazanılmak istenen devletin kanunları çerçevesinde inceleme yapılır ve konuya ilişkin düzenlemeler uyarınca söz konusu devlet vatandaşlığının kazanıldığı veya kazanılamadığı belirlenir⁵⁵⁷.

⁵⁵³ RG: 21.03.1981-17286.

⁵⁵⁴ **Göğer**, Tâbiyet, s.133. Benzer yönde bkz. **Sargın**, Değerlendirme, s.49-50.

⁵⁵⁵ **Gürzumar**, s.150, s.150, dn.51.

⁵⁵⁶ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.116; **Doğan**, Değerlendirme, s.37. Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişiye izin verilebilmesi için bahse konu belirtilerin aranması, milletlerarası hukuk çerçevesinde kişiye verilen vatandaşlığını değiştirme hakkının sınırlandırılması olarak değerlendirilmelidir: **Doğan**, Tasarı, s.152.

⁵⁵⁷ **Tarman**, Özel Statü, s.210.

2.2.2.2.1.4. Herhangi Bir Suç Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak ve Hakkında Herhangi Bir Malî veya Cezaî Tahdit Bulunmamak⁵⁵⁸

Kanunun ilk hâlinde olmayan bu iki şart, 4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda kabul edilmiştir. Söz konusu şartların öngörülmesi, bu kişilerin vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilmesinin çeşitli sorunlara sebep olabileceği gerekçesine dayandırılmıştır⁵⁵⁹. Bununla birlikte, anılan şartların, Kanuna eklenmeden önce de uygulamada arandığı ifade edilmiştir⁵⁶⁰. Söz konusu şartların, bir suçun takibinin ya da malî yükümlülüğün devamının Türk vatandaşlığı sıfatına bağlanması hâlinde önem arz edeceği belirtilmektedir⁵⁶¹. Doktrinde, söz konusu şartların, sınırlarının belirsizliği sebebiyle idarenin takdir yetkisini genişlettiği, diğer bir deyişle, keyfiliğe yol açacağı ifade edilerek bu hususun yerinde olmadığı, haklı olarak, eleştirilmiştir⁵⁶². Ek olarak, açık bir şekilde belirlenecek kanun hükümleri yerine idare tarafından böyle muğlak şartların getirilmesinin, 1982 Anayasası m. 66/3 hükmünde vurgulanan kanunîlik ilkesini⁵⁶³ zedelediği belirtilmelidir⁵⁶⁴.

2.2.2.2.2. Vatandaşlıktan Çıkmada Usul

403 sayılı TVK'nın ilk hâlinde m. 21 hükmü şu şekildedir:

“Türk vatandaşlığından çıkma dileği, Türkiye içinde ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülkiye âmirine, yurt dışında Türk konsoloslughuna bir dilekçe ile sunulur.

Bu makamlarca tamamlanan evrak gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir”.

2383 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda hüküm şu şekli almıştır:

“Türk vatandaşlığından çıkma veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanma dileği, Türkiye içinde ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülkiye amirine, yurt dışında Türk konsoloslughuna bir dilekçe ile sunulur.

Bu makamlarca tamamlanan evrak gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir”.

⁵⁵⁸ Hükümde geçen “ve” bağlacının “veya” şeklinde anlaşılması gerektiği, haklı olarak, ifade edilmiştir: **Sargın**, Değerlendirme, s.45.

⁵⁵⁹ “Çünkü bu kişilerin vatandaşlıktan çıkmalarına izin vermek, yeniden vatandaşlığa alınma kurumu ve izinle vatandaşlıktan çıkmanın avantajları ile birlikte düşünüldüğünde, çeşitli sorunlar doğuracak niteliktedir”: Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/482), TBMM Tutanak Dergisi, C.87, S.Sayı: 115, s.13.

⁵⁶⁰ **Güngör**, Tâbiyet, s.90.

⁵⁶¹ **Sargın**, Değerlendirme, s.46.

⁵⁶² **Aybay**, Vatandaşlık, s.202-203; **Doğan**, Tasarı, s.152; **Sargın**, Değerlendirme, s.44, dn.38.

⁵⁶³ Vatandaşlığın kanunîliği ilkesi, her şeyden önce keyfiliği, vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerde devletin bekası söz konusu olduğu için devletin bu husustaki kurallardan muaf tutulması, diğer bir deyişle, hikmet-i hükûmet anlayışını ortadan kaldırma işlevini haizdir. Kanunîlik ilkesinden anlaşılması gereken; vatandaşlığın kazanılmasına ve kaybına ilişkin hâllerin açık, kesin ve belirsizlik taşımayan ifadelerle kanun hükmü içerisinde belirtilmesidir: Dardağan Kibar, Esra Gül, “Türk Vatandaşlık Mevzuatı ve Güncel Gelişmeler Işığında Vatandaşlığın Kanunîliği İlkesi”, (Editörler: Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale), **Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu**, Savaş Yayınevi, Ankara 2019, ss.3-16, (Dardağan Kibar, Vatandaşlığın Kanunîliği), s.4.

⁵⁶⁴ **Sargın**, Değerlendirme, s.45, dn.39.

Dolayısıyla oturulan yerin en büyük mülkiye memuru, diğer bir deyişle valilikler ve konsolosluklar başvuru makamı olarak nitelendirilir. Kişinin vatandaşlıktan çıkmasına karar verecek olan makam ise Kanunun m. 20/1 hükmü uyarınca İçişleri Bakanlııdır⁵⁶⁵. Kişinin izin alarak Türk vatandaşlığından çıkması hususunda yetkili makamın mutlak bir takdir yetkisi bulunmaktadır⁵⁶⁶. Bununla birlikte, yetkili makam takdir yetkisini sosyal gerçeklere ters düşmeyecek şekilde kullanmalı; örneğin, hayatını tamamen yabancı bir ülkede idame ettiren kişiye çıkma izni vermeyerek takdir yetkisini kötüye kullanmamalıdır⁵⁶⁷.

403 sayılı TVK'nın ilk hâlinde m. 22 hükmü ise şu şekildedir:

“Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı ise çıkma belgesi kendisine derhal verilir.

Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, başka bir Devlet vatandaşı değil ise, çıkma belgesi, ilgili yabancı Devlet vatandaşlığına girdiğini bildirir belgeyi gösterdiği zaman kendisine verilir”.

2383 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda hüküm şu şekli almıştır:

“Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı ise, çıkma belgesi kendisine derhal verilir.

Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi başka bir Devlet vatandaşı değil ise, İçişleri Bakanlığınca kendisine bir izin belgesi, ilgili yabancı Devlet vatandaşlığını kazandığını belirten belgeyi getirdiğinde de çıkma belgesi verilir.

Başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiye de Bakanlar Kurulunca tespit edilen esaslara uygun olarak İçişleri Bakanlığınca izin belgesi verilebilir.

İzin belgesi üç yıl için geçerlidir. İzin belgesi alanlar bu süre içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermek zorundadırlar”.

Görüleceği üzere, 2383 sayılı Kanunla, 403 sayılı TVK m. 22 hükmüne iki fıkra daha eklenmiş ve Kanunun m. 22/3 hükmüne göre, başka bir devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiye de Bakanlar Kurulunca tespit edilen esaslara uygun olarak İçişleri Bakanlığınca izin belgesi verilebileceği belirtilmiştir⁵⁶⁸. Böylelikle kişinin yabancı devlet vatandaşlığını

⁵⁶⁵ 403 sayılı TVK'nın ilk hâlinde vatandaşlıktan çıkma hususundaki karar mercii “Bakanlar Kurulu” olarak düzenlenmiş iken; 4866 sayılı Kanunla birlikte bu husustaki yetkili makam “İçişleri Bakanlığı” olarak belirlenmiştir.

⁵⁶⁶ Aynı yönde bkz. **Göger**, Tâbiyet, s.134; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.114; **Gürzumar**, s.156; **Sargın**, Değerlendirme, s.52; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.27; **Kaplan**, s.177; **Tarman**, Özel Statü, s.208. Aksi yönde bkz. **Uluocak**, Vatandaşlık, s.5, dn.13, s.79. Doktrinde, vatandaşlıktan çıkmanın diğer medenî haklar niteliğinde ve vatandaşlık hukukundan doğan bir hak olduğu, dolayısıyla bu hususta yetkili makamın takdir yetkisinin bulunmadığı ileri sürülmüştür: **Sadrüleşrafi**, s.103. Bununla birlikte, vatansız kalmama ve Türkiye’de ikamet etmeme şeklindeki sınırlamalar haricinde, vatandaşlıktan çıkma konusunda idarenin takdir yetkisinin kaldırılması gerektiği ifade edilmiş; ancak olağanüstü dönemlerde millî güvenlik bakımından istisnâ bir yetki tanınabileceği de belirtilmiştir: **Sargın**, Değerlendirme, s.61.

⁵⁶⁷ **Göger**, Tâbiyet, s.134.

⁵⁶⁸ Doktrinde, bu düzenlemeyle birlikte İçişleri Bakanlığının çıkma izni verme hususundaki takdir yetkisinin kaldırılarak Bakanlar Kuruluna bağlı bir yetki esasının getirildiği belirtilmektedir: **Doğan**, Değerlendirme, s.36; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.28. Aksi yönde bkz. **Sargın**, Değerlendirme, s.52; **Kaplan**, s.181. İzin belgesinin

henüz kazanamadığı hâllerde vatansızlık durumunun ortaya çıkması önlenmiştir⁵⁶⁹. 2383 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerden sonra birkaç ay içerisinde 403 sayılı TVKUY’da da değişiklikler yapılmıştır⁵⁷⁰. Söz konusu değişikliklerle birlikte, 403 sayılı TVKUY m. 33/1-a ve b hükümlerinde, vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin belgelerin tanımına yer verilmiştir. Anılan hükümlere göre, çıkma belgesi, kişinin Türk vatandaşlığından çıktığını gösteren ve verilmesiyle Türk vatandaşlığının kaybedilmesi sonucunu doğuran belge; izin belgesi ise kişinin başka bir devlet vatandaşlığına geçmesine, yetkili Türk makamlarınca izin verildiğini gösteren belge olarak tanımlanmıştır.

Yetkili makamlara gerekli bilgi ve belgeler verilmezse kişi kaybettirme yaptırımına maruz kalabilir ve bu durumda yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamış ise vatansız kalır⁵⁷¹. Nitekim 403 sayılı TVKUY m. 34/4 hükmünde, kendilerine izin belgesi verilen ancak üç yıllık süre içerisinde yetkili Türk makamlarına herhangi bir belge ve bilgi vermeyenler ile yabancı devlet vatandaşlığını kazanamadığı hâlde izin belgesini iade etmeyenlerin, İçişleri Bakanlığının teklifiyle Bakanlar Kurulunca vatandaşlığının kaybettirilebileceği düzenlenmiştir⁵⁷². Bununla birlikte, doktrinde, yetkili makam tarafından verilen iznin nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmemesinin ya da izin belgesini iade etmemenin vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem niteliğinde⁵⁷³ olmadığı, dolayısıyla söz konusu hâllerde kaybettirme kararı verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir⁵⁷⁴. Söz konusu eylem karşılığında kaybettirme yaptırımının uygulanmasının ölçülülük ilkesine aykırı olduğu ve bunun yerine söz konusu kişiye idarî para cezası uygulamak gibi disipline edici bir yaptırıma başvurulması gerektiği de belirtilmiştir⁵⁷⁵.

2.2.2.2.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları

2.2.2.2.3.1. Genel Olarak

Vatandaşlıktan çıkma hükmüne ilişkin 403 sayılı TVK m. 23 düzenlemesi Kanunun ilk hâlinde şu şekilde ihdas edilmiştir:

verilmesi vatandaşlığın kaybı hükmünde olmayacağı için söz konusu belgenin verilmesinde Bakanlığın takdir yetkisine gerek olmadığı ifade edilmektedir: **Doğan**, Tasarı, s.152.

⁵⁶⁹ Aynı yönde bkz. **Berki**, DHH C.1 (1970), s.115.

⁵⁷⁰ Bkz. RG: 21.03.1981-17286.

⁵⁷¹ **Seviğ/Seviğ**, s.124.

⁵⁷² Böylesi ağır bir yaptırımın isabetsiz olduğu yönünde bkz. **Tiryakioğlu**, Analiz, s.55.

⁵⁷³ Kişinin, devletin temel menfaatlerini Türk vatandaşlığı sıfatıyla bağdaşmayacak derecede ihlal eden bir fiil veya sözle devlet aleyhinde faaliyette bulunması “vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem” olarak ifade edilebilir: **Onar/Tiryakioğlu**, s.568.

⁵⁷⁴ **Fişek**, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, s.386-387; **Özkan/Tütüncübaşı**, s.627; **Kaplan**, s.181-182. Nitekim bu hususta kaybettirme kararı verildiğine ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır: **Gürzumar**, s.158, dn.77.

⁵⁷⁵ **Kaplan**, s.182.

“22 nci madde uyarınca çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir.

20 nci madde uyarınca verilen izin tarihinden başlayarak üç yıl içinde bu belge alınmamış ise, Türk vatandaşlığının kaybı kesinleşir”. 2383 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda m. 23 hükmü şu şekli almıştır: *“22 inci madde uyarınca çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir.*

Kendilerine 22 inci maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen izin belgesi verilmiş olanlardan aynı maddede gösterilen süre içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermemiş olanların Türk vatandaşlığını kaybedip etmediklerine, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir”.

Vatandaşlığın kaybının genel sonucu Kanunun m. 29 hükmünde düzenlenmiştir. Kanunun ilk hâlinde anılan hüküm şu şekildedir:

“Bu kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tabi tutulur. İkamet, gayrimenkul edinme ve ferağı, miras ve çalışma gibi konularda ancak Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan faydalanabilirler. 33 ve 35 inci maddeler hükümleri saklıdır”.

4112 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda hüküm şu şekli almıştır:

“Bu Kanun gereğince Türk Vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tabi tutulur. Ancak, doğumla Türk Vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ve bunların kanuni mirasçıları, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla ülkede ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda Türk Vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. 33 ve 35 inci maddeler hükümleri saklıdır”.

4866 sayılı Kanunla, “Bakanlar Kurulundan” ibaresi “İçişleri Bakanlığından” şeklinde değiştirilmiştir. Nihayet 5203 sayılı Kanunla⁵⁷⁶ yapılan değişiklik sonucunda hüküm son şeklini almıştır. Buna göre:

“Bu Kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tâbi tutulur. Ancak doğumla Türk vatandaşı olup da, İçişleri Bakanlığından vatandaşlıktan çıkma izni alanlar ve bunların vatandaşlıktan çıkma belgesinde kayıtlı reşit olmayan çocukları; Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü ve seçme-seçilme, kamu görevlerine girme ve muafet araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tâbi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. Kanunun 33 ve 35 inci madde hükümleri saklıdır”.

Kanunun m. 31 hükmü gereğince, vatandaşlıktan çıkma, eşin vatandaşlığını etkilememektedir. Çocukların vatandaşlığının etkilenmesine ilişkin m. 32 hükmü ise Kanunun ilk hâlinde şu şekildedir:

⁵⁷⁶ RG: 06.07.2004-25514.

“Küçük çocuklar, Türk vatandaşlığından çıkan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

Ananın Türk vatandaşlığından çıkması küçük çocuğun vatandaşlığına tesir etmez. Ancak vatandaşlıktan çıkan ananın küçük çocukları,

- a) Babanın ölmüş bulunması,*
- b) Babanın belli olmaması,*
- c) Babanın yabancı olması,*
- ç) Velayetin anada bulunması,*

Hallerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

Baba veya anaya bağlı olarak vatandaşlığın kaybı; çocuk, 15 yaşından büyük ise, yazılı muvafakatine bağlıdır.

Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı çocukları vatansız kılacak ise, çocuklar Türk kalır”.

2383 sayılı Kanunla, hükmün ilk fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir:

“Türk vatandaşlığından çıkan babanın küçük çocukları,

- a) Ananın ölmüş bulunması,*
- b) Ananın yabancı olması,*
- c) Velayetin babada bulunması,*

Hallerinde babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler”.

4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda hüküm son şeklini almıştır. Buna göre:

“Türk vatandaşlığından çıkan babanın küçük çocukları;

- a) Ananın ölmüş bulunması,*
- b) Ananın yabancı olması,*
- c) Velayetin babada bulunması ve ananın yazılı muvafakatının alınması,*

Hallerinde babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Ancak ananın muvafakat etmemesi durumunda mahkemeden alınacak karara göre işlem yapılır.

Türk vatandaşlığından çıkan ananın küçük çocukları;

- a) Babanın ölmüş bulunması,*
- b) Babanın belli olmaması,*
- c) Babanın yabancı olması,*
- d) Velayetin anada bulunması ve babanın yazılı muvafakatının alınması,*

Hallerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Ancak, babanın muvafakat etmemesi durumunda mahkemeden alınacak karara göre işlem yapılır⁵⁷⁷.

⁵⁷⁷ 403 sayılı TVK’da bu hususta görevli ve yetkili mahkemeye ilişkin bir düzenleme mevcut olmadığından, TMK hükümleri kapsamında görevli ve yetkili mahkeme tespit edilecektir. TMK m. 411 uyarınca, vesayet işlerinde yetki küçüğün veya kısıtlının yerleşim yerindeki vesayet dairelerine aittir. TMK m. 397 uyarınca vesayet makamı sulh hukuk mahkemesi; denetim makamı ise asliye hukuk mahkemesidir.

Baba veya anaya bağlı olarak vatandaşlığın kaybı, çocuk onbeş yaşından büyük ise, yazılı muvafakatına bağlıdır.

Bu madde hükümleri gereğince vatandaşlığın kaybı çocukları vatansız kılacak ise çocuklar Türk kalır”.

403 sayılı TVKUY m. 34 gereğince, vatandaşlıktan çıkan kişiler ile bu kişilerle birlikte işlem görenlerin Türk vatandaşlığını kaybettikleri aile kütüklerine işlenerek kayıtları kapatılır. Belirtmek gerekir ki vatandaşlıktan çıkmanın herhangi bir nedenle nüfus siciline işlenmemiş veya işlenememiş olması, vatandaşlığın kaybının gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir⁵⁷⁸.

Kanunda, yetkili makamlardan izin alarak vatandaşlıktan çıkanların yeniden Türk vatandaşlığını kazanmalarını kolaylaştıran bir düzenleme mevcuttur. Daha önce de belirtildiği üzere, 403 sayılı TVK'nın ilk hâlinde, Kanunun m. 8 hükmünde, bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden vatandaşlığa alınabileceği öngörülmüştür. Ancak 4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda yeniden vatandaşlığa alınma olanağı belli kişi gruplarına hasredilmiştir. Bahse konu kişi gruplarından olan, izinle vatandaşlıktan çıkmış kişilere, Kanunun m. 8 hükmü uyarınca, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden Türk vatandaşlığına alınabilme imkânı tanınmıştır.

2.2.2.2.3.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Vatandaşlıktan Çıkanlar Bakımından

Kanunun m. 29 hükmü uyarınca, doğumla Türk vatandaşı olup da İçişleri Bakanlığından⁵⁷⁹ vatandaşlıktan çıkma izni alanlar ve bunların vatandaşlıktan çıkma belgesinde kayıtlı ergin olmayan çocukları; Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü ve seçme-seçilme, kamu görevlerine girme ve muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan, vatandaşlıktan çıkarılma veya iptal yaptırımı uygulanan kişiler hariç, aynen yararlanmaya devam ederler. Bu düzenlemeyle, belirli şartları haiz eski Türk vatandaşlarına, diğer yabancı kişi gruplarından farklı olarak, ayrıcalıklı bir statü bahşedilmiştir⁵⁸⁰. İlk kez

⁵⁷⁸ **Berki**, Kayıp, s.122.

⁵⁷⁹ 403 sayılı TVK m. 29 hükmünde yer alan “Bakanlar Kurulu” ibaresi, 4866 sayılı Kanunla birlikte “İçişleri Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir.

⁵⁸⁰ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.102; **Aybay**, İzin, s.107-108; **Çelikel/Öztekin Gelgel**, s.29; Turhan, Turgut, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK. md. 29 üzerine bir inceleme)”, **AÜHFD**, 1997, C.46, S.1, ss.41-65, s.48-49; **Sargın**, Değerlendirme, s.47; Can, Hacı, **Mavi Kartlı Yabancılar**, 2. Bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s.18; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.38; Cin, Mustafa, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, **MHB**, 2004, C.24, S.1-2, ss.337-352, s.340; Öztürk, Necla, “Mavi Kart

4112 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle ihdas edilen bu ayrıcalıklı statü, yurt dışında, özellikle de Almanya, Avusturya, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının, bulundukları ülkelerin çifte vatandaşlığa izin vermemesi ve söz konusu ülkelerin vatandaşlığının kazanabilmesi için Türk vatandaşlığından çıkma şartı getirmesi gerekçesine dayandırılmıştır⁵⁸¹. Bu genel gerekçeden anlaşıldığı üzere, söz konusu dönemde, Türk vatandaşlarının bulundukları ülkelere entegre olması devletin ulusal politikalarından biri olmuştur⁵⁸². Türkiye'nin bu şekilde birtakım hukukî güvenceler sağlamasıyla, bahse konu kişilerin Avrupa'da, özellikle de Almanya'da siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyal bakımdan entegre olması sağlanmaya çalışılmıştır⁵⁸³. Bu doğrultuda, 4112 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda söz konusu yabancılara bahsedilen hakların kapsamı, 5203 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle birlikte daha da genişletilmiştir⁵⁸⁴.

Hamillerinin Türk Vatandaşlarına Tanınan Haklardan Aynen Yararlanacağına İlişkin Düzenlemeye Eleştirel Bir Bakış", **MHB**, 2021, C.41, S.2, ss.955-978, (**Özkan**, Mavi Kart), s.958, dn.3; **Tütüncübaşı**, s.170. Milletlerarası teamül, milletlerarası örf ve âdet kuralları, milletlerarası antlaşmalar veya iç hukuk kuralları uyarınca, bulundukları ülkedeki hukukî konumları diğer yabancı gruplarına göre özellik arz eden kişi grupları "özel statülü yabancılar" olarak nitelendirilir: **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Yabancılar, s.16. 1995 yılında 4112 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle vatandaşlıktan çıkmak için askerlik hizmetini yapmış olma şartının kaldırılması, yurt dışında, özellikle de Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının, yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçebilmelerinin kolaylaştırılması adına atılmış bir adım olarak nitelendirilebilir: **Nomer**, Eski Türk Vatandaşları, s.171, dn.5.

⁵⁸¹ "Yurtdışındaki vatandaşlarımız bulundukları ve çalıştıkları ülkelerde daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak, ekonomik, sosyal ve siyasi haklardan yararlanmak amacı ile yabancı devlet vatandaşlığına geçmek istemektedirler. Ancak, Avusturya, Danimarka ve İsveç gibi yaklaşık ikibuçuk milyon vatandaşımızın yaşadığı Almanya'nın da çifte vatandaşlığı kabul etmeyen, yani Alman vatandaşlığını kazanmak isteyen vatandaşlarımızdan Türk vatandaşlığından çıkma şartı arayan bir ülke olduğu bilinmektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen ülkelerde bulunan vatandaşlarımız bulundukları ülkenin vatandaşlığına geçebilmek için zorunlu olarak "Türk vatandaşlığından çıkma izni" talep etmektedirler.

Alman Yabancılar Yasasında yapılan yeni düzenlemelerden sonra Alman vatandaşlığına geçmek üzere Türk vatandaşlığından çıkma izni talebinde büyük bir artış olmuştur. Ancak, çok sayıda Türkün 30 yıldan beri yaşadığı, sayılarının her geçen yıl arttığı, yarından çoğunun bu ülkede doğduğu ve yetiştiği Almanya'da Alman vatandaşlığını kazanan Türklerin sayısının önemsenecek boyutta olmadığı bir gerçektir.

Esas olan sadece çifte vatandaşlık değil, yani Alman vatandaşlığına geçen Türklerin yeniden Türk Vatandaşlığına alınmaları kadar, Almanya'da yerleşen vatandaşlarımızın idari ve yasal engeller olmaksızın ve Türkiye'deki hakları ile tasarrufları konusunda herhangi bir endişeye kapılmaksızın Alman vatandaşlığını kazanmak üzere Türk vatandaşlığından çıkma izni alabilmeleri de önemlidir": Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonları Raporu (1/846), TBMM Tutanak Dergisi, C.78, S.Sayısı: 842, s.1.

⁵⁸² **Can**, s.18; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.22. Benzer yönde bkz. **Turhan**, s.59; **Tütüncübaşı**, s.172.

⁵⁸³ **Uyanık Çavuşoğlu**, s.22; **Gürzumar**, s.152; **Öztürk**, Mavi Kart, s.960. Benzer yönde bkz. **Nomer**, Eski Türk Vatandaşları, s.171; **Tarman**, Özel Statü, s.217.

⁵⁸⁴ "Türkiye dışında yaşayan vatandaşlarımız, bulundukları ülkelerde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan daha etkin olabilmek için gayret göstermektedirler. Ancak, Almanya, Avusturya, Danimarka, Hollanda gibi vatandaşlarımızın yoğun olduğu ve çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız, söz konusu avantajlardan yararlanabilmek için bulundukları ülke vatandaşlığına geçme durumunda kalmaktalar ve bunun için de zorunlu olarak Türk vatandaşlığından çıkma izni talep etmektedirler. Ancak, Avusturya ve Hollanda'da yaşayan vatandaşlarımız, Türk vatandaşlığından çıkma izin işlemleri neticelenmeden, bulundukları ülkenin vatandaşlığını kazanmaktadırlar. Bunun yanında 2000 yılında Alman vatandaşlık mevzuatında yapılan değişiklikle, Almanya'da doğan çocuklara doğumla Alman vatandaşlığı verilmekte ve bu vatandaşlarımız 18-23 yaşları arasında Alman vatandaşlığını veya Türk vatandaşlığını tercih etmek durumunda kalmaktadırlar.

403 sayılı TVKUY m. 42/3 uyarınca, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak vatandaşlıktan ayrılan kişilere istekleri üzerine yurt dışında Türk temsilcilikleri, yurt içinde ise Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ile İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerince bu durumlarını gösteren bir belge⁵⁸⁵ verilir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce örneği hazırlanarak bastırılan ve düzenlenmesine ilişkin esasları belirlenen bu belgenin 403 sayılı TVK m. 29 hükmünde belirtilen konulara ilişkin işlemler sırasında ibraz edilmesi zorunludur⁵⁸⁶. Bununla birlikte, doktrinde, söz konusu belgenin kurucu bir nitelik arz etmediği, açıklayıcı nitelikte olduğu belirtilmiştir⁵⁸⁷.

403 sayılı Kanunun 29 uncu maddesinde geçen “Ancak, doğumla Türk Vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ve bunların kanuni mirasçıları,” hükmü nedeniyle maddede sayılan haklardan sadece çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler yararlanabilmekte, çıkma izni almadan başka bir devletin vatandaşlığını kazananlar ise daha sonra çıkma izni alsalar da sayılan haklardan yararlanamamaktadırlar.

Bunun yanında, Kanunun 29 uncu maddesinde söz konusu kişilere Türkiye’de tanınan haklar konusunda, uygulamadan kaynaklanan sorunlar ve kurumların taşra teşkilatlarının farklı yorumları nedeniyle tereddütler yaşanmaktadır.

Yapılan değişiklikle, vatandaşlarımız çıkma iznini almadan diğer ülkenin vatandaşlığını kazanmışsa maddede sayılan haklardan yararlanabilecektir.

Ayrıca Kanunun 29 uncu maddesindeki “ülkede ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda Türk Vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler” hükmü, “Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü ve seçme-seçilme, kamu görevlerine girme ve muafien araç veya ev eşyası ithal etme hakları” istisnaları sayıldıktan sonra “sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tâbi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler” şeklinde değiştirilerek, söz konusu haklar genişletilmektedir”: Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/815), TBMM Tutanak Dergisi, C.88, S.Sayı: 579, s.1-2.

⁵⁸⁵ Uygulamada önce “Pembe Kart”, daha sonra ise “Mavi Kart” olarak anılan belgenin resmî adı önce “4112 sayılı Kanunla saklı tutulan hakların kullanılmasına ilişkin belge”, daha sonra ise “5203 sayılı Kanunla Tanınan Hakların Kullanılmasına İlişkin Belge” olarak değiştirilmiştir: **Aybay**, Vatandaşlık, s.207, dn.16; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.103; **Uyanık Çavuşoğlu**, s.37; **Öztürk**, Mavi Kart, s.960, dn.12; **Tarman**, Özel Statü, s.218.

⁵⁸⁶ 403 sayılı TVKUY m. 42, 5203 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden birkaç ay önce değiştirilmiştir. Bununla birlikte, anılan hükmün ilk iki fıkrası, 5203 sayılı Kanunla değişen 403 sayılı TVK m. 29 hükmüyle farklılık arz etmektedir. Bkz. RG: 04.05.2004-25452. Uygulamada karşılaşılan çeşitli aksaklıklar sonucunda 403 sayılı TVK m. 29 hükmüne ilişkin bir de genelge yayımlanmıştır. Genelgeye göre “Doğumla Türk Vatandaşı olup da, İçişleri Bakanlığından vatandaşlıktan çıkma izni almak suretiyle Türk Vatandaşlığını kaybedenler ve bunların vatandaşlıktan çıkma belgesinde kayıtlı reşit olmayan çocuklarının, 403 sayılı Kanunun 29’uncu maddesi ile kendilerine tanınan haklardan yararlanmaları amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından bir belge verilmektedir. Kurum ve kuruluşlar kendilerine yapılan müracaatlarda 403 sayılı Kanunun 29’uncu maddesinin uygulanması için söz konusu belge ile birlikte müracaat sahibinin vatandaşı olduğu ülke makamlarınca verilen kimlik belgesi dışında başka bir ispat belgesi talep etmeyeceklerdir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi görev alanına giren konularda, 403 sayılı Kanunun 29’uncu maddesi kapsamındaki kişilerle ilgili iş ve işlemlerde kendi özel kanunlarında mevcut yabancılar için getirilmiş kısıtlayıcı hükümler değil, mezkûr Kanunla getirilen özel düzenlemeler dikkate alınarak işlem yapılacaktır.

Yaşadıkları ülkelerde sosyal ve siyasal haklardan yararlanmak için Türk Vatandaşlığından çıkma izni alan kişilerin, Ülkemiz sınırları içerisinde, kanunda belirtilen haklardan aynen Türk Vatandaşları gibi yararlanmalarını sağlamak amacıyla çıkarılmış bulunan 403 sayılı Kanunun 29’uncu maddesinin, amacı doğrultusunda uygulanması ve bu kanun kapsamındaki kişilerin mağdur edilmemeleri için gereken önlemler süratle alınacaktır”: 403 Sayılı Kanunun 29 uncu Maddesinin Uygulanması ile İlgili 2005/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (RG: 25.03.2005-25766).

⁵⁸⁷ **Cin**, s.341.

İzin almaksızın yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişi, sonradan da olsa çıkma belgesi aldığı takdirde Kanunun m. 29 hükmünde düzenlenen haklardan yararlanabilmektedir⁵⁸⁸. Ancak Türk vatandaşlığından çıkıp da yabancı devlet vatandaşlığını kazanamayarak vatansız konumuna düşen kişiler bakımından Kanunun m. 29 hükmünden yararlanma imkânı bulunmamaktadır⁵⁸⁹.

2.2.2.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı

Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı müessesesine vatandaşlık kanunlarında yer verilmesi temelde iki gerekçeye dayanmaktadır. İlk olarak, kişiye, seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılma imkânının bahşedilmesinin birtakım sorunlara yol açan çifte veya çok vatandaşlık hâline engel olduğu kabul edilmektedir⁵⁹⁰. İkinci olarak, çifte veya çok vatandaşlığı haiz bir kişinin, vatandaşlıklarından birinin kendi adına sosyolojik gerçeklerle uyuşmadığı durumlarda, seçme hakkını kullanarak söz konusu vatandaşlığından ayrılıp aidiyet hissettiği vatandaşlığı tercih etmesi ve böylelikle de bahse konu uyumsuzluğun giderileceği belirtilmektedir⁵⁹¹. Seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılma prosedürü 403 sayılı TVK kapsamında da düzenleme alanı bulmuştur. Kanunda, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılabilme imkânı, Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar ile Türk bir erkekle evlenmesine istinaden Türk vatandaşlığını kazanan kadınlar olmak üzere iki farklı kişi grubuna tanınmıştır.

2.2.2.3.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları

2.2.2.3.1.1. Türk Vatandaşlığını Kazanan Çocuklar Bakımından

403 sayılı TVK m. 27/1 hükmünde, belirli kişilerin, ergin olmalarından itibaren iki yıl içerisinde, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilceği düzenlenmiştir. Söz konusu kişi gruplarının ilki, Kanunun m. 27/1-a hükmünde belirtildiği üzere, annelerine bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları hâlde doğumla veya sonradan yabancı babalarının

⁵⁸⁸ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.103-104; **Aybay**, Vatandaşlık, s.215; **Doğan**, Değerlendirme, s.37, dn.18; **Cin**, s.345. Ancak söz konusu kişilerin bu ayrıcalıklı statüden yararlanamaması gerektiği de ifade edilmektedir: **Turhan**, s.52; **Sargın**, Taşınmaz Mal Edinme, s.187; **Can**, s.24.

⁵⁸⁹ **Nomer**, Eski Türk Vatandaşları, s.170; **Aybay**, İzin, s.112. Benzer yönde bkz. **Cin**, s.345.

⁵⁹⁰ **Berki**, Seçme Hakkı, s.282-283; **Göger**, Tâbiyet, s.168; **Tekinalp**, s.495; **Doğan/Odabaşı**, s.201. Nitekim bu husus, 403 sayılı TVK'nın Gerekçesinde de ifade edilmiştir: **Unat**, Vatandaşlık, s.271-272.

⁵⁹¹ **Göger**, Tâbiyet, s.169; **Doğan/Odabaşı**, s.202.

vatandaşlığını kazananlardır⁵⁹². Doğumla Türk vatandaşlığının kazanılmasını düzenleyen, 403 sayılı TVK m. 1 hükmü, Kanunun ilk hâlinde şu şekildedir:

“Türkiye içinde veya dışında,

a) Türk babadan olan,

b) Türk anadan doğup da, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamayan,

c) Türk anadan evlilik dışında doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlıkları”.

2383 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda ise hüküm son şeklini almıştır. Buna göre, *“Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlıkları”*. Görüleceği üzere, 403 sayılı TVK, Türk vatandaşlığının kazanılması noktasında kural olarak soybağı esasını benimsemiştir. Hüküm uyarınca, doğumun Türkiye sınırları içinde veya dışında olması fark etmeksizin, Türk babadan olan veya Türk anadan doğan çocuğun Türk olacağı açıktır. Nitekim 1961 Anayasası m. 54/2 ile 1982 Anayasası m. 66/2⁵⁹³ gereğince, Türk babadan olan veya Türk anadan dünyaya gelen çocuk Türktür. Burada tek istisnaî durum, yabancı anadan evlilik dışında doğan çocuğun vatandaşlığıdır. Kanunun m. 2 hükmü gereğince, yabancı anadan evlilik dışı dünyaya gelen çocuk, soybağının düzeltilmesi, babalık hükmü veya tanıma yollarından biriyle bir Türk vatandaşına soybağı ile bağlanırsa doğumundan itibaren Türk vatandaşı olur. Söz konusu durum haricinde, evlilik içinde veya dışında doğması fark etmeksizin, Türk anadan veya Türk babadan dünyaya gelen çocuk doğumla Türk vatandaşı olmaktadır.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından ikincisi, Kanunun m. 27/1-b hükmünde ifade edildiği üzere, evlatlığa alınmakla Türk vatandaşı olanlardır. Kural olarak, evlat edinme evlatlığın vatandaşlığına etki etmemekle birlikte, Kanunun m. 3 hükmü gereğince, küçük olan evlatlık, vatansız olduğu veya ana babasının bulunmadığı veya nerede olduğu bilinmediği durumlarda, bir Türk tarafından evlatlığa alınmakla Türk vatandaşı olur. Netice itibarıyla, söz konusu kişiler, ergin olmalarından itibaren iki yıl içerisinde seçme hakkını kullanabilir.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından üçüncüsü, Kanunun m. 27/1-c hükmünde belirtildiği üzere, doğum yeri esasına göre Türk

⁵⁹² 403 sayılı TVK’nın ilk hâlinde, hükümde yer alan “doğumla veya sonradan” ibaresi bulunmayıp, yalnızca “sonradan” ifadesi mevcuttur. 2383 sayılı Kanunla birlikte hüküm “doğumla veya sonradan” olacak şekilde değiştirilmiştir.

⁵⁹³ Anılan hüküm, 1982 Anayasasının ilk hâlinde şu şekildedir: *“Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir”*. Hükümün, cinsiyet eşitsizliği içeren ikinci cümlesi, 4709 sayılı Kanunla 2001 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. RG: 17.10.2001-24556 (Mükerrer).

vatandaşı oldukları hâlde sonradan ana veya babasının vatandaşlığını kazananlardır. 403 sayılı TVK çerçevesinde vatandaşlığın kazanılmasında, kural olarak, soybağı esası dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, Kanun, istisnâ olarak, doğum yeri esasına göre vatandaşlık kazanımına ilişkin bir düzenlemeye de yer vermiştir. Kanunun m. 4 hükmü gereğince, Türkiye’de doğan ve ana ve babasından doğumla vatandaşlık kazanamayan çocuklar, doğumlarından itibaren Türk vatandaşı olur. Netice itibariyle, bahse konu kişiler, Kanunun m. 27 hükmü uyarınca, ergin olmalarından itibaren iki yıl içerisinde seçme hakkını kullanabilir.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilen kişi gruplarından sonuncusu, Kanunun m. 27/1-ç hükmünde ifade edildiği üzere, herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olan ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olanlardır. Söz konusu çocuklar, küçük olmaları sebebiyle, kendi iradeleri dışında Türk vatandaşı oldukları için kanun koyucu bu gibi kimselere seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı bahşetmiştir⁵⁹⁴.

Kanunun m. 27/2 hükmünde, m. 27/1’de belirtilen kişilerin seçme hakkını kullanmaları sonucunda vatansız kalmaları söz konusu olacak ise bu durumda seçme hakkının kullanılamayacağı belirtilmiştir.

2.2.2.3.1.1.1. Ergin Olmak⁵⁹⁵

Kanunda, çocukların seçme hakkını kullanabilmesi için öngörülen iki yıllık sürenin erginlikten itibaren başlayacağı belirtilmiştir. Erginlik ise 403 sayılı TVKUY m. 39/1 gereğince, Medenî Kanun hükümlerine göre tespit edilir. 403 sayılı TVK’nın yürürlükte olduğu dönemde uygulanan her iki Medenî Kanunun (TKM ve TMK) da m. 11 ve m. 12 hükümlerinde, on sekiz yaşın tamamlanmasının yanı sıra, evlenmeyle ve mahkeme kararıyla da ergin olunabileceği düzenlenmiştir. 403 sayılı TVK m. 27 hükmünde yalnızca ergin olmaktan bahsedildiğine göre, evlenmeyle veya mahkeme kararıyla kazanılan erginlik de seçme hakkının kullanılabilmesi için yeterli olur⁵⁹⁶. Doktrinde, seçme hakkının kullanılabilmesi için erginliğin yanı sıra ayırt etme gücünün de aranması gerektiği ifade edilmektedir⁵⁹⁷. Bununla birlikte, TKM m. 406 gereğince, vatandaşlıktan feragat için sulh mahkemesinin kararı ve asliye mahkemesinin izni yeterli olduğundan, seçme hakkını

⁵⁹⁴ Aynı yönde bkz. **Göğer**, Tâbiyet, s.169; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.76.

⁵⁹⁵ Doktrinde, Kanunun m. 27 hükmünce seçme hakkının kullanılabilmesi için fiil ehliyetinin aranması gerektiği ileri sürülmüştür: **Eksi**, Değişiklikler, s.12.

⁵⁹⁶ **Berki**, DHH C.1 (1970), s.125; **Berki**, Seçme Hakkı, s.290.

⁵⁹⁷ **Aybay**, Vatandaşlık, s.196; **Doğan/Odabaşı**, s.202.

kullanarak vatandaşlıktan ayrılmak için ayırt etme gücünün aranmasına gerek olmadığı da belirtilmektedir⁵⁹⁸.

2.2.2.3.1.1.2. Süre

Çocukların, seçme hakkını kullanabilmeleri için öngörülen, erginlikten itibaren başlayan iki yıllık süre hak düşürücü niteliktedir⁵⁹⁹. Dolayısıyla Kanunda öngörülen iki yıllık süre içerisinde seçme hakkının kullanılmaması durumunda, bu yolla vatandaşlıktan ayrılmak mümkün olmamaktadır⁶⁰⁰. Bu durumda, genel yoldan, diğer bir deyişle, vatandaşlıktan çıkma prosedürüyle vatandaşlıktan ayrılmak mümkündür.

2.2.2.3.1.1.3. Vatansız Kalmamak

Kanunda, kişinin seçme hakkını kullanabilmesi için bu prosedür sonucunda vatansız kalmaması gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kişilerin seçme hakkını kullanabilmeleri için vatandaşlığına geçmek istedikleri devlet hukuku uyarınca kendilerine bu imkânın tanınması gerekmektedir⁶⁰¹.

2.2.2.3.1.2. Evlenmeyle Türk Vatandaşlığını Kazanan Kadınlar Bakımından

403 sayılı TVK m. 28 hükmünde, bu Kanunun m. 5 hükmü uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadınların, evliliğinin sona ermesinden itibaren üç yıl içerisinde, evlenmeden önce sahip oldukları devlet vatandaşlığını muhafaza ettikleri veya bu vatandaşlığa dönebildikleri taktirde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacakları düzenlenmiştir⁶⁰². Söz konusu kişilere bahsedilen seçme hakkı, eskiden haiz olunan vatandaşlığa dönme sonucu doğurduğu için “rücu hakkı” olarak da nitelendirilmektedir⁶⁰³. Evlenme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılmasını düzenleyen, Kanunun m. 5 hükmü, 403 sayılı TVK’nın ilk hâlinde şu biçimde ihdas edilmiştir:

“Bir Türkle evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığına geçmek istediğini 42 nci maddede gösterilen şekilde bildirdiği veya vatansız bulunduğu veyahut evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır.

⁵⁹⁸ Göğer, Tâbiyet, s.170. 403 sayılı TVK’nın yürürlükte olduğu son dönemlerde yürürlüğe giren TMK’nın m. 463 hükmünde de TKM m. 406 hükmüne paralel bir düzenleme mevcuttur. Anılan hüküm uyarınca, vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya vatandaşlıktan çıkması durumlarında vesayet makamının izninden sonra denetim makamının da izni gerekir.

⁵⁹⁹ Aybay, Vatandaşlık, s.196; Doğan/Odabaşı, s.202.

⁶⁰⁰ Doğan/Odabaşı, s.202.

⁶⁰¹ Uluocak, Vatandaşlık, s.76.

⁶⁰² Yalnızca kadınlara seçme hakkı tanıyan bu hüküm pozitif ayrımcı bir nitelik arz etmektedir: Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.277.

⁶⁰³ Berki, Seçme Hakkı, s.281; Sadruleşrafi, s.96.

Evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde akitte hüsnüniyetli olan kadın, Türk vatandaşlığını muhafaza eder.

Butlanına karar verilmiş evlenmeden olan çocuklar, ana veya babaları hüsnüniyetli olmasalar dahi Türk vatandaşlığını muhafaza ederler”.

Daha sonra 4866 sayılı Kanunla birlikte köklü bir değişim geçiren m. 5 hükmünün son hâli şu şekildedir:

“Bir Türk vatandaşı ile evlenme, kendiliğinden Türk vatandaşlığını bahşetmez. Ancak, bir Türk vatandaşı ile evlenme nedeniyle Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılar, en az üç yıldan beri evli olmaları, fiilen birlikte yaşamaları ve evliliğin devamı kaydıyla, yurt içinde en büyük mülki idare amirliklerine, yurt dışında ise Türk konsolosluklarına yazılı olarak başvuruda bulunabilirler. Başvuru üzerine İçişleri Bakanlığınca yapılacak inceleme ve soruşturma sonucunda, aranan şartları taşıdıkları anlaşılan kişiler, bu durumun tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanırlar.

Ancak, bir Türk vatandaşı ile evlenen yabancı, evlenmekle eski vatandaşlığını kaybediyorsa Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır.

Evlilik yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar, evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde, akitte hüsnüniyetli iseler Türk vatandaşlığını muhafaza ederler.

Butlanına karar verilmiş evlenmeden olan çocuklar ana veya babaları hüsnüniyetli olmasalar dahi Türk vatandaşlığını muhafaza ederler.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulunca çıkartılacak yönetmelikle belirlenir”.

2.2.2.3.1.2.1. Evliliğin Sona Ermiş Olması

Türk vatandaşıyla evlenmesine istinaden Türk vatandaşlığını kazanan kadının seçme hakkını kullanabilmesi için kendisine Türk vatandaşlığını kazandıran evliliğin boşanma, ölüm veya fesihle (iptal) sona ermesi gerekmektedir⁶⁰⁴. Bu noktada, 1312 sayılı TVK m. 13 çerçevesinde, Türk vatandaşıyla evlenen yabancı kadının rücu hakkı konusunda yer alan bilgiler burada da geçerli olduğu için aynı hususları tekrar etme gereği duymamaktayız⁶⁰⁵. Bununla birlikte, 1312 sayılı TVK kapsamında yer alan bilgiler, söz konusu Kanunun uygulandığı dönemde yürürlükte olan TKM’de yer alan hükümlerdir. Ancak 403 sayılı TVK’nın uygulandığı dönem içerisinde, bir süre yürürlükte kalan TKM ilga edilmiş ve TMK yürürlüğe girmiştir. Bu sebeple, konuya ilişkin olarak TMK’da yer alan bilgileri gözden geçirmekte fayda vardır.

TMK m. 32/1 gereğince, ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık bulunması hâlinde, mahkeme, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine söz konusu kişinin

⁶⁰⁴ **Berki**, Seçme Hakkı, s.290; **Dal**, s.55; **Doğan/Odabaşı**, s.204.

⁶⁰⁵ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.1.3.1.1.

gaipliğine karar verebilir. Gaiplik kararı evliliği sona erdirmedeği için TMK m. 131 uyarınca, mahkemenin evliliğin feshine karar vermesi gereklidir. Fesih kararının verilmesiyle birlikte, kadın, kendisine tanınan seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilir⁶⁰⁶.

Boşanma sebepleri bakımından da TKM ile TMK hükümleri paralellik arz etmektedir. TMK m. 161 vd. hükümleri gereğince boşanma sebepleri; zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılmasıdır. Belirtmek gerekir ki TMK m. 170/1 uyarınca, hâkim, boşanma davasında ayrılığa da karar verebilir. Bu durumda evlilik birliği sona ermediği için seçme hakkının kullanılması mümkün olmamaktadır.

Mutlak sebepleri TMK m. 145 hükmünde, TKM hükümleriyle paralel biçimde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre mutlak butlan sebepleri; mevcut evlilik, eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunması, eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derecede akıl hastalığı bulunması ve eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunmasıdır⁶⁰⁷. Nisbî butlan sebepleri ise TMK m. 148 vd. hükümlerde düzenlenmiştir. Anılan hüküm uyarınca nisbî butlan sebepleri; evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olma⁶⁰⁸, yanıltma⁶⁰⁹, aldatma⁶¹⁰, korkutma⁶¹¹ ve yasal temsilcinin dava açmasıdır⁶¹². Bununla birlikte, TMK'da iptal davasının açılması bakımından hak düşürücü süre öngörülmüştür. Kanunun m. 152 hükmü gereğince, iptal davası açma hakkı, iptal sebebinin öğrenildiği veya korkunun etkisinin ortadan kalktığı tarihten itibaren altı ay ve her hâlde evlenmenin üzerinden beş yıl geçmekle düşer.

⁶⁰⁶ Aynı yönde bkz. **Berki**, Seçme Hakkı, s.290; **Dal**, s.55.

⁶⁰⁷ Söz konusu hısımlık engelleri TMK m. 129 hükmünde düzenlenmiştir. Hükme göre, aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır:

1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında, amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,
2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoy veya altsoy arasında,
3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoy ve eşi arasında.

⁶⁰⁸ TMK m. 148 uyarınca, evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, evlenmenin iptalini dava edebilir.

⁶⁰⁹ TMK m. 149 uyarınca, aşağıdaki durumlarda, eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir:

1. Evlenmeyi hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanılarak bu evlenmeye razı olmuşsa,
2. Eşinde bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanılarak evlenmişse.

⁶¹⁰ TMK m. 150 uyarınca, Aşağıdaki durumlarda eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir:

1. Eşinin namus ve onuru hakkında doğrudan doğruya onun tarafından veya onun bilgisi altında bir başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı olmuşsa,
2. Davacının veya altsoyunun sağlığı için ağır tehlike oluşturan bir hastalık kendisinden gizlenmişse.

⁶¹¹ TMK m. 151 uyarınca, kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş eş, evlenmenin iptalini dava edebilir.

⁶¹² TMK m. 153/1 uyarınca, küçük veya kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadan evlenirse, izni alınmayan yasal temsilci evlenmenin iptalini dava edebilir. Kanunun m. 153/2 hükmüne göre, bu suretle evlenen kimse sonradan on sekiz yaşını tamamlamak suretiyle ergin olur, kısıtlı olmaktan çıkar veya kadın gebe kalırsa evlenmenin iptaline karar verilemez.

Evlenmenin butlanına karar verilmesi hâlinde, TMK m. 158/1 gereğince, evlenirken iyiniyetli bulunan eşin bu evlenme ile kazanmış olduğu kişisel durumunu koruyacağını vurgulamak gerekir. TMK m. 156'ya göre, batıl bir evlilik ancak hâkimin kararıyla sona erer. Mutlak butlan hâlinde bile evlenme, hâkimin kararına kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.

403 sayılı TVK m. 5 hükmünün hem ilk hâlinde hem 4866 sayılı Kanunla değişikliğe uğramış hâlinde, evlenmenin butlanına karar verilmesi durumunda, evlenmede iyiniyetli olan kadının söz konusu evliliğe istinaden kazandığı Türk vatandaşlığını muhafaza edeceği vurgulanmıştır. Buradan hareketle, kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evliliğin maddî ve şekli bakımından geçerli bir evlilik olması gerektiği belirtilmelidir. Dolayısıyla sakat bir evlilik gerçekleştiren ve bu hususta iyiniyetli olmayan kadın, Kanunun m. 5 hükmü gereği, butlan kararıyla birlikte Türk vatandaşlığını kendiliğinden kaybedeceği için seçme hakkının kullanılabilmesi söz konusu olmamaktadır⁶¹³.

2.2.2.3.1.2.2. Seçilecek Vatandaşlığın Önceki Vatandaşlık Olması

403 sayılı TVK m. 28'de belirtildiği üzere, kadının, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilmesi için önceki vatandaşlığını muhafaza etmesi veya önceki vatandaşlığına dönebiliyor olması gerekir. Hükümde yer alan “önceki vatandaşlık” ifadesi, kadının evlenme anında haiz olduğu vatandaşlıktır⁶¹⁴. Kanunun m. 27/2 hükmünde yer alan, Türk vatandaşlığını kazanan çocukların seçme hakkını kullanabilmesi için gerekli olan vatansız kalmama durumu, evlenmeyle Türk vatandaşı olan kadınların seçme hakkını kullanabilmesi bakımından önceki vatandaşlığa dönebiliyor olma şeklinde tezahür etmektedir⁶¹⁵. Dolayısıyla kadının, evli iken başka bir yabancı devlet vatandaşlığını kazanması, ancak evlenmeden önceki vatandaşlığına dönemiyor olması hâlinde seçme hakkının kullanılması söz konusu olmamaktadır⁶¹⁶. Ancak doktrinde, asıl amacın vatansızlığı önlemek olduğu, bu yüzden de evlenmeden önceki vatandaşlık değil de herhangi bir devlet vatandaşlığının kazanılması hâlinde de seçme hakkının kullanılabileceği ifade edilmiştir⁶¹⁷.

⁶¹³ **Berki**, DHH C.1 (1970), s.125; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.110; **Dal**, s.55; **Aybay**, Evlenme, s.105; **Aybay**, Vatandaşlık, s.192, dn.17.

⁶¹⁴ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.110; **Aybay**, Evlenme, s.118; **Aybay**, Vatandaşlık, s.193; **Sadrulesrafi**, s.95-96.

⁶¹⁵ **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.110; **Doğan/Odabaşı**, s.205.

⁶¹⁶ **Dal**, s.55; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.74; **Doğan/Odabaşı**, s.205.

⁶¹⁷ **Sargın**, Değerlendirme, s.37, dn.25; **Ekşi**, Değişiklikler, s.13.

2.2.2.3.1.2.3. Süre

Kadının, seçme hakkını kullanabilmesi için öngörülen, evliliğin sona ermesinden itibaren başlayan üç yıllık süre hak düşürücü niteliktedir⁶¹⁸. Dolayısıyla Kanunda öngörülen üç yıllık süre içerisinde seçme hakkının kullanılmaması hâlinde artık bu yolla vatandaşlıktan ayrılmak mümkün olmamakta; ancak genel yoldan, diğer bir deyişle, vatandaşlıkta çıkma yoluyla vatandaşlıktan ayrılmak mümkün olmaktadır. Söz konusu üç yıllık süre, evliliği sona erdiren olay ölüm ise bu tarihten itibaren; boşanma veya fesih ise kararın kesinleştiği tarihten itibaren başlamaktadır⁶¹⁹.

2.2.2.3.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul

Kanunun m. 43 hükmü gereğince, seçme hakkı, yurt içinde, İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere mahallin en büyük mülkiye amirliğine; yurt dışında ise Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarına bu yönde dilekçe vermek suretiyle kullanılır. Dolayısıyla valilikler ile konsolosluklar, seçme hakkının kullanılması noktasında başvuru makamları konumundadır. Seçme hakkının kullanılmasına ilişkin dilekçeyi alan başvuru makamlarının, bu yöndeki talebi kabul etme veya reddetme gibi bir yetkileri bulunmamaktadır⁶²⁰. 403 sayılı TVKUY m. 41'e göre, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kaybı için yetkili makam tasarrufu gerekmemekle birlikte, başvuruyu alan idarî makamlar ve konsolosluklar, Kanunun aradığı şartları tespit ve vatansız kalmayacaklarını ispat eden belgeleri ekleyerek kişiye ait düzenlenecek dosyayı İçişleri Bakanlığına gönderir. Bakanlık Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, nüfus kayıtlarına kayıp şerhlerini vermek üzere dosyayı ilgili valiliğe sevk eder. Kişinin, kanunda yer alan şartları taşıyamaması veya vatansız kalacağının anlaşılması hâlinde başvuru makamları, İçişleri Bakanlığına intikal ettirmeden önce, bu hakkın kullanılamayacağını kişiye tebliğ eder. Sübjektif bir hak olan⁶²¹ seçme hakkının kullanılması noktasında, ne başvuru makamları olan valilikler ile konsoloslukların ne yetkili makam olan İçişleri Bakanlığının takdir yetkisi mevcut değildir⁶²². Nitekim 403 sayılı TVKUY m. 38 hükmünde, evlenmeyle Türk vatandaşı olmuş kadının ve çeşitli sebeplerle Türk vatandaşlığını kazanmış çocukların seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılmasının herhangi bir makamın tasarrufunu gerektirmediği ve bu yönde bir irade

⁶¹⁸ Aybay, Evlenme, s.119; Aybay, Vatandaşlık, s.194; Doğan/Odabaşı, s.205.

⁶¹⁹ Berki, DHH C.1 (1970), s.125; Berki, Seçme Hakkı, s.290-291; Göger, Tâbiyet, s.172; Dal, s.55; Uluocak, Vatandaşlık, s.74.

⁶²⁰ Göger, Tâbiyet, s.170; Doğan/Odabaşı, s.206; Ekşi, İdarî Davalar, s.22; Gürzumar, s.139, dn.15; Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.256; Tarman, İradi Kayıp Halleri, s.190.

⁶²¹ Sadruleşrafi, s.95, 97.

⁶²² Aynı yönde bkz. Aybay, Vatandaşlık, s.193; Gürzumar, s.138-139; Sadruleşrafi, s.95; Tarman, İradi Kayıp Halleri, s.190.

açıklamasıyla hüküm ifade edeceği düzenlenmiştir. Başvuru makamlarına yapılan tek taraflı ayrılma beyanı ile seçme hakkı kullanılmaktadır⁶²³. İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak bildirim, yalnızca ispat bakımından sonuç doğurmaktadır⁶²⁴.

2.2.2.3.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları

2.2.2.3.3.1. Türk Vatandaşlığını Kazanan Çocuklar Bakımından

403 sayılı TVK m. 29 hükmünce, Türk vatandaşlığını kaybetmenin genel sonucu olarak, seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılanlar yabancı muamelesine tabi tutulmaktadır. Seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılan çocuğun doğumla Türk vatandaşı olması hâlinde, Kanunun m. 29 hükmünde yer alan ayrıcalıklı statüye dahil olup olmadığı gündeme gelir. Kanun hükmünce, söz konusu ayrıcalıklı statünün doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenlere hasredildiği açıktır. Dolayısıyla doğumla Türk vatandaşı olan çocukların, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmaları hâlinde bahse konu ayrıcalıklı statü kapsamına girmeyeceği, diğer bir anlatımla, Kanunun m. 29 hükmünde zikredilen haklardan yararlanamayacağı belirtilmelidir.

403 sayılı TVK m. 36 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmanın sonuçlarını düzenleyen m. 31 ve m. 32 hükümlerinin, m. 27 uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin eşleri ve küçük çocukları hakkında da uygulanacağı düzenlenmiştir. Konuya ilişkin bilgiler daha önceki kısımda verildiği için burada tekrar etme gereği duymamaktayız⁶²⁵.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan bu kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmaları yönünde bir düzenleme bulunmaktadır. Kanunun m. 8 hükmünde, vatandaşlıktan çıkarılanlar hariç olmak üzere, bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden vatandaşlığa alınabileceği öngörülmüştür. Ancak 4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda, yeniden vatandaşlığa alınma prosedüründen yararlanma olanağı belli kişi gruplarına tanınmış olup, m. 27 hükmünde zikredilen kişiler bu kapsam haricinde tutulmuştur.

⁶²³ **Berki**, Seçme Hakkı, s.291; **Uluocak**, Vatandaşlık, s.75; **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.110; **Gürzumar**, s.139; **Sadrulesrafi**, s.95, 97-98; **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.275.

⁶²⁴ **Ekşi**, İdarî Davalar, s.21-22.

⁶²⁵ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.3.3.1.

2.2.2.3.3.2. Evlenmeyle Türk Vatandaşlığını Kazanan Kadınlar Bakımından

Kanunun m. 29 hükmü gereğince, Türk vatandaşlığını kaybetmenin genel sonucu olarak, seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılanlar yabancı muamelesine tabi tutulmaktadır. Kanunun m. 37/1 hükmüne göre, evlenme ile Türk vatandaşlığına geçen analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan küçük çocuklar ise kadının seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılması hâlinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmeden olan küçük çocukları ise m. 32/2 hükmünde belirtilen şartlarla, seçme hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler⁶²⁶.

Kanunun ilk hâlinde, m. 8 hükmünde, vatandaşlıktan çıkarılanlar hariç olmak üzere, bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlar Kurulunca yeniden vatandaşlığa alınabileceği düzenlenmiştir. Ancak 4866 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucunda, yeniden vatandaşlığa alınma prosedüründen yararlanma olanağı belli kişi gruplarına tanınmış olup, m. 27 hükmünde zikredilen kişilerde olduğu gibi, m. 28 hükmünde zikredilen kadınlar da bu kapsam haricinde tutulmuştur.

2.2.3. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Yargı Yolu

2.2.3.1. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda

Vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin ihtilâflarda yetkili mahkemenin Danıştay olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar 1924 Anayasasında bu yönde bir hüküm mevcut olmasa da 1312 sayılı TVK'nın uygulandığı dönemde yürürlüğe girmiş olan 1961 Anayasası m. 114 hükmünde ise idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olduğu düzenlenmiştir. Nitekim bir kararda, Türkiye hükûmetinin herhangi bir kimseyi Türk tâbiyetinde addedip etmemesinden doğan ihtilâfların Danıştayca incelenerek bir hükme bağlanması gerektiğine ve içtihadın bu surette birleştirilmesine hükmedilmiştir⁶²⁷. Karardan hareketle, vatandaşlığa ilişkin hususlarda gerekli incelemeleri yapacak ve karar verecek olan merciin Danıştay olduğu sonucuna ulaşılmaktadır⁶²⁸.

⁶²⁶ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.3.1.

⁶²⁷ Danıştay DDGK, T. 25.01.1952, E. 1951/280, K. 1952/15. Karar metni için bkz. Danıştay Kararlar Dergisi, 1951-1952, S.54-57, s.87.

⁶²⁸ Aynı yönde bkz. **Nomer**, Vatandaşlık (2007), s.162; Ekşi, Nuray, "Türk Vatandaşlığının Yitirilmesine İlişkin İdari Kararlara Karşı Yargı Yolunun Kapatılması", (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.71-95, (**Ekşi**, Yargı Yolunun Kapatılması), s.82-83. Bununla birlikte, doktrinde, devletin Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin verdiği kararlara karşı ne adli yargıda ne Danıştayda itiraz edilemeyeceği; bir kişinin Türk veya yabancı devlet vatandaşlığının tartışmalı olması hâlinde bu karara karşı itiraz edilebileceği ileri sürülmüştür: **Mustafa Reşit (Belgesay)**, s.8.

2.2.3.2. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda

403 sayılı TVK m. 40 hükmünde, Türk vatandaşlığı hakkında idarî makamlarca verilen her türlü karar aleyhine Danıştaya başvurulabileceği belirtilmiştir⁶²⁹. Nitekim bu husus, 403 sayılı TVK'nın uygulama alanı bulduğu zaman zarfında yürürlükte olan iki anayasada da vurgulanmıştır. 1961 Anayasası m. 54/5 ve m. 114 hükümleri ile 1982 Anayasası m. 66/5 ve m. 125 hükümlerinde, vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolunun kapatılamayacağı ve idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu belirtilmiştir⁶³⁰. Bununla birlikte, 403 sayılı TVK'nın yürürlüğe girdiği tarihten 1982 yılına kadar olan zaman zarfında idare mahkemeleri mevcut bulunmadığından, 521 sayılı Danıştay Kanunu⁶³¹ m. 29 ile m. 30/1-B uyarınca, vatandaşlık hukukuna ilişkin olarak idarî makamlar tarafından gerçekleştirilen işlemlere karşı Danıştayda dava açılmıştır. Dava açma süresi ise anılan Kanunun m. 67 hükmüne, yazılı bildirim tarihinden itibaren doksan gündür.

1982 yılında, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun⁶³² ile idare mahkemeleri kurulmuştur. Anılan Kanunun m. 5/1-d hükmünde ise Bakanlar Kurulu dışındaki idarî makamlarca verilen kararlarda yargı mercii olarak idare mahkemeleri görevli kılınmıştır⁶³³. 2575 sayılı Danıştay Kanununun⁶³⁴ m. 24 hükmünde ise Danıştayın ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakacağı davalar düzenlenmiştir. Anılan hüküm gereğince, Bakanlar Kurulu kararlarına karşı açılan davalar ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştayda görülür. Vatandaşlığa ilişkin olarak İçişleri Bakanlığı tarafından verilen açıklayıcı (izhârî) ve icraî nitelikteki kararlara karşı açılacak davalarda, 2576 sayılı Kanuna istinaden, idare mahkemeleri görevlidir⁶³⁵. Dolayısıyla 403 sayılı TVK m. 40 hükmünde yer alan “Danıştay” ifadesinin “idarî yargı” olarak anlaşılması daha uygun olacaktır⁶³⁶. Dolayısıyla vatandaşlık hukukuna ilişkin olarak Bakanlar Kurulu tarafından yapılan işlemlere karşı Danıştayda; İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan işlemlere karşı ise idare mahkemelerinde dava açılması

⁶²⁹ 403 sayılı TVK'nın yürürlüğe girdiği dönemde idarî yargı alanında idare mahkemeleri ve bölge idare mahkemeleri kurulmamış olup yalnızca Danıştayın bulunması sebebiyle 403 sayılı Kanunda Danıştaydan söz edilmiştir: **Ekşi**, Yargı Yolunun Kapatılması, s.74.

⁶³⁰ Bu düzenlemeler, Türk vatandaşlığının kaybı bakımından, kişi adına en önemli hukukî teminatı oluşturmaktadır: **Nomer**, İlkeler, s.71.

⁶³¹ RG: 31.12.1964-11896.

⁶³² RG: 20.01.1982-17580. Bundan böyle “2576 sayılı Kanun” olarak anılacaktır.

⁶³³ Türk idarî yargılama hukukunda genel görevli mahkemenin idare mahkemeleri; özel görevli mahkemenin ise Danıştay olduğunu belirtmek gerekir: **Ekşi**, Yargı Yolunun Kapatılması, s.74; **Ekşi**, İdarî Davalar, s.51.

⁶³⁴ RG: 20.01.1982-17580.

⁶³⁵ **Doğan/Odabaşı**, s.220; **Ekşi**, Değişiklikler, s.15.

⁶³⁶ **Doğan/Odabaşı**, s.220.

gerekmektedir⁶³⁷. Dava açma süresi ise 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)⁶³⁸ m. 7/1 uyarınca, hem Danıştay'da hem idare mahkemelerinde altmış gün olarak belirlenmiştir.

403 sayılı TVK m. 41 hükmünde ise Danıştay dışı yargı organlarına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Anılan hüküm uyarınca, Danıştay dışında herhangi bir Türk yargı organı önünde kişinin Türk vatandaşı olup olmadığı iddia edilir veya ilgili organ tarafından tereddüde düşülürse bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur, Bakanlık ise en geç bir ay içerisinde kararını bildirir. Bakanlıkça verilen kararın davaya bakmakta olan mahkemece taraflara tebliğinden başlayarak bir ay içerisinde ilgililerce Danıştaya başvurulmadığı takdirde Bakanlık kararı kesinleşir. Belirtilen şekilde Danıştaya başvurulursa bakılmakta olan dava karara kadar durdurulur. Danıştay bu hususa ilişkin başvuruları üç ay içerisinde kesin olarak karara bağlar. Kanunda, Danıştay dışı yargı organlarına ek olarak başka bir hukukî müessese daha düzenlenmiştir. Kanunun m. 44 hükmünce, bu Kanuna göre alınan kararlarda maddî bir hata bulunduğu sonradan anlaşıldığı takdirde, söz konusu kararı veren makam düzeltme veya değiştirme kararı alabilir. Söz konusu maddî hatalar ise daha ziyade kişinin adı, soyadı, önceki vatandaşlığı gibi hususlarda meydana gelmektedir⁶³⁹.

2.2.3.2.1. Seçme Hakkının Kullanılmasında

403 sayılı TVK m. 19 uyarınca yabancı bir erkekle evlenerek Türk vatandaşlığından ayrılan kadın, söz konusu vatandaşlık kaybına ilişkin olarak, 2576 sayılı Kanun m. 5/1 uyarınca, genel görevli mahkeme olan idare mahkemelerinde dava açabilir⁶⁴⁰.

403 sayılı TVKUY m. 41 uyarınca, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmak isteyen kişilerin, 403 sayılı TVK m. 27 ile m. 28 hükmünde aranan şartları sağlamaması veya vatansız kalacağının anlaşılması hâlinde, başvuru makamları (valilikler ve konsolosluklar), İçişleri Bakanlığına intikal ettirmeden önce, bu hakkın kullanılmayacağını kişiye tebliğ eder. Söz konusu tebliğ işlemine karşı idarî yargı yoluna başvurulabilir⁶⁴¹. Diğer

⁶³⁷ Göger, Tâbiyet, s.198-199; Doğan/Odabaşı, s.220. Zira 403 sayılı TVK'dan sonraki bir tarihte yürürlüğe girmiş olan 2576 sayılı Kanun ile Danıştay Kanununun, önceki kanun sonraki kanun ilişkisi sebebiyle 403 sayılı TVK m. 40 hükmünü değiştirdiğinin kabulü gerekir: Doğan/Odabaşı, s.220, dn.122.

⁶³⁸ RG: 20.01.1982-17580.

⁶³⁹ Doğan/Odabaşı, s.229. Konuya ilişkin kararlar: Danıştay 10. D., T. 17.03.2003, E. 2003/772, K. 2003/924; Danıştay 10. D., T. 08.05.2001, E. 2001/909, K. 2001/1683. Karar metinleri için bkz. Doğan/Odabaşı, s.230 vd.

⁶⁴⁰ Aynı yönde bkz. Sadrulesrafi, s.119. Benzer yönde bkz. Aybay, Evlenme, s.98. Nitekim Danıştay kararları da bu yöndedir. Bir kararda, İçişleri Bakanlığına bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün yaptığı işleme karşı Danıştayda açılan davada görevli mahkemenin idare mahkemesi olduğu belirtilmiştir: Danıştay 10. D., T. 07.10.1998, E. 1998/5881, K. 1998/4753. Karar metni için bkz. Doğan/Odabaşı, s.223-224. Benzer yönde: Danıştay 10. D., T. 28.04.1997, E. 1997/1712, K. 1997/1376. Karar metni için bkz. Doğan/Odabaşı, s.220-221. Başka bir kararda da İçişleri Bakanlığının verdiği karara karşı idare mahkemelerinde dava açılması gerekirken Danıştayda dava açılması sebebiyle dosyanın görev yönünden reddine hükmedilmiştir: Danıştay 10. D., T. 20.02.2001, E. 2001/280, K. 2001/646. Karar metni için bkz. Doğan/Odabaşı, s.222-223.

⁶⁴¹ Ekşi, İdarî Davalar, s.20.

bir anlatımla, başvuru makamlarının kurucu işlem yapma yetkisi bulunmadığından ve bu makamların yaptığı işlemler hazırlık işlemi niteliğinde olduğundan, söz konusu makamların işlemlerine karşı dava açılamaz⁶⁴². Başvuru makamları, kendilerine yapılan başvuruyu reddederlerse bu durumda söz konusu ret kararına karşı idarî yargı yoluna başvurulabilir⁶⁴³.

Seçme hakkının kullanılması suretiyle Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin işlemlere karşı dava açmanın mümkün olduğu hâllerde görevli mahkeme, 2576 sayılı Kanun m. 5/1 gereğince, idare mahkemesidir. İptal davalarında yetkili mahkeme, İYUK m. 32 gereğince genel yetkili mahkeme olan, dava konusu idarî işlemi yapan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir. Davanın tam yargı davası olarak açılması durumunda ise yetkili mahkeme, İYUK m. 36/1-a uyarınca, zararı doğuran idarî uyuşmazlığı çözümlemeye yetkili idare mahkemesi veya İYUK m. 36/1-b uyarınca, hizmetin görüldüğü veya eylemin yapıldığı yer mahkemesidir.

2.2.3.2.2. Vatandaşlıktan Çıkmada

Vatandaşlıktan çıkmada başvuru makamlarının karar verme yetkisi bulunmadığından, bu makamlar tarafından yapılacak idarî işlemler dava konusu edilememekle birlikte, söz konusu makamların kendilerine yapılan başvuruyu reddetmeleri hâlinde idarî yargı yoluna gidilebilir⁶⁴⁴. Vatandaşlıktan çıkma hususunda, 4866 sayılı Kanunla değişikliğe uğradığı 2003 yılına kadar, yetkili makam Bakanlar Kurulu olduğu için söz konusu makamın konuya ilişkin kararlarına karşı Danıştay'da⁶⁴⁵; bahse konu tarihten sonra konuya ilişkin yetkili makam İçişleri Bakanlığı olduğu için Bakanlığın bu hususa ilişkin kararlarına karşı, 2576 sayılı Kanun m. 5/1 gereğince, idare mahkemelerinde dava açılabilir. İçişleri Bakanlığının vermiş olduğu çıkma kararlarına karşı açılacak iptal davalarında yetkili mahkeme, İYUK m. 32 gereğince genel yetkili mahkeme olan, dava konusu idarî işlemi yapan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir. Dava tam yargı davası olarak açılırsa bu durumda yetkili mahkeme, İYUK m. 36/1-a uyarınca, zararı doğuran idarî uyuşmazlığı çözümlemeye yetkili idare mahkemesi veya İYUK m. 36/1-b uyarınca, hizmetin görüldüğü veya eylemin yapıldığı yer mahkemesidir.

⁶⁴² **Ekşi**, İdarî Davalar, s.50.

⁶⁴³ **Ekşi**, İdarî Davalar, s.51.

⁶⁴⁴ **Ekşi**, İdarî Davalar, s.21, s.50-51.

⁶⁴⁵ **Gürzumar**, s.157, dn.75.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK POZİTİF HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN İRADÎ KAYBI

3.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Vatandaşlığın İradî Kaybı

3.1.1. Vatandaşlıktan Çıkma

12.06.2009 tarihinde yürürlüğe girerek 403 sayılı TVK'yı ilga eden 5901 sayılı TVK'da vatandaşlığın kaybı, Kanunun m. 23 hükmünde, yetkili makam kararıyla veya seçme hakkının kullanılmasıyla kayıp olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Vatandaşlığın iradî kaybı türlerinden olan çıkma müessesesine ise Kanunun m. 24 hükmünde, vatandaşlığın yetkili makam kararı ile kaybı hâlleri arasında yer verilmiştir⁶⁴⁶.

Kişinin iradesine ek olarak yetkili makamın kararıyla sonuç doğuran vatandaşlıktan çıkma müessesesi, iradî olarak vatandaşlıktan ayrılabilmenin normal yolu olarak nitelendirilmektedir⁶⁴⁷. Vatandaşlıktan çıkmanın, diğer vatandaşlığın kaybı türlerinden temel farkı, bu hususta yetkili makamdaki, diğer bir deyişle, devletten izin alınmasıdır⁶⁴⁸. Kişiye tanınan bu sübjektif hakkın⁶⁴⁹ kullanılabilmesi için aranan temel şart, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmış veya kazanılacak olmasıdır⁶⁵⁰. Bu sayede kişinin vatansız kalmasının önüne geçen çıkma hakkı, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” direktif ilkesine dayanmaktadır⁶⁵¹.

3.1.1.1. Vatandaşlıktan Çıkmanın Şartları

Kanunun m. 25 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmak için izin isteyen kişilere, belirli şartları taşıdıkları takdirde, İçişleri Bakanlığınca çıkma izni veya çıkma belgesi verileceği düzenlenmiştir. Anılan hükümde, vatandaşlıktan çıkmak için aranan şartlar şu şekilde belirtilmiştir; ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak, herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak, hakkında herhangi bir malî ve

⁶⁴⁶ Doktrinde, vatandaşlığın kaybına ilişkin bu ayrımın sistematik anlamda başarılı olmadığı, zira Kanunda farklı kayıp hâllerinin aynı kategori altında düzenlendiği ifade edilerek kayıp hâllerini kişinin iradesine bağlı olup olmamaya göre bir tasnife tabi tutmanın yerinde olacağı belirtilmiştir: **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.165-166; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.123-124. Türk vatandaşlığının kaybı bakımından Kanunda öngörülen ayrımın isabetli olduğu da ifade edilmektedir: **Tiryakioğlu**, Analiz, s.27, 51.

⁶⁴⁷ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.134; **Turhan/Tanrıbilir**, s.118; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.124; **Erdem**, s.232; **Kaplan**, s.177; **Öztürk/Yarar**, s.35; **Tütüncübaşı**, s.158. Benzer yönde bkz. **Tarman**, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık, s.1077.

⁶⁴⁸ **Kaplan**, s.177; **Öztürk/Yarar**, s.35.

⁶⁴⁹ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.122.

⁶⁵⁰ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.124.

⁶⁵¹ Aynı yönde bkz. **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.36; **Tütüncübaşı**, s.158.

cezaî tahdit bulunmamak. Söz konusu şartları sağlayarak vatandaşlıktan çıkma hakkını kullanmak isteyen kişinin, doğumla veya sonradan Türk vatandaşı olması arasında herhangi bir fark yoktur.

3.1.1.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak

Vatandaşlıktan çıkmak için aranan ilk şart, Kanunun m. 25/1-a hükmünde ifade edildiği üzere, ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmaktır. Fiil ehliyetinin şartlarından biri olan erginlik, kişilerin psikolojik ve fikrî bakımdan belirli bir gelişim düzeyine ulaştıklarının tespiti adına kanun koyucu tarafından saptanan yaş sınırıdır⁶⁵². Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin ergin olup olmadığı ise Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik⁶⁵³ m. 3/1-e gereğince TMK hükümleri çerçevesinde tespit edilecektir. Bu noktada, TMK kapsamında kişiyi ergin kılan bütün hâller, vatandaşlıktan çıkmak için gerekli olan erginlik şartını sağlamaktadır. Dolayısıyla TMK m. 11 ve m. 12 gereğince, on sekiz yaşın tamamlanmasıyla, evlenme yoluyla⁶⁵⁴ veya mahkeme kararıyla kazanılan erginliğin⁶⁵⁵, vatandaşlıktan çıkmak için gerekli olan erginlik şartını sağladığı kabul edilmektedir⁶⁵⁶. Belirtmek gerekir ki kişinin belirtilen yollarla ergin kılınması, hiçbir şekilde geri alınamamakta; ancak şartları mevcutsa kişi TMK m. 405 vd. hükümlerince kısıtlanabilmekte veya TMK m. 429 uyarınca kendisine yasal danışman atanabilmektedir⁶⁵⁷.

Kişinin, Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış olduğu varsayımında, erginliğin tespiti hususuna değinmek gerekir. Bu durumda, 5718 sayılı MÖHUK m. 9/3 uyarınca, kişinin millî hukukuna göre kazandığı erginliğin vatandaşlığının değişmesi ile sona ermeyeceği belirtilmelidir.

5901 sayılı TVKUY m. 3/1-e hükmünde, erginliğin TMK hükümlerine göre tespit edileceği belirtilmiş, ancak ayırt etme gücüne değinilmemiştir. 5718 sayılı MÖHUK m. 9/1 hükmünde, hak ve fiil ehliyetinin kişinin millî hukukuna tabi olduğu düzenlenmiştir. Ek olarak, 5901 sayılı TVK m. 11/1-a ile 5901 sayılı TVKUY m. 15/1-a ve m. 16/2-a hükümlerinde, Türk vatandaşlığını adî telsikle kazanmak isteyen yabancının vatansız olması hâlinde Türk kanunlarına, diğer bir deyişle, TMK'ya göre ergin ve ayırt etme gücünü haiz

⁶⁵² Akipek, Jale G./Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya, **Türk Medenî Hukuku Birinci Cilt Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku**, 12. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul 2015, s.294-295.

⁶⁵³ RG: 06.04.2010-27544. Bundan böyle "5901 sayılı TVKUY" olarak anılacaktır.

⁶⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.296-297. Kişi, on sekiz yaşını tamamlamadan önce mevcut evliliği sona erse bile evlenmeyle kazandığı erginliği korur: **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.297.

⁶⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.297 vd. Bu yolla erginlik kazanımı için mahkeme kararının kesinleşmesi gerekmektedir.

⁶⁵⁶ **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.178, dn.3; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.125; **Güngör**, *Tâbiyet*, s.188.

⁶⁵⁷ **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.300.

olması gerektiği düzenlenmiştir. Anılan hükümlerden hareketle, ayırt etme gücünün TMK hükümlerine göre tespit edileceği açıktır. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkma hususunda ayırt etme gücünün nasıl tespit edileceğinin düzenlenmemesinin bir eksiklik teşkil etmediğini belirtmek gerekir. Nitekim 5901 sayılı TVK m. 25 hükmünün gerekçesinde ayırt etme gücünün TMK'ya göre tespit edileceği ifade edilmiştir⁶⁵⁸. Kişinin Türk vatandaşlığıyla birlikte çifte veya çok vatandaşlığı haiz olması durumunda ise 5718 sayılı MÖHUK m. 4/1-b hükmünce, kişinin erginliği ve ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı Türk hukukuna göre tespit edilecektir.

Fiil ehliyetinin şartlarından bir diğeri olan ayırt etme gücü, kişinin belli bir psikolojik (aklî) olgunlukta olduğunu gösteren doğal bir kavram olarak nitelendirilmiştir⁶⁵⁹. Ayırt etme gücü, TMK m. 13 hükmünde olumsuz bir biçimde tanımlanmıştır:

“Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir”.

Buradan hareketle, ayırt etme gücü, kişinin fiil ve işlemlerini, bunların sebebini, sonucunu, kapsamını ve etkilerini bilerek gerçekleştirme konusunda sahip olduğu aklî bir yetenek olarak tanımlanmaktadır⁶⁶⁰. Netice itibarıyla, söz konusu aklî yeteneği haiz olan, diğer bir deyişle, ayırt etme gücünü haiz bulunan kişiler vatandaşlıktan çıkma hakkını kullanabilecektir⁶⁶¹.

Sınırlı ehliyetsiz kişiler⁶⁶², diğer bir deyişle, ayırt etme gücünü haiz küçükler ile kısıtlılar⁶⁶³ vatandaşlıktan çıkmak istediği takdirde, TMK m. 463 ve m. 397 gereğince, vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesinin izninden sonra, denetim makamı olan asliye

⁶⁵⁸ Madde gerekçeleri için bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/458), TBMM Tutanak Dergisi, C.45, S.Sayı: 90, s.4 vd.

⁶⁵⁹ Akipek/Akıntürk/Ateş, s.286.

⁶⁶⁰ Akipek/Akıntürk/Ateş, s.288.

⁶⁶¹ Ayırt etme gücüne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Akipek/Akıntürk/Ateş, s.286 vd.

⁶⁶² Sınırlı ehliyetsizlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Akipek/Akıntürk/Ateş, s.319 vd.

⁶⁶³ TMK m. 405/1 hükmünde, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan her erginin kısıtlanacağı düzenlenmiştir. TMK m. 406/1 hükmünde ise savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya malvarlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit eden her erginin kısıtlanacağı belirtilmiştir. TMK m. 407/2 hükmünde de toplam beş yıl veya daha fazla kesinleşmiş hapis cezasının infazı amacıyla ceza infaz kurumunda bulunan ergin bir kişinin, isteği bulunmasa dahi kişiliğinin veya malvarlığının korunması bakımından gerekli görülmesi hâlinde kısıtlanabileceği ifade edilmiştir. TMK m. 429/1 hükmünde, kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamakla birlikte, korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlanması gerekli görülen ergin bir kişiye belirli işlerde görüşü alınmak üzere bir yasal danışman atanacağı ifade edilmiştir. Anılan hükme göre söz konusu işler şunlardır: dava açma ve sulh olma; taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir aynî hak kurulması; kıymetli evrakin alımı, satımı ve rehnedilmesi; olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri; ödünç verme ve alma; ana parayı alma; bağışlama; kambiyo taahhüdü altına girme; kefil olma.

hukuk mahkemesinden izin almalıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere⁶⁶⁴, vatandaşlıktan çıkma hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan, bu hususta vasinin izninin alınmasına gerek yoktur⁶⁶⁵. Nitekim TMK m. 16 hükmünde, ayırt etme gücüne sahip küçükler ile kısıtlıların kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanma noktasında yasal temsilcilerinin rızasının gerekmediği düzenlenmiştir. Bununla birlikte, doktrinde, her ne kadar vatandaşlık çıkma hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olsa da ayırt etme gücünü tam olarak haiz olmayan kişilerin vatandaşlıktan çıkmak için yapacağı başvuruların, söz konusu kişilerin korunması adına, yasal temsilcisinin iznini gerektirdiği belirtilmiştir⁶⁶⁶.

3.1.1.1.2. Yabancı Bir Devlet Vatandaşlığının Kazanılmış Olması veya Kazanılacağına İlişkin İnandırıcı Belirtiler Bulunması

Vatandaşlıktan çıkmak için aranan ikinci şart, Kanunun m. 25/1-b hükmünde belirtildiği üzere, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılmış olması veya kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunmasıdır. Söz konusu şartın temelinde, 403 sayılı TVK uyarınca vatandaşlıktan çıkmada olduğu gibi, vatansızlığın önlenmesi amacı vardır⁶⁶⁷.

Vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması şartına ilişkin olarak söz konusu kazanımın iradî veya irade dışı gerçekleşmesi arasında bir fark bulunmamaktadır⁶⁶⁸. Bu bakımdan kişinin yabancı devlet vatandaşlığını, örneğin, doğumla soybağı esasına göre, ana veya babasına bağlı olarak sonradan veya doğum yeri esasına göre ya da iradesi doğrultusunda telsikle kazanmış olmasının, vatandaşlıktan çıkma hakkını kullanabilmesi açısından önemi bulunmamaktadır⁶⁶⁹. Zira Türk hukukunda, 2383 sayılı Kanunla birlikte 1981 yılından itibaren çifte veya çok vatandaşlığa cevaz verilmiş, 5901 sayılı TVK'da da aynı tavır sürdürülmüştür.

Henüz yabancı devlet vatandaşlığının kazanılmadığı veya kazanılamadığı ancak bu hususa ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunduğu durumlar da vatandaşlıktan çıkmak için yeterli görülmüştür. Bununla birlikte, doktrinde, yabancı devlet vatandaşlığını henüz kazanamamış olan kişiye çıkma izni verilmesinin, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak için yetkili makamların izninin şart koşulduğu gibi yanlış bir algıya sebebiyet verdiği ifade

⁶⁶⁴ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.1.2.1.1. Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.2.1.1.

⁶⁶⁵ Aynı yönde bkz. **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.179; **Güngör**, Tâbiyet, s.189.

⁶⁶⁶ **Erdem**, s.236.

⁶⁶⁷ Aynı yönde bkz. **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.136; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.126; **Güngör**, Tâbiyet, s.190; **Erdem**, s.236. Nitekim bu husus anılan hükmün gerekçesinde de belirtilmiştir.

⁶⁶⁸ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.136; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.181; **Turhan/Tanrıbilir**, s.120; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.126; **Güngör**, Tâbiyet, s.191; **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.37; **Erdem**, s.237; **Kaplan**, s.179.

⁶⁶⁹ Benzer yönde bkz. **Turhan/Tanrıbilir**, s.120.

edilmektedir⁶⁷⁰. Dolayısıyla yabancı bir devlet vatandaşlığını henüz kazanamamış olan kişinin hukukî durumunu, vatandaşlıktan çıkma açısından düzenlemenin gerekmediği belirtilmektedir⁶⁷¹.

Yabancı bir devlet vatandaşlığını henüz kazanamamış olan kişinin, söz konusu devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin ne olduğu noktasında ayrıntılı bir düzenleme bulunmamakta, yalnızca 5901 sayılı TVKUY m. 42/1-c hükmünde, kişinin, kazanmak istediği yabancı devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin bir teminat belgesinden söz edilmektedir. Anılan hükümde yer alan bu açıklamanın yeterli olmadığı, haklı olarak, ifade edilmektedir⁶⁷². Belirtilmelidir ki burada idarenin, nelerin inandırıcı belirti olarak nitelendirileceği noktasında takdir yetkisi mevcuttur. Doktrinde, Kanunun bu gibi belirsiz birtakım belirtilerle uğraşmasının gereksiz olduğu, zira Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran çıkma belgesinin belirli sürede ibraz edilmediği takdirde zaten geçersiz olacağı, dolayısıyla söz konusu belirtilerle uğraşmanın pratik fayda sağlamayacağı belirtilmektedir⁶⁷³.

Yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtiler hususunda mülga 403 sayılı TVKUY m. 31/2 hükmünde ifade edilen inandırıcı belirtilerin⁶⁷⁴, 5901 sayılı TVK m. 25/1-b hükmüne ilişkin olarak, 5901 sayılı TVKUY'da yer almasının isabetli olacağı kanaatindeyiz⁶⁷⁵. Zira örnekleyici olarak sayılan; vatandaşlığı kazanılmak istenen ülkede uzun zamandan beri ikamet edilmesi, o ülkede meslekî, ticarî veya sınai faaliyetlerde bulunulmasına izin verildiğini gösteren belge veya söz konusu yabancı devlet vatandaşı ile evli olma ve bu durumun vatandaşlığa alınmada kolaylıklar sağlayacağını anlaşılmış olması gibi hususlar, kişi açısından konuya ilişkin somut bir görünüm sağlayacaktır⁶⁷⁶. Elbette anılan hususlara pozitif düzenlemelerde yer verilmesi idarenin bu

⁶⁷⁰ **Güngör**, Tâbiyet, s.192. Doktrinde, çıkma izin belgesinin, kişiye, İçişleri Bakanlığınca yalnızca yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak için girişimlerde bulunma konusunda izin verildiğini gösteren bir belge olduğu ifade edilmiştir: **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.130. Kanaatimizce bu ifade yanlış anlaşılmalara yol açabilecek niteliktedir. Zira Türk hukukunda, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması için herhangi bir makamın kararı veya onayı gerekmemektedir. Nitekim bu husus 5901 sayılı TVK m. 44 hükmünden de anlaşılmaktadır. Anılan hükümde, herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayıtlarda aynı kişiler olduklarının tespiti hâlinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu konuda *Güngör*'ün görüşüne katılmaktayız.

⁶⁷¹ **Güngör**, Tâbiyet, s.192.

⁶⁷² **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.136.

⁶⁷³ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.137. Benzer yönde bkz. **Aykan Tıkman**, s.91.

⁶⁷⁴ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.2.1.3.

⁶⁷⁵ Benzer yönde bkz. **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.136-137.

⁶⁷⁶ Benzer yönde bkz. **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.127; **Özbek**, s.147. Bu hususta, UAD'nin vermiş olduğu *Nottebohm* kararında ifade edilen ve gerçek vatandaşlığın tespitinde etken olan; kişinin doğduğu yer, yerleşim yeri, mutad olarak oturduğu yer, mallarının, aile üyelerinin veya işyerinin bulunduğu ya da vergi ödediği yer gibi unsurlar da aranabilir. Bu sayede, kişi, gerçek bir duygu ve hisle bağlı olduğu devletin

konudaki takdir yetkisini kaldırmayacak, ancak kişinin bu yönde somut adımlar atmasını mümkün kılacaktır. İdarenin bu konudaki takdir yetkisi kaldırılmasa bile söz konusu hususlarla takdir yetkisinin sınırlarının kısmen de olsa çizilebileceği, dolayısıyla da böyle bir düzenlemenin hukukî belirlilik ilkesine uygun düşeceği kanaatindeyiz.

3.1.1.1.3. Herhangi Bir Suç veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak

Vatandaşlıktan çıkmak için aranan şartlardan üçüncüsü, Kanunun m. 25/1-c hükmü gereğince, herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranmamaktır⁶⁷⁷. Anılan hükmün gerekçesinde, herhangi bir suç nedeniyle arananlara, devletin bu kişiler üzerindeki tasarrufunun ortadan kalkmaması için çıkma izni verilmesinin söz konusu olmayacağı belirtilmiştir. Diğer bir anlatımla, söz konusu hükmün amacı, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin devletle herhangi bir probleminin olup olmadığını tespit etmektir⁶⁷⁸. Gerekçede yalnızca “herhangi bir suç nedeniyle arananların” zikredilip, “askerlik hizmetine” ilişkin bir ifadenin bulunmaması kanaatimizce bir eksiklik oluşturmayacaktır. Zira 1111 sayılı Askerlik Kanununun çeşitli hükümlerinde belirtildiği üzere, firar, izin veya hava değişimi tecavüzü gibi, askerlik hizmetinin yerine getirilmediği durumlar suç teşkil etmektedir. Dolayısıyla anılan suçları işleyenler, askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişiler niteliğinde olacaktır.

Çifte veya çok vatandaşlığı haiz olup, bu vatandaşlıklarından birisi Türk vatandaşlığı olan kişilerin askerlik yükümlülüğüne ilişkin bilgilere daha önce değinildiği için burada önceki kısımlara atıfla yetinmekteyiz⁶⁷⁹.

Kanun hükmünde geçen “veya askerlik hizmeti” ibaresinin, 1982 Anayasasının m. 10, m. 13 ve m. 66 hükümlerine aykırı olduğu ileri sürülerek, anılan ibarenin iptaline karar verilmesi için AYM’ye başvurulmuştur. Mahkeme, Ankara 11. İdare Mahkemesinin yapmış olduğu bu başvuruyu oy çokluğuyla reddetmiştir. Karara göre:

“Vatandaşlığın kişiler için öncelikle bir hak olmasının yanında bir takım ödevleri de barındırdığı kuşkusuzdur. Anayasa’nın “Vatan hizmeti” başlıklı 72. maddesinde, vatan hizmetinin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için bir hak ve ödev olduğu kuralı yer almış ve bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği ya da yerine getirilmiş sayılacağına kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Bu madde, kanuni düzenlemelerle birlikte ele alındığında, vatan hizmetinin bugün için fiilen askerlik yükümlülüğü

vatandaşlığına geçebilir. Kaldı ki böyle bir durum sosyal gerçeklere de uygun düşer. Zira kimseye vatandaşlığı zorla yükletilmemeli; kişi, vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır. Elbette bunun gerçekleşmesi devletin esaslı menfaatlerine aykırılık teşkil etmemesine bağlı olacak, yetkili makamın takdir yetkisi de bu noktada devreye girecektir.

⁶⁷⁷ Düzenlemenin cinsiyete dayalı bir ayırım içerdiği yönünde bkz. **Giray**, s.383.

⁶⁷⁸ **Erdem**, s.238.

⁶⁷⁹ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.2.1.2.

şeklinde yerine getirildiği görülmektedir. Kanun koyucunun, Anayasa'nın 72. maddesine göre bir vatan hizmeti olan askerlik görevinin ifası amacıyla hak ve özgürlüklerde sınırlama yapması mümkündür.

Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak şartını taşımaları hâlinde vatandaşlıktan çıkma izni veya çıkma belgesi verilebileceğini öngören itiraz konusu kuralın, vatandaşlıktan çıkma hakkına sınırlama getirdiği açıktır. İtiraz konusu kuralda, askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmemesinin, Devletin, Anayasa'nın 72. maddesinden kaynaklanan ve askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişiler üzerindeki tasarrufunun ortadan kalkmaması amacına dayandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerin vatandaşlıktan çıkma hakkının sınırlandırılmasının, kanunla, kamu yararı ve kamu düzeni gereği yapıldığı, meşru bir amaca dayandığı ve kamu düzeninin sağlanması amacıyla demokratik toplum düzeni bakımından alınması gereken tedbirler kapsamında kaldığında tereddüt bulunmamaktadır.

Ayrıca Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilerin askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmaması yeterli olup askerlik hizmeti nedeniyle aranırken bir şekilde aranma durumu ortadan kalkan kişilerin Türk vatandaşlığından çıkmak için izin alabileceği hususu dikkate alındığında, kamu yararı ile kişi hak ve özgürlükleri arasında adil bir denge kurulduğu, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik sınırlamanın ölçülülük ilkesine ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmadığı açıktır.

Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen “kanun önünde eşitlik ilkesi” hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilke ile eylemli değil, hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin kanunlar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Bu ilkeyle, aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak kanun karşısında eşitliğin ihlâli yasaklanmıştır. Askerlik yükümlülüğünü yerine getirmemiş ancak askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerle, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmemiş fakat askerlik hizmeti nedeniyle aranmayan kişiler aynı hukuksal durumda bulunmadıklarından bunlar arasında eşitlik karşılaştırması yapılamaz⁶⁸⁰.

⁶⁸⁰ RG: 17.12.2014-29208. AYM, T. 14.11.2013, E. 2013/10, K. 2013/130. Başvuru gerekçesi şu şekildedir:

“Anayasanın temel hak ve ödevlere ilişkin ikinci kısmının siyasi hak ve ödevlere ilişkin dördüncü bölümü içerisinde “Türk Vatandaşlığı” başlığı altında 66. maddede uyumsuzluğun dayanağı Anayasal düzenlemenin yer aldığı görülmektedir. Vatandaşlık kişiler için öncelikle bir hak olması yanında bu hakkın yanında bir takım ödevleri de barındırdığı kuşkusuzdur. Ancak vatandaşlığın öncelikle bir hak olarak düşünülmesi siyasi bir hak ve ödev olan vatandaşlığın özüne daha uygun bulunmaktadır. Zira bu haktan yararlanmak istemeyen kişilerin belli koşullar altında bu haktan yararlanmamayı tercih etmeleri en doğal haklarındanandır.

Davacı da 5901 sayılı Kanunda vatandaşlıktan çıkmak için gerekli tüm şartları taşımasına karşın askerlik hizmetini yerine getirmemesi sebebiyle aranan kişilerden olduğu gerekçesine dayalı olarak vatandaşlıktan çıkma talebinin reddedildiği görülmektedir.

Bu durumda, temel bir hak niteliği olduğu hususunda tereddüt bulunmayan vatandaşlıktan çıkmanın, Yasayla askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak koşuluna bağlanması ile birlikte bir şekilde askerlik hizmeti nedeniyle aranmayan ancak askerlik hizmetini yerine getirmemiş şahısların vatandaşlıktan çıkmaları için bir engel öngörülmemesine karşın yine askerlik hizmetini yerine getirmemiş ve fakat bu hizmet nedeniyle aranan kişilerden olan şahısların vatandaşlıktan çıkmalarına engel bir durum olarak öngörülmesinin Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine ve 13. maddesinde yer alan temel hak ve hürriyetlerin yasayla ve ancak özlerine dokunulmaksızın sınırlandırılabilir kuralına aykırı bir biçimde sınırlandırıldığı sonucuna varılmıştır.

Açıklanan nedenlerle, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde yer alan “veya askerlik hizmeti” ibaresinin Anayasa'nın 10., 13. ve 66. maddelerine aykırı olduğundan bahisle iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasına, dava dosyasının esastan görüşülmesinin Anayasa Mahkemesi'nce bu konuda bir karar verilinceye kadar (5 ay süreyle) bekletilmesine

Karşı oy gerekçesine göre ise:

“Anayasanın 66. maddesi her ne kadar vatandaşlıktan çıkma hakkının kullanılmasına yönelik özel bir sınırlama sebebine yer vermemekteyse de, bu hakkın kullanılması bazı şartlara bağlanabilir. Nitekim, aynı madde gereğince “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir”. Diğer yandan, Anayasanın vatandaşlara aynı zamanda ödev olarak yüklediği bir takım yükümlülüklerin yerine getirilmesi de vatandaşlıktan çıkma hakkının kullanılabilmesi için aranan şartlar arasında yer alabilir. Bu anlamda itiraz konusu kuralın Anayasanın “Vatan hizmeti” başlıklı 72. maddesine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu maddeye göre, “Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir”.

İster 66. maddenin lafzı ve amacından, ister 72. maddenin gereklerinden çıkarılsın, vatandaşlıktan çıkma hakkına yönelik söz konusu sınırlamaların Anayasanın 13. maddesine uygun olması, başka bir deyişle sınırlanan temel hakkın özüne dokunmaması, demokratik toplum düzeninde gerekli ve ölçülü olması zorunludur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Anayasanın 72. maddesinde düzenlenen yükümlülük “askerlik hizmeti” değil, “vatan hizmeti” olarak nitelendirilmiş, bu hizmetin de “Silahlı Kuvvetlerde” veya “kamu kesiminde” ne şekilde yerine getirileceği veya “getirilmiş sayılacağı” hususunun kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Buradan hareketle, itiraz konusu kuralda yer alan “askerlik hizmeti” nedeniyle aranıyor olmama şartının Anayasanın 72. maddesinin zorunlu kıldığı bir şart olduğu söylenemez. Böyle olsaydı, kanun koyucu genel olarak askerlik hizmetini yerine getirmeyenlerin vatandaşlıktan çıkmalarına izin vermeyen bir düzenleme yapardı. Halbuki, kural askerlik hizmetini yapmayanların tamamını değil, sadece bu hizmet nedeniyle arananları kapsamaktadır.

İtiraz konusu kural, askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerin kendi istekleriyle bile vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmeyeceğini öngörmektedir. 25. maddenin (b) bendinde öngörülen “Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak” şartını sağlayan, dolayısıyla vatansız kalması söz konusu olmayan kişilerin askerlik hizmeti nedeniyle aranıyor olması durumunda vatandaşlıktan çıkmaları mümkün olmayacaktır.

Özellikle, yurt dışında doğup orada yaşayan kişilerin yaşadıkları ülkenin vatandaşlığına geçtiklerinde veya geçmek istediklerinde, Türk vatandaşlığından çıkma taleplerinin askerlik hizmeti nedeniyle aranıyor olmama şartına bağlanması ölçüsüz bir sınırlama niteliğindedir. Nitekim, itiraz başvurusuna konu olan davada Türk vatandaşı olup aynı zamanda Alman vatandaşlığını da kazanan davacının Türk vatandaşlığından çıkma talebinin reddine ilişkin işlemin iptali istenmiştir. Vatandaşlıktan çıkma izni veya belgesi verilmemesinin sonuçları, talep eden kişi açısından ağır olabilir. Bunun “aynı anda iki vatandaşlığa sahip olma” ya da vatandaşlığını almak istediği devletin vatandaşlığından çıkarılma ya da vatandaşlığı alamama gibi sonuçları olacağı açıktır. Bu haliyle, vatandaşlıktan çıkma hakkına getirilen sınırlamanın demokratik toplum düzeninde gerekli ve ölçülü olduğu söylenemez.

İtiraz konusu kuralın doğuracağı bu ağır sonuçların, tasarının genel gerekçesinde kanun koyucunun açıkladığı amaçla da bağdaştığı söylenemez. Genel gerekçede vatandaşlıkla ilgili yasal düzenlemelerin yeniden ele alınmasını zorunlu kılan gelişmelerden biri şu şekilde ifade edilmiştir: “Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşları, bulundukları ülkelerde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan daha etkin olabilmek için yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığına sahip olma çabası içindedirler. Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları ancak Türk vatandaşlığından izinle çıkarak bulundukları ülkelerin vatandaşlığını kazanabilmektedirler.”

Öte yandan, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmemiş kişiler arasında “aranan”, “aranmayan” şeklinde bir ayırım yapmak, adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle bağdaşır nitelikte değildir. Bu kişilerin ortak yanı, aransa da aranmasa da, askerlik hizmetini yerine getirmiş olmamaları ya da getirmiş sayılmamalarıdır. Esasen, kuralın gerekçesinde ifade edildiği şekilde, amaç “Devletin bu kişiler üzerindeki tasarrufunun ortadan kalkmaması” ise askerliğini yapmadığı halde aranan kişiler arasında olmayanların vatandaşlıktan çıkmalarına izin vermekle bu tasarrufun ortadan kalktığı da ortadadır. Bu nedenle, askerlik hizmetini yerine getirmediği halde aranmayan kişilerin istedikleri takdirde vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilirken, aynı şekilde bu hizmeti yerine getirmeyen ve bir şekilde yoklama kaçağı ya da bakaya kalmak suretiyle aranıyor hale gelen kişilerin vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilmemesi hukuk devletinin olmazsa olmazları olan adalet ve hakkaniyet ilkelerine de aykırılık teşkil etmektedir”.

Vatandaşlık, devletle birey arasındaki ilişkinin eşitliğinden ziyade kamusal menfaatin ön planda tutulduğu kamu hukuku karakterli bir ilişkidir. Kaldı ki devletlerin, uluslararası alanda da kabul edilen, vatandaşlığının kazanılmasına ve kaybına ilişkin kanunî düzenlemeler yapma yetkisi, diğer bir deyişle, münhasır yetkileri mevcuttur. Dolayısıyla 5901 sayılı TVK m. 25/1-c hükmünde vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen askerlik hizmetinin yerine getirilmesi şartının, konumuz kapsamında, vatandaşlık hukukuna ilişkin olan, 1982 Anayasası m. 66 hükmüne aykırılık teşkil etmediği kanaatindeyiz⁶⁸¹. Zira 1982 Anayasası m. 66/3 hükmünde, devletin, vatandaşlığın kaybına ilişkin kanunî düzenlemeler yapma yetkisi olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen, askerlik hizmetinin yerine getirilmesi şartının kaldırılması hâlinde de vatandaşlıktan çıkma hususunda yetkili olan makamların söz konusu şartın yerine getirilip getirilmediğini takdir yetkisi çerçevesinde dikkate alacağını düşünüyoruz⁶⁸². Nitekim söz konusu şart 403 sayılı TVK’da da yer almakla birlikte, 1995 yılında 4112 sayılı Kanunla kaldırılmış, ancak uygulamada bu şartın fiilen

⁶⁸¹ 1982 Anayasasının “Vatan Hizmeti” başlıklı m. 72 hükmü çerçevesinde askerlik yükümlülüğüne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Evrar Topuzkanamış**, s.336 vd.

⁶⁸² Benzer yönde bkz. **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.129. Nitekim doktrinde, 5901 sayılı TVK m. 25/1-d çerçevesinde, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin, hakkında herhangi bir malî veya cezaî tahdit bulunmaması için gerekli hususlardan birinin de askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmaması gerektiği, aksi hâlde idarenin çıkma izni vermeyeceği belirtilmiştir: **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.129. Konuya ilişkin bir kararda Danıştay, kişiye Türk vatandaşlığından çıkma belgesi düzenlenmesine rağmen, söz konusu kişinin askerlik hizmetini yerine getirmediğinden bahisle çıkma belgesinin kendisine verilmemesine hükmeden idare mahkemesinin kararını doğru bularak onamıştır: Danıştay 10. D., T. 19.12.2022, E. 2018/839, K. 2022/6144. Karar metni için bkz. <https://mevzuat.sinerjias.com.tr/> (erişim tarihi: 19.05.2024).

aranmaya devam ettiği gözlemlenmiştir⁶⁸³. Elbette hükümde “askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmama” ibaresi kullanılarak askerlik hizmetinden kaçınmak için vatandaşlıktan çıkma yolunun kullanılmasının önüne geçmek amaçlanmıştır⁶⁸⁴. Dolayısıyla sırf askerlik hizmetini henüz yerine getirmediğinden ötürü kişiye vatandaşlıktan çıkmak için izin verilmemesi hakkaniyetli olmayacak ve sosyal gerçeklere uygun düşmeyecektir. Netice itibariyle, hükmün, askerlik hizmetini yerine getirmekten kaçınan kişilere hasredildiği, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin hangi şartla olursa olsun askerlik hizmetini yerine getirmesinin beklenmeyeceği kanaatindeyiz⁶⁸⁵.

Doktrinde, askerlik hizmeti şartının muvazzaf askerlik hizmetinin bütün yönlerini kapsayacak şekilde değerlendirilmemesi gerektiği, eğer öyle olsaydı kanun koyucunun bu hususu, 403 sayılı TVK’nın ilk hâlinde olduğu gibi, 5901 sayılı TVK’da da açıkça düzenleyebileceği belirtilmiştir⁶⁸⁶. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen askerlik hizmeti şartıyla, suç niteliğinde olan askerlik yükümlülüklerinin (fırar gibi) kastedildiği ifade edilmiştir⁶⁸⁷. Benzer şekilde, askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmama şartını, askerlik yükümlülüğü bulunmakla birlikte, henüz celp dönemi gelmeyen veya askerliğini tecil ettiren erkek vatandaşlarla sınırlı tutmak gerektiği, haklı olarak, belirtilmiştir⁶⁸⁸. Nitekim askerliğin, yükümlülük olmasının yanı sıra sorumluluk bilinci de gerektirdiği, dolayısıyla

⁶⁸³ Bkz. İkinci Bölüm, 2.2.2.2.1.2.

⁶⁸⁴ Danıştay da aynı kanıdadır. Bir kararda, askerlik hizmetini yapmamak amacıyla çıkma izni ile vatandaşlıktan çıkma yoluna başvurulup, söz konusu müessesenin kötüye kullanılmasının önlenmesi açısından 403 sayılı TVK’da yer alan düzenlemenin askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişileri de kapsadığının kabulünün gerektiği ifade edilmiştir: Danıştay 10. D., T. 17.03.2021, E. 2016/2376, K. 2021/1206. Karar metni için bkz. <https://mevzuat.sinerjias.com.tr/> (erişim tarihi: 19.05.2024).

⁶⁸⁵ Aynı yönde bkz. **Tiryakioğlu**, Analiz, s.53; **Giray**, s.384.

⁶⁸⁶ **Tütüncübaşı**, s.165.

⁶⁸⁷ **Giray**, s.384; **Tütüncübaşı**, s.165. Konuya ilişkin bir kararda Danıştay, daha önce askeri mahkemece fırar suçundan yargılanarak ceza alan ve askerlik görevini yaparken sağlık izninde olduğu sırada birliğine dönmemesi sebebiyle izin tecavüzü suçunu işleyen kişinin vatandaşlıktan çıkma başvurusunun zımnen reddedilmesinde hukuka aykırılık bulunmadığına hükmetmiştir: Danıştay 10. D., T. 17.03.2021, E. 2016/2376, K. 2021/1206. Karar metni için bkz. <https://mevzuat.sinerjias.com.tr/> (erişim tarihi: 19.05.2024). Bir başka kararda da yoklama kaçağı olarak aranan kişinin Türk vatandaşlığından çıkma isteğini reddeden mahkeme kararı onanmıştır: Danıştay 10. D., T. 07.06.2016, E. 2013/7626, K. 2016/3083. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 20.05.2024). Yoklama kaçağı olan kişiye çıkma belgesinin verilmemesine ilişkin bir başka karar: Danıştay 10. D., T. 26.10.2015, E. 2012/6766, K. 2015/4607. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 20.05.2024).

⁶⁸⁸ **Giray**, s.384. Bir karara konu olayda; çıkma belgesini teslim almayan kişi, askerliğini tecil ettirmiş olduğu tarihe kadar yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmediğinden ve söz konusu tarihten sonra askerlik yükümlüsü olması nedeniyle bu tarihten sonra kendisine çıkma belgesi teslim edilmemiştir. Ancak Danıştay, başvuru makamlarının, 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre kişinin güncel hukukî statüsünü göz önünde bulundurması gerektiğini, Türk vatandaşlığının kaybının çıkma izin belgesinin alındığı tarih itibariyle değil, çıkma belgesinin alındığı tarih itibariyle hüküm ifade edeceği sonucuna varmıştır. Bu durumda kişinin tecil tarihine kadar yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmediğinin ve askerlik yükümlülüğü olduğunun anlaşılması nedeniyle kendisine çıkma belgesinin verilmemesine ilişkin dava konusu işlemin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle bozulmasına hükmedilmiştir: Danıştay 10. D., T. 07.06.2016, E. 2013/6594, K. 2016/3084. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 20.05.2024).

vatandaşlıktan ayrılmak isteyen kişilerin zorla askere alınmasının taraflar ve kamu bakımından yarar sağlamayacağı belirtilerek, vatandaşlık çıkmak için söz konusu şartın aranmasının isabetli olmadığı da ileri sürülmüştür⁶⁸⁹. Bununla birlikte, doktrinde, “askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmama” ifadesinin; askerlik çağına girmeyen, askerliğini tecil ettiren, askerlik yapabilecek yaşı fazlasıyla geçiren ve askerliğe elverişsiz durumda bulunanları da kapsayıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir⁶⁹⁰. Zira yetkili makamın, takdir yetkisi çerçevesinde, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere zaten çıkma izni vermeyeceği, dolayısıyla böyle bir şartın Kanunda yer almasına gerek olmadığı belirtilmiştir⁶⁹¹.

3.1.1.1.4. Hakkında Herhangi Bir Malî veya Cezaî Tahdit Bulunmamak⁶⁹²

Vatandaşlıktan çıkmak için aranan şartlardan sonuncusu, Kanunun m. 25/1-d hükmünde ifade edildiği üzere, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi hakkında herhangi bir malî veya cezaî tahdit bulunmamasıdır. Hükmün gerekçesinde, Kanunun m. 25/1-c hükmünün gerekçesinde olduğu gibi, herhangi bir suç nedeniyle arananlara, devletin bu kişiler üzerindeki tasarrufunun ortadan kalkmaması için çıkma izni verilmeyeceği ifade edilmiştir. Diğer bir anlatımla, söz konusu kişilere çıkma izni verilmemesinde, yabancı bir devlet vatandaşı olan bu kişiler üzerinde yargısal işlemlerin yapılamaması veya yapılamayacak olması ihtimali belirleyici olmuştur⁶⁹³. Bu hususta, örneğin, kişinin malvarlığı üzerinde bir tedbir kararı ya da vergi borcu, hakkında verilen yurt dışına çıkış yasağı, tutuklama veya mahkûmiyet kararı bulunmamalıdır⁶⁹⁴. Doktrinde, söz konusu şart, sınırlarının belirsizliği ve idarenin takdir yetkisini genişlettiği sebebiyle, haklı olarak, eleştirilmektedir⁶⁹⁵.

⁶⁸⁹ Kaplan, s.180.

⁶⁹⁰ Güngör, Tâbiyet, s.190.

⁶⁹¹ Aygün, s.238.

⁶⁹² 5901 sayılı TVK’nın orijinal metninde yer alan “Hakkında herhangi bir malî ve cezaî tahdit bulunmamak” ibaresindeki “ve” bağlacının, Kanunun m. 25/1-b ve c hükümlerinde olduğu gibi, “veya” şeklinde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Zira vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen bu şartta “ve” bağlacının kullanılması, tahditin hem malî hem cezaî bir nitelik arz etmesi gerektiği şeklinde yorumlanmaya elverişlidir. Hâlbuki söz konusu şartta kastedilen, tahditin malî veya cezaî niteliklerden birini arz etmesinin yeterli olacağıdır. Kanunda “veya” bağlacının kullanılmasının bir eksiklik teşkil edeceğini düşünmemekle birlikte, bu şekilde bir kullanım hem ifadenin anlamını güçlendirecek hem Kanundaki diğer vatandaşlıktan çıkma şartlarında kullanılan “veya” bağlaçları ile yeknesaklığı sağlayacaktır. Nitekim Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne (NVI) yayımlanan 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Açıklamada da söz konusu şartta “veya” bağlacı kullanılmıştır (s.10, par.1.1.1.). Bkz.

https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/genelge/5901Sayili_Turk_Vatandasligi_Kanuna_Gore_Aciklama2009.pdf (erişim tarihi: 11.05.2024). Bundan böyle “NVI Açıklama” olarak anılacaktır. Benzer yönde bkz. Giray, s.400.

⁶⁹³ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.137; Aykan Tıkman, s.93. Benzer yönde bkz. Kaplan, s.180-181; Tütüncübaşı, s.165.

⁶⁹⁴ Güngör, Tâbiyet, s.190.

⁶⁹⁵ Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.182.

3.1.1.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul

3.1.1.2.1. Başvuru

Vatandaşlıktan çıkma başvurusu, Kanunun m. 37 hükmü gereğince, yurt içinde ikamet edilen yer⁶⁹⁶ valiliğine; yurt dışında ise dış temsilciliklere⁶⁹⁷, bizzat veya bu hakkın kullanılmasına ilişkin vekâletname ile yapılmalıdır. Aynı husus, 5901 sayılı TVKUY m. 64/1 hükmünde de yer almış, ek olarak, posta yoluyla yapılan başvuruların kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 64/2 hükmünde ise ergin olmayan veya ayırt etme gücünden yoksun bulunan kişilerin vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin başvurularının veli ya da vasileri tarafından yapılacağı düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 64/6 gereğince, başvuru tarihi, kişinin form dilekçesinin başvuru makamınca evrak kaydına alındığı tarihtir.

Vatandaşlıktan çıkmak için gerekli başvuru işlemlerine ilişkin düzenlemelere, Kanunda değil, 5901 sayılı TVKUY’da yer verilmiştir. Bununla birlikte, Kanunun m. 4 hükmünde, vatandaşlığın kaybına ilişkin hizmetlerin yurt içinde İçişleri Bakanlığı, yurt dışında ise dış temsilcilikler tarafından yürütüleceği belirtilmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 42/1’de ise Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen ve Kanunun m. 25 hükmünde aranan şartları sağlayan kişiler için başvuru makamlarınca belirli belgelerden oluşan bir dosya düzenleneceği ve bu dosyanın karar alınmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderileceği ifade edilmiştir. Anılan hüküm uyarınca söz konusu belgeler; çıkma isteğini belirten form dilekçe⁶⁹⁸, başvuru makamlarınca sistemden alınan nüfus kayıt örneği ve kişi, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış ise buna ilişkin belge, henüz kazanmamış ise kazanmak istediği devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin teminat belgesinin onaylanmış örneğidir.

Başvuru makamları tarafından Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişi hakkında hazırlanan dosya, karar verilmek üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir ve 5901 sayılı TVKUY m. 43/1 hükmünce, Bakanlıkça yapılacak inceleme sonucunda eksik olan belgeler

⁶⁹⁶ TMK m. 19/1 hükmünde, yerleşim yeri, kişinin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanmıştır. Anılan hükmün gerekçesinde ise “yerleşim yeri” kavramı ile “ikametgâh” kavramı eş anlamlı olarak ifade edilmiştir. Madde gerekçesi için bkz. Türk Medeni Kanunu Tasarısı ile Türk Kanunu Medenisinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner’in; Ankara Milletvekili Esvet Özdoğu ve Dört Arkadaşının; Aynı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifleri ve Adalet Komisyonu Raporu (1/611, 1/425, 2/361, 2/680), TBMM Tutanak Dergisi, C.86, S.Sayı: 723, s.39. 5901 sayılı TVKUY m. 3/1-m hükmünde ise mutad mesken kavramı, kişinin yerleşim yeri anlamında tanımlanmıştır. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmak için yurt içinde başvurulması gereken “ikamet edilen yer valiliğinin”, “yerleşim yeri valiliği” veya “mutad mesken valiliği” olarak anlaşılmasında ve buna göre başvuru yapılmasında sakınca yoktur.

⁶⁹⁷ 5901 sayılı TVKUY m. 3/1-d hükmüne göre, dış temsilcilikler; Türkiye Cumhuriyetinin yabancı ülkelerde bulunan büyükelçiliğini, başkonsoloslugu veya konsoloslugu ifade eder.

⁶⁹⁸ “VAT-9” kodlu “İzin Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığından Çıkma Başvuru Formu” başlıklı form için bkz. <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/Formlar/Vatandaslik/Vat9-FormIzinAlarakTurkVatCikma.pdf> (erişim tarihi: 12.05.2024).

varsa tamamlanır. 5901 sayılı TVKUY m. 43/2 uyarınca, Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişi hakkında, Emniyet Genel Müdürlüğünden, Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığından ve Millî Savunma Bakanlığından arşiv araştırması istenir ve yapılan araştırmaların sonucu Bakanlığa bildirilir. 5901 sayılı TVKUY m. 43/3 hükmüne göre, aranan şartları taşıdığı anlaşılan kişilere İçişleri Bakanlığı kararı ile Türk vatandaşlığından çıkma izni verilir. Aranan şartları taşımayanların taleplerinin ise Bakanlıkça reddedileceği belirtilmiştir. Çıkma izni almak suretiyle vatandaşlığın kaybına ilişkin kararlar, 5901 sayılı TVK m. 41 gereğince, kişiye ve başvuru makamlarına tebliğ olunur.

NVİ Açıklamada, Kanunun m. 25 hükmünde öngörülen vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin şartları sağlamanın çıkma izni verilmesinde kişiye mutlak bir hak bahsetmeyeceği ifade edilmiştir⁶⁹⁹. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin olarak yetkili makam olan İçişleri Bakanlığının takdir yetkisinin⁷⁰⁰ mevcut olduğu belirtilmelidir⁷⁰¹. Zira Kanunda “izin” tasarrufundan söz edilmektedir⁷⁰². İçişleri Bakanlığı tarafından verilen çıkma izni, kişinin vatandaşlıktan çıkma şartlarını şahsında gerçekleştirdiğini ve söz konusu kişiye bu iznin verilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığını kabul ve teyit eden özel bir izin niteliğindedir⁷⁰³. Bu noktada idarenin takdir yetkisi mutlak ve sınırsız bir nitelikte olmayıp, bu yetkinin hukuka uygun şekilde kullanılması gerekir⁷⁰⁴. Hukuka uygunluk denetimi noktasında ise takdir yetkisinin sınırları şu şekilde çizilmektedir⁷⁰⁵; kanuna uygunluk⁷⁰⁶, anayasal

⁶⁹⁹ NVİ Açıklama, s.10, par.1.1.1.

⁷⁰⁰ Doktrinde takdir yetkisi şu şekilde tanımlanmaktadır: “İdarenin belli bir konuda karar alıp almama veya birden fazla karar arasında seçim yapma imkânına idarenin takdir yetkisi denir”: Gözler, Kemal, **İdare Hukuku Cilt I**, 3. Bs., Ekin Yayınları, Bursa, 2019, s.1060. Başka bir tanıma göre: “O halde, dış çerçevesi mevzuatta çizilmiş fakat içi birtakım imkânsızlıklarla doldurulmamış bir idari usulün varlığı halinde, idareye bu idari usulün doldurulması konusunda tanınan belli bir kararı alıp almama, değişik ihtimaller arasında bir seçim yapıp yapmama, yani yetkinin kullanılıp kullanılmamasını belirleme yetkisine takdir yetkisi adı verilir”: Kaya, Cemil, **İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi**, 3. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.26. Takdir yetkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil, **Türk İdare Hukuku**, 12. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, (Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare), s.115 vd.; Gözler, s.1060 vd.

⁷⁰¹ Aynı yönde bkz. Nomer, Vatandaşlık (2023), s.134; Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.184; Turhan/Tanrıbilir, s.119; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.131; Erdem, s.233; Tütüncübaşı, s.158.

⁷⁰² Nomer, Vatandaşlık (2023), s.134; Tütüncübaşı, s.158; Ünsal, s.1390.

⁷⁰³ Nomer, Vatandaşlık (2023), s.135.

⁷⁰⁴ Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil, **Açıklamalı - İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku**, 1. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, (Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama), s.172. Danıştay kararları da bu yöndedir. Konuya ilişkin kararlar için bkz. Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.172, dn.250 ve dn.251.

⁷⁰⁵ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.172-173; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare, s.119.

⁷⁰⁶ Kanuna uygunluk noktasında, idare, takdir yetkisini, bu yetkiyi kendisine bahşeden kanunî düzenlemelerin sınırları dahilinde ve söz konusu düzenlemelerde öngörülmüş usul ve esaslar varsa bunları dikkate alarak kullanmalıdır: Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.172; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare, s.119. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Kaya, s. 165 vd.

kurallara uygunluk⁷⁰⁷, kamu yararı ve kamu hizmeti gereklerine uygunluk⁷⁰⁸ ve gerekçeli kullanma⁷⁰⁹.

Kişinin talebi doğrultusunda gerçekleşen iradî bir kayıp hâli olan vatandaşlıktan çıkma, bu hususta yetkili makama tanınan takdir yetkisi sebebiyle “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” direktif ilkesini zayıflatan bir nitelik arz etmektedir⁷¹⁰. Belirtmek gerekir ki İçişleri Bakanlığı söz konusu takdir yetkisini keyfî biçimde kullanmamalı; Kanunun m. 25 hükmünde öngörülen şartları taşıyan kişilere çıkma izni vermelidir⁷¹¹. Aksi bir tavır, kişiyi zorla vatandaşlıkta tutmaya sebep olur ve bu durum da vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerine aykırılık teşkil etmekle birlikte⁷¹², sosyal gerçeklere de ters düşer.

3.1.1.2.2. Vatandaşlıktan Çıkma Belgeleri⁷¹³

3.1.1.2.2.1. Çıkma İzin Belgesi

Çıkma izin belgesi, Kanunun m. 26 hükmünün gerekçesinde, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak üzere Türk vatandaşlığından çıkmak isteyenlerden, durumu uygun görülenler adına düzenlenen belge şeklinde tanımlanmıştır. Doktrinde ise çıkma izin belgesi, vatandaşlıktan çıkmak için başvuran, ancak herhangi bir yabancı devlet vatandaşlığını henüz kazanamayan Türk vatandaşının, söz konusu yabancı devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtileri sunması ve bunun uygun görülmesi hâlinde kendisine verilecek belge olarak tanımlanmıştır⁷¹⁴. Kanunun m. 26/1 hükmünde, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak üzere Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyenlerden talepleri uygun

⁷⁰⁷ Anayasal kurallara uygunluk noktasında, Anayasada yer alan sosyal devlet, ailenin korunması, ölçülülük, savunma hakkı gibi ilke ve kurallara riayet edilerek takdir yetkisi kullanılmalı ve bu yetki kullanılırken eşitlik ilkesi de mutlaka dikkate alınmalıdır: **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdari Yargılama, s.172; **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdare, s.119; **Kaya**, s.137. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **Kaya**, s.129 vd.

⁷⁰⁸ Takdir yetkisi, kamu yararı ve kamu hizmetinin gereklerine uygun olacak biçimde kullanılmalıdır: **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdari Yargılama, s.172; **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdare, s.119. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaya**, s.157 vd.

⁷⁰⁹ İdare, takdir yetkisini, konuya ilişkin kanunî düzenlemede öngörülen esasların hangi ölçüde ve nasıl değerlendirildiğine ilişkin olarak gerekçeli biçimde kullanılmalıdır: **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdari Yargılama, s.173; **Akılmaz/Sezginer/Kaya**, İdare, s.119. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaya**, s.170 vd.

⁷¹⁰ **Güngör**, Tâbiyet, s.188. Benzer yönde bkz. **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.177.

⁷¹¹ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.134-135; **Erdem**, s.233. Doktrinde, vatandaşlıktan çıkma hususunda Kanunda öngörülen şartları sağlayan kişilere yetkili makam kararı gerekmeksizin çıkma belgesinin verilmesinin en azından düşünmeye değer olduğu, zira vatandaşı olduğu devletle yalnızca kağıt üzerinde bir ilişkisi olan ve bundan fazlasını da istemeyen bir kişinin zorla Türk vatandaşlığında tutulmasının toplum menfaatine gerçekten uygun olup olmadığının tartışılması gerektiği ifade edilmektedir: **Gürzumar**, s.163.

⁷¹² **Erdem**, s.233. Ağırlıklı olarak kişinin iradesine bağlı olan çıkma müessesesinde yetkili makama tanınan takdir yetkisinin tartışılacak bir düzenleme olduğu ifade edilmektedir: **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.184.

⁷¹³ Doktrinde, hükümde yer alan “Türk Vatandaşlığından Çıkma Belgeleri” ibaresi yerine “Çıkma İzin ve Çıkma Belgeleri” ibaresinin kullanılmasının daha kapsayıcı ve anlaşılır olacağı ileri sürülmüştür: **Kaplan**, s.181.

⁷¹⁴ **Tiryakioğlu**, Analiz, s.54; **Erdem**, s.241.

görülenlere İçişleri Bakanlığınca çıkma izin belgesi verileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, vatandaşlığı kazanılmak istenen, ancak çifte vatandaşlığı kabul etmeyen yabancı devlet açısından çıkma izin belgesi, Türk vatandaşlığının kaybına delil teşkil eden ve bu anlamda sınırlı bir fonksiyonu haiz resmî bir belge niteliğindedir⁷¹⁵.

Yabancı devlet vatandaşlığını henüz kazanamamış, ancak kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunduğu durumlarda, kişiye, çıkma izin belgesi düzenlenmektedir. Ancak doktrinde, vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunan kişiye, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunma şartı haricindeki şartları taşıması hâlinde de çıkma izin belgesinin verilmesi gerektiği, zira çıkma izin belgesinin Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğurmadığı, dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin önüne engel çıkarmanın bir anlamı olmadığı belirtilmiştir⁷¹⁶. Bununla birlikte, söz konusu belirtilerin bulunmadığı durumlarda çıkma izin belgesinin verilmemesinin uygun olacağı, aksi takdirde gereksiz talep fazlalığının ortaya çıkacağı da ileri sürülmüştür⁷¹⁷.

Kanunun m. 26/2 hükmü uyarınca, çıkma izin belgesi, karar tarihinden itibaren iki yıl geçerli olup, izin belgesini alanlar bu süre içerisinde yurt içinde ikamet edilen yer valiliğine; yurt dışında ise dış temsilciliklere yabancı devlet vatandaşlığını kazandıklarına dair bilgi ve belgeleri vermek zorundadır. Anılan hükmün gerekçesinde, bu hususun, verilen sürenin kullanılmasını disipline etme amacı güttüğü belirtilmiştir.

5901 sayılı TVKUY m. 44/1 gereğince, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişilerden henüz yabancı devlet vatandaşlığını kazanmamış olanlara Bakanlıkça Türk vatandaşlığından çıkma izin belgesi ile Türk vatandaşlığından çıkma belgesi birlikte düzenlenerek başvuru makamına gönderilir⁷¹⁸. 5901 sayılı TVKUY m. 45/2 gereğince, başka bir devlet vatandaşlığını kazanmamış olan kişiye müracaat makamlarınca önce Türk vatandaşlığından çıkma izin belgesi teslim edilir. Türk vatandaşlığından çıkma belgesi, kişinin yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyene kadar dosyasında muhafaza edilir. Yabancı devlet vatandaşlığının kazanıldığına dair belge ibraz edildiğinde Türk vatandaşlığından çıkma belgesi kişiye teslim edilir⁷¹⁹. Yabancı bir devlet vatandaşlığını henüz kazanamamış kişiye çıkma izin belgesi verilmesiyle kişinin söz konusu yabancı devlet vatandaşlığını kazanamadığı durumlarda vatansızlığın önlenmesi amaçlanmıştır⁷²⁰.

⁷¹⁵ **Güngör**, Tâbiyet, s.192.

⁷¹⁶ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.127.

⁷¹⁷ **Kaplan**, s.179.

⁷¹⁸ Söz konusu hükümle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.11, par.1.1.3.

⁷¹⁹ Söz konusu hükümle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.11, par.1.1.4.

⁷²⁰ **Erdem**, s.243; **Aykan Tıkman**, s.91.

Kanunun m. 26/2 hükmü gereğince, iki yıllık sürenin sonunda yabancı devlet vatandaşlığının kazanılamaması durumunda çıkma izin belgesi geçersiz hâle gelir. 5901 sayılı TVKUY m. 46/2 uyarınca, çeşitli nedenlerle karar tarihinden itibaren iki yıl içerisinde kişiye teslim edilemeyen çıkma izin belgesi, kararın ve belgenin iptal edilmesi için başvuru makamınca İçişleri Bakanlığına iade edilir⁷²¹. 5901 sayılı TVKUY m. 46/3 gereğince, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişinin Kanunda aranan şartlardan birini kaybettiğinin başvuru makamlarınca tespiti hâlinde çıkma izin belgesi teslim edilmez; kişi hakkında alınan kararın ve belgenin iptal edilmesi için Bakanlığa iade edilir⁷²². Bu konuda herhangi bir yaptırım bulunmamakta; kişi, yabancı bir devlet vatandaşlığını haizse veya kazanacaksa Türk vatandaşlığından çıkmak için yeniden başvuru yaparak yeni bir çıkma izin belgesi alma imkânına sahiptir⁷²³.

3.1.1.2.2.2. Çıkma Belgesi

Çıkma belgesi, Kanunun m. 26 hükmünün gerekçesinde ifade edildiği üzere, vatandaşlıktan çıkmak için verilen izne dayanılarak veya önceden yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyenler adına düzenlenen belgedir. Doktrinde ise çıkma belgesi, kişinin Türk vatandaşlığından çıktığını belirten, dolayısıyla verilmesi ile Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran bir belge şeklinde tanımlanmıştır⁷²⁴. Kanunun m. 26/1 hükmünde, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak üzere Türk vatandaşlığından çıkmak için izin alarak, bu izin sonucunda veya öncesinde yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyenlere İçişleri Bakanlığınca çıkma belgesi verileceği belirtilmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 44/2 hükmünde, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişilerden yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyenlere, Bakanlık tarafından, çıkma belgesi düzenlenerek başvuru makamına gönderileceği ifade edilmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 45/1 uyarınca, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olan kişiye başvuru makamlarınca çıkma belgesi teslim edilir.

5901 sayılı TVKUY m. 46/1 gereğince, çıkma belgesi karar tarihinden itibaren iki yıl geçerlidir. 5901 sayılı TVKUY m. 46/2 uyarınca, çeşitli nedenlerle karar tarihinden itibaren iki yıl içerisinde kişiye teslim edilemeyen çıkma belgesi, kararın ve belgenin iptal edilmesi için başvuru makamınca Bakanlığa iade edilir. 5901 sayılı TVKUY m. 46/3 gereğince, Türk

⁷²¹ Doktrinde, iki yıllık süre içerisinde yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanamamış kişinin, artık geçersiz hâle gelen çıkma izin belgesini iade etmesinin gerekmediği ifade edilmiştir: **Güngör**, Tâbiyet, s.193-194.

⁷²² Söz konusu hükümle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.11, par.1.1.5.

⁷²³ **Tiryakioğlu**, Analiz, s.55.

⁷²⁴ **Erdem**, s.241. Benzer bir tanım için bkz. **Tiryakioğlu**, Analiz, s.53-54.

vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişinin Kanunda aranan şartlardan birini kaybettiğinin başvuru makamlarınca tespiti hâlinde, çıkma belgesi teslim edilmez. Kişi hakkında alınan kararın ve belgenin iptal edilmesi için Bakanlığa iade edilir⁷²⁵.

5901 sayılı TVKUY m. 51/1 hükmünde, çıkma izin ve çıkma belgeleri teslim edilmeden önce, başvuru makamları tarafından, kişinin nüfus kaydı sisteminden kontrol edilerek çıkma izin ve çıkma belgelerinde yer alan kimlik bilgileri ile sistemde yer alan kimlik bilgilerinin karşılaştırılacağı belirtilmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda, 5901 sayılı TVKUY m. 51/1-a hükmünce, evlenme, boşanma, evlat edinme, evliliğin feshi veya butlanı ya da kayıt düzeltme gibi olaylar sonucunda kişinin nüfus kayıtlarında değişiklik meydana gelmesi hâlinde belgelerin teslim edilmeyerek, gerekli düzeltmeler yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına iade edileceği düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 51/1-b hükmünde, vatandaşlıktan çıkma kararında yer alan kimlik bilgilerinde maddî hata olduğunun anlaşılması hâlinde belgelerin gerekli düzeltmeler yapılmak üzere Bakanlığa iade edileceği belirtilmiştir. Son olarak, 5901 sayılı TVKUY m. 51/1-c uyarınca ise çıkma talebinde bulunan kişinin ölümü veya talebinden vazgeçmesi hâlinde belgelerin iptal edilmek üzere Bakanlığa iade edilecektir⁷²⁶.

3.1.1.3. Vatandaşlıktan Çıkmanın Hüküm ve Sonuçları

3.1.1.3.1. Genel Olarak

Kanunun m. 27/1 hükmü gereğince, çıkma belgesinin kişiye imza karşılığı teslimi ile⁷²⁷ kişi Türk vatandaşlığı kaybeder. Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, nüfus aile kütüklerindeki kayıtları kapatılarak kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tabi tutulur. 5901 sayılı TVKUY m. 48 hükmünde, başvuru makamları tarafından, çıkma belgesini teslim alarak Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin ve birlikte işlem gören çocuğunun aile kütüğündeki kaydının kapalı hâle getirilmesi için form düzenleneceği ve düzenlenen formun, kişinin kaydının bulunduğu yerin nüfus müdürlüğüne gönderileceği ifade edilmiştir⁷²⁸. 5901

⁷²⁵ Söz konusu hükümle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.11, par.1.1.5.

⁷²⁶ 5901 sayılı TVKUY m. 51 hükmüyle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.12, par.1.3.

⁷²⁷ Bu düzenlemenin, vatandaşlıktan çıkan kişiyi bu durumdan haberdar etme, muhtemel bir gecikmeden doğabilecek zararları önleme ve tebligatın ispatı bakımından daha elverişli nitelikte olduğu belirtilmektedir: **Kaplan**, s.182.

⁷²⁸ Nüfus müdürlüklerince yapılacak işlemler NVİ Açıklamada belirtilmiştir. Buna göre, “*Müracaat makamlarınca gönderilen Form-F’ye dayanılarak, “Türk Vatandaşlığının Kaybı/Çıkma ve Kaybettirme/Çıkarma Formu (VGF-90)” düzenlenir ve ilgili kişilerin açık olan kayıtları kapalı hale getirilir ve kayıtlarının karşısına “5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 nci maddesi uyarınca İçişleri Bakanlığının .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilmiş olup, ... vatandaşlığına geçtiğinden Türk vatandaşlığından çıkma belgesini teslim aldığı .../.../... tarihinde vatandaşlığını kaybetmiştir.” şeklinde açıklama yapılır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 27 nci maddesi uyarınca ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocukların kayıtlarının karşısına “5901 sayılı Türk Vatandaşlığı*

sayılı TVKUY m. 49/1 hükmünde ise başvuru makamları tarafından düzenlenerek gönderilen forma dayanılarak Türk vatandaşlığını kaybetme işleminin, kişinin aile kütüğüne işlenerek kaydının kapalı hâle getirileceği düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 49/2 hükmüne göre, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişilerin aile kütüklerindeki kayıtların NVİ tarafından da kapalı hâle getirilebileceği belirtilmiştir.

Kanunun m. 27/2 gereğince, eşlerden birinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi diğer eşin vatandaşlığına tesir etmemektedir⁷²⁹. Bu husus, kişinin iradesini göz önünde bulunduran modern eğilimlerle de uyumlu bir niteliktedir⁷³⁰. Hükmün devamında, Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer eşin de muvafakat etmesi⁷³¹ hâlinde çocuklarının⁷³² da kendileri ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybedeceği; muvafakat verilmemesi hâlinde ise hâkim kararına göre işlem yapılacağı belirtilmiştir⁷³³. Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve

Kanununun 27 nci maddesi uyarınca İçişleri Bakanlığının .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile ... vatandaşlığına geçen ana/babaya bağlı olarak vatandaşlığımızı kaybetmiştir.” şeklinde açıklama yapılır”: NVİ Açıklama, s.12, par.1.1.8.

⁷²⁹ Bu noktada bir mahkeme kararı dikkat çekmektedir. Karara konu olayda; Avusturya vatandaşı olmaya hak kazanan kişinin, eşi hakkında FETÖ/PDY terör örgütüne üye olma suçundan soruşturma yürütüldüğü, ayrıca kendisinin Erzurum Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen bir soruşturma dosyasında isminin geçtiği, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapmakta iken 672 sayılı KHK kapsamında ile kamu görevinden çıkarıldığı belirtilmiştir. Söz konusu kişi vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunmuş, idare ise kişinin eşi hakkında belirtilen hususları değerlendirmek suretiyle vatandaşlıktan çıkma isteminin reddine karar vermiş ve ilk derece mahkemesi de dava konusu işlemde takdir yetkisinin kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun olarak kullanıldığına karar vermiştir. İstinaf mahkemesi ise kişinin Türk vatandaşı olarak kalmasının ya da vatandaşlıktan çıkmasının eşi hakkında yukarıda belirtilen hususlar açısından olumlu ya da olumsuz herhangi bir belirleyiciliğinin olmadığı gibi, fiilî ya da hukukî bir bağ da kurulamadığını, dolayısıyla kişinin Kanunun m. 25 hükmünde aranan koşulları sağladığı, başkaca olumsuz bir hususun bulunmadığını belirterek ilk derece mahkemesinin kararını kaldırmış ve idare tarafından tesis edilen işlemin iptaline hükmetmiştir: Ankara BİM 10. İDD, T. 23.06.2020, E. 2020/1355, K. 2020/964. Karar metni için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> (erişim tarihi: 23.05.2024).

⁷³⁰ Ünsal, s.1392.

⁷³¹ Muvafakate ilişkin hususlar 5901 sayılı TVKUY m. 67 ve m. 68’de düzenlenmiştir:

“MADDE 68 - (1) Türk vatandaşlığını kazanma veya kaybetme müracaatında bulunan ana veya babaya bağlı olarak işlem gören çocukla ilgili muvafakat noter huzurunda verilir. Ancak müracaat makamında işlemi yapan memur huzurunda da muvafakat verilebilir.

(2) Yetkili yabancı makamlar huzurunda düzenlenen muvafakat belgesi, 67 nci maddedeki hükümlere göre işleme alınır”.

“MADDE 67 - (1) Yabancı makamlarca verilmiş olan resmi belgelerin tasdik işlemleri Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 167 nci maddesine göre yapılır.

(2) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancıların başvuru sırasında ibraz ettikleri yabancı makamlardan alınan diploma, pasaport gibi belgelerin Türkçe tercümeli ve noter tasdikli olması yeterlidir.

(3) Gerekli görülen hallerde ikamet tezkerelerinin aslına uygunluğunun tasdiki il müdürlüklerince de yapılabilir”.

⁷³² 5901 sayılı TVKUY m. 3/1-c hükmünde, çocuk, on sekiz yaşını tamamlamayan kişi şeklinde tanımlanmıştır. Kanunda ise bu yönde bir düzenleme bulunmaması bir eksiklik teşkil etmeyecektir. Zira ana veya babanın velâyeti yalnızca çocuklar bakımından söz konusu olabileceği için ancak küçüklerin vatandaşlığı ebeveynlerinin vatandaşlık durumundan etkilenebilecektir: Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.137.

⁷³³ 5901 sayılı TVKUY m. 50/5 hükmünde, ana ya da babadan birinin yabancı olması hâlinde çocuğun, Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. 1982 Anayasası m. 66/3 hükmüne, diğer bir anlatımla, vatandaşlığın kanuniliği ilkesine aykırı niteliktedir: Dardağan Kibar, Vatandaşlığın Kanuniliği, s.15.

babanın çocuklarının da Türk vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. Anılan hükmün son cümlesi olan “Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kaybeder” ibaresi, 7196 sayılı Kanunun⁷³⁴ m. 63 hükmü ile kaldırılmış ve 5901 sayılı TVK m. 27 hükmü son şeklini almıştır⁷³⁵. 5901 sayılı TVKUY m. 42/4 ile m. 50/3 hükmünde de aynı hususlar yinelenmiştir. Belirtmek gerekir ki Kanunun m. 27 hükmünün gerekçesinde, on beş yaşından büyük çocukların, ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybetmelerinin ancak yazılı muvafakat ile mümkün olacağı ifade edilerek, bu hususta 403 sayılı TVK m. 32/3 aynen benimsenmiş, ancak anılan ibare Kanun metnine dahil edilmemiştir. Vatandaşlığın kaybı gibi önemli bir hususta çocuğun muvafakatının aranmamasının, Türkiye’nin de taraf olduğu 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin⁷³⁶ m. 12 hükmüne⁷³⁷ açıkça aykırılık teşkil ettiği ifade edilmektedir⁷³⁸.

Kanunun m. 27/2 hükmünde, muvafakat verilmemesi hâlinde hâkim kararına göre işlem yapılacağı düzenlenmiş, ancak yetkili mahkeme belirtilmemiştir. Hâlbuki Kanunun m. 20/2 hükmünde, yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin olarak, diğer eşin muvafakat vermemesi ana veya babanın mutad meskeninin bulunduğu ülkedeki hâkim kararına göre işlem yapılacağı düzenlenmiştir. Doktrinde, vatandaşlıktan çıkmaya konu olan kişilerin Türk vatandaşı olmaları sebebiyle kanun koyucunun bu hususta Türk mahkemelerinin yetkili olduğunu varsaydığı ifade edilmiştir⁷³⁹. Ne var ki bu durum her koşulda böyle tezahür etmeyecektir. Kanunun m. 27/2 hükmünde, Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer ebeveynin de muvafakat etmesi

⁷³⁴ Tam adı “Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” olan düzenleme için bkz. RG: 24.12.2019-30988.

⁷³⁵ Bununla birlikte, 5901 sayılı TVKUY m. 50/2 hükmünde, Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve babanın çocuğunun da Türk vatandaşlığını kaybedeceği ifade edilmektedir. 5901 sayılı TVK m. 27/2 hükmünün geçirdiği değişiklikle beraber, 5901 sayılı TVKUY’un anılan hükmünün değişmesi de gerekmektedir. Elbette vatandaşlık kanunla gösterilen hâllerde kaybedilebileceğinden, 5901 sayılı TVKUY m. 50/2 hükmünün bu anlamda vatandaşlığın kaybına sebep olması söz konusu değildir. Ek olarak, belirtmek gerekir ki 5901 sayılı TVKUY m. 50/7 hükmünde, Türk vatandaşlığının kaybının, çocuğu vatansız kılacak olması durumunda bu hükmün uygulanmayacağı belirtilmiştir.

⁷³⁶ Sözleşmenin Türkçe ve İngilizce resmî metinleri için bkz.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf> (erişim tarihi: 21.05.2024). BM Genel Kurulu tarafından 20.11.1989 tarihinde kabul edilen ve 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeye Türkiye de taraftır. Sözleşme, Türkiye bakımından 04.05.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. RG: 27.01.1995-22184.

⁷³⁷ Anılan hüküm şu şekildedir:

“Madde 12 - 1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır”.

⁷³⁸ **Giray**, s.394-395.

⁷³⁹ **Güngör**, Tabiiyet, s.203, dn.533. Benzer yönde bkz. **Tarman**, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık, s.1078.

hâlinde çocuğun da vatandaşlıktan çıkan ebeveyniyle birlikte Türk vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. Böyle bir durumda, örneğin, Türk babadan ve yabancı anadan, evlilik birliği içinde dünyaya gelen bir çocuk söz konusu olabilir. 1982 Anayasası m. 66/2 hükmü ile 5901 sayılı TVK m. 7/1 gereğince, söz konusu çocuk, doğumla kendiliğinden Türk vatandaşı olur. Vatandaşlıktan çıkarak Türk vatandaşlığını kaybeden baba, çocuğunun da kendisiyle birlikte vatandaşlıktan çıkmasını arzu ederse bu durumda yabancı ananın buna muvafakat etmesi gerekecek, ancak söz konusu muvafakatin alınamaması hâlinde ihtilâfa sebep olabilecektir⁷⁴⁰. Dolayısıyla Kanunun m. 20/2 hükmünde, Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılmasında olduğu gibi, Kanunun m. 27/2 hükmünde de çocuğun vatandaşlıktan çıkması hususunda diğer ebeveynin muvafakatinin alınamaması hâlinde karar verecek yetkili mahkemenin düzenlenmesinin isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu konuda yetkili mahkemeye ilişkin doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, TMK çerçevesinde konuya ilişkin bir düzenleme bulunmadığından, bu hususta Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁷⁴¹ m. 6 uyarınca, davalının, davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesinin yetkili olacağı ifade edilmiştir⁷⁴². Diğer görüşe göre ise TMK’da konuya ilişkin genel hüküm olan m. 411 uyarınca, vesayet işlerinde yetki küçüğün veya kısıtlının yerleşim yerindeki vesayet dairelerine aittir⁷⁴³. TMK m. 397/2 uyarınca da vesayet makamı, sulh hukuk mahkemesi; denetim makamı ise asliye hukuk mahkemesidir.

Kanunda, vatandaşlıktan çıkan ebeveyne bağlı olarak vatandaşlığın kaybı noktasındaki bir diğer hukukî sorun da çocuğun hangi ebeveynin velâyeti altında bulunduğu⁷⁴⁴. Bu konuya ilişkin olarak da ne Kanunda ne 5901 sayılı TVKUY’da herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Bununla birlikte, çocuğun, ana veya babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığından çıkması için velâyetinin, vatandaşlıktan çıkan ebeveynde bulunmasına gerek olmadığı, zira ana veya babanın vatandaşlıktan çıkmasının çocuğun vatandaşlığını etkilemesi ile çocuğun velâyeti arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı ifade edilmiştir⁷⁴⁵. Nitekim Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılmasına ilişkin 5901 sayılı TVK m. 20/2

⁷⁴⁰ Doktrinde, bu konuya ilişkin olarak Kanunun ve 5901 sayılı TVKUY’un sessiz kaldığı ifade edilmiştir: **Güngör**, Tâbiyet, s.204.

⁷⁴¹ RG: 04.02.2011-27836.

⁷⁴² **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.138; **Tütüncübaşı**, s.169. Çocuğun ana veya babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığından ayrılması hususu, mahkemece TMK m. 183 kapsamında değerlendirilecek ve bu çerçevede karar verilecektir: **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.138. TMK’nın “Boşanma” başlıklı ikinci bölümünde yer alan ve “Durumun değişmesi” başlığını taşıyan m. 183 uyarınca, ana veya babanın başkasıyla evlenmesi, başka bir yere gitmesi veya ölmesi gibi yeni olguların zorunlu kılması hâlinde hâkim, re’sen veya ana veya babadan birinin talebi üzerine gerekli önlemleri alır.

⁷⁴³ **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.198.

⁷⁴⁴ **Güngör**, Tâbiyet, s.204.

⁷⁴⁵ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.137. Benzer yönde bkz. **Tütüncübaşı**, s.169.

hükmünde, çocuğun da ana veya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için velâyetinin bulunduğu ebeveyninin bu yönde bir talebinin olması ve diğer eşin de buna ilişkin muvafakatinin gerektiği düzenlenmiştir. Dolayısıyla vatandaşlıktan çıkmanın çocuğun vatandaşlığını etkilemesine ilişkin olarak, Kanunun m. 20/2 hükmünde olduğu gibi, m. 27/2 hükmünde de bu yönde bir düzenleme yapılması isabetli olacaktır.

Kanunun m. 27/3 ile 5901 sayılı TVKUY m. 50/7 hükmünde, vatandaşlığın kaybının çocukları vatansız kılacak olması hâlinde bu madde hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Nitekim 5901 sayılı TVKUY m. 42/3 hükmünde, ana veya babaya bağlı olarak işlem görecektir çocuğun, ana veya babanın kazandığı ya da kazanacağı yabancı devlet vatandaşlığını kazanamayacağının anlaşılması hâlinde, bu hususun başvuru makamlarınca, başvurunun İçişleri Bakanlığına intikal ettirildiği yazıda mutlaka bildirileceği vurgulanmıştır.

Türk vatandaşlığından çıkan kişilerin yeniden Türk vatandaşlığına alınması yönünde kolaylaştırıcı düzenlemeler mevcuttur. Kanunun m. 21 hükmünde, vatandaşlıktan çıkmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocukların ergin olmalarından⁷⁴⁶ itibaren üç yıl içerisinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanabilecekleri düzenlenmiştir⁷⁴⁷. Seçme hakkının kullanılması için öngörülen süreyi kaçıranların ise Kanunun m. 13/1-b hükmünce, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, ikamet şartı aranmaksızın, İçişleri Bakanlığı kararıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabileceği belirtilmiştir⁷⁴⁸. Ergin kişi vatandaşlıktan çıkmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmişse bu kişilerin de Kanunun m. 13/1-a hükmüne göre, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, ikamet şartı aranmaksızın, Bakanlık kararıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabileceği ifade edilmiştir⁷⁴⁹. Yukarıda belirtilen bu hususların, aşağıda incelenecek olan, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılan ayrıcalıklı yabancılar bakımından da geçerli olacağını vurgulamak gerekir.

3.1.1.3.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Vatandaşlıktan Çıkanlar Bakımından

403 sayılı TVK'da, 1995 yılında 4112 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılan kişilere ve

⁷⁴⁶ Bu durumda kişi Türk vatandaşlığını kaybetmiş olduğu için erginliği, 5718 sayılı MÖHUK m. 9 uyarınca, millî hukukuna göre tespit edilir.

⁷⁴⁷ Seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kazanılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Nomer**, *Vatandaşlık* (2023), s.120-121; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.147 vd.; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, *Vatandaşlık*, s.168 vd.; **Güngör**, *Tâbiyet*, s.173 vd.; **Erdem**, s.211 vd.

⁷⁴⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Erten, Rıfat, "Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması", **AÜHFD**, 2021, C.70, S.4, ss.899-932, s.914 vd.

⁷⁴⁹ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Erten**, s.913-914.

bunların ergin olmayan çocuklarına ayrıcalıklı bir statü tanındığını daha önce ifade etmiştik. Kanun koyucu tarafından aynı tavır 5901 sayılı TVK’da da sürdürülmüş ve Kanunun m. 28 ile 5901 sayılı TVKUY m. 52 hükmünde⁷⁵⁰, söz konusu kişilere ilişkin düzenlemeler yer almıştır⁷⁵¹. Kanunun m. 28 hükmüne göre, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar ve kendileriyle birlikte işlem gören çocukları; millî güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme ve muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam eder. Hükümde yer alan “birlikte işlem gören çocukları” ibaresinden anlaşılması gereken, hükmün gerekçesinde ifade edildiği üzere, 403 sayılı TVK’da olduğu gibi, kişinin çıkma belgesinde kayıtlı ergin olmayan çocuklarıdır.

Kanunun m. 28 hükmü, 18.05.2012 tarihinde, 6304 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla⁷⁵² değişikliğe uğrayarak güncel şeklini almıştır. Buna göre, Kanunun m. 28/1 hükmü uyarınca, doğumla Türk vatandaşı olup, ki bu noktada doğum yeri esasına göre de doğumla vatandaşlık kazanılmış olabilir, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve üçüncü dereceye kadar olan altsoyları, bu hükümde belirtilen istisnalar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam eder. Millî güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır⁷⁵³. Belirtmek gerekir ki bu statü kapsamına dahil olma noktasında, kişinin, çıkma izni aldığı tarihin veya yabancı devlet vatandaşlığını kazanma sebebinin herhangi bir önemi yoktur⁷⁵⁴. Özetle, bu kişiler yabancı sıfatını haiz olmalarına rağmen, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil

⁷⁵⁰ Doktrinde, Kanunun m. 28 hükmünde yer alan hususların, m. 27’ye eklenmesinin isabetli olacağı ileri sürülmüştür: **Tanrıbilir**, *Kayıp İlişkin Hükümler*, s.39.

⁷⁵¹ Ne var ki 5901 sayılı TVKUY m. 52/2 hükmünde “*Bu kişilerin Türkiye’deki ikamet, seyahat, çalışma, yatırım, ticari faaliyet, miras, taşınır ve taşınmaz iktisabı ile ferağı gibi konulara yönelik işlemler, ilgili kurum ve kuruluşlarca Türk vatandaşlarına uygulanmakta olan mevzuat çerçevesinde yürütülür*” ibaresine yer verilerek, söz konusu ayrıcalıklı statünün ilk kez düzenlendiği 4112 sayılı Kanundaki ibareye çok benzer bir düzenleme ihdas edilmiştir. Halbuki bu statüye ilişkin hüküm, 4112 sayılı Kanundan sonra, 4866 ve 5203 sayılı Kanunlarla değişikliğe uğramış ve 4112 sayılı Kanunda yer alan, anılan ibare kaldırılmıştır. Durum böyle iken 5901 sayılı TVKUY’un anılan hükmünde bu şekilde bir ibareye yer verilmesi kanaatimizce gereksiz olmuştur. Zira söz konusu kişilerin yararlanabileceği hakların kapsamı Kanunun m. 28 hükmünden açıkça anlaşılmaktadır.

⁷⁵² RG: 18.05.2012-28296. Bundan böyle “6304 sayılı Kanun” olarak anılacaktır.

⁷⁵³ 2012 yılında 6304 sayılı Kanunla birlikte 5901 sayılı TVK m. 28 hükmü son şeklini alsa da 5901 sayılı TVKUY m. 52 hükmü, Kanunun m. 28 hükmüne göre yeniden düzenlenmemiştir. Dolayısıyla mevcut durumda Kanunun m. 28 hükmü ile 5901 sayılı TVKUY m. 52 arasında tutarsızlık vardır. Kanunun m. 28 hükmünün eleştirisi için bkz. **Can**, s.96 vd.; **Öztürk**, *Mavi Kart*, s.964 vd.

⁷⁵⁴ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, *Vatandaşlık*, s.135; **Güngör**, *Tâbiyet*, s.197; **Can**, s.86; **Tütüncübaşı**, s.179.

edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, belirtilen istisnalar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacaklardır.

Hükümde yer alan millî güvenlik ve kamu düzeni kavramları ise belirsiz niteliktedir⁷⁵⁵. Millî güvenlik ibaresi ile devletin iç ve dış güvenliğinin anlaşılmakta olduğu; kamu düzeninin ise son derece genel ve geniş bir nitelikte olduğu belirtilmektedir⁷⁵⁶. Kanunda, söz konusu kişilerin, belirtilen hususlar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanması noktasında millî güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümlerin saklı tutulması, devletin, bahse konu kişilerden gelebilecek ve önceden öngörülmesi mümkün olmayan muhtemel tehlikelere karşı kendini koruması olarak yorumlanmaktadır⁷⁵⁷.

6304 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, ayrıcalıklı statüden yararlanabilecek olanların kapsamı, hükmün 403 sayılı TVK'daki hâline ve 5901 sayılı TVK'nın ilk hâlineki kıyasla genişletilmiş ve vatandaşlıktan çıkan kişinin, yalnızca çıkma belgesinde kayıtlı ergin olmayan çocukları kapsamı yerine, daha geniş olarak, üçüncü dereceye kadar olan altsoylarının bu statü dahilinde yer alacağı belirtilmiştir. Bu değişikliğin, koşullar gereği Türk vatandaşlığından ayrılmak durumunda kalan kişiler ile onların altsoyuna bahsedilecek özel hakların, söz konusu kişilerin Türkiye ile bağlantılarının devamını sağlayacak nitelikte olduğu belirtilmiştir⁷⁵⁸. Bununla birlikte, Kanunun m. 28/5 hükmü gereğince, bu madde hükümlerinden yararlanacak olan altsoyun, üstsoyu ile soy bağıını belgelendirmesi şarttır. Kanunun m. 28/4 hükmünce, Bakanlar Kurulu, gerekli görmesi hâlinde, üçüncü dereceden itibaren hangi dereceye kadar olan altsoyların bu maddede tanınan haklardan faydalanabileceğini belirleyebilecektir. Belirtilmelidir ki 02.07.2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname⁷⁵⁹ ile hükümde yer alan “Bakanlar Kurulu” ifadesi “Cumhurbaşkanı” olarak değiştirilmiştir. Cumhurbaşkanının bu yetkisini bireysel biçimde kullanmaması gerekmekte, aksi yönde bir uygulamanın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edeceği belirtilmektedir⁷⁶⁰.

Kanunun m. 28/2 hükmü gereğince, bu madde kapsamındaki kişilerin, seçme ve seçilme, muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü bulunmamakta; sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları ise saklı olup, bu

⁷⁵⁵ Konuya ilişkin millî güvenlik ve kamu düzeni kavramları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Turhan**, s.57-58; **Can**, s.125 vd.; **Aykan Tıkman**, s.99 vd.

⁷⁵⁶ **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.132; **Erdem**, s.254; **Aykan Tıkman**, s.101.

⁷⁵⁷ **Erdem**, s.254-255.

⁷⁵⁸ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.134; **Can**, s.96.

⁷⁵⁹ Tam adı “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” olan düzenleme için bkz. RG: 07.02.2018-30471 (2. Mükerrer).

⁷⁶⁰ **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.195, dn.44.

hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olacaklardır. Kanunun m. 28/3 hükmü uyarınca, söz konusu kişiler, bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak aslî ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde bulunamayacak, ancak kamu kurum ve kuruluşlarında işçi, geçici veya sözleşmeli personel olarak çalıştırılabilecektir.

Kanunun m. 28/6 hükmü ile 5901 sayılı TVKUY m. 51 gereğince, bu madde kapsamında bulunan kişilere, talepleri hâlinde, bu maddede belirtilen haklardan faydalanabileceklerini gösteren Mavi Kart düzenlenir⁷⁶¹. Kanunun m. 28/7 hükmü ile 5901 sayılı TVKUY m. 53/6 uyarınca, söz konusu hakların kullanılmasında Mavi Kartın ibrazı yeterlidir. Kartın ibraz edilememesi durumunda Kimlik Paylaşımı Sistemi aracılığıyla Mavi Kartlılar Kütüğünden alınacak kayıt örneği ve vatandaşı olunan devlet makamlarınca verilmiş kimlik bilgilerini gösteren belge ile işlem yapılır.

3.1.2. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybı

Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı, Kanunda belirtilen kişilerin Kanunda öngörülen şartları haiz olması neticesinde, yetkili makam kararı gerekmez, yalnızca kendi irade beyanlarıyla vatandaşlıktan ayrılmasıdır⁷⁶². Kişiye tanınan ve vatandaşlığın iradî kaybı sonucunu doğuran seçme hakkı, sübjektif bir kamu hakkı niteliğindedir⁷⁶³. Kanun tarafından tanınan bu hak ile kişiye, vatandaşı olmak istediği devleti seçebilme imkânı sağlanmakta ve böylece çifte veya çok vatandaşlık hâllerinin azaltılmasına da katkıda bulunmaktadır⁷⁶⁴.

5901 sayılı TVK'da seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı imkânı, küçük olmaları nedeniyle doğumla veya sonradan iradeleri dışında Türk vatandaşlığını kazanan kişilere tanınmıştır⁷⁶⁵. Söz konusu kişilerin doğumla veya sonradan yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmaları hâlinde, kanun koyucu, bu kişilere kolay yoldan Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı bahşetmiştir⁷⁶⁶. Kanunun m. 34/1 hükmünde, belirli kişilerin, ergin olmalarından itibaren üç yıl içerisinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilceği düzenlenmiştir. Kanunun m. 34/2 hükmünde ise seçme

⁷⁶¹ 5901 sayılı TVKUY m. 53/3 hükmünce, Mavi Kart almak için; talebi belirten dilekçe, iki adet fotoğraf ve yabancı devlet vatandaşı olduğunu gösteren kimlik belgesi veya pasaport ile birlikte başvuru makamlarına başvurulur. 5901 sayılı TVKUY m. 53/2 uyarınca, Mavi Kart, yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise il nüfus ve vatandaşlık müdürlüğünce düzenlenir. Gerekli görülen hâllerde NVİ tarafından da Mavi Kart düzenlenebilir. 5901 sayılı TVKUY m. 53/4 gereğince, Mavi Kart; nüfus cüzdanı, pasaport veya kimlik belgesi olarak kullanılamaz, kurumlardan hizmet alınması sırasında yabancı kimlik belgesi ile birlikte ibraz edilir.

⁷⁶² **Turhan/Tanrıbilir**, s.153; **Tanrıbilir**, *Kayba İlişkin Hükümler*, s.59; **Erdem**, s.278.

⁷⁶³ **Nomer**, *Vatandaşlık* (2023), s.29.

⁷⁶⁴ **Turhan/Tanrıbilir**, s.153; **Tanrıbilir**, *Kayba İlişkin Hükümler*, s.59.

⁷⁶⁵ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, *Vatandaşlık*, s.173; **Erdem**, s.279.

⁷⁶⁶ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, *Vatandaşlık*, s.173.

hakkının kullanılması sonucunda kişinin vatansız kalacak olması hâlinde bu hakkın kullanılamayacağı belirtilmiştir. Görüleceği üzere, anılan düzenlemeye hem vatandaşlıkta çıkma hususunda hem seçme hakkının kullanılmasında yer verilerek, vatandaşlığın iradî kaybı hâllerinde meydana gelebilecek vatansızlık hâlinin önlenmesi hedeflenmiştir.

3.1.2.1. Seçme Hakkını Kullanmanın Şartları

Kanunun m. 34/1 ile m. 34/2 hükmü göz önüne alındığında, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılabilmenin şartları şu şekilde ifade edilebilir; bu hakkı kullanabilecek kişi gruplarından olmak, ergin olmak, ergin olduktan sonra üç yıllık süre içerisinde seçme hakkını kullanmak ve vatansız kalmamaktır. Anılan hükümlerden ortaya çıkan bu şartlar doktrinde eleştirilmiştir. Seçme hakkının kullanılmasıyla vatandaşlığın kaybına ilişkin şu biçimde bir öneride bulunulmuştur: *“Aşağıda durumları belirtilenler, bu kanunun 25. Md. ’sindeki şartları yerine getirmek kaydıyla ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler”*⁷⁶⁷. Bu yönde bir düzenlemeyle konuya ilişkin eksikliğin giderileceği ve böylelikle seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılma noktasında kanuna karşı hilenin önüne geçileceği ifade edilmiştir. Aksi takdirde, seçme hakkını kullanabilecek kişilerin, herhangi bir suç nedeniyle aranması veya hakkında herhangi bir malî veya cezaî tahdit olması hâlinde, bu yolu kullanarak vatandaşlıktan ayrılması eşyanın doğasına aykırılık teşkil edecektir⁷⁶⁸. Nitekim konuya ilişkin benzer bir görüş de ileri sürülmüştür. 403 sayılı TVK’da seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılabilen kişi gruplarından sayılmasalar da 5901 sayılı TVK’da, ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılabilceği düzenlenmiştir. Yalnızca doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin böylesi kolay bir yoldan Türk vatandaşlığından ayrılmalarına imkân sağlamanın mantığının anlaşılacağı, acaba bu kişilerin vatandaşlara yönelik, askerlik yükümlülüğü gibi birtakım kanunî yükümlülüklerden kurtulmaları veya yabancılara yönelik, yabancı öğrencilere tanınan üniversiteye giriş imkânı gibi birtakım haklardan yararlanmaları amacıyla söz konusu hükmün getirilmiş olabileceği, haklı olarak, ifade edilmiştir⁷⁶⁹. Nitekim uygulamada, seçme hakkının anılan amaçlara yönelik şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir⁷⁷⁰. Ek olarak, şu ayrıma da dikkat çekmek gerektiğini düşünüyoruz. Kanunun m. 13 ile m. 14

⁷⁶⁷ Reçber/Özgenç, s.385.

⁷⁶⁸ Reçber/Özgenç, s.385-386.

⁷⁶⁹ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.173-174.

⁷⁷⁰ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.174, dn.183.

hükmünde Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması konusu düzenlenmiştir. İlk olarak m. 13 hükmünde, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanların, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, ikamet şartına tabi olmaksızın, İçişleri Bakanlığının kararıyla yeniden Türk vatandaşlığını kazanabileceği belirtilmiştir. İkinci olarak m. 14 hükmünde ise seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak kaydıyla, ikamet şartına tabi olmaksızın, İçişleri Bakanlığı kararıyla yeniden Türk vatandaşlığını kazanabileceği düzenlenmiştir. Anılan iki iradî kayıp hâlinin, vatandaşlığın yeniden kazanılması bakımından ikamet ayırımına tabi tutulması, seçme hakkının kullanılması suretiyle Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin şartları sorgulatacak görünümde⁷⁷¹.

3.1.2.1.1. Seçme Hakkını Kullanabilecek Kişilerden Olmak

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından ilki, Kanunun m. 34/1-a ile 5901 sayılı TVKUY m. 59/1-a hükmünde belirtildiği üzere, ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan, yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlardır. Bu kişiler hâlihazırda yabancı bir devlet vatandaşlığını da haiz olduğundan, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmaları durumunda vatansız kalmaları söz konusu olmayacaktır.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından ikincisi, Kanunun m. 34/1-b ile 5901 sayılı TVKUY m. 59/1-b hükmünde ifade edildiği üzere, ana ya da babadan dolayı soybağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan, doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlardır. Bu kişiler hâlihazırda yabancı bir devlet vatandaşlığını haiz olduğundan, seçme hakkını kullanmaları neticesinde vatansız kalmaları gündeme gelmeyecektir. Doktrinde, bu kişilerin, seçme hakkından yararlanabilecek kişi gruplarından biri olarak Kanunda düzenlenmesinin yerinde olduğu, zira söz konusu kişilerin tersi bir durumda bulunan, Kanunun m. 34/1-ç hükmünde zikredilen, doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları hâlde sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazanan kişilere de seçme hakkını kullanma imkânı bahsedildiği belirtilmiştir⁷⁷².

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından üçüncüsü, Kanunun m. 34/1-c ile 5901 sayılı TVKUY m. 59/1-c hükmünde düzenlendiği

⁷⁷¹ Benzer yönde bkz. **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.147.

⁷⁷² **Dardağan Kibar**, Seçme Hakkı, s.285.

üzere, evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlardır⁷⁷³. Bu kişilerin yalnızca Türk vatandaşlığını haiz olmaları söz konusu olabilir. Dolayısıyla bahse konu kişilerin seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmaları, vatansız kalmayacak olmalarına bağlıdır.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından dördüncüsü, Kanunun m. 34/1-ç ile 5901 sayılı TVKUY m. 59/1-ç hükmünde belirtildiği üzere, doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları hâlde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlardır. Bu kişiler hâlihazırda Türk vatandaşlığının yanı sıra yabancı bir devlet vatandaşlığını da haizdir. Dolayısıyla söz konusu kişilerin seçme hakkını kullanmaları sonucunda vatansız kalmaları mümkün olmayacaktır.

Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılacak kişi gruplarından sonuncusu, Kanunun m. 34/1-d ile 5901 sayılı TVKUY m. 59/1-d hükmünde ifade edildiği üzere, herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlardır. Bu kişiler de tıpkı evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar gibi yalnızca Türk vatandaşlığını haiz olabilir. Dolayısıyla söz konusu kişilerin seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmaları, vatansız kalmamalarına bağlı olacaktır⁷⁷⁴.

Kanunun, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılma imkânı bahsettiği kişilerin ortak özelliği, küçükken iradeleri dışında Türk vatandaşlığını kazanmış ve seçme hakkına başvurulduğu esnada çifte veya çok vatandaşlığı haiz ergin kişiler olmalarıdır⁷⁷⁵. Son olarak, seçme hakkını kullanabilecek kişilerin Kanunda sınırlı sayıda düzenlendiğini, söz konusu kişi grupları haricindeki kişilerin bu yolla vatandaşlıktan ayrılmasının mümkün olmadığını belirtmek gerekir.

3.1.2.1.2. Ergin Olmak

Kanunda, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılmak isteyen kişilerin ergin olması gerektiği belirtilmiştir. Erginliğin tespiti ise 5901 sayılı TVKUY m. 3/1-e gereği TMK hükümlerine göre gerçekleştirilecektir. Buradan hareketle, TMK m. 11/2 gereğince evlenmeyle ergin olan⁷⁷⁶ veya TMK m. 12 uyarınca mahkeme kararıyla ergin

⁷⁷³ Evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılması hakkında bkz. **Nomer**, Vatandaşlık (2023), s.108 vd.; **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.143 vd.; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.101 vd.; **Güngör**, Tâbiyet, s.169 vd.; **Erdem**, s.182 vd.

⁷⁷⁴ **Güngör**, Tâbiyet, s.233.

⁷⁷⁵ **Güngör**, Tâbiyet, s.231.

⁷⁷⁶ Daha önce de belirtildiği üzere, kişi on sekiz yaşını tamamlamadan önce söz konusu evlilik sonlansa bile, kişi evlenmeyle kazandığı erginliği korur: **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.297.

kılınan⁷⁷⁷ kişilerin de seçme hakkını kullanma noktasında aranan erginlik şartını sağladığının kabulü gerekir⁷⁷⁸.

Kanunda, seçme hakkını kullanmak isteyen kişilerin erginliğinden bahsedilmiş ancak ayırt etme gücüne değinilmemiştir. Konuya ilişkin olarak ne 5901 sayılı TVKUY'da ne Kanunun madde gerekçelerinde ne de NVİ Açıklamada bir düzenleme bulunmamaktadır. Seçme hakkını kullanmak isteyen kişinin ayırt etme gücünü haiz olmasına ilişkin açık bir düzenlemenin bulunmaması kanaatimizce bir eksiklik teşkil etmeyecektir. Zira vatandaşlık gibi önemli bir hakka ilişkin işlemlerde bulunabilmenin ayırt etme gücünü haiz olmayı gerektireceği kanaatindeyiz. Nitekim doktrinde de Kanunda bu yönde bir düzenlemenin mevcut olmamasının ayırt etme gücünün aranmasına engel teşkil etmeyeceği ifade edilmiştir⁷⁷⁹. Her ne kadar TMK m. 463 hükmünde vesayet makamı ile denetim makamının izniyle vesayet altındaki kişinin vatandaşlıktan ayrılmasının mümkün olduğu düzenlense de ayırt etme gücünü haiz olanların da vesayet altına alınabileceği dikkate alındığında, TMK m. 463 hükmünün vesayet altında olan ayırt etme gücünü haiz kişiler bakımından geçerli olabileceğini, dolayısıyla vesayet altındaki ayırt etme gücünü haiz olmayan kişilerin, vesayet makamı ile denetim makamının izni olsa bile vatandaşlıktan ayrılma hakkını kullanamayacağını düşünüyoruz.

Seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılacak kişi grupları, çoğunlukla, Türk vatandaşlığının yanı sıra yabancı devlet vatandaşlığını da sahip olan çifte veya çok vatandaşlığı haiz kişilerdir. 5718 sayılı MÖHUK m. 4/1-b hükmü gereğince, bu gibi kişilerin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı Türk hukukuna göre tespit edilecektir.

3.1.2.1.3. Süre

Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılmak için Kanunda öngörülen süre üç yıldır. Bu süre hak düşürücü nitelikte olup, bahse konu sürenin geçmesinden sonra bir daha bu yolla vatandaşlıktan ayrılmak söz konusu olmayacaktır⁷⁸⁰. Bu durumda ancak genel yolla, diğer bir deyişle, çıkma izni almak suretiyle vatandaşlıktan ayrılmak mümkün olacaktır⁷⁸¹.

403 sayılı TVK'da seçme hakkını kullanabilmek için kişiye tanınan iki yıllık bir süre mevcuttu. 5901 sayılı TVK'da bu süre, haklı olarak, üç yıl olarak belirlenmiş ve böylece

⁷⁷⁷ Erginliğin bu şekilde kazanılması, mahkeme kararının kesinleşmesiyle gerçekleşmektedir.

⁷⁷⁸ Aynı yönde bkz. **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.175.

⁷⁷⁹ **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.175.

⁷⁸⁰ Aynı yönde bkz. **Turhan/Tanrıbilir**, s.154; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.176; **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.60, dn.69.

⁷⁸¹ Aynı yönde bkz. **Erdem**, s.280.

erginliğe yeni adım atmış olan kişinin bu hususu daha fazla düşünebilmesi için zaman tanınarak vatandaş lehine bir düzenleme ihdas edilmiştir⁷⁸².

3.1.2.1.4. Vatansız Kalmamak

Kanunda, kişinin seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılabilmesi vatansız kalmamasına bağlı tutulmuştur. Kişi, kendi iradesiyle vatansız kalma tercihinde bulunamayacağı için Türk vatandaşlığının yanı sıra en az bir yabancı devlet vatandaşlığını da haiz olmalıdır. Kaldı ki seçme hakkını kullanabilecek kişi grupları büyük oranda çifte veya çok vatandaşlığı haiz kişilerdir.

3.1.2.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında Usul

Seçme hakkının kullanılmasına ilişkin başvuru, vatandaşlıktan çıkmada olduğu gibi, Kanunun m. 37 ile 5901 sayılı TVKUY m. 64/1 gereğince, yurt içinde ikamet edilen yer valiliğine, diğer bir deyişle, yerleşim yeri veya mutad mesken valiliğine; yurt dışında ise dış temsilciliklere bizzat veya bu hakkın kullanılmasına ilişkin vekâletname ile yapılmalıdır. Ek olarak, posta yoluyla yapılan başvuruların kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 64/2 hükmünde ise ergin olmayan veya ayırt etme gücünden yoksun bulunan kişilerin vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin başvurularının veli ya da vasileri tarafından yapılacağı düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 59/1 hükmünde, seçme hakkını kullanmak isteyen kişinin bu hususta yazılı bildirimde⁷⁸³ bulunması gerektiği⁷⁸⁴ ifade edilmiş; m. 64/6 hükmünde ise başvuru tarihi olarak kişinin form dilekçesinin başvuru makamınca evrak kaydına alındığı tarihin esas alınacağı belirtilmiştir.

Seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılmak isteyenlerin bu isteklerini belirtir form dilekçe⁷⁸⁵ ile başvuru makamları olan valiliklere veya dış temsilciliklere başvurmaları gereklidir⁷⁸⁶. 5901 sayılı TVKUY m. 60 uyarınca, başvuru makamlarınca, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmek isteyenlerin

⁷⁸² Erdem, s.279, dn.44; Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.288.

⁷⁸³ 5901 sayılı TVKUY’da yer alan “bildirim” ifadesi yerine “başvuru” ifadesinin kullanılmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz. Zira konuya ilişkin bildirim, 403 sayılı TVK çerçevesinde düzenlenen seçme hakkında olduğu gibi, kişinin bu doğrultudaki iradesiyle kendiliğinden sonuç doğurmaktadır. Ancak 5901 sayılı TVK m. 35/1 uyarınca, seçme hakkının kullanılması neticesinde vatandaşlığın kaybı anı, seçme hakkının kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar tarihidir. Dolayısıyla bu noktada “başvuru” ifadesinin kullanılmasının, vatandaşlığın kaybı anının belirlenmesinde kişinin iradesinden ziyade yetkili makam kararının önem arz ettiğinin anlaşılmasına hizmet edeceği kanaatindeyiz. Elbette bu yolla vatandaşlığın kaybında kişi iradesinin belirleyici olduğunu da vurgulamak gerekir.

⁷⁸⁴ Aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.15, par.2.1.

⁷⁸⁵ “VAT-10” kodlu “Seçme Hakkı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı Başvuru Formu” başlıklı form için bkz. <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/Formlar/Vatandaslik/Vat10-FormSecmeHakkiIleTurkVatKaybi.pdf> (erişim tarihi: 24.05.2024).

⁷⁸⁶ NVİ Açıklama, s.15, par.2.1.

bu hususta gerekli şartları taşıyıp taşımadıkları tespit edilir. Aranılan şartları taşıyan kişiler adına, başvuru makamları tarafından kişinin form dilekçesine, kazandığı devlet vatandaşlığını gösterir usulüne uygun onaylanmış belgenin noter tasdikli Türkçe tercümesi ile nüfus kayıt örneği eklenir ve karar alınmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir⁷⁸⁷. 5901 sayılı TVKUY m. 61/3 gereğince, aranan şartları taşımayan kişinin talebi Bakanlıkça reddedileceğinden, başvuru makamlarınca kişinin gerekli şartları taşımadığı tespit edilse bile söz konusu makamların başvuruyu reddetme yetkisi bulunmamaktadır⁷⁸⁸.

Kanun koyucu, seçme hakkının kullanılması suretiyle vatandaşlığın kaybının İçişleri Bakanlığı kararıyla hüküm ifade edeceğini düzenleyerek, bu yolla vatandaşlığın kaybını, yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybına yaklaştırma eğilimi göstermektedir⁷⁸⁹. Kanunun m. 35/1 hükmünde her ne kadar “tespit” ifadesi mevcut olsa da bu hususta Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğuran bir idarî işlem söz konusu olup, burada idarenin bağlı yetkisi⁷⁹⁰ bulunmaktadır⁷⁹¹. Seçme hakkı kanundan doğan bir hak olduğundan, Bakanlığın, bu yolla vatandaşlıktan ayrılmak isteyen ve Kanunda öngörülen şartları taşıyan kişi hakkında aksi yönde karar alma yetkisi yoktur⁷⁹². Belirtmek gerekir ki bağlı yetkinin mevcut olduğu durumlarda idarenin takdir yetkisi mevcut değildir⁷⁹³. Bununla birlikte, Bakanlığın, işlemin gerçekleştirilmesi hususunda takdir yetkisi mevcut olduğundan, Türk vatandaşlığının kaybı anını belirleme noktasında takdir yetkisinin olduğunu belirtmek gerekir⁷⁹⁴. Dolayısıyla İçişleri Bakanlığı karar verinceye kadar seçme hakkının kullanılmasından vazgeçilebilir⁷⁹⁵.

Doktrinde, konuya ilişkin kanunî düzenlemenin, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybına aslî özelliğini tekrardan kazandırmak adına, bizim de katıldığımız şekilde ve tıpkı 403 sayılı TVK’da olduğu gibi, şu biçimde ihdas edilmesi önerilmektedir:

⁷⁸⁷ Söz konusu hükümle aynı yönde bkz. NVİ Açıklama, s.15, par.2.1.

⁷⁸⁸ Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.173; Güngör, Tâbiyet, s.235, 235, dn.610; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.176.

⁷⁸⁹ Güngör, Tâbiyet, s.234. Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybının, 5901 sayılı TVK’daki düzenleniş biçimiyle kapsam ve etkisinin önemli ölçüde daraltıldığı ifade edilmektedir: Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.288.

⁷⁹⁰ İdarî makamın, kamu hizmetini yerine getirirken mevzuatta öngörülenin dışında bir eylemde bulunamaması, belli hukukî olay veya vakıya ilişkin olarak mevzuatta belirlenen davranış ve çözüm şeklini benimsemekle yükümlü olması, mevzuat gereği söz konusu işlemi yapmak ya da belli bir eylemde bulunmak zorunda olmasına “bağlı yetki” denir: Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare, s.114. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, s.1056 vd.; Kaya, s.85 vd.

⁷⁹¹ Güngör, Tâbiyet, s.234. Ayrıca bkz. Dardağan Kibar, Seçme Hakkı, s.288-289.

⁷⁹² Güngör, Tâbiyet, s.234.

⁷⁹³ Kaya, s.85-86.

⁷⁹⁴ Güngör, Tâbiyet, s.234. Nitekim bağlı yetkinin söz konusu olduğu durumlarda idarenin işlemi yapma zamanı hususunda sınırlı da olsa bir takdir yetkisi bulunduğu hakkında bkz. Gözler, s.1058-1059.

⁷⁹⁵ Güngör, Tâbiyet, s.234, dn.605.

“Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kaybı, bu hakkın kullanılmasına dair şartların varlığı halinde, seçme hakkının kullanıldığı tarihten itibaren hüküm ifade eder”⁷⁹⁶.

3.1.2.3. Seçme Hakkını Kullanmak Suretiyle Vatandaşlığın Kaybının Hüküm ve Sonuçları

Kanunun m. 35/1 ile 5901 sayılı TVKUY m. 61/4 hükmüne göre, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kaybı, bu hakkın kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar⁷⁹⁷ tarihinden itibaren hüküm ifade eder. Benzer şekilde, 5901 sayılı TVKUY m. 61/1’de de Bakanlıkça yapılan inceleme sonucunda aranan şartları taşıdığı anlaşılan kişinin Bakanlık kararı ile Türk vatandaşlığını kaybedeceği düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVKUY m. 61/2 gereğince, Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin aile kütüğündeki kaydı gerekli açıklama yapılarak kapalı hale getirilir.

Kişinin seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılmasının eşe ve çocuklara etkisi noktasında, Kanunun m. 35/2 hükmü gereğince, vatandaşlıktan çıkmanın eş ve çocuklara etkisine ilişkin m. 27 hükmünün uygulanacağı düzenlenmiştir⁷⁹⁸. Daha önce bu hususlara değindiğimiz için önceki kısımlarda yer alan açıklamaların, seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığının kaybının hüküm ve sonuçları bakımından da aynen geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Konuya ilişkin açıklamalara daha önce yer verildiği için tekrara düşmemek adına önceki kısımlara atıfla yetinmekteyiz⁷⁹⁹.

Kanunda, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılanların yeniden Türk vatandaşlığı kazanmaları yönünde bir düzenleme mevcuttur. Kanunun m. 14 hükmü uyarınca, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hâli bulunmamak ve Türkiye’de üç yıl ikamet etmek şartıyla, İçişleri Bakanlığı kararıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabileceği belirtilmiştir⁸⁰⁰.

3.2. Vatandaşlığın İradî Kaybına İlişkin Kararlara Karşı İşlemler

3.2.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Düzenlenen Hukukî Müesseseler

5901 sayılı TVK’da vatandaşlığın kaybı kararlarına ilişkin düzenlenen ilk müessese, 403 sayılı TVK m. 44’te de düzenlenmiş olan, maddî hataların düzeltilmesi ve tamamlanması

⁷⁹⁶ **Güngör**, Tâbiyet, s.233, dn.604. Benzer yönde bkz. **Aybay/Özbek/Ersen Perçin**, s.173.

⁷⁹⁷ Bu hususta Bakanlığın vereceği karar tespit kararıdır: **Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler, s.61.

⁷⁹⁸ 5901 sayılı TVKUY m. 61/5’te de paralel bir düzenlemeye yer verilmiş ve seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılmanın eşe tesir etmeyeceği; çocuklar hakkında ise vatandaşlıktan çıkmanın eş ve çocuklara etkisine ilişkin 5901 sayılı TVKUY m. 50 hükmünün uygulanacağı belirtilmiştir.

⁷⁹⁹ Bkz. Üçüncü Bölüm, 3.1.1.3.

⁸⁰⁰ Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılanların yeniden Türk vatandaşlığını kazanmaları hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Erten**, s.924 vd.

olup, Kanunun “Ortak Hükümler” başlıklı Dördüncü Bölümünde düzenleme alanı bulmuştur. Vatandaşlığın kaybı kararlarına ilişkin düzenlenen ikinci müessese ise yine Kanunun aynı bölümünde yer alan, vatandaşlık kararlarının geri alınmasıdır.

3.2.1.1. Maddî Hataların Düzeltilmesi ve Tamamlama

Kanunun m. 39 hükmü uyarınca, bu Kanuna göre alınan kararlarda, sonradan maddî bir hata bulunduğu anlaşılmaması hâlinde, kararı veren makam tarafından düzeltme veya değiştirme kararı alınır. Anılan hüküm, 2017 yılında 7039 sayılı Kanunla⁸⁰¹ değişikliğe uğramıştır. Hükmün mevcut hâline göre, 5901 sayılı TVK’ya göre alınan kararlarda sonradan maddî bir hata veya eksikliğin bulunduğu anlaşılmaması hâlinde, dayanağına uygun şekilde NVİ tarafından düzeltme veya tamamlama⁸⁰² kararı alınır. Düzeltme; içeriğine ve doğuracağı sonuçlara etkisi olmaksızın, idarî bir kararın içerdiği yanlış hükümleri yerine doğrularının geçmişe ve geleceğe etkili olarak konulmasıdır⁸⁰³.

5901 sayılı TVKUY m. 65/2 gereğince, Türk vatandaşlığının kazanılmasına veya kaybına ilişkin olarak verilen kararlarda yer alan kişi bilgilerinin dayanağına uygun olarak yazılmadığının ya da eksik olduğunun sonradan anlaşılması hâlinde düzeltme kararı alınmak suretiyle hatalı bilgiler düzeltilir, eksik olan bilgiler ise tamamlanır. 5901 sayılı TVKUY m. 65/3 uyarınca, Türk vatandaşlığının kazanılmasına veya kaybına ilişkin olarak dayanağına uygun şekilde tesis edilen nüfus kayıtları üzerinde mahkeme kararı olmadan herhangi bir düzeltme işlemi yapılamaz⁸⁰⁴. Bu husustaki yetkili makam olan NVİ’nin konuya ilişkin maddî hataları veya eksiklikleri göz ardı etme keyfiyeti bulunmayıp, konuya ilişkin olarak yetkili makama verilen bir takdir yetkisi söz konusu değildir⁸⁰⁵.

Kanunun uygulamasında, vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin olarak ortaya çıkabilecek maddî hatalar, ilgili kişinin bilgilerinde meydana gelen yazım hataları ve kayıtlara yanlışlıkla girilen hatalı bilgiler olup, bu hususların vatandaşlığın kaybında etkisi bulunmamaktadır⁸⁰⁶. Örneğin, 5901 sayılı TVKUY m. 51 uyarınca, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin nüfus

⁸⁰¹ Tam adı “Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” olan düzenleme için bkz. RG: 03.11.2017-30229.

⁸⁰² “Düzeltilme” kavramının, “tamamlama” ifadesini de içerdiği kanaatindeyiz. Nitekim konuya ilişkin 5901 sayılı TVKUY m. 65 hükmünün lafzından da bu sonuç çıkmaktadır.

⁸⁰³ Günday, Metin, **İdare Hukuku**, 10. Bs., İmaj Yayınları, Ankara, 2015, s.183.

⁸⁰⁴ Nüfus kayıtlarında yer alan maddî hatalar hakkında 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu uygulama alanı bulur. Bkz. RG: 29.04.2006-26153. Anılan Kanunun m. 38 hükmünce, vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi gibi, bu Kanunun m. 7 hükmünde sayılan, aile kütüklerine tescil edilmesi gereken kişisel bilgilerden; dayanak belgesinde bulunduğu hâlde nüfus kütüklerine hatalı veya eksik olarak tescil edilen ya da hiç yazılmayan bilgiler veya mükerrer kayıtlar maddî hata kapsamında değerlendirilir. Bu tür maddî hatalar NVİ ya da il nüfus ve vatandaşlık müdürlükleri tarafından düzeltilir veya tamamlanır.

⁸⁰⁵ **Güngör**, Tâbiyet, s.238.

⁸⁰⁶ **Güngör**, Tâbiyet, s.238.

kayıtlarında değişiklik olmuşsa veya kişinin kimliğine ilişkin bilgilerde maddî hata olduğu anlaşılmışsa bu durumda çıkma izin belgesi ve çıkma belgesi, gerekli düzeltmeler yapılmak üzere, başvuru makamlarınca İçişleri Bakanlığına iade edilir. Aynı şekilde, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı hususunda da maddî bir hata veya eksikliğin bulunması hâlinde NVİ tarafından düzeltme ya da tamamlama kararı alınır.

3.2.1.2. Vatandaşlık Kararlarının Geri Alınması

Kanunun m. 40 hükmünce, vatandaşlığın kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır⁸⁰⁷. Hükümden hareketle, vatandaşlığa ilişkin hukuka uygun ancak mükerrer olmayan kararların geri almaya konu olmayacağı açıktır⁸⁰⁸. Yetkili makamın söz konusu kararları geri almama keyfîyeti bulunmayıp, kararın verilmesinin üzerinden ne kadar süre geçerse geçsin⁸⁰⁹ söz konusu nitelikteki kararlar geri alınmaya konu edilmelidir⁸¹⁰. Hükümde, vatandaşlığa ilişkin belirli kararlar zikredilmediğinden, kanun koyucunun vatandaşlığa ilişkin her türlü idarî kararı kastettiği ifade edilmelidir⁸¹¹. Belirtilmelidir ki vatandaşlığa ilişkin kararların geri alınmasının amacı kamu yararına hizmet etmektir⁸¹².

5901 sayılı TVKUY m. 66 uyarınca, vatandaşlığın kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer ya da sehven verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde kararı veren makam tarafından geri alınır ve ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hâle gelir. Geri alma kararı geçmişe etkilidir. İşlemin geri alınması, usulde paralellik ilkesi gereğince kararı veren makam tarafından gerçekleştirilir⁸¹³.

Hükümde yer alan “sehven” ifadesinin Kanun metninde geçmemesinin bir eksiklik teşkil etmediği, zira sehven, diğer bir deyişle, yanlışlıkla verilen kararların zaten hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verilen karar niteliğinde olduğu kanaatindeyiz. Doktrinde de sehven verilen vatandaşlık kararlarının, verilmemesi gerekirken idare tarafından yanlışlıkla verilen kararları ifade ettiği ve Kanunda yer verilmeyen “sehven” kavramının kafa

⁸⁰⁷ Doktrinde geri alma işlemi şu şekilde tanımlanmaktadır: “Geri alma, sakat bir idari kararın, İdarenin alacağı bir başka idari karar ile hükümsüz hale getirilmesi, alındığı tarihten itibaren hukuk aleminden silinmesidir”: **Günday**, s.170. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler**, s.1224 vd.

⁸⁰⁸ **Güngör**, Tâbiyet, s.241.

⁸⁰⁹ Türk vatandaşlığına ilişkin kararların geri alınmasında süre sorununa ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Güner, Cemil, “Türk Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Kararlarının Geri Alınması”, **MHB**, 2017, C.37, S.2, ss.376-407, s.394 vd.

⁸¹⁰ **Güngör**, Tâbiyet, s.241; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.203; **Güner**, s.392. Geri alma, idarî işlemlerin geriye yürümezliği ilkesinin istisnalarından biridir: **Günday**, s.174; **Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli**, Vatandaşlık, s.202.

⁸¹¹ **Güngör**, Tâbiyet, s.241; **Güner**, s.392.

⁸¹² **Günday**, s.175; **Güner**, s.400.

⁸¹³ **Günday**, s.174; **Akıymaz/Sezginer/Kaya**, İdare, s.450; **Gözler**, s.1231.

karışıklığına yol açmaması için Kanunun m. 40 hükmü için de önerilen “*vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı ile ilgili hukuka aykırı karar*” ifadesine 5901 sayılı TVKUY m. 66’da da yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir⁸¹⁴.

Çıkma izni almak suretiyle veya seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı hususunda, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verilen kararlar söz konusu olursa yetkili makam olan İçişleri Bakanlığı tarafından bahse konu nitelikteki kararlar geçmişe etkili olarak geri alınır⁸¹⁵. Söz konusu kararların geri alınması, bir işlemin mahkeme kararıyla iptali gibi sonuç doğurur⁸¹⁶. Geri alınan kararlara karşı dava açılamaz⁸¹⁷. Bununla birlikte, hakkında iptal davası açılan bir kararın dava sonuçlanmadan geri alınması hâlinde ise dava konusuz kalacaktır⁸¹⁸. Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin kararların geri alınması hâlinde kişinin uğradığı zararın tazmini gerekmektedir⁸¹⁹. Nitekim 1982 Anayasası m. 125/7 uyarınca, idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

3.2.2. Yargı Yolu

Anayasa gereği, idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olduğunu daha önce ifade etmiştik. Türk vatandaşlığının gerek kazanılmasına gerek kaybına ilişkin işlemler idarî kararlarla icra edildiğinden, Türk vatandaşlığı ile ilgili bütün idarî kararlara karşı yargı yolu açıktır⁸²⁰.

1982 Anayasası m. 125/4 gereğince, yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez. Anılan hükmün birinci cümlesi, 2010 yılında 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla⁸²¹ birlikte değiştirilmiş ve şu şekli almıştır: “*Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz*”. İYUK m. 2/2’de de paralel bir düzenleme bulunmaktadır. Anılan hüküm uyarınca, idarî yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdarî mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin

⁸¹⁴ Güner, s.389.

⁸¹⁵ Güner, s.392.

⁸¹⁶ Günday, s.170-171; Güner, s.401.

⁸¹⁷ Günday, s.175; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare, s.449; Gözler, s.1231; Güner, s.401.

⁸¹⁸ Gözler, s.1231-1232.

⁸¹⁹ Güner, s.402.

⁸²⁰ Aybay/Özbek/Ersen Perçin, s.252; Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.197; Güngör, Tâbiyet, s.295.

⁸²¹ RG: 13.05.2010-27580.

kanunlarda ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler. Bu şekilde idarî yargı organlarının yargı yetkisinin sınırı anayasa ve ilgili kanun çerçevesinde ortaya konulmuştur. İdarî yargı organları, hukuka uygunluk denetimi ile idarenin eylem ve işlemlerinin hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini, böylece de hukuk devletinin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini denetler⁸²². Yerindelik ise idarenin, gerçekleştireceği eylem ve/veya işlem usulünü belirleme, hizmet araçlarını seçme ve hizmete ilişkin tercihleri hususunda kamu yararı ve kamu hizmeti gereklerine en uygun olanı kullanma iradesi olup, idarî yargı organları bunları denetleyemez⁸²³. Ancak yerindelik denetiminin idareye sınırsız bir takdir yetkisi vermediği de unutulmamalıdır⁸²⁴.

Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybıyla sonuçlanan kararlar inşaî (kurucu) nitelikli idarî kararlardır⁸²⁵. Vatandaşlığın iradî kaybı sonucunu doğuran, vatandaşlıktan çıkmaya ve seçme hakkının kullanılması suretiyle vatandaşlığın kaybına ilişkin kararlar da bu kapsamdadır. Türk vatandaşlığına ilişkin bütün kararlara karşı İYUK⁸²⁶ uyarınca tam yargı davası⁸²⁷ açılabilir. Belirtmek gerekir ki m. 2/1-b, m. 12 ve m. 13 gereğince, kişisel bir hakkı doğrudan zarar gören ilgilinin uğradığı zararlar iptale konu işlem arasında illiyet bağı mevcutsa ihlal edilen hakkının yerine getirilmesi veya zararının tazmini için tam yargı davası da açılabilir⁸²⁸. İYUK m. 12 gereğince, tam yargı davası iptal davasıyla⁸²⁹ birlikte açılabilir⁸³⁰ gibi, iptal kararını takiben de açılabilir.

3.2.2.1. Vatandaşlıktan Çıkma

Kişinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılması hususunda karar makamı olan İçişleri Bakanlığının, bu hususta verdiği kararlara karşı açılacak iptal ve tam

⁸²² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.156.

⁸²³ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.157-158.

⁸²⁴ Bkz. Üçüncü Bölüm, 3.1.2.1.

⁸²⁵ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.197; Güngör, Tâbiyet, s.295. İnşâî nitelikteki idarî işlemler hakkında ayrıca bkz. Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare, s.361-362; Gözler, s.790.

⁸²⁶ RG: 20.01.1982-17580.

⁸²⁷ Tam yargı davası, İYUK m. 2/1-b hükmünde, idarî eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan zarara uğramış olanlar tarafından açılan dava olarak tanımlanmıştır. Tam yargı davaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.245 vd.

⁸²⁸ Güngör, Tâbiyet, s. 296, dn. 803. Konuya ilişkin olarak ayrıca bkz. Danıştay İDDK, T. 07.10.2010, E. 2009/2684, K. 2010/1382. Karar metni için bkz. <https://mevzuat.sinerjias.com.tr/> (erişim tarihi: 30.05.2024).

⁸²⁹ İptal davası, İYUK m. 2/1-a hükmünde, idarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan dava olarak tanımlanmıştır. İptal davaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama, s.177 vd.

⁸³⁰ Güngör, Tâbiyet, s.296.

yargı davalarında görevli mahkeme, 2576 sayılı Kanun m. 5/1 gereğince, idare mahkemeleridir. İptal davalarında yetkili mahkeme, İYUK m. 32/1 hükmüne genel yetkili mahkeme olan, dava konusu olan idarî işlemi yapan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir. Tam yargı davalarında ise yetkili mahkeme, İYUK m. 36/1-a uyarınca, zararı doğuran idarî uyuşmazlığı çözümlmeye yetkili idare mahkemesi veya İYUK m. 36/1-b uyarınca, hizmetin görüldüğü veya eylemin yapıldığı yer mahkemesidir. Dava açma süresi, İYUK m. 7/1 uyarınca, tebliği izleyen günden itibaren altmış gündür. 5901 sayılı TVK m. 41 hükmüne, Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin kararların ilgiliye ve başvuru makamlarına tebliğ olduğu vurgulanmalıdır. Son olarak, vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin idare mahkemesi kararlarına karşı, İYUK m. 45/1 gereğince, istinaf yolunun açık ancak temyiz yolunun kapalı olduğu, bununla birlikte AYM'ye bireysel başvuru yolunun açık olduğu belirtilmelidir⁸³¹.

3.2.2.2. Seçme Hakkının Kullanılmasında

Seçme hakkının kullanılması suretiyle vatandaşlığın kaybında da yetkili makam İçişleri Bakanlığı olduğu için, yukarıda vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin yapılan tüm açıklamalar burada da aynen geçerlidir⁸³². Ancak burada, vatandaşlıktan çıkma prosedürüne göre belirgin bir farklılık mevcuttur. Bu husus Kanunda yer almasa da 5901 sayılı TVKUY m. 60'ta düzenlenmiştir. Anılan hükme göre, başvuru makamlarınca (valilikler ve konsolosluklar), seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmek isteyenlerin 5901 sayılı TVKUY m. 59'da aranan şartları taşıyıp taşımadıkları tespit edilir ve aranan şartları taşıyan kişiler adına belirtilen belgelerden oluşan dosya düzenlenerek karar alınmak üzere Bakanlığa gönderilir. Burada, kişi aranan şartları taşımasa bile başvuru makamlarının başvuruyu reddetme yetkilerinin olmadığını belirtmiştik⁸³³. Dolayısıyla bu noktada, tıpkı 403 sayılı TVK çerçevesinde düzenlenen seçme hakkında olduğu gibi, başvuru makamlarının yaptığı işlemlerin hazırlık işlemi⁸³⁴ niteliğinde olduğunu ve söz konusu işlemlere karşı dava açılmayacağını belirtmek gerekir⁸³⁵. Başvuru makamları, yetkileri bulunmamasına rağmen kendilerine yapılan başvuruyu reddederse bu ret kararına karşı idarî yargı yoluna başvurulabilir⁸³⁶.

⁸³¹ Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık, s.201.

⁸³² Bkz. Üçüncü Bölüm, 3.2.2.1.

⁸³³ Bkz. Üçüncü Bölüm, 3.1.2.2.

⁸³⁴ Hazırlık işlemleri, idarî bir karar alınmadan önce gerçekleştirilen, karar makamını bilgilendirici, aydınlatıcı ve yönlendirici olan ancak söz konusu makamı bağlamayan işlemler olarak tanımlanmıştır: Gözler, s.806.

⁸³⁵ Ekşi, İdarî Davalar, s.50.

⁸³⁶ Ekşi, İdarî Davalar, s.51.

SONUÇ

Çalışmanın Birinci Bölümünde vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin temel kavramlara yer verilmiş ve konuya ilişkin uluslararası düzenlemeler ile bazı ülke uygulamaları incelenmiştir. Esasen kişileri devlete bağlayan hukukî ve siyasî bir bağ olan vatandaşlığın kökeni Antik Yunana dayanmaktadır. Vatandaşlık bağı, söz konusu dönemden 1900'lere kadar krala / hükümdara bağlılık şeklinde tezahür eden bir nitelik arz etmiştir. 1895 yılında gerçekleştirilen *Cambridge* Toplantısıyla birlikte vatandaşlık hukukunda genel kabul gören bazı ilkeler ortaya çıkmıştır. “Vatandaşlığın direktif ilkeleri” olarak ifade edilen bu ilkeler arasında konumuz kapsamında en çok önem arz edeni ise “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır” ilkesidir. Son yüzyılda bu ilkenin devletler tarafından kabul görme oranının artmasıyla birlikte, vatandaşlığın iradî olarak kaybedilmesine ilişkin pozitif düzenlemeler ihdas edilmeye başlanmıştır. Böylelikle, bu bölümde, genel bir çerçeve çizilmiş ve son olarak bazı ülke uygulamalarında vatandaşlığın iradî kaybına ilişkin pozitif düzenlemelere ilişkin hususlar izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın İkinci Bölümünde Türk vatandaşlığının iradî kaybına ilişkin düzenlemelerin tarihî süreci incelenmiştir. Bu bölümde, 1312 sayılı TVK çerçevesinde, seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlıktan ayrılmaya ilişkin olarak, yabancı erkeklerle evlenen Türk kadınların bu yolla vatandaşlıktan ayrılabilmesi hususunda tanınan üç yıllık süre ile bu yolla vatandaşlıktan ayrılacak, henüz ergin olmuş kişilere tanınan altı aylık sürenin karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırma neticesinde, erginliğe yeni adım atmış bu kişilere seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan ayrılmak gibi önemli bir hususta yalnızca altı ay gibi kısa bir süre tanınıp da yabancıyla evli kadınlara üç yıl gibi uzun bir sürenin tanınması eleştirilmiş ve anılan sürelerin tersi bir düzenleme ihdas edilseydi daha isabetli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

1312 sayılı TVK ile 403 sayılı TVK çerçevesinde vatandaşlıktan çıkma prosedürüne başvurulabilmesi noktasında sınırlı ehliyetsizlerin durumu doktrinde tartışmalı olup, bu noktada, söz konusu kişilerin yasal temsilcilerinin izninin aranmaması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Zira Danıştay kararlarında da vurgulandığı üzere vatandaşlık hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Dolayısıyla ayırt etme gücünü haiz bu kişilerin, yasal temsilcilerinin iznine gerek olmadan vatandaşlıktan çıkma yoluna başvurabileceği belirtilmelidir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde, yürürlükte bulunan 5901 sayılı TVK çerçevesinde düzenlenen iradî kayıp hâlleri ve bu hususta verilen kararlara karşı başvurulabilecek yollar incelenmiştir. Kanunda düzenlenen vatandaşlıktan çıkma şartlarından olan ergin ve ayırt etme

gücüne sahip olma şartına ilişkin olarak, erginliğin TMK hükümlerine göre tespit edileceği belirtilmiş, ancak ayırt etme gücüne değinilmemiştir. Ne var ki bu hususun bir eksiklik teşkil etmeyeceği, zira TMK uyarınca, sınırlı ehliyetsizlerin vatandaşlıktan çıkmak istediği takdirde vesayet ve denetim makamından izin alması gerektiğinden, ayırt etme gücünün de TMK çerçevesinde tespit edileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Vatandaşlıktan çıkma şartlarından bir diğeri olan, yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunması hususunda mülga 403 sayılı TVKUY'da zikredilen inandırıcı belirtilerin, 5901 sayılı TVK m. 25/1-b hükmüne ilişkin olarak, 5901 sayılı TVKUY'da yer almasının isabetli olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Zira örnekleyici olarak sayılan; vatandaşlığı kazanılmak istenen ülkede uzun zamandan beri ikamet edilmesi, o ülkede meslekî, ticarî veya sınaî faaliyetlerde bulunulmasına izin verildiğini gösteren belge veya söz konusu yabancı devlet vatandaşı ile evli olma ve bu durumun vatandaşlığa alınmada kolaylıklar sağlayacağını anlaşılmaması gibi hususlar kişi adına somut bir görünüm sağlayacaktır. Bu şekilde de idarenin takdir yetkisinin sınırlarının kısmen de olsa çizilebileceği ve bu durumun hukukî belirlilik ilkesine uygun düşeceği kanaatindeyiz.

Vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen, askerlik hizmetinin yerine getirilmesi şartı ise doktrinde tartışmalı olmuştur. Nitekim bu şartın Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle AYM'ye başvurulmuştur. Mahkeme, 14.11.2013 tarihinde vermiş olduğu kararda, bu talebi oy çokluğuyla reddetmiştir. Kanaatimizce, hükümde yer alan “askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmama” ibaresi askerlik hizmetinden kaçınmak adına vatandaşlıktan çıkma yolunun kullanılmasının önüne geçmeyi hedeflemiştir. Buradan hareketle, sırf askerlik hizmetini henüz yerine getirmediğinden ötürü kişiye vatandaşlıktan çıkmak için izin verilmemesinin hakkaniyetli olmayacağı ve sosyal gerçeklere ters düşeceği, diğer bir anlatımla, vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişinin hangi şartla olursa olsun bu koşulu yerine getirmesinin aranmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Kanunun orijinal metninde, vatandaşlıktan çıkmak için öngörülen son şart olarak “hakkında herhangi bir malî ve cezaî tahdit bulunmamak” şeklindedir. Ancak söz konusu şartta “ve” bağlacı kullanılsa da vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin olarak, Kanunda düzenlenen diğer şartlarda olduğu gibi, “veya” bağlacının kullanılması gerektiğini düşünmekteyiz. Zira bu şartta “ve” bağlacının kullanılması, tahditin hem malî hem cezaî bir nitelikte olması gerektiği şeklinde yorumlanabilir. Hâlbuki söz konusu şart ile kastedilen, tahditin malî veya cezaî niteliklerden birini haiz olmasının yeterli olacağıdır. Ek olarak, söz konusu şartta “veya” bağlacının kullanılması, Kanunda düzenlenen diğer vatandaşlıktan çıkma şartlarında kullanılan “veya” bağlaçları ile yeknesaklığı sağlayacaktır.

Çıkma izni almak suretiyle vatandaşlığın kaybında, ebeveynlerden diğerinin, çocuğun öteki eşle birlikte vatandaşlıktan çıkmasına muvafakat edip etmemesi hususu belirsizdir. Konuya ilişkin olarak, Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılmasında olduğu gibi, bu hususta da diğer ebeveynin muvafakatının alınamaması hâlinde karar verecek yetkili mahkemenin düzenlenmesinin isabetli olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda çocuğun velâyeti hususu da belirsiz olup konuya ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılması hususunda, Kanunda, çocuğun da ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için velâyetinin bulunduğu ebeveyninin bu yönde bir talebinin olması ve diğer eşin de buna ilişkin muvafakatının gerektiği düzenlenmiştir. Buradan hareketle, bu hususta, Kanunun m. 20/2 hükmünde olduğu gibi bir düzenleme yapılmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Seçme hakkının kullanılması suretiyle vatandaşlığın kaybı hususunda, bu hakkı kullanmak isteyen kişilerin yalnızca erginliğinden bahsedilmiş, ayırt etme gücüne değinilmemiştir. Ancak bu hususun düzenlenmemesinin bir eksiklik teşkil etmeyeceğini düşünüyoruz. Zira vatandaşlık gibi önemli bir hakka ilişkin işlemlerde bulunabilmenin ayırt etme gücünü haiz olmayı gerektireceği kanaatindeyiz. TMK gereğince, ayırt etme gücüne sahip kişilerin de vesayet altına alınabileceği göz önüne alındığında, TMK m. 463 hükmünün vesayet altında olan ayırt etme gücünü haiz kişiler bakımından geçerli olabileceğini, dolayısıyla vesayet altındaki ayırt etme gücünü haiz olmayan kişilerin, vesayet makamı ile denetim makamının izni olsa bile vatandaşlıktan ayrılma hakkını kullanamayacağını düşünmekteyiz.

Seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığın kaybı prosedüründe, 5901 sayılı TVKUY’da yer alan “bildirim” ibaresi yerine “başvuru” ibaresinin kullanılması yerinde olacaktır. Seçme hakkının kullanılması çerçevesinde bildirim, 403 sayılı TVK’da da olduğu gibi, kişinin iradesiyle kendiliğinden sonuç doğurmaktadır. Ancak 5901 sayılı TVK m. 35/1’e göre, seçme hakkının kullanılmasıyla vatandaşlığın kaybı, bu hakkın kullanılmasına ilişkin şartların varlığının tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Bu sebeple, 5901 sayılı TVKUY’da “başvuru” ibaresinin kullanılmasının, seçme hakkının kullanılmasıyla vatandaşlığın kaybı anının tespitinde kişi iradesinden çok yetkili makam kararının esas alınacağının vurgulanması bakımından isabetli olacağı kanaatindeyiz.

5901 sayılı TVKUY m. 66’da, 5901 sayılı TVK m. 40’a paralel olarak, vatandaşlığın kazanılması veya kaybına ilişkin kararların, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer ya da sehven verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde kararı veren makam tarafından geri alınacağı ve ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hâle geleceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte,

düzenlemede yer alan “sehven” ibaresi Kanun metninde yer almamaktadır. Ancak bu durumun bir eksiklik teşkil etmeyeceğini düşünüyoruz. Zira “sehven”, diğer bir deyişle, “yanlışlıkla” verilen kararların zaten hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verilen karar niteliğinde olduğu açıktır. Nitekim doktrinde de bu doğrultuda ileri sürülen görüşler mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, Nermin : “Yurttaşlık Kavramının Evrimi - Küreselleşme Sürecinde Ulusötesi Yurttaşlık”, **Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara, 2012, ss.41-56.
- Akipek, Jale G./Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya : **Türk Medenî Hukuku Birinci Cilt Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku**, 12. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil : **Açıklamalı - İctihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku**, 1. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, (Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdari Yargılama).
- Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil : **Türk İdare Hukuku**, 12. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, (Akyılmaz/Sezginer/Kaya, İdare).
- Akyılmaz, Sevgi Gül : “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancıların Taşınmaz Mal Edinimi ile İlgili Düzenlemelerin Gerekçeleri, Kapsamları ve Uygulamaların İncelenmesi: Hukuk Tarihi Yönünden Değerlendirme”, (Editörler: Tanrıvermiş, Harun/Doğan, Vahit/Akipek Öcal, Şebnem), **TÜBİTAK - KAMAG 110G020 Kodlu Türkiye’de Yabancıların Taşınmaz Edinimi ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi - Türkiye’de Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Yabancıların Taşınmaz Edinimlerinin Analizi**, Eylül 2013, Ankara, ss.33-73.
- Alibaba, Arzu : **Vatandaşlık Hakkı ve Vatandaşlığın Kazanılmasında ve Kaybında İnsan Hakları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021.
- Altuğ, Yılmaz : “Çok Vatandaşlık”, **İÜHFM**, C.43, S.1-4, 1977, ss.191-207, (Altuğ, Çok Vatandaşlık).
- Altuğ, Yılmaz : **Devletler Hususî Hukuku**, 1. Bs., Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, (Altuğ, DHH).

- Altuğ, Yılmaz : “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, **İÜHFM**, 1963, C.29, S.1-2, ss.201-217, (Altuğ, Sözleşmeler).
- Altuğ, Yılmaz : **Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi**, 4. Bs., Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, (Altuğ, Arazi İktisabı).
- Arat, Tuğrul : **Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, (Arat, Tâbiyet).
- Arat, Tuğrul : “Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları”, **AÜHFD**, 1974, C.31, S.1, ss.279-360, (Arat, İskat).
- Aybay, Rona : “Çifte Uyruluk Sorunu”, **İnsan Hakları Yıllığı**, 1993, C.15, ss.101-108, (Aybay, Çifte Uyruluk).
- Aybay, Rona : “ “İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, **TBBD**, 2004, C.17, S.52, ss.100-117, (Aybay, İzin).
- Aybay, Rona : **Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi**, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1980, (Aybay, Evlenme).
- Aybay, Rona : **Vatandaşlık Hukuku**, 3. Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, (Aybay, Vatandaşlık).
- Aybay, Rona : “Yabancıyla Evlenen Kadının Türk Yurttaşlığından Ayrılması”, **AÜSBFD**, 1978, C.33, S.3, ss.35-48, (Aybay, Ayrılma).
- Aybay, Rona/Özbek, Nimet/Ersen Perçin, Gizem : **Vatandaşlık Hukuku**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2019.
- Aykan Tıkman, Banu : **Doğumla Kazandığı Türk Vatandaşlığını Çıkma İzniyle Kaybeden Yabancıların Hukuki Statüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.
- Aygün, Mesut : “*Askerlik Hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi*”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku**

- Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.231-251.
- Aykaç, Alper Can : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi/Devlet Halefiyetine İlişkin Vatansızlıktan Kaçınmaya Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” (Çeviri), **TBBD**, 2008, S.77, ss. 359-383.
- Batır, Kerem : **Uluslararası Hukukta Vatandaşlık**, 2. Bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.
- Bayraktaroğlu Özçelik, Gülüm : “Kanunlar İhtilâfı Hukukunda Olumlu Vatandaşlık İhtilâflarının Çözümü ve MÖHUK m. 4(1)(b) ve (c) Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **GÜHFD**, 2015, C.19, S.1, ss.111-150.
- Berki, Osman Fazıl : “Çifte Tâbiyet”, **AÜHFD**, 1947, C.4, S.1, ss.348-367 (Çifte Tâbiyet).
- Berki, Osman Fazıl : **Devletler Hususî Hukuku Cilt 1**, 4. Bs., Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1961, (**Berki**, DHH C.1 (1961)).
- Berki, Osman Fazıl : **Devletler Hususi Hukuku Cilt I**, 7. Bs., Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1970, (**Berki**, DHH C.1 (1970)).
- Berki, Osman Fazıl : “Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri”, **AÜHFD**, 1946, C.3, S.1, ss.46-61, (**Berki**, Evlenme - I).
- Berki, Osman Fazıl : “Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiyete Tesiri”, **Prof. Dr. H. C. OĞUZOĞLU’na Armağan**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.89-100, (**Berki**, Evlenme - II).
- Berki, Osman Fazıl : “Türk Hukukunda Seçme Hakkı ile Vatandaşlığın Kaybı”, **AÜHFD**, C.78, S.1, ss.281-293, (**Berki**, Seçme Hakkı).
- Berki, Osman Fazıl : “Türk Hukukunda Tabiiyetin Zıyaı”, **AÜHFD**, 1953, C.10, S.1, ss.433-449, (**Berki**, Zıyaı).
- Berki, Osman Fazıl : “Vatansızlık”, **AÜHFD**, 1948, C.5, S.1, ss.167-192, (**Berki**, Vatansızlık).

- Berki, Osman Fazıl : “Yeni Vatandaşlık Kanununun Tâbiyetin Kazanılması ve Kaybı Hakkında Kabul Ettiği Esaslar”, **Ord. Prof. Dr. Ernst H. HIRSCH’e Armağan**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1964, ss.293-326, (**Berki**, Esaslar).
- Berki, Osman Fazıl : “Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı”, **AÜHFD**, 1975, C.32, S.1, ss.117-134, (**Berki**, Kayıp).
- Berki, Osman Fazıl/Ansay, Tuğrul/Arat, Tuğrul : **Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları Cilt I: Tâbiyet Hukuku (1963-1975)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.
- Berki, Şakir : “Devletler Hususî Hukukunda Tâbiyet, Yabancıların Hukuku, Kanunlar İhtilâfı ve Yargılama Usulünün Tatbiki Prensipleri”, **AÜHFD**, 1950, C.7, S.1, ss.218-249, (**Berki**, Prensipler).
- Berki, Şakir : **Tatbikî Devletler Hususî Hukuku**, Nur Matbaası, Ankara, 1949-1950, (**Berki**, Tatbikî DHH).
- Berki, Şakir : “Türk Hukukunda Evlenmenin Çocuğun Tabiiyetine Tesiri ve Evliliğin Zevalinde Kadının Tabiiyeti”, **Adalet Dergisi**, 1948, C.1, S.5, ss.548-561, (**Berki**, Evlenmenin Tesiri).
- Bilge, Özge : “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme”, **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 2020, C.22, S.1, ss.129-150.
- Bingöl Schrijer, Bilge : “Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **AHBVÜHFD**, 2018, C.22, S.1, ss.199-265.
- Birsen, Kemaleddin : **Devletler Hususî Hukuku Cilt I**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1936.
- Bostancı, Ahmet : **İslam Hukukunda Vatandaşlık**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.

- Bozkurt, Gülnihal : **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi**, 3. Bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, (Bozkurt, Batı Hukukunun Benimsenmesi).
- Bozkurt, Gülnihal : **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, 2. Bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, (Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları).
- Can, Hacı : **Mavi Karthı Yabancılar**, 2. Bs., Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- Ceylan, Ayhan : “Arap İnsan Hakları Sözleşmesi” (Çeviri), **e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Ağustos 2003, S.18, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=%27Arap%20%DDnsan%20Haklar%FD%20S%F6zle%FEmesi%27&kimlik=-236237822&url=makaleler/aceylan-3.htm>.
- China, Nedjib H. : “Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu”, çev. Halil Cin, **AÜHFD**, 1967, C.24, S.1, ss.247-274.
- Cin, Mustafa : “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, **MHB**, 2004, C.24, S.1-2, ss.337-352.
- Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli : **Yabancılar Hukuku**, 27. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2022.
- Çelikel, Aysel/Şanlı, Cemal : **Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı**, 4. Bs., Beta Yayınları, İstanbul, 1991.
- Çiçekli, Bülent : “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.163-176, (Çiçekli, Çifte Vatandaşlık).
- Çiçekli, Bülent : “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma, İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,

- Ankara Barosu Dergisi**, 2000, C.58, S.4, ss.63-75, (Çiçekli, Çıkma).
- Dal, Kemal : **Devletler Hususî Hukuku**, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1966.
- Dardağan Kibar, Esra : “Türk Vatandaşlık Hukukunda “Seçme Hakkı”nın Gelişimi”, **Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara, 2012, ss.255-289, (Dardağan Kibar, Seçme Hakkı).
- Dardağan Kibar, Esra Gül : “Türk Vatandaşlık Mevzuatı ve Güncel Gelişmeler Işığında Vatandaşlığın Kanunîliği İlkesi”, (Editörler: Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale), **Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, ss.3-16, (Dardağan Kibar, Vatandaşlığın Kanunîliği).
- Dayınlarlı, Kemal : **Dictionary of Legal Terms (English - Turkish)**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 2010.
- Demirkol, Berk : “Uluslararası Hukukta Dikkate Alınan Vatandaşlık: Gerçek Kişilerde “Etkin Vatandaşlık” Sorunsalı”, **GSÜHFD**, 2015, S.2, ss.159-193.
- Doğan, Vahit : “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı - Avrupa Topluluğu Hukuku Açısından Bir Değerlendirme - Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna Katılım Süreci”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.139-155, (Doğan, Tasarı).
- Doğan, Vahit : “Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **GÜHFD**, 1999, C.3, S.1-2, ss.25-45, (Doğan, Değerlendirme).
- Doğan, Vahit/Odabaşı, Hasan : **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.

- Doğan, Vahit/Şit, Banu : “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.13-22.
- Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale : **Türk Yabancılar Hukuku**, 7. Bs., Savaş Yayınevi, Ankara, 2023, (Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Yabancılar).
- Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 19. Bs., Rehber Yayıncılık, Ankara, 2023, (Doğan/Yılmaz/Ayhan İzmirli, Vatandaşlık).
- Ekşi, Nuray : **Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, (Ekşi, Askerlik).
- Ekşi, Nuray : **Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdarî Davalar**, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2008, (Ekşi, İdarî Davalar).
- Ekşi, Nuray : “Türk Vatandaşlığı Kanununda Yapılması Gerekli Değişiklikler”, **YÜHFD**, 2005, C.2, S.1, ss.3-17, (Ekşi, Değişiklikler).
- Ekşi, Nuray : “Türk Vatandaşlığının Yitirilmesine İlişkin İdari Kararlara Karşı Yargı Yolunun Kapatılması”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.71-95, (Ekşi, Yargı Yolunun Kapatılması).
- Ekşi, Nuray : **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 5. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2018, (Ekşi, Yabancılar).
- Erdem, B. Bahadır : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 9. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2022.
- Erten, Rıfat : “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması”, **AÜHFD**, 2021, C.70, S.4, ss.899-932.

- Evran Topuzkanamış, Şafak : **Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Fişek, Hicri : **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1961, (Fişek, Anayasa ve Vatandaşlık).
- Fişek, Hicri : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1959, (Fişek, Vatandaşlık).
- Fişek, Hicri : “Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler”, **Prof. Dr. Fadıl H. SUR’un Anısına Armağan**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, ss.381-399 (Fişek, Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler).
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - I. Cilt**, 2. Bs., Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, (Gemalmaz, Belgeler - I. Cilt).
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - II. Cilt**, 2. Bs., Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, (Gemalmaz, Belgeler - II. Cilt).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı: **Genel Hukuk Terminolojisi Sözlüğü**,
<https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/hukuk-terminoloji-110615.pdf>.
- Giray, Faruk Kerem : “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Hakkında Değerlendirme”, **GSÜHFD, Prof. Dr. Atâ SAKMAR’a Armağan**, 2011, S.1, ss.381-402.
- Göğer, Erdoğan : “Çifte Vatandaşlık”, **AÜHFD**, 1995, C.44, S.1-4, ss.127-181, (Göğer, Çifte Vatandaşlık).
- Göğer, Erdoğan : “Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti”, **AÜHFD**, 1970, C.27, S.3-4, ss.173-192, (Göğer, Mahiyet).
- Göğer, Erdoğan : **Türk Tâbiyet Hukuku**, 4. Bs., Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, (Göğer, Tâbiyet).
- Gözler, Kemal : **İdare Hukuku Cilt I**, 3. Bs., Ekin Yayınları, Bursa, 2019.

- Gümüşlü Tunçağıl, Gülce : “Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları”, **MHB**, 2021, C.41, S.1, ss.99-127.
- Günday, Metin : **İdare Hukuku**, 10. Bs., İmaj Yayınları, Ankara, 2015.
- Gündüz, Aslan : **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler - Örnek Kararlar**, 5. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, (Gündüz, Milletlerarası Hukuk).
- Gündüz, Hikmet : “Evlenmenin Tabiiyet Üzerine Tesiri ve Vatandaşlık Kanunumuzun Bu Husustaki Hükümleri”, **Adliye Ceridesi**, 1941, C.1, S.4, ss.251-270, (Gündüz, Evlenme).
- Güner, Cemil : “Türk Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Kararlarının Geri Alınması”, **MHB**, 2017, C.37, S.2, ss.376-407.
- Güngör, Gülin : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, **MHB**, 1997, C.17, S.1-2, ss.229-250, (Güngör, Sözleşme).
- Güngör, Gülin : **Tâbiyet Hukuku**, 11. Bs., Yetkin Yayınevi, Ankara, 2023, (Güngör, Tâbiyet).
- Gürzumar, Aydanur : “Türk Vatandaşlığının Kaybında Şahıs İradesinin Önemi”, **Prof. Dr. Nihal ULUOCAK’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim - Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss.135-163.
- Güzel Polat, Ezgi : **Anayasal Vatandaşlık**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, (Güzel Polat, Anayasal Vatandaşlık).
- Güzel Polat, Ezgi : “Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2011, C.69, S.3, ss.128-157, (Güzel Polat, Vatandaşlık Anlayışı).
- Heater, Derek : **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev. Meral Delikara Üst, İmge Yayınevi, Ankara, 2007.
- Kantar, H. Elvend : **Gerçek Kişilerde Tâbiyetin Gerçeklik İlkesi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974.

- Kaplan, Yavuz : “Türk Vatandaşlık Kanunu Tasarısı Açısından Vatandaşlıktan Çıkma”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.177-183.
- Karadeniz Çelebican, Özcan : **Roma Hukuku**, 18. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.
- Karakoç, İrem : **Hukuk Tarihinde Vatandaşlık - Yabancılık Statüsü**, Yetkin Yayınları, İzmir, 2012.
- Karakoç, Sarkis : **Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi**, İstanbul, 1925 (Transliterasyon: **Kayar, Betül/Karataş, Abdullah Vefa**: Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku, (Editör: Kılınç, Ahmet), Ankara, 2021).
- Karaoğlu, Ali Osman : “Ali Edip’in “Hukuk-u Düvel” Eseri Işığında 19. Yüzyıl Osmanlı Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Vatandaşlık Kavramının Dönüşümü”, **TAAD**, 2020, S.41, ss.65-93.
- Kaya, Cemil : **İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi**, 3. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Konan, Belkıs : **Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Korkut, Levent : “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2014, C.1, S.2, ss.5-41.
- Kurt, Yılmaz : “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancıların Taşınmaz Mal Edinimi ile İlgili Düzenlemelerin Gerekeçleri, Kapsamları ve Uygulamaların İncelenmesi: Tarihsel Değerlendirme”, (Editörler: Tanrıvermiş, Harun/Doğan, Vahit/Akipek Öcal, Şebnem), **TÜBİTAK - KAMAG 110G020 Kodlu Türkiye’de Yabancıların Taşınmaz**

- Edinimi ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi - Türkiye’de Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Yabancıların Taşınmaz Edinimlerinin Analizi**, Eylül 2013, Ankara, ss.11-32.
- Mahmud Fuad : **Tabiiyyet**, İstanbul, 1312, (Osmanlıca aslından Transkripsiyon: Osmanağaoğlu, Cihan: **Tabiiyyet**, Derin Yayınevi, İstanbul, 2006).
- Manby, Bronwen : **Citizenship Law in Africa**, 3. Bs., Open Society Foundations, Cape Town, 2016.
- Maury, Jacques : “Tabiiyetin Tayinine Müteallik Meseleler”, çev. Rahmi Çobanoğlu, **İÜHFM**, 1948, C.14, S.1-2, s.194-219.
- Metya, Nusret : **Devletler Hususî Hukuku Ders Notları**, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1939.
- Mustafa Reşit (Belgesay) : **Türk Vatandaşlığı Kanunu Şerhi**, Sanayii Nefise Matbaası, İstanbul, 1929.
- Nazîf Surûrî : **Şerh-i Kanun-i Tabiiyet**, İstanbul, 1324 (Transliterasyon: Karakaya, Harun/Karataş, Abdullah Vefa/Argunhan, Betül/Kayar, Betül/Doğangüzel, Semra Betül/Öztürk, Merve Nur, **Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku**, (Editör: Kılınç, Ahmet), Adalet Bakanlığı Yayınları: 7, Ankara, 2021).
- Nomer, Ergin : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 31. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2023, (**Nomer**, Vatandaşlık (2023)).
- Nomer, Ergin : “Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri”, **Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler (Bilimsel Toplantı)**, 24-25 Eylül 1998, İstanbul, ss.67-79, (**Nomer**, İlkeler).
- Nomer, Ergin : **Vatandaşlık Hukuku**, 16. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007, (**Nomer**, Vatandaşlık (2007)).
- Nomer, Ergin : “Yabancı Devlet Vatandaşlığını Kazanan (Eski) Türk Vatandaşlarının Mirasçılığı”, **İÜHFM**, 1997, C.55, S.3, ss.169-178, (**Nomer**, Eski Türk Vatandaşları).

- Obut, Sait K. : **Türk Hukukunda Yabancı Hakiki ve Hükmi Şahısların Aynî Haklardan İstifadesi**, Ajans - Türk Matbaası, Ankara, 1956.
- Odman, M. Tevfik : **Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku**, Çağ Üniversitesi Yayınları, Adana, 2011.
- Onar, Erdal/Tiryakioğlu, Bilgin : “1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)”, **Av. Dr. Faruk EREM Armağanı**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 1999, ss.557-594.
- Ortaç, Hilal : “Osmanlı Tabiiyet Kanunu ve Miras Sorunları”, (Editörler: Tiryakioğlu, Bilgin/Aygün, Mesut/Altıparmak Elmas, A. Kübra/Kaya Ülken, Cansu/Uslu Yiğit, G. Banu), **Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Milletlerarası Özel Hukuk Kongresi**, 18-20 Ekim 2023, Eskişehir, ss.59-71.
- Osman Affan : “Tabiiyet”, **Muhamat Dergisi**, 1330 (1914), S.33, ss.1025-1030, (Transliterasyon: Argunhan, Betül/Öztürk, Merve Nur, **Osmanlı Hukukçuları Gözünden Tabiiyet Hukuku**, (Editör: Kılınç, Ahmet), Adalet Bakanlığı Yayınları: 7, Ankara, 2021).
- Osmanağaoğlu, Cihan : **Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tâbiyyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Örikağasızâde Hasan Sırrı : **Hukuk-ı Husûsiyye-i Düvel**, İstanbul, 1908, (Osmanlıca aslından Transkripsiyon: Saatcioğlu, Onur Can, **Hukuk-ı Husûsiyye-i Düvel**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023).
- Özbek, Nimet : **Türk Vatandaşlık Hukukunda İlgilinin İstemi Gerekmezsizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Özbek Hadimoğlu, Nimet/Teksoy, Barış : “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, **TBBD**, 2013, S.107, ss.221-244.

- Özel, Sibel : “Anayasa m. 66/I Hükmünde Yer Alan Türk Tanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 2012, C.86, S.6, ss.40-59.
- Özkan, Işıl : **Göç ve Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022, (Özkan, Göç ve Vatandaşlık).
- Özkan, Işıl : “Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji Mi?”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan**, 2019, C.21, Özel Sayı, ss.2205-2251, (Özkan, Vatandaşlık Türleri).
- Özkan, Işıl/Tütüncübaşı, Uğur : “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, **AÜHFD**, 2008, C.57, S.3, ss.599-634.
- Öztürk, Necla : “Mavi Kart Hamillerinin Türk Vatandaşlarına Tanınan Haklardan Aynen Yararlanacağına İlişkin Düzenlemeye Eleştirel Bir Bakış”, **MHB**, 2021, C.41, S.2, ss.955-978, (Öztürk, Mavi Kart).
- Öztürk, Necla : **Yatırım Yoluyla İkamet Etme ve Vatandaşlık Kazanma**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, (Öztürk, Yatırım).
- Öztürk, Necla/Yarar, Güven : “Türk Vatandaşlığından İzin Almak Suretiyle Çıkma”, **ASEAD**, 2020, C.7, S.1, ss.33-41.
- Pazarcı, Hüseyin : **Uluslararası Hukuk**, 22. Bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2023.
- Reçber, Kamuran/Özgenç, Zeynep : “5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar”, **İÜHFM**, 2016, C.74, S.1, ss.373-387.
- Sadrüleşrafi, Hüseyin Ali : **Uygulamalı - Pratik Devletler Özel Hukuku - İkinci Cilt - Vatandaşlık Hukuku**, Selçuklu Basımevi, İzmir, 1999.
- Sakmar, Ata : “Kadınla Erkek Arasındaki Hukuki Eşitlik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku”, **İÜHFM**, 1978, C.44, S.1-4, ss.123-133.
- Sargın, Fügen : “Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme”, **AÜHFD**, 2004, C.53, S.1, ss.27-63, (Sargın, Değerlendirme).

- Sargın, Fügen : **Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynî Haklardan Yararlanmaları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, (Sargın, Taşınmaz Mal Edinme).
- Sayın Korkmaz, Bengi Sermet : **Roma Hukuku’nda Civis (Vatandaş) Kavramı**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Serbestoğlu, İbrahim : “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, **OTAM**, 2011, S.29, ss.193-214.
- Seviğ, Muammer Raşit : **Devletler Hususî Hukuku Birinci Cilt Tabiiyet - Yabancılar Hukuku - Kanunlar İhtilâfı**, 2. Bs., İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1947, (Seviğ, DHH Birinci Cilt).
- Seviğ, Muammer Raşit : “Ecnebilerin Emlâk Sahibi Olmalarından Doğan Kanunlar İhtilâfı”, **Ebül’ulâ Mardin’e Armağan**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, ss.605-630, (Seviğ, Emlâk).
- Seviğ, Muammer Raşit/Seviğ, Vedat Raşit : **Devletler Hususî Hukuku Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.
- Seviğ, Vedat Raşit : “Yeni Anayasamız ve Türk Vatandaşlık Kanunu”, **İÜHFM**, 1962, C.28, S.3-4, ss.575-597, (Seviğ, Anayasa ve TVK).
- Sirmen, Kazım Sedat : “AİHM Kararlarında Vatandaşlığın Kaybı”, (Editörler: Özkan, Işıl/Sirmen, Kazım Sedat), **Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, ss.25-41, (Sirmen, Vatandaşlığın Kaybı).
- Sirmen, Kâzım Sedat : **Hava Araçlarının Tâbiyeti**, Sözkese Matbaacılık, Ankara, 2005, (Sirmen, Tâbiyet).
- Suphi Nuri (İleri) : “Türk Vatandaşlığı Kanunu”, **İÜHFM**, 1932, C.10, S.59, ss.1769-1786, (Suphi Nuri (İleri), Kanun).
- Suphi Nuri (İleri) : **Yasaların Çatışması (İhtilâfı Kavanin)**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1934, (Suphi Nuri (İleri), Yasaların Çatışması).

- Sur, Melda : **Uluslararası Hukukun Esasları**, 14. Bs., Beta Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Şaar, Cemil : **Vatandaşlık Kavramının ve Özellikle Gerçek Bağ Teorisinin Tarihi, Karşılaştırmalı ve Eleştirel Bir İncelemesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.
- Şit, Banu : “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, **TBBD**, 2008, S.76, ss.64-82.
- Tabiiyet Kılavuzu**, Dahiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı: 2, İstanbul, 1939.
- Tanör, Bülent : **Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri**, 36. Bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”, **MHB**, 2002, C.22, S.2, ss.791-818, (**Tanrıbilir**, Sözleşme).
- Tanrıbilir, Feriha Bilge : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.96-113, (**Tanrıbilir**, Tasarı).
- Tanrıbilir, Feriha Bilge : “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Hükümleri”, **TBBD**, 2008, S.76, ss.27-63, (**Tanrıbilir**, Kayba İlişkin Hükümler).
- Tarman, Zeynep Derya : “29.5.2009 Tarihli ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na Göre Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık”, **Prof. Dr. Tuğrul ARAT’a Armağan**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, ss.1063-1086, (**Tarman**, Vatandaşlığın Kazanılması, Kaybı ve Çok Vatandaşlık).
- Tarman, Zeynep Derya : “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, (Editörler:

- Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.206-230, (Tarman, Özel Statü).
- Tarman, Zeynep Derya : “Türk Vatandaşlığının İradi Kayıp Halleri”, (Editörler: Doğan, Vahit/Tanrıbilir, Feriha Bilge/Şit, Banu), **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayınevi, 29 Şubat 2008, Ankara, ss.185-191, (Tarman, İradi Kayıp Halleri).
- Tekinalp, Gülören : “Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu”, **İÜHFM**, 1973, C.38, S.1-4, ss.483-497.
- Tiryakioğlu, Bilgin : “Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law”, **Ankara Law Review**, 2006, C.3, S.1, ss.1-16, (Tiryakioğlu, Multiple Citizenship).
- Tiryakioğlu, Bilgin : “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi”, (Editörler: Hailbronner, Kay/Tiryakioğlu, Bilgin/Küçük, Esin/Schneider, Katja), **Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukuku Alanındaki Güncel Gelişmeler Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 175, 15-16 Mayıs 2009, Eskişehir, ss.24-66, (Tiryakioğlu, Analiz).
- Töre, Nazlı : “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 2017, S.10, ss.553-595.
- Turhan, Turgut : “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK. md. 29 üzerine bir inceleme)”, **AÜHFD**, 1997, C.46, S.1, ss.41-65.
- Turhan, Turgut/Tanrıbilir, Feriha Bilge : **Vatandaşlık Hukuku**, 4. Bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.
- Tütüncübaşı, Uğur : “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları

- (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, **DEÜHFD**, 2011, C.13, S.2, ss.153-194.
- Uluocak, Nihal : “Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler”, **MHB**, 1987, S.2, ss.181-186, (**Uluocak**, Sözleşme).
- Uluocak, Nihal : “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, **MHB**, 1990, C.10, S.1-2, ss.197-202, (**Uluocak**, Terk).
- Uluocak, Nihal : “İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma ve Çifte Vatandaşlıktan Yararlanma İstemi” (Karar İncelemesi), **MHB**, 1989, C.9, S.2, ss.139-142, (**Uluocak**, İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma).
- Uluocak, Nihal : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 3. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, (**Uluocak**, Vatandaşlık).
- Unat, İlhan : **Nottebohm Kararı ve Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, (**Unat**, Nottebohm).
- Unat, İlhan : **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Üzerine Düşünceler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1965, (**Unat**, Tasarı).
- Unat, İlhan : “Türk Vatandaşlığından “Koğulanlar” Miras Hakkından Yoksun Mudur?”, **AÜSBFD**, 1965, C.20, S.3, ss.179-226, (**Unat**, Miras).
- Unat, İlhan : **Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler - Mahkeme Kararları)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, (**Unat**, Vatandaşlık).
- Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer : “Türk Vatandaşlığı Kanununda 5203 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklik Sonrasında Türk Vatandaşlığından Çıkma”, **Yasa Hukuk Dergisi**, 2005, S.260-261, ss.21-39.
- Ünsal, Hande : “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Bazı Hükümlerinin “Vatansızlığın Önlenmesi” Hedefi Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2023, C.11, S.2, ss.1347-1405.

- Vink, Maarten/Baaren, Luuk van der/Bauböck, Rainer/Džankić, Jelena/Honohan, Iseult/Manby, Bronwen : **GLOBALCIT Citizenship Law Dataset (v2.0, Country-Year-Mode Data (Loss), Global Citizenship Observatory)**, San Domenico di Fiesole, 2023.
- Vural Dinçkol, Bihterin/Işık, Alper : “1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı”, **MÜHFHAD**, 2015, C.21, S.1, ss.13-41.
- Weis, Paul : **Nationality and Statelessness in International Law**, 1. Bs., Stevens & Sons Limited, Londra, 1956.
- Yarar, Güven : **Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri**, 2. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023.
- Yılmaz, Duygu/Konya, Didem : “Cumhuriyet’in Kuruluşunda Birey ve Devlet İlişkisi: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Uygulamaları”, **Belgi Dergisi**, 2022, S.24, ss.17-41.
- Yılmaz, İlhan : “Gerçek Kişilerin Vatandaşlığında “Gerçek Bağlantı” İlkesi: Nottebohm Romantizminin Sonu”, **GSÜHFD**, 2021, S.1, ss.965-1011, (Yılmaz, Nottebohm).
- Yılmaz, Ejder : **Hukuk Sözlüğü**, 10. Bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, (Yılmaz, Sözlük).
- Yörük, Abdülhak Kemal : **Devletler Hususî Hukuku - Kitap I - Giriş - Tabiiyet**, Tan Matbaası, İstanbul, 1938, (Yörük, Tâbiyet).
- Yörük, Abdülhak Kemal : **Devletler Hususî Hukuku - Kitap II - Ecnebilerin Hukukî Vaziyeti**, Tan Matbaası, İstanbul, 1937, (Yörük, Ecnebiler).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Serhat ÇELİK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kayseri Necdet Taş Anadolu Lisesi, 2012-2016
Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi), 2016-2020
Yüksek Lisans Tez Konusu	Türk Vatandaşlığının İradî Kaybı Hâlleri
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Avukatlık Stajı: Kayseri Barosu - 2021/2022
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi: 2022 - devam ediyor